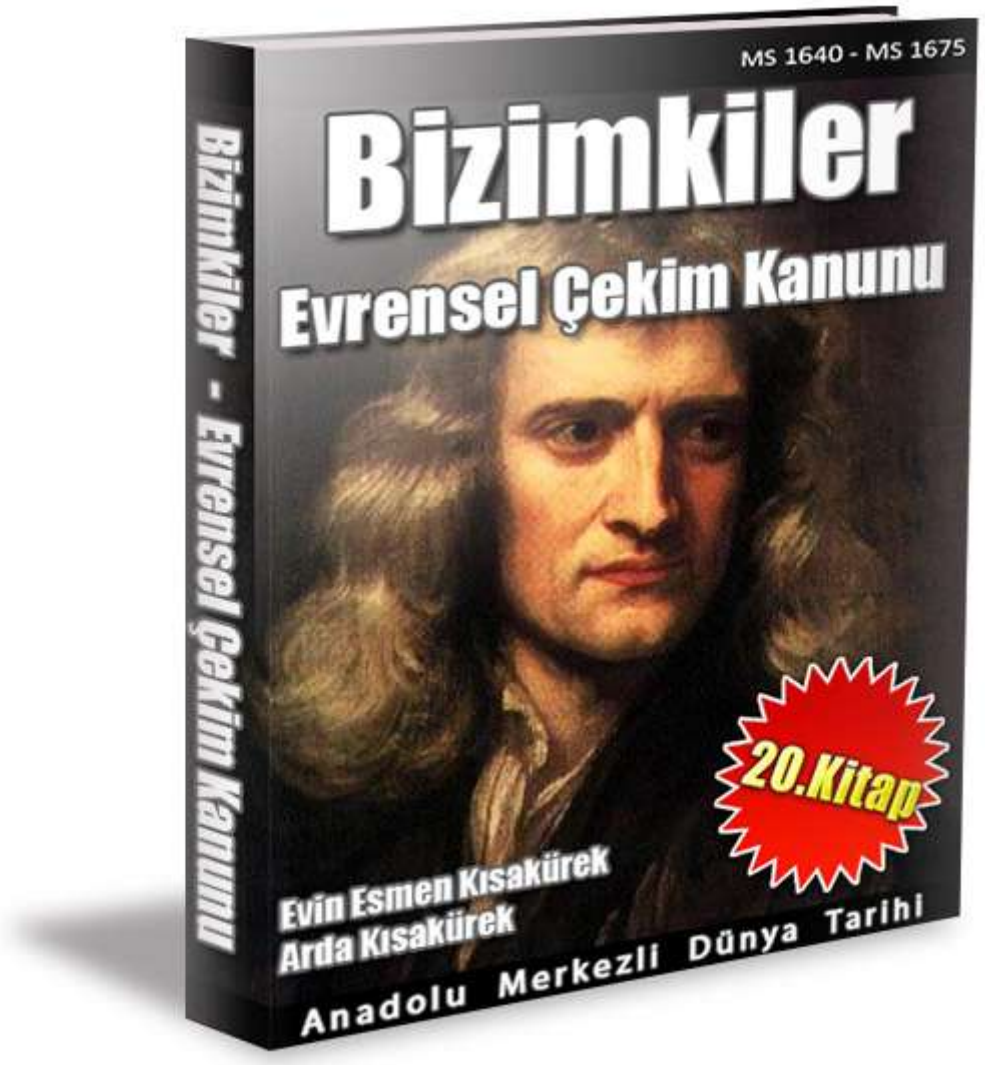

MS 1640 - MS 1675
Bizimkiler
Evrensel Çekim Kanunu
20.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi
Bizimkiler - Evrensel Çekim Kanunu

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

20. KİTAP

1640 – 1675

Evrensel Çekim Kanunu

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:
http://www.dunya-tarihi.com/
http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/
http:/sites.google.com/site/ekitdunyatarihidevam2/

BİZİMKİLER 2
20. KİTAP 2
Osmanlı Halk Edebiyatı 6
Tokugavalar 7
Bushido 9
Gerçek Sevgi Erkeğin Erkeğe Duyduğu Sevgi 11
IV. Murat'ın Ölümü, 1640 13
9. Mareşal Padişah 15
Kısa ve Uzun Parlamento, 1640 17
Jansenizm 19
Rubens 21
Parlamento Mutlakiyete Karşı 23
Büyük Uyarı, 1641 25
Cinci Hoca Medet 27
Osmanlı tahtı varislere kavuşuyor 29
Konfüçyus ahlakı kurtuluş mudur? 1642 31
İngiliz İç Savaşı, 1642 32
Kardinal Richelieu Ölüyor, 1642 34
Avrupa'da Sürekli Çatışmalar Var, 1643 36
Fransa 39
Girit Savaşına Doğru, 1644 41
Çin'de erkek fahişelik artıyor, 1644 44
İngiltere'de Püritan Devrimi, 1644 46
Mançu, 1644, 1645 47
İsveç Zorluyor, 1645 51
Girit Çıkarması, 1646 54
Denizler Önemli, 1647 57
İngiltere'de Subaylar Kurulu, 1647 58
Napoli Cumhuriyeti, 1647 60
Otuz Yıl Savaşlarının Sonu, 1648 62
Papazlar 65
Hollanda, 1648 67
Kuzey Amerika Son Durumlar 69
Barometre 71
Osmanlı Şehzade Peşinde, 1648 72
Sultan İbrahim Öldürülüyor, 1648 75
Kralın İdamı, 1649 78
İrlanda Yerle Bir, 1649 81
Bilim Geldi 84
Osmanlı Venedik Deniz Mücadelesi, 1650 86
Mançular Tüm Çin'e Hakim, 1650 87
Avrupa'da Din ve Hurafesi Hala Hakim 88
II. Charles İskoç Kralı, 1650 89
René Descartes 91
Osmanlı Örgütlenmesi 94
Kadılar 98
XVII. yüzyıl ortaları 100
Ruslar 102
Çin'de Mançu Hanedanı 104
Kösem Sultan'ın Ölümü, 1651 106

Rusya'da zorla Hıristiyanlaştırma, 1651 108
İngiliz Uluslar Topluluğu, 1651 109
İngiltere Hollanda Savaşı, 1651 111
Hollanda'ya Tepki, 1652 112
Fransa'da Fronde Hareketinin Sonu, 1652 113
Köle İrlanda, 1653 115
Protector Lort, 1654 117
Osmanlıda yine İsyanlar, 1655 119
Vakvak Olayı, 1656 121
Turhan Sultan'a Yardım Eden Saraylılar 123
Köprülü Mehmet Paşa Osmanlı 124
Veziriazamı, 1656 124
Ayan 127
Venedik Muhasarası Kalkıyor, 1657 130
Evrengzib, 1657 132
Descartes'i İleri Taşımak, 1657 134
Rusya ile Çin Sınır Komşusu, 1658 135
Erdel, 1658 137
Anadolu İsyanı, 1658 139
Katip Çelebi 141
Köprülü, Osmanlıyı Toparlıyor 144
İngiltere durulmuyor, 1659 145
Cambridge Platonculari, 1660 147
İngiltere'de Yeniden Monarşi, 1660 150
Velasquez ve İspanyol Ressamlar 153
Osmanlı İmparatorluğunda Fazıl Ahmet Paşa Görevde, 1661 158
Fransa'da Yönetim Fiilen XIV. Louis'de 160
Çin'de Mançular kabulleniliyor, 1661 162
Blaise Pascal 165
Avrupalılar Formoza'dan Kovuluyor, 1662 169
Köprülü'nün Almanya Seferi, 1663 171
Rusya koloniler kuruyor, 1664 173
Çin'de Jendrinin üstünlüğü, 1665 176
Fransa Maliyesi Yeni Kaynak Arıyor, 1665 178
Fermat 182
Sabbatay Zevi, 1666 184
Büyük Londra Yangını 186
Kutsal Ferman, 1667 187
Dininden Dönene Para 189
Kan Nakli, 1667 190
Canlılar tohumdan çıkar, 1668 191
Girit Osmanlıların, 1669 193
Yahudilerde Büyük Hüsran 196
Rembrandt 198
Leibniz 200
Rusya'da İsyan, 1670 202
Fransız Osmanlı İlişkileri, 1670 204
Hindistan'da isyanlar, 1671 206
Osmanlı Lehistan'a Saldırıyor, 1672 209
Fransa Hollanda'ya Saldırıyor, 1672 212

Moliere'in Hicvi, 1673 213
Yitik Cennet, 1674 215
Evrensel Çekim Kuramı, 1675 217
20. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 219

Osmanlı Halk Edebiyatı

Orta Oyunu

Osmanlı dönemi Türk Halk edebiyatı Arapça ve Farsça sözlükleri çok az kullanıldığı, öz Türkçe bir edebiyattır. Büyük bir çoğunluğu ile de Alevi kültürünün bir parçasıdır. Sünni kentliler Ağdalı, Arapça ve Farsça dolu edebiyatı tercih ederken, Halk (çoğunlukla Aleviler) duru, öz ve Türkçe edebiyat yapmışlardır. Bu Türk Halk edebiyatı her şeyden önce mistiktir.

Genellikle hece veznine ve halk edebiyatının kendine özgü biçimlerine dayanan bu tür, Yunus Emre'nin peşinden gitmiştir. En önemli kabulü de derviş çevrelerinde görmüştür.

Türk Halk Edebiyatı eski sözlü kültürün bir parçasıdır. Zaten okuma ve yazması nerede ise hiç olmayan bir halk için başka bir çarede olamazdı. Şiirler türküler şeklinde ve özellikle bağlama ile söylenmiştir. En yaygın olanları Mani ve türkülerdi. Halk edebiyatının büyük bir kısmı dilden dile dolaşan hikayeler, masallar ve destanlar olarak her yerde söylenir olmuştur.

Türk halk edebiyatı ulusaldır. Bu dönemde, halk edebiyatı okuma yazma bilen kişilerce ve yüksek zümrece horlandı. Bu horlanma, iki türü devam ettirenlerin arasını açtı ve sonunda da ortaya bir kopuş çıktı. Çok ileriki asırlarda, ulusalcılık ağır basmaya başlayınca, okumuş takımı kendini Türk Halk edebiyatına dönmek zorunda hissedecektir.

Bir de halkın dehası kendini tiyatroda ortaya koymuştur. Ortaya tuluat tiyatrosu çıkmıştır. Bu tiyatroda, günlük yaşam ve olaylar, çeşitli sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler, eğlenceli ve gülünç bir tarzda oynanıyordu. İki tür, halk arasında, çok gözde oldu. Bunlardan biri orta oyunu, diğeri Karagöz'dü.

Tokugavalar

Nihonbachi köprüsü

Japonya çevreden soyutlanmıştı. Bu soyutlanma 1854 yılına kadar sürecekti. Tokugavalar, bu kapalı dünyayı dengeli bir halde tuttular. İdeolojik destek olarak Konfüçyusculuğun Çu Hi (Zhu Xi) yorumunu ele alıyorlardı. Toplum Şogunun askeri diktatörlüğü altında sert bir sınıflandırılmaya tabi tutuldu. Tokugavalar, senyörleri (daimioları) iki guruba ayırdılar. Kendilerine bağlı olanlara " Fudailer ", kendilerine karşı olanlara " Tozamalar " dediler. Devlet görevlerine Fudaileri getirdiler. Devlet Konseyi kentlere, stratejik noktalara komiserler yerleştirdi. Senyörler bu komiserlerin otoritesi altındaydılar. Ayrıca etrafta casus gibi kullanılan bilgi verici kişiler de (hafiye) vardı.

Şogun, düzen sürdüğü sürece Tozamaların topraklarına karışmıyordu. Ayrıca Maedalar, Şimadzular, Datelar gibi büyük senyörler zaten özerktiler. Şogunluk merkezi Yedo idi. Şogun, bu büyük senyörleri Yedo'da iki yılda bir oturmakla yükümlü tutuyordu. Aileleri ise sürekli Yedo'da oturuyordu. Böylece bir rehin ve tutsak ilişkisi içinde büyük senyörlerin düzene başkaldırıları olmaksızın hayat yaşanıyordu. Bunun dışında senyörlerin yaşamları, sürdürdükleri görkemli yaşam, onları ekonomik olarak güçsüz düşürüyor, bu da isyan olasılığını azaltıyordu.

Tokugavaların toprakları sürekli artıyordu. Mirasçı bırakmadan ölen veya bir akrabası kusur işleyen senyörlerin fiefleri ellerinden alınıyordu. 50 yıl içinde 61 aile fieflerini kaybetmişti.

Japonya'da bütün sınıflar kendi sınıfları içine hapsolmuşlardı. Senyörlerin beslediği pek çok samuray, başka bir iş yapamaz, silahlı görevleri dışında sadece sanat ve edebiyatla uğraşabilirlerdi. Tüccarlar samuraylar gibi giyinemez ve saçlarını yaptıramazlardı. Yolda bir senyöre (daimio) rastlanırsa, yere kadar eğilerek selamlanırdı. Köylülerin aşağı insanlar oldukları düşünülüyor, onlara okuma ve yazma öğretilmemeye çalışılıyordu. Köylü bir hiç yerine konuyordu. Ama diğer yandan da vergiler altında inim inim inletiliyordu.

Vergi nerede ise ürünün 2/3'e kadar çıkmıştı. Tüm Japonya'da 28 milyon koku pirinç üretiliyordu (1m3, 3,6 koku eder). Bunun 8 milyonunu Şogun Tokugava alıyordu. Maeda, Şimadzu, Date'den her biri 1 milyona el koyuyorlardı. En küçük daimio bile 10 bin koku pirinç alıyordu. 150 Fudaiden her biri 100 bin koku alıyordu. Köylünün eline 20 – 30 koku ya kalıyor, ya da kalmıyordu.

1632 yılından başlayarak İngilizler Küçük Antil adalarını ele geçirmeye başladılar. Bu sıralarda Rus denizciler de Sibirya'da Okrotsk Denizine ve Çukotka'ya kadar gitmişlerdi.

Japonya'da bütün sosyal ve siyasal ilişkiler, vassallık bağlılığı üzerine kurulmuştu. Senyör ile samuray, küçük senyör ile büyük senyör, çiftlik kiracısı ile tarım işçisi, tüccar ile yanında çalışanlar, işçi ile çırağı yani sosyal hayatın tüm sınıflarında geçerli oldu. Bu artık bir davranış biçimi, bir ortak kuraldı.

Bushido

Samuray

Bu dönem Samuraylarında en parlak dönemlerinden biriydi. Samuraylar " Bushido " anlayışını temel almıştı. Bushido, " Savaşçının Yolu " anlamına geliyordu. Bushido felsefesinde korkunun yeri yoktu. Samuray, ölüm korkusunu yenmiş kişiydi. Bu, dinginlik kazandırır ve efendiye sadakat sağlardı. Bushido ilk olarak Edo döneminde kurallaştırılmıştı. 1600 – 1867 yılları arasında samuraylar, Japonya'daki en yüksek dört sınıftan biri olmuştu. Bu dönemde kılıç taşımasına izin verilen insanlar sadece samuraylardı. Doğruluk, içtenlik, adalet, zayıf ve yeniklere hoşgörü, aşırı ve iyice incelmiş nezaket, öz denetim, sadakat samurayın yükümlülükleriydi. Samuray onurunu lekeleyen bir kusurdan dolayı hara-kiri yaparak kendi canına son verirdi. Hara-kiri için yere diz çökülür, samuray kendi kısa kılıcı ile kendi karnını yarardı.

Samuray felsefesi, Budizm, Şintoizm, Konfüçyusculuğun Çu Hi yorumu ve Wang-Yang-Ming felsefesinin hepsinin birden kapsıyordu. Dünyanın sosyal yapısına boyun eğme, hükümete karşı meşruiyet, gücü içinde bulma, sezgi hepsi samuray felsefesi içindeydi.

Daha önce bahsedildiği gibi samuraylar genelde bir çift olarak eğitilir ve birlikte yaşarlardı. Bu tarz Sparta (eski Yunan) tarzına çok benziyordu. Kuvvetli olasılıkla, bu yaşam biçimi

nedeniyle samuraylar içinde eş Çinsel davranışlar çok yaygındı. Toplum erkeğin erkeğe duyduğu aşkı yadsımıyordu.

Buşido (Bushido) sadece samurayların değil tüccarların ve sıradan insanların da ülküsüydü.

Japonların Japonya'dan çıkışı yasaklanınca Kiu-Siu ile Güney Japonya'da daimioların ellerinde sermayeleri kala kalmıştı. Onlar da bu sermayeyi % 25 - % 50 arası bir faiz ile Makaolulara verdiler. Makaolularda ticaret yaparken, ortaya Japon gümüşünü sürmeye başladılar.

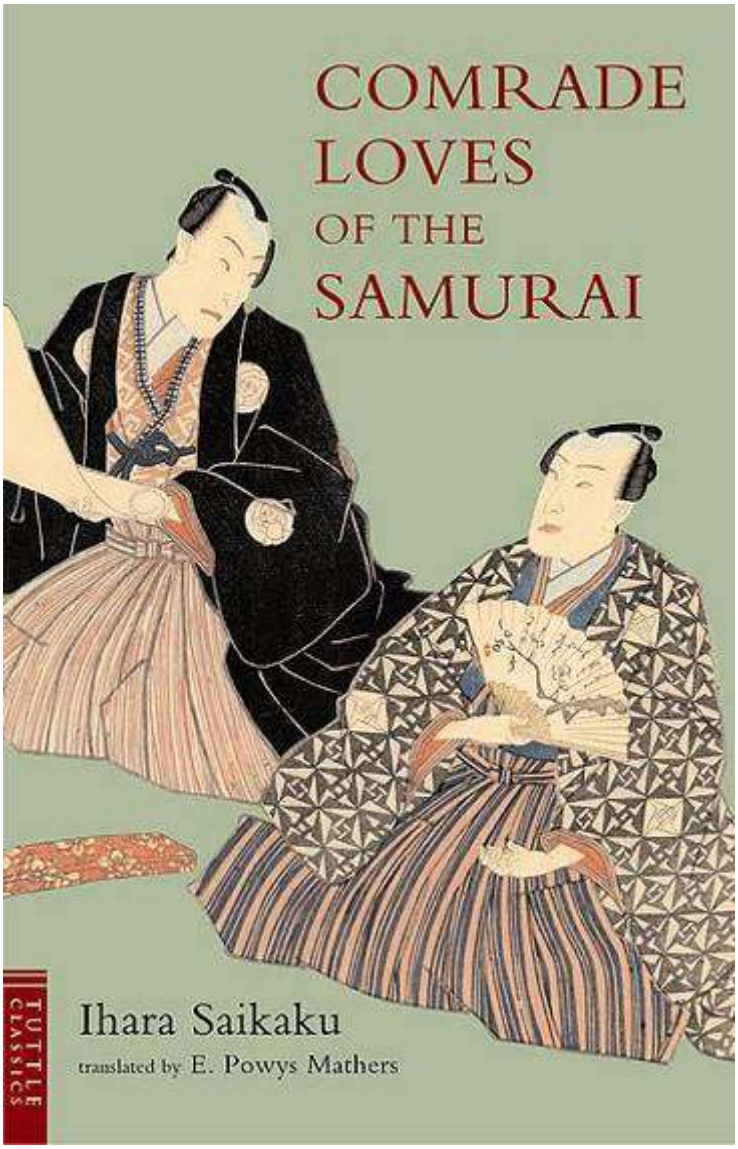
Japonya'da Hıristiyan dini artık tavizsiz yasaklanmıştı. Dışarıdan gizli olarak girebilecek Hıristiyanlar için haber verenlere ödüller kondu. Portekizli ve İspanyollardan gelen kuşaklar sınır dışı edildiler. Yabancı ülkelerden kitap gelişi yasaklandı.

1639 yılında Japonya'da sadece Hollandalılar kalmışlardı. Onlar da ancak Nagasaki koyunda Doshima adacığında sınırlanmışlardı. Şogun, Hollandalıların getirdiği ipeğin fiyatını saptıyordu. Diğer mallarda fiyatlar serbestti.

Nagaski Koyu

Gerçek Sevgi Erkeğin Erkeğe Duyduğu Sevgi

Erkek homoseksüelliğinin Japonya'da çok eski zamanlardan beri olduğu bellidir. Budizm'in Japonya'ya ulaşıp, Budist manastırlarının kültürel ve politik hayatta etkin rol oynaması ile Japon homoseksüellik adetlerinin oluştuğu söylenmektedir. Edo periyodu esnasında, homoseksüel erkek ilişkileri için tercih edilen terimler " Shudo, wakashudo ve nanshoku " idi. Kadınlar için " ruzibian veya rezu " terimleri kullanılmıştır.

Budist manastırları ıssız dağ tepelerinde veya ıssız yerlerde kurulmuş izole tapınaklardı. Kendi seksüel geleneklerini kendileri oluşturdular. Aristokrat yönetici sınıfların bu kültürden çok etkilendiğini söylemek mümkündür. Antik birçok savaşçı grupta savaşçı – aşık çiftler

oluşturma geleneği vardır. Japon Samuraylarda da usta çırak ilişkisi içinde hiç de yadırganmayan bu bağlılık vardı. Dolayısıyla Japonya'daki homoseksüellikten Samurayları dışta tutarak söz edilemez. Samuraylar arasında Antik Yunandaki pederastik ilişkiye benzer bir bağ vardı. Edo Döneminde Samurayların usta-çırak arasındaki bu cinsel ilişkisi, sıradan bir olay olarak yaşanmaktadır. 1687 de Ihara Saikaku " Nanshoku Okagami " (Erkek Aşkının Büyük Aynası) adlı kitabında bu homoseksüel ilişkiyi açıkça yazmıştır.

" Kadınlar kesinlikle hiçbir önemi olmayan yaratıklardı. Ama oğlanlara duyulan sevgi daha samimi bulunuyordu ve gerçek sevgiydi! ". Gerçek bu olsa da bunun açık seçik ilanı rahatsızlık vermişti. Şogun bu tarz ilişkiye girenlerin " gerçek samuraylar sayılmayacaklarını" ilan etti.

Benzer bir açıklama Yamamoto Tsunetomo'nun (1659–1719) yazdığı Samuray'ın Yolu hakkındaki Hagakure(Saklı Yapraklar) adlı kitapla da yapıldı. Böylece bazı uygulamaların ne kadar alışagelmiş olduğu da açıkça gösterilmiş oldu. Hagakure'de samuraylar arasındaki homoseksüel ilişki ve platonik aşklar açıklanıyordu. Bu açıklamalar her ne kadar o dönemde suç sayılmasa da ve inançlarla ters düşmüyor olsa da Samurayların alışılmışın dışındaki bir biçimde, " cinsellikle " ilgili bir konuda öne çıkmaları rahatsızlık verdi. Samuraylar cinsellikle değil beceri ve zekaları ile öne çıkmak üzere eğitilmiş olmalıydılar.

Hakurage'nin yazarı Yamamoto'nun kendisi samuray dünyasından geliyordu. Efendisinin ölümünden sonra samuraylıktan ayrılarak, inzivaya çekilmiş ve Budist rahibi olmaya karar vermişti. İnzivada yaşadığı kulübede kendisini ziyarete gelen genç bir samurayla yaptığı konuşmaları daha sonra bu genç samuray kitaplaştırmıştır. Samurayların yaşantısı, samuraylık felsefesi ve kısaca Samuray'ın Yoluna dair düşünce ve öğretiler vardı. Kitap esas olarak yaklaşık 11000 parçadan oluşmaktadır. Ayrıca kabilelere ait öykülerin de bulunduğu oldukça canlı bir içeriğe sahiptir.

47 Samurayın Kira'nın evine hücumu

IV. Murat'ın Ölümü, 1640

1640'a gelindiğinde Portekiz bütün eline geçirdikleri ile birlikte İspanya vesayetindeydi. Güneydoğu Asya'daki sömürgelerinden önemli bir kısmını da yitirmişti. Portekiz İspanya'ya baş kaldırdı. Makao tekrar Portekiz krallığı ile ilişki kurdu. Bu arada Meksika gümüşünün gelişi azalmıştı. Hollanda rekabeti de iyice artmıştı. Bunun sonunda Çin ile Avrupa arasındaki aracılık rolü Makao'nun elinden çıktı.

İspanya Kralının ordusu sınırda Otuz Yıl Savaşında savaşıyordu. Katalonya başkaldırdı. Sonunda Portekiz İspanya'dan ayrıldı. İspanya Portekiz'e sömürge muamelesi yapmıştı. İspanya menfaatleri hep Portekiz menfaatlerine üstün geliyordu. Portekiz sömürgeleri müdafaasız bırakıldı. Bundan Hollanda yararlandı. Portekiz dış ticareti iyice azaldı. Lizbon parlaklığını kaybetti. Portekiz asilleri ezildiler ve otoriteleri zayıfladı. Halk aşırı vergilerle hem fakirleşti ve hem de gittikçe İspanyollardan nefret etmeye başladı. Portekiz Hindistan Şirketinin sermayesine İspanya el koydu. Bu arada Osmanlı, Fransız, İngiliz casusları durmadan halkı İspanyollara karşı kışkırtıyorlardı. Portekiz'in İspanya'dan kurtulması ile beraber Brezilya da tekrar Portekiz'in kolonisi haline dönüştü.

Katalonya'da vergiler artmış, halk daha da fakirleşmişti. Eyaletin özellikleri, örfleri ve adlı ayrıcalıkları kaldırılmıştı. Uzun zamandır Katalonya köylerinde konaklayan Kastilya askerleri, maaşlarını alamadıkları için sık sık köy ve kasabaları yağmalıyorlardı. Önce Barselona sonra tüm Kastilya başkaldırdı. Kral naibi ve adamları öldürüldü. Kralın kuvvetleri Katalan isyancılarının üzerine yürüdü ve yenildi. İki taraf arasındaki savaş sürüp gitti.

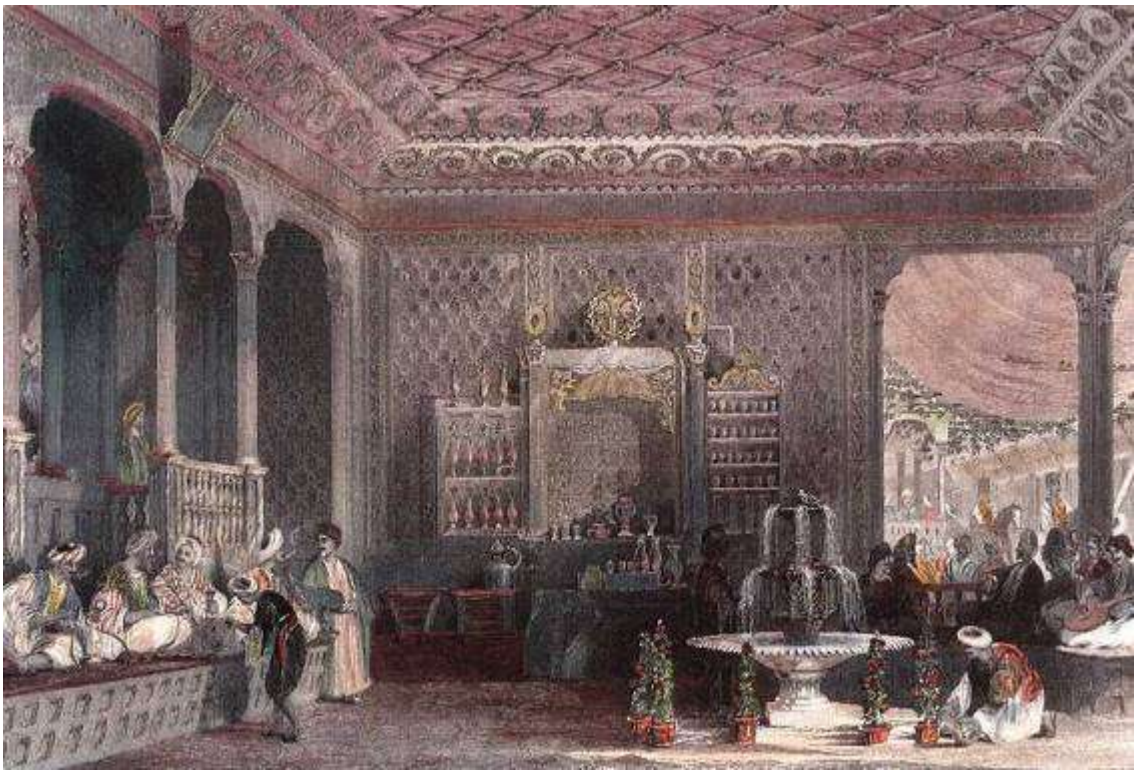
Bu sırada Hollanda Seylan adasını eline geçirdi.

IV. Murat, 1640 yılında İstanbul'da henüz 27 yaşında öldü. Ölüm nedeni üzerine iki ayrı iddia vardır. Batılı kaynaklar sirozdan, Osmanlı kaynakları ise damla hastalığından öldüğünü iddia ederler. IV. Murat, ölüm döşeğindeyken kardeşi İbrahim'in öldürülmesini emretmiştir. Ancak emri yerine getirilmemiş ve İbrahim, onun ardından padişah olmuştur. IV. Murat'ın bu emri vermesinin nedeni, kardeşi İbrahim'in deli olduğunu ve tahta geçmesi halinde İmparatorluğun büyük karışıklıklara sürükleneceği düşüncesi ve endişesine sahip olmasıdır.

1640 yılında Fas'ta Filali Şerifleri (Şurafay Filaliya veya Alaviya veya Hasaniya) Fas'a hakim olmaya başladı. Fas'ın bir kısmını Osmanlıya tabi olan Sadi hanedanından aldılar.

1640 yılında Moğollar arasında Oyrat topraklarında yapılan bir kurultay ile Oyrat-Halha birliği sağlandı. Dış düşmanlara karşı ortak mücadele edilecekti. Bu yaklaşan Mançu tehlikesine karşı da bir önlemdi.

9. Mareşal Padişah

Kahvehane

Osmanlı hanedanı 9 Mareşal çıkarmıştır. Dünya üzerinde böyle başka bir hanedan yoktur. IV. Murat da bu mareşallerin sonuncusuydu. IV. Murat devletini toparlamış ve devletin otorite ve saygınlığını ona yeniden kazandırmış bir devlet adamıdır.

IV. Murat öldüğünde Osmanlı imparatorluğunda iç ve dış barış sağlanmıştı. İmparatorluk saygınlığını muhafaza ediyordu. İstanbul Avrupa'nın en kalabalık kentiydi. İç ve dış ticaret yoğun ve tatmin ediciydi. Dış ticarette Venedik, Fransa, İngiltere ve Hollanda birbiri ile rekabet halindeydi. Venedik artık geleceğini İmparatorluğa bağlamıştı. Bu nedenle de İmparatorluğa hizmet eder duruma gelmişti.

IV. Murat yönetimi fiilen ele almadan önce İstanbul'da asayiş tamamen yok olmuştu. Gündüz de, gece de sokağa çıkılamıyordu. Eşkıya yakaladığını kesiyordu. Sonra parasını alıyordu. Can ve mal güvenliği kalmamıştı. IV. Murat yönetimi ele alır almaz, sokaklarda terör estirmişti. Ama şimdi terörün kurbanları suçlular veya suçlu zannedilenlerdi.

IV. Murat'ın naipliği döneminde ve uzun saltanatı boyunca, Kösem Sultan, devletin dengesini korumak için kapıkulu ocakları ile iyi geçinme politikası benimsenmişti. Bu dönemde Rüşvetin ve iltimasın ucu yoktu. Kösem dönemi Türk tarihinde bir örnek olmuştur. Bu sık sık kullanılmış bir örnektir. Bu dönemde ayak divanı iyice yerleşmişti. Kul taifesi saraya girip, padişahı çağırıyordu. Şunu as, şunu kes diye talimat veriyorlardı. Padişahın sevdiği, saydığı pek çok kişi böyle yok olup gidiyordu.

IV. Murat, reşit olur olmaz yönetime el koymuştu.

IV. Murat'ın çocukluğu döneminde Osmanlı Bürokrasisi yalanı çok kullanıyordu. Halbuki monarşilerde krala yalan söylenemezdi. Bu devlete sabotaj gibi addedilen bir suçtu. IV. Murat çocukken bundan çok çekmişti. İpleri eline alınca yalana, dolana hiç müsaade etmedi.

IV. Murat halka yasak ettiklerini kendi uymayan bir kişiydi. Çok içki içer, sefahat alemleri yapardı. Genç yaşta ölümüne neden olarak da içkiciliği gösterilir.

Şiirlerinde Muradi, bestelerinde " Şah Murat " mahlasını kullanıyordu. Sultan Murat 7 saz eseri yazmıştır. Bunların 6 tanesi Hüseyni, biri de Neva Peşrevi'dir. Buradan da Hüseyni makamını çok sevdiği anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi'yi çok genç yaşlarında, ses güzelliği, zekası ve hazır cevaplığı ile takdir edip korumasına almıştı. IV. Murat öldüğünde Evliya Çelebi 29 yaşındaydı. Sultanın ölümünden sonra saraydan ayrılıp, ülkeyi dolaşmış ve bu arada ünlü seyahatnamesini yazmıştır.

Evliya çelebi, IV. Murat'ın İstanbul esnafına yaptırdığı ünlü resmi geçiti kaleme almıştır.

IV. Murat'tan boşalan Osmanlı tahtına annesi bir Grek olan I. İbrahim çıktı (1640 – 1648). Sultan I. İbrahim, yetersizdi, çok sınırlı bir eğitim görmüştü, hastaydı. Aklını kişisel zevklere takmıştı. Ona sonradan " deli " lakabı takılmıştır. Ancak tahta çıktığında tamamen " azıtmış " değildi. Tahta ilk oturduğunda aklı başında sözler söylemiş, halkın mutluluğunu arzulamıştır.

Devlet, yeniden, Kösem Valide Sultanın eline geçmişti. Bununla birlikte, saltanatın ilk yıllarında, veziriazam Kemankeş Mustafa Paşa (1638 – 1644) sayesinde işler aksamadan yürüdü. Mustafa Paşa, IV. Murat zamanında başlayan veya düşünülen işleri sürdürüyordu.

Kemankeş Mustafa Paşanın rakibi ve hasmı Silahtar Paşaydı. Kemankeş, Silahtar Paşayı önce Temeşvar beylerbeyliğine yolladı, sonra da idam ettirdi. Ancak Silahtar Paşa Valide Kösem Sultanın adamıydı. Kemankeş Mustafa Paşa ile Kösem Sultanın arası açıldı.

Kemankeş Mustafa Paşa, ayarı düşürülmüş para yerine tam ayarlı para basmış, ocaklı sayısını azaltmış, Ocaklı maaşlarını zamanında ödemeye başlamıştı. Devletin Hazinesi kendine gelmişti. Kemankeş Paşanın veziriazamlığı zamanında tersaneler de yeniden düzenlenmiş, her yıl belli sayıda yeni kadırga yapılır hale gelmişti.

30/31 Ağustos'ta İstanbul'da yine büyük bir yangın çıktı. Kentin bir kısmı kül oldu. Yaraları sarmak Kemankeş Mustafa Paşaya düşmüştü.

Kısa ve Uzun Parlamento, 1640

İngiltere meclisi

İngiltere kralı I. Charles ordusu ile İskoç sınırını geçmişti (Bishops' War). Ancak savaş para istiyordu. Bu durumda Kral 1640 yılında Parlamentoyu toplantıya çağırdı. Yeni parlemento kralın para isteğini, mevcut olumsuzlukları müzakere edebilmek için bir fırsat olarak gördü ve İskoçya çıkarmasını ret etti. Kral parlamento'yu dağıttı. Buna " Kısa Parlamento " dendi.

İngiltere kralı İskoçya'ya parlamentonun desteği olmaksızın saldırdı. Ancak yenildi. İskoçlar kuzey İngiltere'yi tamamen işgal ettiler. I. Charles, İskoçlar ilerlemesinler diye onlara günde 850 sterlin ödemek zorunda kaldı. Ödemez ise İskoçlar kuzey İngiltere'deki kentleri, yakıyor, yıkıyor, yağmalıyordu. I. Charles hem İskoç ve hem de İngiltere kralıydı. İskoç kralı olarak İngiltere'yi işgal etmiş olan İskoç ordusunu, İngiliz kralı olarak İngiltere'yi müdafaa eden orduyu desteklemek zorundaydı.

Kasım 1640 yılında I. Charles İngiliz Parlamentosunu yenilenmiş olarak toplantıya çağırdı. Parlamentoda kontluklardaki toprak soylularının ve kentlerdeki tüccar burjuvaların temsilcileri vardı. Bu kral tarafından ele geçirilebilir bir parlemento değildi. Meclis kralın içinde bulunduğu güçlüklerinde bilincindeydi. Bu parlamento dağıtılan parlamentodan daha krala karşı olan bir parlamentoydu.

Kral, parlamentoyu İskoçyalı isyancılara karşı bir ordu toplamak için gerekli mali imkanları elde etmek için toplamıştı. Parlamento da kralı olağanüstü mahkemeyi lağvederek, mutlak iktidardan vazgeçmeye zorladı. Bu parlamento İngiliz Burjuva devriminin parlementosudur. 12 yıl sürekli toplantı halinde olduğundan " Uzun Parlamento " olarak adlandırılır. Parlementoda Püritenler güçlü bir grup oluşturdular. Bu grup, kemikleşmiş haliyle, iç savaşta kral tarafının mağlup edilmesinde önemli bir rol oynadı. Püritenlerin bir kısmı daha önce İngiltere ve Hollanda'yı terk ederek Amerika'ya gidip, yerleşmişti. Parlementonun toplantıya çağrılması ile İngiliz devrimi de başlamıştı. Bunun, iç savaşın başladığı 1642 yılına kadarki dönemi hazırlık safhasıdır. Evlerin duvarlarına devrimci afişler asılmaya başlanmıştı, bunu gören yönetim parlamentoyu üçüncü defa fes etmeye cesaret edemedi.

1640'da İngiltere'de uçta bir Hıristiyan mezhebi olan Ranterlar çoğalıyordu. Prespiteryen Thomas Edwards, Ranterların inancını şöyle özetliyordu:

" Yaradılışın ilk halindeki her yaratık Tanrı'ydı ve her yaratık Tanrı'dır, canlı ve nefes alan her varlık Tanrı'dan çıkar ve tekrar Tanrı'ya dönecektir, okyanustaki bir damla gibi O'nun içinde kaybolur… Kutsal Ruh ile vaftiz edilmiş bir insan her şeyi Tanrı'nın bilmesi gibi bilir, ıki bu derin bir sırdır… Bir insan kendinin ruh tarafından Tanrı'nın inayetine mazhar olduğunu bilirse, cinayet işlemiş ya da sarhoş da olsa, Tanrı onda hiçbir günah görmez… Tüm dünya Azizdir ve burada bir iyiler topluluğu olmalıdır ve Azizler Centilmenlerin ve böyle insanların topraklarını ve mülklerini paylaşmalıdır. "

1640 yılında Almanya'da Friedriche Wilhelm, Brendenburg elektörü oldu. Yani Berlin tahtına çıktı. Bu kişi Prusya'nın kurucusudur. Pomeranya'yı İsveç'ten alamadığı için Alman İmparatoru ile anlaşma yoluna gitti.

1640 yılında Çin'de Cizvitlerin başında Schall vardı. Bu yıl kuzey Çin'de büyük bir kuraklık oldu. Açlık Çin'deki kargaşayı arttırdı. Ülkede pek çok isyan ve pek çok grup vardı. İsyancıların içinde en ileri çıkanları Li Tse-ch'eng ile Chang Hsien-chung'du. Bütün isyancılarda ortak yön kendileri zengin olmak istiyorlar, adamlarını doyurmak istiyorlar ama devlet kurmak fikri ile ilgilenmiyorlardı.

Jansenizm

Bu sırada Fransa'da Jansenizm de gelişiyordu. Cornelius Jansenius 1640 yılında Augustinus adlı eserini yayınlamıştı. Jansenciler şöyle diyorlardı: Kurtuluş Tanrı'dan gelen bir lütuftur. Tanrı bunu hep böyle ön görmüştü. İnsan ancak kötü şeyler yapardı. Tanrının inayeti, insanın kendinden insana daha yakındı ve kapsamlıydı. Tanrı inayeti, insanın kendi iradesini de içine alıyordu.

İsa herkes için çarmıha gerilmişti. Ama sonra herkesin iradesi bozulmuştu. Tanrı kimi isterse onu bozukluktan kurtarırdı.

Bu düşünce ve algılayış, pratikte, dünyadan el, ayak çeken, zorlu bir manevi yaşamda somutlaşıyordu. Bu algılayış içinde kilise ziyaretleri ve kilise hiyerarşisine bağımlılık da vardı.

Bu öğreti, Port-Royal manastırında örgütlendi. Manastırda yeni ve sert kurallar kondu. Jansenist yaşam başladı.

Bu durumdan bazı Katolik ilahiyatcılar kaygı duyuyorlardı. Eğilim başarı kazandıkça, korku da büyüyordu. Karşı çıkanların başında Cizvitler geliyordu. Cizvitler Sufi Hümanizması ile içli dışlıydılar. Jansenizm'in dünyadan el ayak çekilmesini öğütlemesine karşıydılar. Cizvit

okulları kendi öğretileri dışında bazı okullarda Jansenizm tarzı öğretiden son derece tedirgin oluyorlardı.

Cizvitler Jansenizm'in sapıklık olarak ilan edilmesi için uğraşmaya başladılar.

İspanya Barselona'da, İspanya kral naibi Coloma ve bu kentte yaşayan İspanyollar, Katalanlar tarafından öldürüldüler. Katalan başkaldırısı eskisinden daha şiddetli olarak tekrar başladı. Katalanya bağımsızlığını elde edemeyeceğini anlayınca, İspanya'dan ayrılıp, Fransa ile birleştiğini ilan etti. IV. Felipe, bu ihtilalin bastırılabilmesi için 12 yıl uğraşmak zorunda kalacaktı.

Portekiz Lizbon'da İspanya kralını temsil eden kral naibesi Infante Marguerita, Portekizliler tarafından tutuklandı. İspanya başbakanı Olivares'in temsilcisi, Portekiz kral naipliği umumi katibi Vasconcellos öldürüldü. Bragança dukası, " IV. Joao " Portekiz kralı ilan edildi. İspanya kralı IV. Felipe Portekiz krallığından düşürüldü.

Jamestown yerleşimi, gemiler

Amerika'daki İngiliz kolonisi Virginia'da kuruluşundan 30 yıl sonra 20.000 fazla yerleşmeci vardı.

Hatırlanacağı gibi Amerika Birleşik Devletleri tütünle kurulmuştu. Sonraki yıllarda kıtanın en büyük ihraç malı tütün olacaktı.

Kuzey Amerika'da ilk yerleşimcilerin başarısı hızlı bir yayılmayı getirdi. Avrupalılar, yeni gelen muhacirlerle, Jamestown'dan başlayarak tüm Atlantik kıyısına hızla yayıldılar. Bir yandan da Jamestown'dan başlayarak tüm topraklar tütün plantasyonlarına dönüştürüldü.

Bir nesil sonra koloniciler, İngiliz kuzenlerinden 5 cm daha uzun olmuşlardı. Çocuk ölümleri yarıya inmişti. Hem daha çok kazanıyor ve hem de daha az vergi ödüyorlardı. Ancak hala İngiliz kralının tebaasıydılar.

Rubens

1640 yılında Barok sanatın en büyük ustalarından Rubens öldü (1577 – 1640).

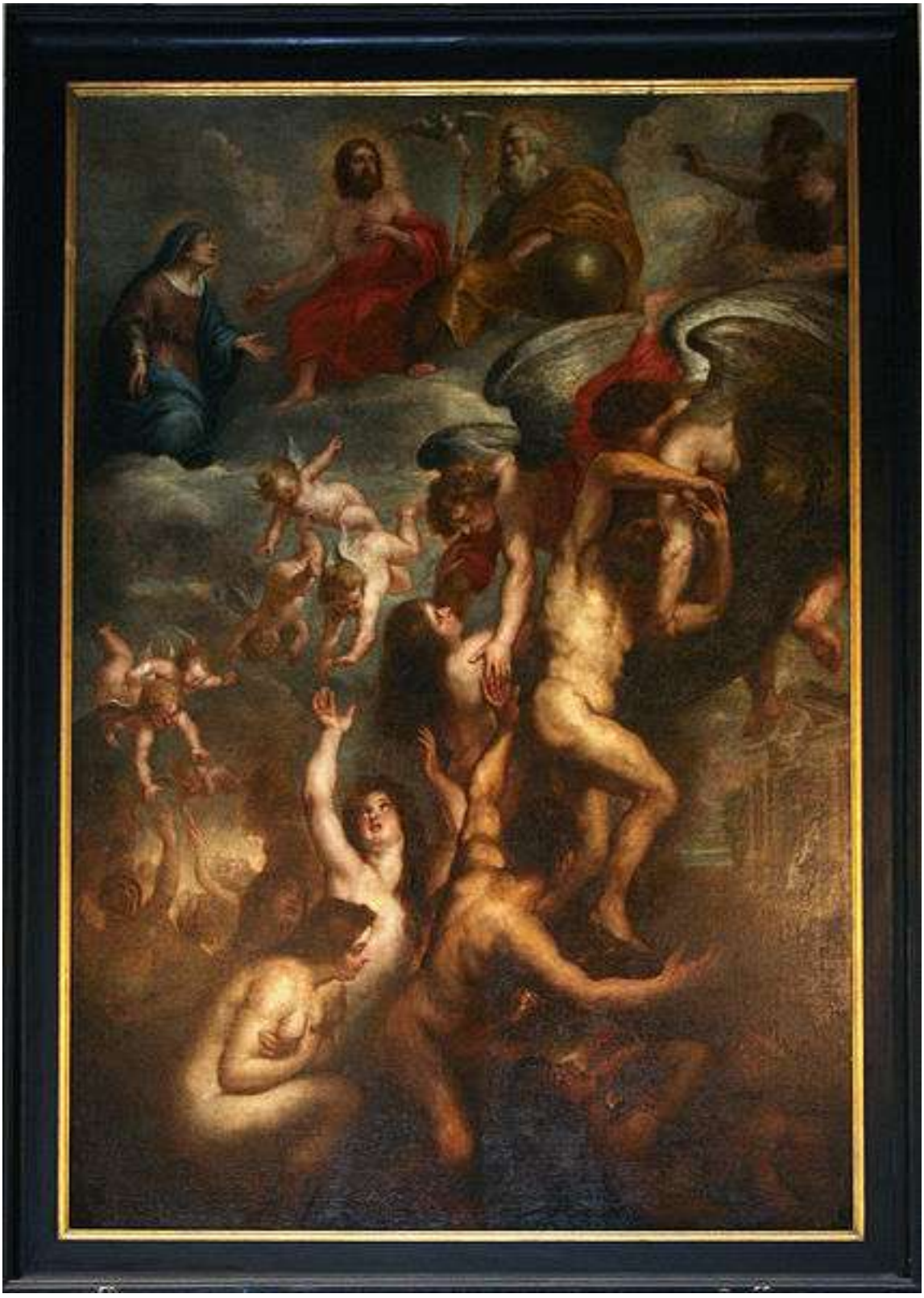
Peter Paul Rubens, Flaman bir ressamdı. Reform karşıtı sunak resimleri ile portreler, manzara resimleri ve mitoloji ve canlandırma öğeleri içeren tablolar yaptı. Anvers'te Avrupa'nın önde gelen soyluları ve koleksiyoncularına resim üreten büyük bir atölye kurmuştu.

Rubens, aynı zamanda, klasik Rönesans hümanizmi ile eğitim görmüş bir bilim adamı, sanat koleksiyoncusu ve de İspanya ve İngiliz kralları tarafından şövalye yapılmış bir diplomattı.

El attığı konular içinde antik masallar, Tevrat, insanın yaşamı, Son Hüküm gibi sonsuz büyüklükte konular vardı. Konularını kendi gerçekleştirirdi, yani gerçeği tekrar yaratırdı. Örneğin, İsa'yı anlatırken işkenceyi değil acı ve ölümü yenmiş kişiyi canlandırdı.

Rubens'in hisleri keskindi ve bunu resimlerinde açığa vuruyordu. Avlarında öfke ve şiddet, Amazon Savaşlarında yakıp, yıkma, danslarında birbirine karışıp yok olma vardı.

Resimleri gergindi, esas renkler kullanılmamıştı. Bu renk farklılığı insanı daha da geriyordu. Rönesans'da düşünülüp ölçülüp, biçilmiş, simetri ve dengesi yerine iken Rubens'te her şey hareket halindeydi. Rubens sürekli oluşum içindeki evren ve dünyayı anlatmaktaydı.

Rubens

Parlamento Mutlakiyete Karşı

Strafford'un idamı

İngiltere'de I. Charles Uzun Parlamentoyu toplar toplamaz, kamara ilk iş olarak İrlanda Kral Vekili Thomas Wentworth, Earl of Strafford'u suçladı. Kral, bakanlık yaparken haklar kanununu ihlal gerekçesi ile Strafford'u yargılanmak üzere Lortlar kamarasına sevk etti. Strafford müdafaasında, kralın emirlerini dinlediğini, kanunsuz olsalar bile bu emirleri dinlemenin suç olmadığını ileri sürdü.

İngiltere'de parlamentonun kralın bir bakanını yargılayabilmek için iki tip yargılama yolu vardı. Bunlardan biri " İmpeachement " dı. Bu yargılama türünde Avam kamarası suçlamayı, Lortlar kamarası yargılamayı yapıyordu. İkinci usul ise " Bill of Attainder " idi. Burada " makable şamil " bir kanun çıkarılıyor ve bu sayede sanığın geçmişte yaptıkları da suç haline getiriliyordu. Genelde bu ikinci yol idam ile bitiyordu.

Strafford'un müdafaası karşısında parlamento suçlamayı İmpeachement'tan Bill of Attainder'a çevirdi. Kralın kanunsuz emirlerine de ölüm cezası getirildi.

I. Charles Bill of Attainder'ı reddetmek cesaretini gösteremedi. 1641 yılı başlarında İngiltere parlamentosu Thomas Wentworth, Earl of Strafford'u Vatan hainliği ile suçlayarak Londra

Kulesine yolladı. Kralın ordu komutanı yaptığı ve yapmak istediği kişiyi parlamento idam etmek istiyordu.

Peşinden Kral, Strafford'u da af etme cesaretini gösteremedi. Kral kuvvetli olasılıkla bu başkaldırıyı yüksek rütbeli bir kurban vererek yatıştırmak istiyordu. Kapıkulu isyanlarında Osmanlı sultanları da benzer yola baş vuruyorlardı. Sonunda Kral, idam hükmünü imzaladı ve Thomas Wentworth öldürüldü.

Ancak Kral parlamentoya uydukça parlamento daha da azıttı. Taviz verilerek bir yere ulaşılamayacağını dünya çok geç anlayacaktı.

Büyük Uyarı, 1641

I. Charles

İdam edilen Strafford'un peşinden bir başka mutlakıyetçi Başpiskopos Land'de aynı akıbete uğradı. Parlamento kralın otoritesini zedeleyecek pek çok karar aldı. Bunlar arasında kral talep etmese bile parlamentonun her üç yılda en az bir kere kendiliğinden toplanması vardı. Parlemento onayı olmadan kral hiçbir vergi koymayacaktı. Olağan üstü mahkemeler ortadan kaldırıldı. Gemi Parası uygulamasına son verildi. Vergilerin oylanma yetkileri yeniden şekillendirildi.

1641 Kasım'ında İngiliz Parlementosu " Büyük Uyarıyı " kabul etti. Bu belge ile kralın keyfi hareketleri sınırlanıyordu. En uygun görevler parlamentonun uygun göreceği kişilere veriliyordu.

Kral deliye dönmüştü. Muhalefetin başındakileri tutuklamak için bizzat meclise gitti. Bu kişiler çoktan burjuvaların evlerine ve iş yerlerine saklanmışlardı. Bütün Londra kaynıyordu. Tayfalar doklardan ayrılıp, gruplar halinde kente girmeye ve parlementonun yanında yer almaya başladılar. Kent çevresindeki köylüler ve küçük toprak sahipleri silahlı olarak parlamentoyu korumak amacı ile kente girdiler. Ayaklananların başında şapkalarına asılı, parlamentonun işlemlerini onaylayan dilekçeler vardı.

Böylece hem kent halkı ve hem de kırsal kesim devrimin peşine düşmüştü.

Beş milletvekili, silahlı muhafızlarla birlikte parlamentoya gelip, onu korumayı üslendi. Burjuvazi parlamentoyu silahla koruyordu.

İrlanda Katolikleri büyük baskı altındaydılar. Sonunda isyan ettiler. İrlanda büyük bir kaosun içine düştü.

Ocak 1641 tarihinde, Portekiz ile Datç Cumhuriyeti aralarında karşılıklı saldırmazlık ve savaşta birbirine yardım anlaşması imzaladılar. Pau Claris Katalan Cumhuriyeti'ni ilan etti.

İsveç'te Falun kasabasına Kraliçe Kristina tarafından kent hakları verildi.

1641 yılında İspanyollar, uzak doğuda Tan-Şuei'ye yerleştiler. Hollandalılar da Malakka'yı aldılar. Datç (Dutch) Japonya'da Nagasaki yakınlarında Dejima kolonisini kurdu. Japon Şogunluğu epeydir, Hollandalıların bu adada bulunmasına müsaade ediyordu. Ancak kolonileşme arkadan geldi.

Portekiz asiller meclisi IV. Joao'nın krallığını resmen onayladı. İspanya Portekiz'in bağımsızlığını tanımadı. Portekiz, İspanya'ya karşı, 3 kralın hükümdarlığı süresince 26 yıl sürecek restorasyon savaşına başladı. Bu süreçte başta Fransa olmak üzere İngiltere ve Osmanlılardan büyük yardım gördü.

Cinci Hoca Medet

Cin tasviri

1641 yılında Emir Güne oğlu Tahmapskulu idam edildi. Adını Emirgan'a vermiş, Bağdat Osmanlılara geçince Yusuf adını almıştı. Vezir Yusuf Paşa çok içkici bir kişiydi. IV. Murat tarafından sevilerek, gözdeleri arasına alınmıştı. Ama Vezir Yusuf Paşa, kötü alışkanlıkları nedeni ile kuvvetli bir olasılıkla, Sultan Murat'ın zamansız ölümünde rol oynamıştı.

Bu aylarda padişahtan başka hiçbir şehzade bulunmaması, devletin en büyük problemiydi. Pek sağlıklı olmayan Sultan İbrahim ölse, Osmanlı hanedanı bitecekti. Bunun sonucu Valide Kösem Sultan, Sultan İbrahim'e birbirinden iştah açıcı cariyeler sunmaya başladı. Ancak Sultan, senelerce geçirdiği korkular sonucu cinsi gücünü kaybetmişti. Doktorlar ve Hocalar Padişahı tedaviye uğraştılar. Bunların içinde " Cinci Hoca " en başarılı olanıydı.

Cinci Hocanın telkinleri iyi gelince, birden Sultan İbrahim, zincirlerinden boşalmış gibi oldu. Artık azgın bir boğaydı. Her gece bir cariye yetmiyor, birkaç cariye alıyordu.

1641 yılında kaptanı Derya Siyavuş Paşa Azak üzerine gitti. Ancak barutu bittiğinden kaleyi geri alamadan döndü.

1641 yılında Kırım Hanı I. Bahadır Giray 4,5 yıl saltanattan sonra yerini kardeşi " Sofu " denen IV. Mehmet Giray'a bıraktı. Mehmet Giray'da " Kamil " mahyası ile şiirler yazardı.

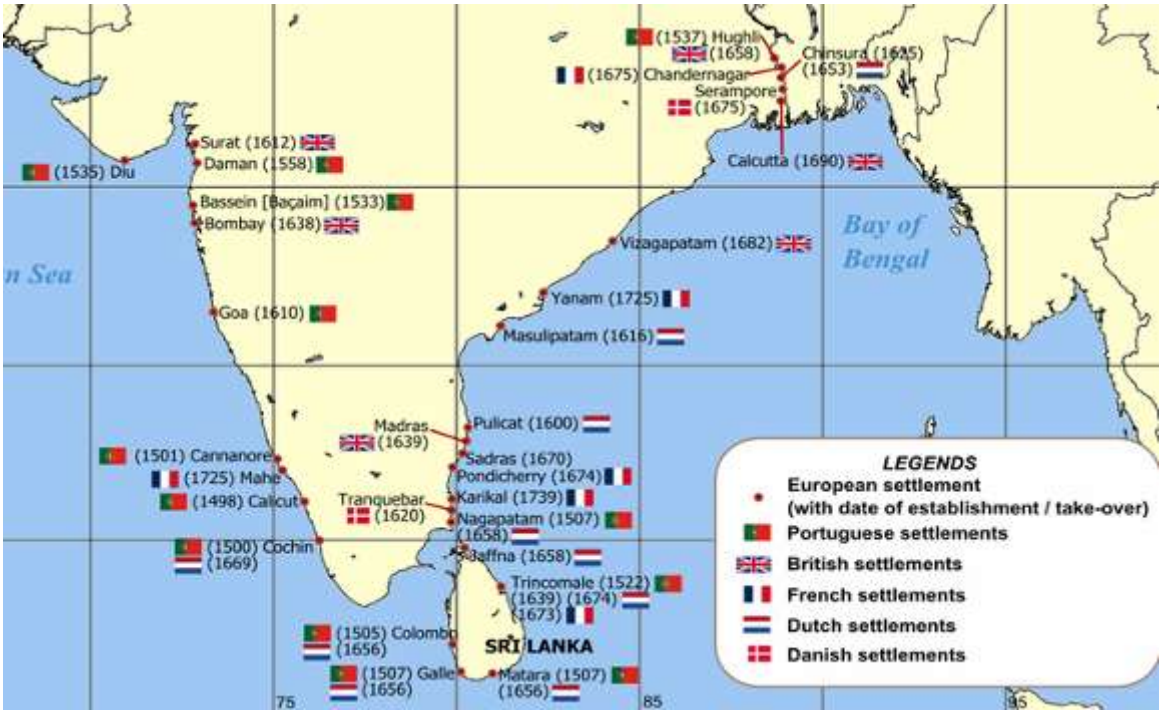
Münster konferansı

Otuz Yıl Savaşları, Almanya'nın çok aleyhine gelişiyordu. Herkes yorulmuş, Batı Avrupa bitmişti. Barış arayışları başladı. 1641'de Almanya ile Fransa arasında Münster konferansı yapıldı. Hemen peşinden de Almanya ile İsveç arasında Osnabrück konferansı açıldı.

Kuzey ve Orta Çin'de, Ming Hanedanının düşünden 3 yıl önce, yoğun bir salgın görüldü. Çin Büyük kanalı boyunca ilerleyerek, güneye indi. Salgının kuzey sınırı Beijing'ti. Salgın verimli topraklara atladı. Bazı lokal kentlerde nüfusun %90'ı yok etti. Çin bu salgınla çok zayıfladı.

1641 yılında Virginia kolonisinin başına William Berkeley geçti. Bir aralık verilmişte olsa 1677 yılına kadar koloniyi o yönetecekti. Virginia Kuzey Amerika'daki en önemli Anglo Sakson kolonisiydi. Beyazlar artık Kızılderilileri durmadan öldürüyorlardı.

Osmanlı tahtı varislere kavuşuyor

Hindistan'da Avrupa yerleşimleri 1501 - 1739

1642, 1 Ocak günü Sultan İbrahim'in ilk şehzadesi IV. Mehmet doğdu. Şehzadenin annesi 14 yaşında genç bir kadın olan Hatice Sultandı. Bundan sonra peş peşe şehzadeler doğmaya başladılar.

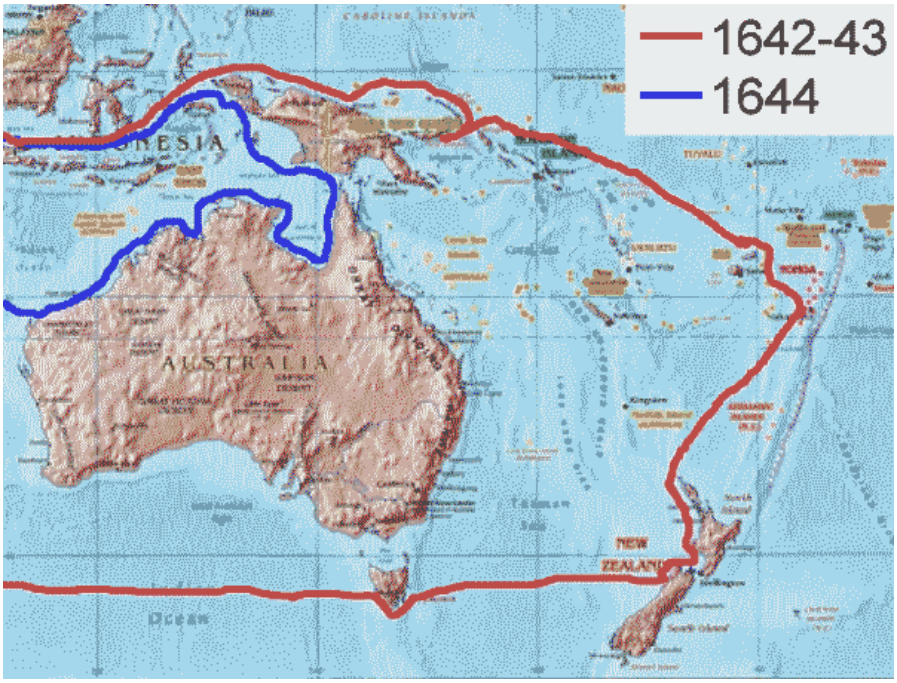
Şubat ayında Vezir Semin Mehmet Paşa'ya Rusya üzerine serdarlık verildi. Hatırlanacağı gibi 1637 yılında Don Kazakları Azak kalesini ellerine geçirmişlerdi. Osmanlı ordusunun Karadeniz'den donanma ile üzerlerine geldiğini öğrenen Ruslar, Çarın emri ile Azak Kalesini yıkarak oradan uzaklaştılar. Semin Mehmet Paşa, kaleyi onarıp, oraya asker bıraktı.

Bu sırada Avusturya'ya akınlar tekrar başlamıştı. Avusturya kale muhafızları kalelerinden dışarı çıkamaz hale gelmişlerdi.

1642 Martında Almanya ile İsveç arasında Osnabrück konferansı toplandı. Papa temsilcisi ve Venedik balyozu, tarafsız gözlemciler olarak konferansa katıldılar. Ancak bu iki temsilcinin konferansın başkanlığı için aralarında yaptıkları mücadeleler öyle uzadı ki sadede gelinemedi.

Boğdan'da ilk basım evi kuruldu.

1642 ve 1643 yıllarında Abel Tasman adlı bir Hollandalı Yeni Zelanda'yı, Fiji ve Tonga adalarını buldu. Hollanda Malabar kıyılarındaki Negapatam'ı eline geçirdi. Bir yıl önce de Malakka'yı almıştı. Datç, Tayvan'dan İspanyolları attı.

Tasman'ın seyahat yolu

Kamboçya kralı 1642 yılında Müslüman oldu

1642 yılında İran Safevi tahtına II. Abbas geçti (1642 – 1667).

Dejima ve Nagazaki

1642 yılında Hollandalılar Tan- Şuei'yi İspanyollardan aldılar. Böylece Hollandalılar Çin ve Japon ilişkilerinde öne geçiyorlardı. Bu tarihten başlayarak Japonya'da yabancılar arasında sadece Hollandalılar, Deshima'da hoş görü ile karşılanıyorlardı. Çin denizinde ticaret yavaş yavaş Avrupalıların elinden kayıyordu.

Konfüçyus ahlakı kurtuluş mudur? 1642

İmparator'a yaklaşmak

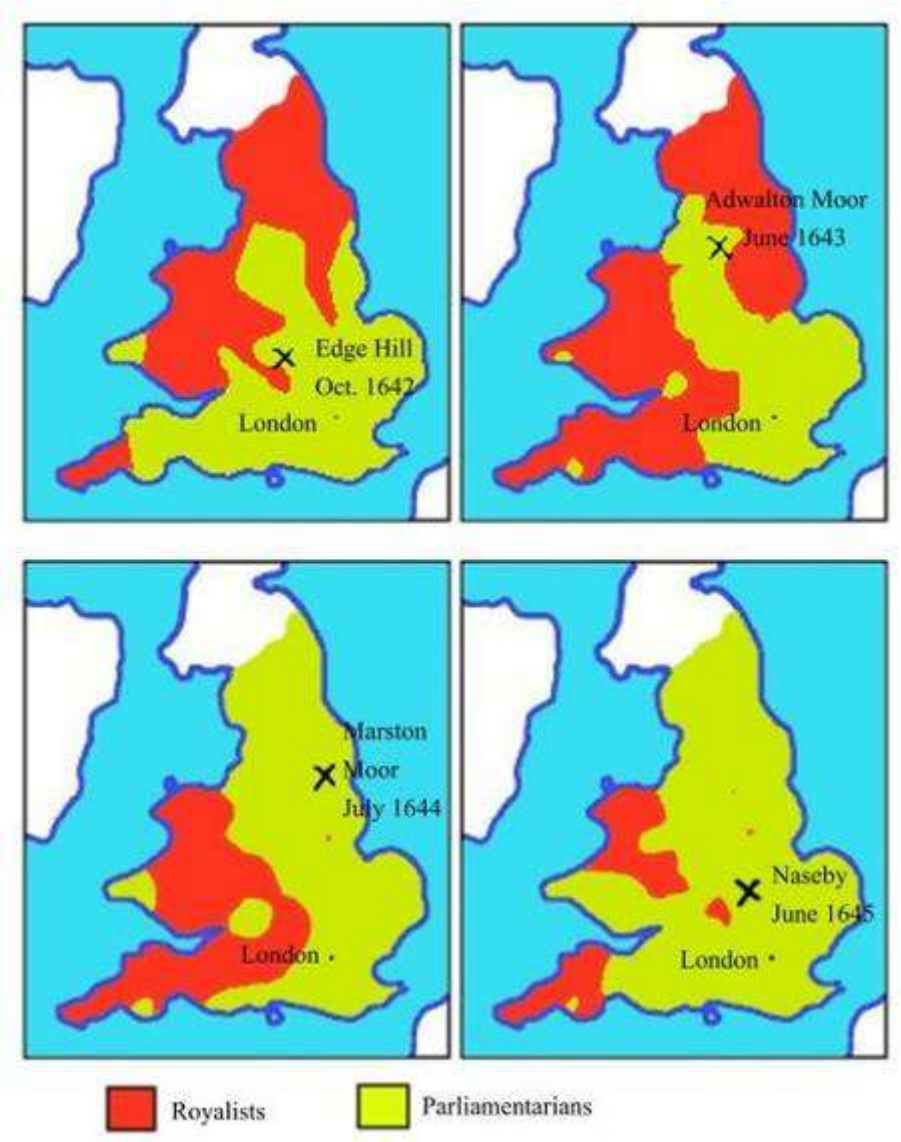
Çin Cizvitleri Konfüçyus ahlakını, Hıristiyan ahlakına benzer bir şey olarak sunmuşlardı. Böyle olunca da Çinliler kurtulmuş oluyor muydu? Cennete gidecekler miydi? Avrupa'daki dini çevreler bu soruları soruyorlardı. 1642 yılında La Mothe le Vayer (1588 – 1672) " Paganların Erdemi " adlı kitabında bu sorulara evet dedi. Ona göre Havarilerin gidip Hıristiyanlık vaazında bulunmadıkları yerlerde, doğal kanunları izleyerek ahlaklı kalan milletlerin bilginleri kurtulmuş kişilerdi. Bu aynen Musa kanunlarından önce yaşamış filozofların günahsız olması gibiydi.

Halbuki bu izah bir sorun içeriyordu. Büyük Arnauld bunu açıkladı. Bunda, ilk günahtan sonra insan doğası iyi kalmıştı, insan iyi şeyler yapabilir ve Tanrı'ya layık olabilir, anlamı vardı Konfüçyusçuların kurtuluşuna evet demek, Tanrı bağışlamasının zorunlu olduğu inancını sarsıyordu.

Çin meselesinde bir sorun daha vardı. Kutsal Kitabın koruyucusu, Adem'den gelen Yahudilerin ayrıcalığı ne olacaktı? Çin uygarlığı Kutsal Kitapta anlatılanlardan önceye dayanıyordu. Acaba Adem'den önce de yaşayan halklar var mıydı?

1642'de Çin'de Kaifeng sel felaketi meydana geldi. Ming Hanedan ordusu, Li Zicheng asi kuvvetlerine tuzak kurarak, Sarı nehrin baraj ve set kapaklarını bilerek kontrol ve bakımsız bıraktı, 300,000'den fazla insan selde öldü. Bu sırada Mançu lideri Huang Taiji Ming Çin'ine girip, Shandong'a üslenmişti.

İngiliz İç Savaşı, 1642

Evinde oda hapsinde, kör olarak yaşayan Galilei Galileo 1642 yılında hayatını kaybetti.

Ocak 1642'de I. Charles Parlamentonun avam kamarasından beş kişiyi vatan hainliği ile suçlayarak, tutuklamak istemişti. Ancak bu girişim başarılı olamamıştı. Bundan sonra Kral kendinin ve ailesinin can güvenliği olmadığını iddia ederek, Londra dışına çekildi.

1642 yazı boyunca Parlamento ile Kral arasında sonsuz müzakereler oldu. Bu sırada tek tek tüm kent ve kasabalar, Kraldan yana mı yoksa Parlamentodan yana mı olduklarını ilan ettiler.

Krallık donanması ve önemli kentler parlamentodan yanaydı. Daha çok kırsal alan kraldan yanaydı. Ama sonuçta her iki tarafın da 15.000 kişilik kuvvetleri vardı. Bu dönemin siyasi parti isimleri çeşitli Protestan eğilimleri göstermektedir. Parlementoya hakim olan zengin

burjuvaların partisi Presbiteryenler adını almıştı. Küçük burjuvazinin partisinin adı Bağımsızlardı. Bunlar her dinsel bölgenin bağımsız olmasından yanaydılar.

1642 yılında İngiliz iç savaşı başladı. İngiliz İç Savaşı 1642 yılından 1651 yılına kadar Parlamento taraftarları ile Kraliyet taraftarları arasındaki mücadelelerdir. İlki 1642 – 1646 yılları arasında (Birinci İngiliz İç Savaşı) ve ikincisi 1648 – 1649 yıllarında (İkinci İngiliz İç Savaşı) I. Charles taraftarları ile Uzun Parlamento taraftarları arasında yapılmıştır. Üçüncüsü 1649 ile 1651 yılları arasında (Üçüncü İngiliz İç Savaşı) II. Charles taraftarları ile Kıç Parlementosu taraftarları arasında gerçekleşmiştir.

Edgehill savaşında I. Charles Savaş kurulu ile

Savaş çabuk yayıldı. Tarafsız kalmak isteyen bölgeler, kendilerini her iki taraftan da koruyacak önlemleri almaya çalıştılar. Parlamento geniş bir yelpazede oluşmuş olmasına rağmen, herkesin ortak fikri Charles'ın tahta tutulmasıydı. Charles, Wellington'da Wellington Deklarasyonu'nu yayınladı. Burada Protestanlığı, Yasaları ve Parlamento özgürlüğünü koruyacağını deklare etti.

Savaşın ilk çatışması (pitched savaşı) Edgehill'da 23 Ekim 1642 yapıldı ve ortada kaldı. İkinci savaş Turnham Green'e oldu, Charles Oxford'a çekildi. Bundan sonra Oxford kralın üssü olarak kaldı.

Kara Avrupasında ise Otuza Yıl Savaşında, Habsburg durmadan mağlup oluyordu. 1642 yılında, İsveçliler, İmparatorluk kuvvetlerini Breitenfeld'de ezdiler. Leipzig'i ele geçirdiler.

Kardinal Richelieu Ölüyor, 1642

Kardinal Richelieu

1642 yılında Fransa Roussillon eyaletini eline geçirdi. Aralık ayında Kardinal Richelieu öldü. Vasiyeti gereği yerine Kardinal Mazarin başbakan oldu. Richelieu'den 4 ay sonra XIII. Louis ölmüştü (Mayıs 1643). Onun yerine 5 yaşındaki oğlu XIV. Louis olarak tahta geçti. XIV. Louis 72 yıl saltanat sürecektir.

Richelieu, Roussillon, Artois, Alsace ve Lorraine gibi 4 eyaleti Fransa'ya katarak, doğal denilen sınırlara vardı. Bunun sonucunda Habsburglar çok önemli bir darbe aldılar. Richelieu Habsburgların Alman Prenslikleri ile olan ilişkilerine öyle bir darbe vurdu ve iletişimlerini öyle kopardı ki, bundan sonra Habsburglar Almanya'da gittikçe önemsiz hale geldiler. Sonunda da Alman birliğini onlar değil Hohenzollernler kuracaktı.

Yeni başbakan Mazarin, çocuk kral döneminde ülkeyi fevkalade yönetmiş ve geleceğin kuvvetli Fransa'sının yaratılmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Richelieu, siyasetinin ana hatlarını, " Siyasal Vasiyetname " adlı eserinde açıklamıştı. Kitap ölümünden sonra yayınlandı. Tarihçiler bu kitabın gerçeği yansıttığından şüphe ederler, böyle bile olsa, Richelieu'nün düşüncelerini doğru yansıttığı şüphesizdir. Richelieu, genel olarak önceden hazırlanmış bir plana göre hareket ediyordu. Hesapta olmayan siyasi girdiler karşısında, genelde bu plana sadık anlık çözümler üretiliyordu. Politikası, önce Fransa içinde, sonra Fransa dışında her imkanı Fransa monarşisini kuvvetlendirecek şekilde kullanmak üzerine kurulmuştu.

Richelieu bir yandan içinden çıktığı feodalleri tutarken, bir yandan da onların mutlakıyet karşısındaki tutumlarına bakarak burjuvaları tutuyordu. Bu ikilem içinde çelişiyor, bazen ona bazen diğerine prim vermesine yol açıyordu. Burada kilit Fransa mutlakıyetinin menfaatleriydi.

Richelieu yönetimin halkı sömürme hakkını müdafaa ediyordu. " Halkın karnı çok doyarsa, görevlerine bağlı tutmak olanağı kalmaz. " diyordu. Richelieu işitilmemiş vergi ve haraç uygulaması yarattı.

1610 yılında IV. Henry öldüğünde bıraktığı gelişmiş Fransa'nın " taille " denen en önemli vergisi11,5 milyon livre idi. Bu rakam Richelieu'nün ölümünde 44 milyona yükselmişti. Bu tarihler arasında devlet bütçesi de 5 kat yükselerek Avrupa devletlerinin en büyük devlet bütçesi haline gelmişti. Ama hala Osmanlı bütçesinin %20'si kadardı.

Fransa'da Dauphiné, Bourgogne, Languedoc, Provence, Bretagne eyaletleri iç işlerinde serbest eyaletlerdi. Bunlar diğer eyaletlerden daha az vergi ödüyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğunda, Sultan I. İbrahim döneminde (1640–1648) Sivas Valisi Vardar Ali Paşa ve Isparta yöresinde Kara Haydaroğlu ile Katırcıoğlu ayaklanmaları çıktı. Ama Osmanlı Devleti, ayaklanmacılara karşı siyasetini belli ölçülerde değiştirdi ve onları denetim altına alma yolunu kullandı. Katırcıoğlu, Karaman beylerbeyliğiyle ödüllendirilerek etkisiz hale getirildi.

Kuzey Amerika'da şimdi York, Maine diye bilinen Georgeana, Massachusetts'te tüzel kişilikli kent oldu. 1642 yılında Fransız koloniciler Kanada'da " Ville-Marie " köyünü kurdular. Burası gelecekte Montreal olacaktır. Bu sıralarda Kanada'da 200 sivil Fransız ve 400 kadar Fransız askeri vardı.

Bu yıl Pascal hesap makinesini yapmıştı.

Avrupa’da Sürekli Çatışmalar Var, 1643

Amur nehri

1643 yılında, XVI. Yüzyıl Osmanlı şiir geleneğini sürdüren Şeyhülislam Yahya öldü. Cinsel zevkle mistik eğilimler, şiirlerinde, iç içeydi. Şeyhülislam Yahya’nın gazelleri meşhurdur. Baki’yi sürdüren kişi olarak tanınır.

Rusların doğuya doğru ilerleyişi devam ediyordu. Ruslar ile Çinliler arasında hala göçebeler ve özellikle Türkler vardı. 1643 ile 1646 yılları arasında Ruslar Amur ırmağında Poyarkov’a geldiler.

1643 İlkbaharında, Otuz Yıl Savaşı içinde Fransızlar, Rocroi’de İspanyolları yendiler.

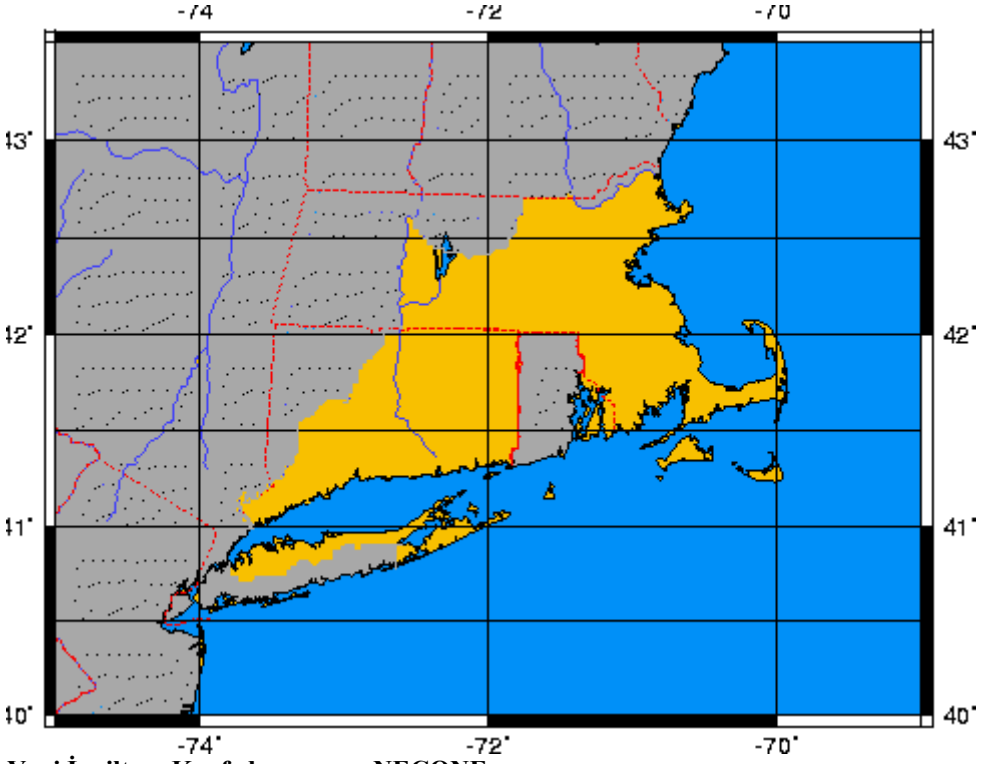
Fransa’da Huguenotların Nantes Fermanı'nın güvencesi altına alınmış olan bazı hakları, hala pratikte ortada yoktu. 1643'te çocuk yaştaki Kral XIV. Louis'nin adına yayımlanan bir kraliyet bildirisiyle bu haklar onaylandı. Ama Fransız Katolik din adamları Protestanlarla uğraşmaya devam edeceklerdi.

Mazarin, çocuk kral adına ülkeyi iyi yönetiyordu. Saraydaki gruplaşmaları önlemişti. Ancak kırsal kesimdeki köylü ayaklanmaları bitmek bilmiyordu. Kentlerde de ayaklanmalar vardı. Kent ayaklanmalarını yoksul kesim yapıyordu ancak bunların belli bir merkezi yoktu. Saman alevi gibi parlayıp, sönüyorlardı. Her seferinde sivil burjuva muhafızları, hükümet kuvvetleri veya büyük feodallerin orduları onları eziyordu.

Baden-Baden Fransızlar tarafından yağmalandı. Aralık 1643’de Tuttlingen Savaşında Fransa İmparatorluk kuvvetlerini yendi.

Birinci İngiliz İç Savaşı devam ediyordu. Kral ve Parlamento kuvvetleri arasında Birinci Middlewich Savaşı, Adwalton Moor Savaşı , Lansdowne Savaşı, Roundway Down Savaşı, Birinci Newbury Savaşı yapıldı.

1643'de Kralın ordusu Adwalton Moor'da kazanıp, Yorkshire'ın kontrolünü eline geçirdi. Bu yıl Oliver Cromwell " Ironsides " kuvvetini oluşturdu, Haziran ayında Gainsborough savaşı'nda Krallık kuvvetlerini yendi.

Yeni İngiltere Konfederasyonu, NECONF

Yeni İngiltere Konfederasyonu teşkil edildi.

1643 yılında, bundan 5 yıl önce Don Kazakları tarafından yıkılan Azak (Rostov) kalesi Osmanlılar tarafından tekrar inşa edildi. Kaleye asker yerleşerek görevine başladı.

1643 yılında İsveç Danimarka'ya saldırdı ve girdi. Protestan İsveç, Protestan Danimarka ile savaşıyordu. Bu sırada Katolik İmparator, Protestan Danimarka'yı müdafaa etmeyi üslendi. Büyük kuvvetler yollayarak Danimarka'yı istiladan korudu. Böylece İsveç de çok büyüyerek daha da kuvvetli bir hale gelemedi.

İspanya'nın kötü gidişi devam ediyordu. 1621 ile 1643 yılları arasında 280 İspanyol savaş gemisi ve ayrıca binlerce ticaret gemisi ya batmış veya Osmanlıların, İngiliz ve Hollandalıların eline geçmişti.

İspanya'nın harcamaları çok yüksekti. Devlet uzun zamandır borçlu yaşıyordu. Yine 1621 ile 1643 yılları arasında Kral IV. Philippe (Felipe) şahsen 232 milyon duka harcamıştı. Krallık durmadan eski vergileri arttırıyordu. Yeni vergiler ihdas ediliyordu. Halk fakirleştikçe fakirleşiyordu. Devlet ve halk mevcut borçlarını yeniden borçlanarak ödemeye çalışıyordu.

Asalet unvanları ve mevkiler para ile satılmaya başlanmıştı. Sadece IV. Philip'in (Philippe, Felipe) döneminde satılmak üzere 60.000 yeni memuriyet tesis edilmişti. Zenginlere özel varlık vergileri kondu.

Vergi yükünün ağırlığı Kastilya'daydı. Katalonya, Aragon, Valansiya, Bask gibi iç yönetimlerinde bağımsız olan eyaletlerden fazla vergi alınamıyordu. İspanyollar, Katalanlar ve Basklar karşısında durmadan kişisel olarak fakirleşiyorlardı.

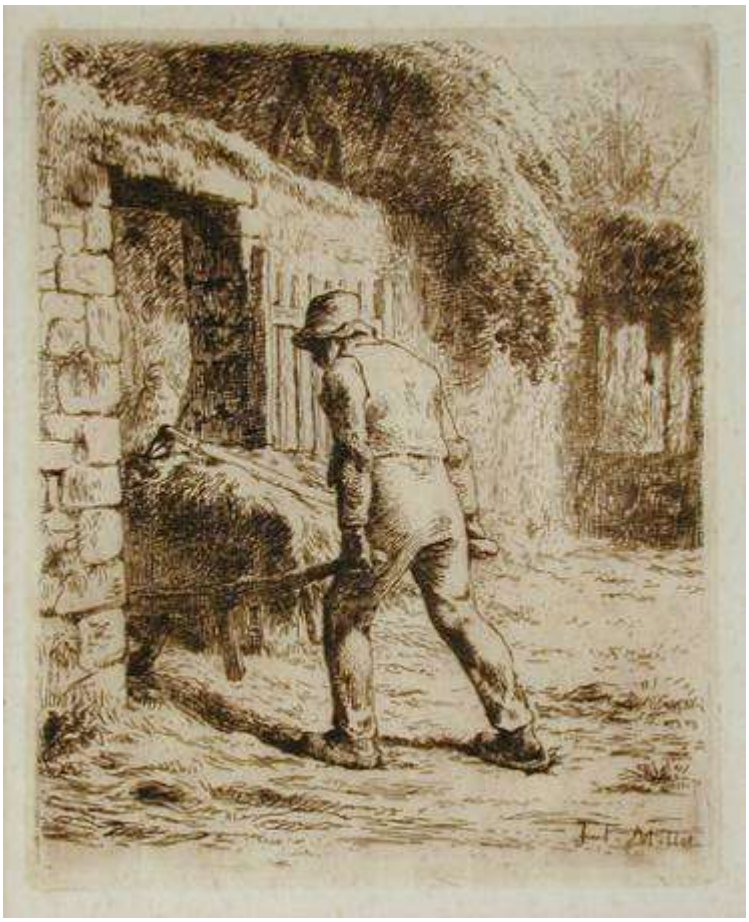
Abel Tasman Güney Doğu Asya denizlerinde dolaşıyor ve pek çok yeri keşfediyordu Tasmania (Van Diemen adası), New Zealand kıyıları, Tonga adası, Fiji adaları Abel Tasman tarafından keşfedilen yerlerdendi.

Çin Mançu İmparatoru Huang Taiji öldü.

Japonya'da İmparatoriçe Meisho tahtan çekildi, İmparator Go-Kōmyō tahta geçmeyi kabul etti.

Evangelista Torricelli, cıvalı barometreyi icat etti.

Fransa

Fransa, bu sırada Osmanlıları saymaz isek Avrupa'nın en merkezi devletiydi. 500.000 Km2 toprakta 15 milyon nüfus yaşıyordu. Yetkileri sonsuz bir kral ile ona bağlı feodaller, ruhbanlar ve büyük burjuvalar tarafından yönetiliyordu. Dıştan bakınca yönetim ve ilişkiler basitti de aslında görülemeyen sosyal bir yumak vardı. Ancak bir denge de vardı. Feodaller ve Burjuvalar dengelenmişti. Bu denge halkın insafsızca sömürülmesine dayanıyordu.

Fransa'da halk deyince köylüler anlaşılıyordu. 12 milyon çıvarındaydılar. Bu halk kendi savaşçılarına haraç veriyordu, düşman ordularının istilasını göğüslüyordu, hem kendi ve hem de yabancı ordular tarafından yağmalanıyordu, bir de kral vergi alıyordu. Bu halk perişan bir halktı. Bu halk öyleydi de diğer halklar farklımıydı? Tüm dünya halkları perişandı.

Fransa'da köylü hürdü, yani toprağa bağlı değildi. Ayrıca toprakların yarısına yakını, yüzde ödeyen köylülerce değerlendiriliyordu. Ama bu toprakların mülkiyeti köylüye ait değildi. Yüzde karşılığı olmayan topraklar da kira karşılığı olarak işletiliyordu. Mülkiyeti köylüye ait olmasa da hükümet mal vergisini sanki köylü toprak mülkiyetine sahipmiş gibi ondan alıyordu. Kiracılar için de dokuz yıldan fazla kiracı olan köylü vergi karşısında toprak sahibi gibi işlem görüyordu. Böylece köylü mülkiyet vergisi veriyor, baş vergisi veriyor ve köydeki önemsiz soyluya da ödenti yapıyordu.

Senyörler, sadece köylüleri baskı altında tutabilmek için, angarya ve keyfi vergi kalkmış olmasına rağmen, ödenti ve vergileri almayı sürdürüyorlardı. Hatta uzun zamandır alınmayan ödentiler bile yürürlüğe sokuluyordu. Bunlar yollardan, ırmaklardan yararlanma adına alınan ödentilerdi. Richelieu, asillerin köylüler karşısındaki durumuna dokunmamış ve hatta senyörlerin durumunu kuvvetlendirmişti.

Köylü tuz, şap, tütün gibi günlük gereksinmeleri için de dolaylı vergi ödüyordu. Tuz hem ağır bir vergiye tabiydi ve hem de kullanımı kısıtlanıyordu. Kişi başına belli miktarda tuz veriliyordu. Bu tuz sadece yemeklere az miktarda katmak için kullanılırdı. Eti tuzlamak için tuz kullanımı yasaktı ve çok ağır cezası vardı. Tuz kaçakçılığının da cezası çok ağırdı.

Savaşlar Fransa'yı baştan aşağı yakıp, yıkmıştı. Tarım ekonomisi öyle kolay kolay kalkınamıyordu. Ekonomi bozulunca, köylüye de ödemeler için mühlet tanınmaz olmuştu. IV. Henri, tarımsal üretim araçlarına (sapan, yük hayvanı) el konulmasını yasaklamıştı. Ama senyörler acımasızdı. Senyörler, ödemelerini yapamayan köylünün üretim araçlarını alıp, satıyorlardı. Köylüler gün geçtikçe daha fazla borçlanıyorlardı. Şimdi borcun üzerine faizi de biniyordu. Faizin ana borcu aştığı bile oluyordu.

1640'lı yıllara gelindiğinde, Fransız köylüsünün durumu, asrın başına göre çok daha kötüydü.

Pencere vergiye tabiydi. Köylüler bacasız, penceresiz ahşap kulübelerde yaşıyorlardı. Yırtık pırtıktılar. Soğuktan korunmak için ayaklarında tahta ayakkabı benzeri takunyamsı nesneler giyiyorlardı.

Kentlerde en üstte tüccarlardan ve para ticareti yapan burjuvalardan oluşmuş bir zümre vardı. Bunlar burjuvazinin özsel haklarından yararlanıyorlardı. Kent yönetim kuruluna seçiliyor, kurtulmalık ödeyerek tuz vergisi ve yükümlülüklerinden kurtuluyorlardı. Bunlar, ayrıcalıklı durumlarını muhafaza etmeye çalışıyorlardı.

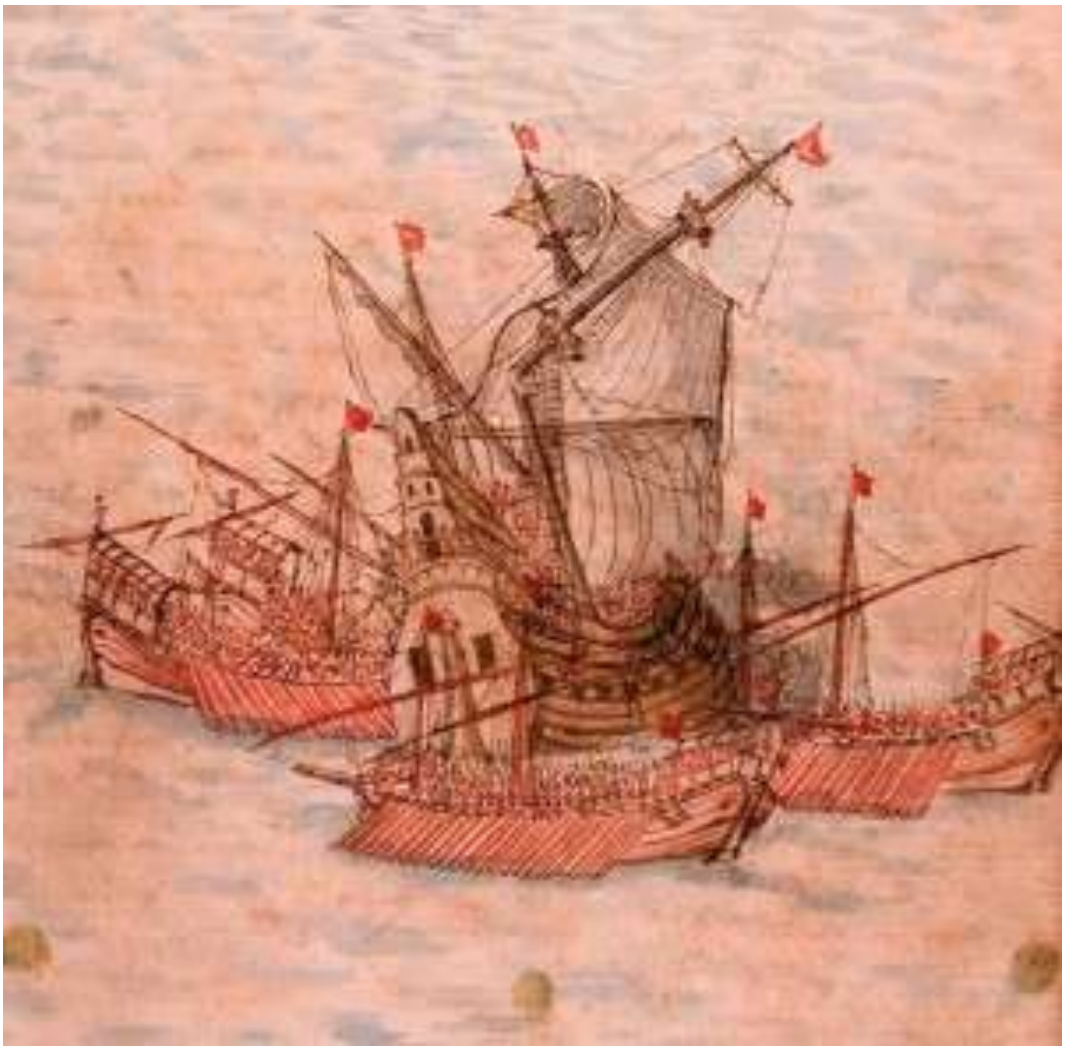
Kentin sosyal hiyerarşisinin en altında, köyden varını yoğunu yitirip kente gelmiş peş parasızlar vardı. Gündelik işçilik, hamallık, dilencilik bunların yaptığı işlerdi.

Ülkede tam bir standardizasyon yoktu. Bölge bölge tayin edilmiş ticaret ve gümrük ayrıcalıkları da vardı. Sonuçta birleşmiş bir iç Pazar daha tam olarak oluşamamıştı.

Burjuva, fırsat bulduğunda, varını yoğunu yitirmiş bir feodalin toprağını, unvanını, köylülerin ona karşı olan yükümlülüklerini yani tüm haklarını satın alıyordu. Bu tip el değiştirmeler kralın verdiği bir belge ile gerçekleşiyordu. Bu burjuvalar, her ne kadar diğer asillerce kendilerinden sayılmasalar da, bir miktar asilleşmiş oluyorlardı. Ama yine de aileden gelen asiller ile bunlar arasında görünür farklar oluyordu. Örneğin, sonradan olmalar evlerinin çatısına fırıldak koyamıyorlardı.

Daha önce de anlatıldığı gibi, burjuva parasını devlete yatırıp, bazı görevleri satın alıyordu. Böylece cemiyet içinde itibarı yükseliyor, güç kazanıyordu. Satın alınan memurluk hakları miras yolu ile geçiyordu. Miras kalan görev için devlet yıllık bir vergi alıyordu.

Girit Savaşına Doğru, 1644

3 Osmanlı kadırgası, bir kalyonu kuşatmış

Sultan İbrahim, ilk dört yıllık saltanatı sırasında sarayında oturmuş, devlet işlerine karışmamıştı. Ama dört yılın sonunda, saraydaki yakınlarının kışkırtması ile uysal halini bırakıp, padişahlığını hissetmeye ve ettirmeye başladı. Bu değişim kısa süre içinde saray, ulema, kapıkulu ve divan üyeleri arasındaki siyasi oyunların ve çekişmelerin alevlenmesine yol açtı. IV. Murat'ın sağladığı denge bozulmuştu.

Osmanlı Sarayında Kösem Valide Sultan ile İkinci vezir Yusuf Paşa bir kliktiler. Yanlarında Cinci Hoca vardı. Cinci Hoca lakaplı Hüseyin Efendi, Padişahında akıl hocasıydı. Sultan İbrahim daha çocukken, krizi tutunca Haremdeki hanımlar Cinci Hocayı çağırtarak, şehzadeyi okuyup, üfletmiş, şehzade de kendine gelmişti. Sultan İbrahim, padişah olunca, kısa süre içinde, Cinci Hocayı yanına almış ve bir de ona, şeyhülislamın karşı çıkmasına rağmen, Anadolu kazaskerliğini vermişti.

Cinci Hoca, padişaha olan yakınlığını kullanarak, devlet işlerine karışıyor, rüşvet alıyor, para ile tayinler yaptırıyordu. Onun yüzünden Anadolu'da kadılık makamları satılır olmuştu.

Divanı Hümayun ve Saray grupları arasındaki çekişmeye Girit meselesi de katılmıştı. Girit'e çıkarma yapılmasını Cinci Hoca ve kliği istiyordu. Kemankeş Kara Mustafa Paşa da buna karşı çıkıyordu.

Veziriazam Kemankeş Mustafa Paşa, sadrazamlığı sırasında pek çok rakip ve hasmını bertaraf etmişti. Ama şimdi karşısında Valide Kösem Sultan ve Cinci Hocadan oluşan klik çok kuvvetliydi. Veziriazamlığın elinden gideceğini anlayan Kemankeş Paşa, yeniçerileri kışkırtmak istedi. Ancak bu tutmadı. Böylece veziriazam ile klik arasındaki rekabet sonucu, Kemankeş Kara Mustafa Paşa sadaretten azledildi. Sonra da öldürüldü.

Kemankeş'ten sonra Girit çıkarması konusunda savaş yanlıları ağır bastılar. Sultan Murat'ın son zamanında Tunus gemileri ile Venedikliler arasında çıkan çatışma nedeni ile Osmanlı Venedik ilişkileri bozulmuştu. Sultan Murat donamaya hazırlanma emri vermişti.

Kemankeş Mustafa Paşa da Sultan Murat'ın ölümünden sonra, donanmanın hazırlanmasına devam etmişti. Bu sırada Venedik 50.000 flori yollayarak savaşı önledi.

Sultan İbrahim, kararsız, sinirli, iyi düşünemeyen ve aceleci bir hükümdardı. Devletin yasa ve geleneklerine uymak yerine, kendi emirlerine hemen uyulmasını istiyordu. Kemankeş Mustafa Paşanın sadareti sırasında kontrol altında tutulabilmişti. Kemankeşin öldürülmesinden sonra yerine gelen Sultanzade Semin Mehmet Paşa, padişah ne derse itiraz bile etmeden onu yapıyordu.

1644 yılında Kızlarağası Sümbül Ağa, Mekke kadısı Bursalı Mehmet Efendi ve Hacca giden 600 kişinin bulunduğu kalyon, Girit açıklarında Malta Şövalyelerince vuruldu. Sümbül ağa, bu devletin en yüksek kademesinde bulunmuş olan kişi, hazinesini, cariyelerini, adamlarını yanına almış, Mısır'a ömrünün son yıllarını geçirmeye gidiyordu. Malta Sümbül ağanın büyük hazinesini haber almış, alışkanlık dışı olarak, Anadolu kıyılarına kadar yaklaşarak gemi kervanını vurmuştu. Sümbül ağa ve askerleri vuruşarak öldüler. Mekke Kadısı, hazine ve cariyeler Maltalıların eline geçti.

Gemide bulunanlardan sadece 60'ı sağ kalmıştı. Bu durumda İkinci Vezir Yusuf Paşa, Girit üzerine başkomutan atandı.

Osmanlılarda Kemankeş Kara Mustafa Paşa azlolununca yerine Semin Mehmet Paşa atandı. Gençken çok yakışıklı olduğu için " Cuvankapıcıbaşı " denirken sonra şişmanlayınca " Semin " denmişti.

Rusya ve Lehistan'dan Kırım akıncılarının akınları nedeniyle şikayet üzerine şikayet geliyordu. Birkaç ay içinde Kırım atlıları 40.000 den fazla kadın, çocuk esir almış, köle yapmışlardı. Divan özellikle Lehistan'ın Rusya ve Almanya arasındaki konumunu muhafaza etmesini stratejik buluyordu.

1644 Haziran'ında IV. Mehmet Giray, Kırım Hanlığından azledilerek yerine III. İslam Giray Han oldu. İslam Han Rodos'taydı. Oradan Kırım'a yollandı.

Bu sırada Osmanlı Sultanının gücünün kişiler üzerinde nasıl bir korku yarattığını anlamak bakımından iki örnek verelim. Sultan İbrahim, elçilere sert görünmenin faydalarına inanmıştı. Alman elçisini huzuruna çağırarak azarladı. Sinir sistemi laçka olan elçi hastalandı. Aynı şekilde huzura çağırılan Dubrovnik (Ragusa) elçisi azarlandıktan sonra hastalanıp, öldü.

Bu sıralarda Sultan İbrahim daha zıvanadan çıkmamıştı. Normal bir padişah gibi davranıyordu.

Avrupa'da barış konferansı devam edip gidiyordu. Almanya şiddetle barış istiyordu. Fakat İsveç ve İspanya müzakereleri uzatmak istiyorlardı. İsveç başbakanı Oxenstierna'ya göre savaş İsveç'in vazgeçilemez bir kurumu olmuştu. Başbakanın oğlu, konferansta İsveç heyetinin başıydı. Uzayan bıktırıcı müzakerelerden sonra Alman Başbakanı Trautmansdorff'un tam yetkili olarak konferansa katılması ile görüşmeler, yol almaya başladı.

Torricelli Galileo Galilei'nin öğrencisiydi (1608 – 1647). 1644'de suyun hareketinin öteki düşen cisimlerin hareketi ile aynı olduğunu ispatladı. Bu sırada William Harvey (1578 – 1657) Kalp ve dolaşım sistemini inceleyerek, büyük dolaşımı açıklamıştı.

Haliç

Çin’de erkek fahişelik artıyor, 1644

Çion'de Çiçek resimleri, Chen Hongshou

Çin’de, Ming Hanedanı (1368 -1644) zamanında ticaretin gelişmesi ile lüks düşkünlüğü arttı. 1573 -1620 arasında çok parıltılı bir dönem olduğu söylenir. Neo-Konfüçusyan Wang Yang, “ erkek fahişeliğinin çok arttığını ve bu insanların müşterilerinin çok özel isteklerini karşıladıklarını ahlakın ve erdemin lüksle perişan olduğunu ” söyler. Erkek fahişeler yalnızca erkeklere değil zengin kadınlara da servis yaparlar onların da özel isteklerine katlanırlardı. Gerçekte çok acınacak halde idiler toplum onlara artık tolerans göstermiyordu.

Qing sülalesi zamanında (1644–1911) Konfüçyusizm nizamnamesi sosyal sınıfları ve insanların uymaları gereken kuralları belirledi. Kadın ve erkeğin doğru kabul edilen ilişkileri hatırlatıldı. Ama homoseksüellik hala suçlanmamıştı.

17. yüzyıla geldiğimizde Rose Croix'lara özellikle kıta Avrupa'sında, başta Cizvitler olmak üzere tüm dini kurumlar şiddetle saldırmaya başladılar. Bu saldırılar 1630 yılına kadar sürdü ve Malineler Konseyi, Rose Croix'yı (Gül Haçı) sihirbazlık ve dini sapkıcılıkla suçlayarak tarikatın kapatılmasını, üyelerinin tutuklanmalarını isteyen bir emirname yayınladı. Bu karar üzerine, Tapınak Şövalyelerinin başlarına gelenler kendilerine örnek alan Gül Haçlılar, tıpkı onlar gibi Masonlara katıldılar.

1644 Yılında Çin'de Mançular Nankin'i aldılar. Mançu işgali Çin için çok sert olmuştu. Mançular Nankin'i aldıktan sonra binlerce Okumuş, bürokrat intihar etti. Sonra zamanla Çinliler boyun eğip, yazgılarına razı oldular. Okumuşlar toplaşıp, bir araya geldiler. Çin İmparatoru bilge olmalıydı. Eğer o bilgeliğini kaybetmiş ve Gök de onu görevden alıp, yenisini tayin etmişse ona boyun eğmek gerekirdi.

Ming döneminde klasik Çin romanı da gelişerek, en üst noktasına varmıştır. Hala Çinliler " Shui-hu-chuan " romanını (Nehir Sahilinin Hikayesi) bilir ve şevkle okurlar. Roman Anadolu'nun Köroğlu hikayesine benzer bir şerefli haydut hikayesidir. Yaklaşık 1550'lerde yaşamış olan Wang Tao-k'u tarafından kaleme alınmıştır. Yine bu dönemde yazılmış olan " San-kuo-yen-i " (Üç devletin Hikayesi) Lo Kuan-chung tarafından yazılmış tarihi bir romandır.

Feng Meng-lung efsanevi ve seksi bir roman olan " Hsi-yo-chi " (Batıya Seyahat) yi yazmıştır. Bu Hindistan ve Orta Asya'ya yapılan seyahatin romanıdır. Bu romanda geçen gerçek dışı hikayelerin bir kısmı Türk Halk Masallarında da vardır.

Ming dönemi Çin'inde, klasik romanın yanı sıra hikayeler de gelişmeye başlamıştı. Feng Meng-lung'un " Chin-ku ch'i-kuan " (Yeni ve Eski zamanın Garip Hikayeleri) dünyaca tanınıp, pek çok Avrupa diline tercüme edilmiştir.

Ming dönemi yazarları ve özellikle şairleri Sung dönemi yazarları ile yarışmaya çalışmışlardır. Bunun temel nedeni de kibar ve bilgin toplantılarında Sung dönemi şiirlerinin okunması alışkanlığıdır.

Ming dönemi resimlerinden

İngiltere'de Püritan Devrimi, 1644

Marston Moor savaşı

İngiltere İç Savaşının başlangıcında, kralı tutan feodaller meslekten askerlerdi. Süvariler disiplinli ve eğitimliydiler. Halk milisleri ise talimsiz ve örgütsüzdüler. Halk milislerinin şefleri de feodallerdi ancak bunlar krala karşı olan feodallerdi. Kralla uzlaşılacağından emindiler ve bu nedenle gönülsüz savaşıyorlardı.

Parlamentonun çok kesin olmayan ve yalpalayan politikası ile parlamenter kuvvetlerin başarısızlığı, halk kitlelerinde hoşnutsuzluk yarattı. Durumdan memnun olmayanlar, " Bağımsızlar Partisi " etrafında toplandılar. Partinin başına Oliver Cromwell (1599 – 1658) geçti. Cromwell küçük soylulardan geliyordu.

Cromwell köylülerden, zanaatçılardan ve küçük burjuvalardan bir süvari birliği kurdu. Birlik çelik bir disiplin içine alındı. Cromwell'in ordusu " Püritenler " denen en ateşli Calvenistler arasından toplanmıştı.

Temmuz 1644'de, Cromwell Krala karşı Marston Moor savaşında ilk zaferini kazandı. Parlamento York ve Kuzey İngiltere'yi eline geçirdi. Bu savaş Oliver Cromwell'in askeri ve siyasi önemli bir lider olduğunu gösterdi.

Bundan sonra Cromwell, Parlamentodan ordunun yeniden örgütlenmesi iznini aldı. Bu hazırlanan özel bir orduydu.

1644 yılına gelindiğinde Hollandalılar Avustralya'nın batı ve kuzey kıyılarını keşfetmişlerdi. Bu keşif hareketleri 1600 yıllarında başlamış olanların devamıydı.

Mançu, 1644, 1645

Mançu kraliyet giysileri

1644 yıllarında, Ming hanedanının sonuna doğru, hadımların sayısı Çin'de çok artmıştı. Sarayda 70 bin hadım vardı. 100 bin hadım'da İmparatorluğa dağılmıştı. Hadımların çoğu, bir meslek edinmek amacıyla, bilerek ve isteyerek hadım olmuşlardı. Hadımlar her kesimden çıkıyordu. Daha önce de anlatıldığı gibi hadımlar (hükümet) ve okumuşlar (bürokrasi) birbiri ile kanlı bir mücadeleye girmişti. Ayrıca köylü isyanları dahil Çin'de tam bir anarşi vardı. Ordu bile kendi halkını yağmalıyor, eşkıyalık yapıyordu.

Çin'de durum böyleyken, hatırlanacağı gibi, 1125 yılında bıraktığımız Çürcenler (Çücenler) Çin'de XVII. Yüzyılda " Mançu " adı altında tekrar ortaya çıkmışlardı. Bunlar Tunguz kabileleriydi. Son 30 – 40 yıldır, bu kabileler Çin'i kopya ediyor ve yerleşik düzene geçiyorlardı. Nurhaşu (1559 – 1626) adlı bir lider Mançuları bir federasyon şeklinde birleştirerek, ortaya bir devlet çıkarmıştı. Mançular 8 idari birim olarak örgütlendiler. Mançuların içine Moğollar, Koreliler ve Mançu Çinlileri girmiş, birbirine karışmıştı. Nurhaşu'nun oğlu Tai-Tsong (Huang Taiji) 1631 yılında Çin'e benzer bir sivil ve askeri yönetim örgütledi. Konfüçyus felsefesini kabul edip, görevler için sınav sistemi koydu. Daha 1631 yılında Göğün oğlu olarak imparatorluk dini törenlerini uyguluyordu. Tai-Tsong Çin'e de pek çok akın düzenledi. 1643 yılında oğul bırakmadan ölünce, Mançular yeğeni Şuen-Çe'yi (Shunzhi) hükümdar seçtiler.

Çin'de isyanlar birbirini kovalıyordu. İsyancı Li-Tsen (Li Zicheng**)** Pekin'e kadar gelmişti. İmparator Çuang-Li-Ti (Chongzhen) tahtından ayrılıp, intihar etti (1644).Bu durumda sınırı savunmakla görevli General Wu-Seu-Kuei (Wu Sangui**)**, Mançuları yardıma çağırdı.

Generalin kendisi Mançuryalı bir Çinli aileden geliyordu. Mançular generali 7 bin kişilik bir birlikle desteklediler.

Li-Tsen'e okumuşlar katılmamışlardı. Okumuşlar hem köylüleri hasım görüyor ve hem de Konfüçyuscu olan Mançulara kötü gözle bakmıyorlardı. Li-Tsen iki defa yenildi, Pekin'i terk etti ve öldürüldü. Bundan sonra Mançular geri çekilmediler. 1644 yılında Şuen-Çe (Shunzhi) Çin İmparatoru ilan edildi. Mançular bütün Çin'e egemen oldular (1644). Tsing hanedanı Çin'in yönetimini ele almıştı.

Minglerden geri kalanlar Hung-Kuang'ı imparator seçerek, Nankin'de bir hükümet oluşturdular. Böyle başlayan direnişe, Kansu'da baş kaldırmış olan Müslümanlar, Hıristiyan Ming-Kuei-Wang, korsan Koxinga katıldılar. Mançular ile direnişçiler arasında savaş başladı.

Çin'i fethe kalkan Mançular başarılı oldular. Tek başarısızlıkları, ilk saldırılarında olmuştu. Kuei-Li kuşatmasında, Makao'daki Portekizlilerin yolladıkları toplarla donanmış 300 Avrupalı asker vardı. Çinliler, düşman güçlerini ortadan kaldırmayı hedeflemiyorlardı. Her iki taraf içinde onurlu bir barış elde edecek şekilde durumu kurtaracak bir savaş biçimi yürütüyorlardı. Kaleyi kuşatırken üç yandan kuşatıyor, düşmanın çekip gitmesine müsaade ediyorlardı. Düşmanın ateşine, gösterdiği şiddetten utansın, acımasız bir çıkış yapmasın diye cevap verilmiyordu. Düşmana birkaç darbe vuruluyor, sonra birlikler geri çekilerek barış görüşmelerinin başlaması bekleniyordu. Savaşın soncu için fal açılıyor, ona göre hareket ediliyordu. Sonuçta Çinliler Turenne karşısında tutunamamışlardı. Zaten, bu durumda tutunmaları da beklenemezdi.

Qui (Ch'iu) Ying

Çin'deki Cizvitlerin başı olan Schall, 1644 yılında Pekin'i Mançular alınca, kenti terk etmeyerek, orada kaldı. Sonra da ilk Mançu imparatoru Çuen-Çe'nin dostu oldu. Yeni

imparator, Schall'ı en üst durumdaki mandarinlerden yaptı. Schall atalarını soylulaştırdı. Schall imparatora doğrudan dilekçe vermesini kabul etti. Onu astronomi dairesi başkanı atadı. Avrupalılar 1825 yılına kadar bu makama sahip oldular.

Schall Mançular için top döktü. Çin ay takvimi ile Gregoryen takvimini uzlaştırdı.

1645 tarihli bir kanunla, Çinlileri saçlarını örmeye ve Mançu giysileri giymeye zorladılar. Çinlilerin Mançularla evlenmesini yasakladılar. Mançuları devlet memurluklarına sınavsız alarak, her Çinli devlet memurunun yanına bir tane de Mançulu memur koydular. Ama bu sefer mülkiyete dokunmadılar ve topraklara el koymadılar. Hatırlanacağı gibi 1125 deki hakimiyetlerinde öyle yapmışlardı.

Çin'de Ming döneminde dramın geliştiğinden bahsetmiştik. Ming döneminde müzik'te atılım yaptı. Chu Tsai-yü, " egually tempered scale " uygulamaya çalıştı. Bu dünyadaki ilk bu konudaki girişimdi. Avrupa bu konu üzerine daha sonra gelecekti. Aslında Çinliler bu problem ile milattan önceden beri uğraşıyorlardı. Örneğin, Ching Fang (M.Ö. 77 – 37) ve Ho Ch'eng-t'ien (370 – 447).

Resim de Ming döneminde gelişmeye devam etmiştir. Ressamlar nedense her dönemde Orta Çin'de yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu geleneksel bir tercih olmalıdır. Ming döneminde Ch'iu Ying (1525 çıvarı), T'ang Yin (1470 – 1523), Tung Ch'i-ch'ang (1555 – 1639) en göze çarpanlarıdır.

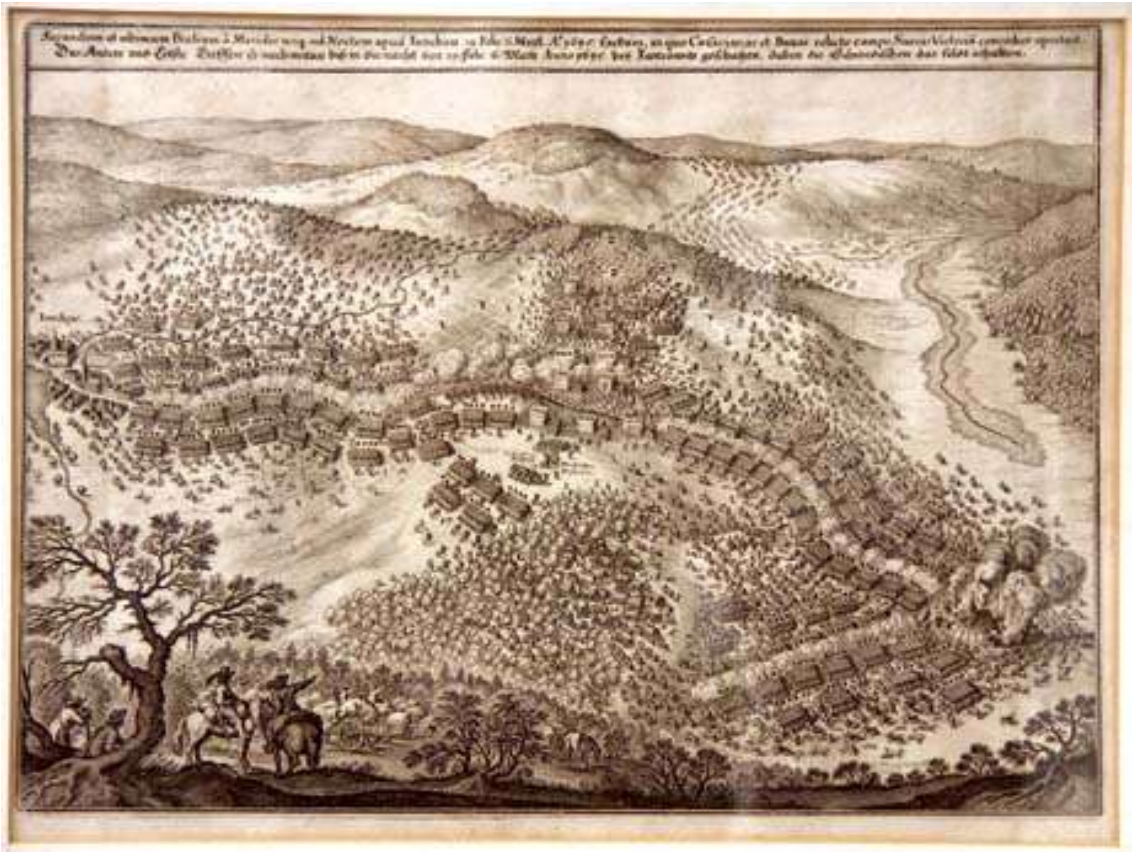

Sarayın Hanımları, Tang Yin

Ming döneminde Çin Seddi tamir edilmiş, Pekin suru ve Pekin sarayının büyük bir bölümü inşa edilmiştir. Ming döneminde bina yapımında ortaya çıkan üslup, bugün bile etkisini göstermektedir.

Porselen de ise Ming döneminde beyaz üzerine mavi desen kullanılmaya başlanmıştır. Porselenler kabadır. XV. Yüzyılda incelmeye başlamıştır. XVI. Yüzyılda mavi için kobalt Orta Asya yerine Sumatra'dan alınınca, porselen kalitesi de düşmüştür. Ayrına Ming döneminde porselene parlak kırmızı renk de ilave edildi.

İsveç Zorluyor, 1645

Jankov Savaşı

İç savaş nedeniyle 1645 yılından sonra İngilizler İran'daki durumlarını kaybettiler. Bu ticareti Hollanda eline geçirdi. İpeği her istedikleri yerden satın alıyorlardı. Dışarı da gümrük ödemeden çıkarıyorlardı. Hollanda yakında Fransa'nın rekabeti ile karşılaşacaktı.

Kuzey Amerika'daki Yeni Hollanda'da da işler Hollandalılar için iyi gitmiyordu. Her ne kadar Hollanda valisi Manhattan adasını bir Kızılderili'den 25 dolara satın almış olsa da, Hollandalılar ile Kızılderililerin arası kötüydü. Kızılderili İrequois kabilesi göçmenlere savaş açmıştı. İrequois, Hollandalılardan aldıkları ateşli silahlarla işgalcilere kök söktürüyordu. Çiftlikler ateşe veriliyor, Yeni Amsterdam kasabası tehdit ediliyordu.

1645 yılında İrequois ile Hollanda Kolonisi barış yaptı. Ancak hem Kızılderili savaşı nedeniyle ve hem de Büyük sayıda göç eden Anglo Saksonlar nedeniyle, Hollanda'nın buradaki geleceği tehlikeye düşmüştü.

1645 yılında Dominikenler ve Fransiskenler Papaya bastırarak Çin dini törenlerinin Hıristiyanlığa karşı olduğunu ilan ettirdiler.

Otuz Yıl Savaşlarında, 1645 ilkbaharında, Bohemya'da Jancovice'de İsveçliler çok büyük bir zafer kazandılar (Jankau savaşı). İmparatorluk ordusu savaş alanında 7.000 ölü bırakmıştı. Sonunda İsveç ordusu Viyana kapılarına gelmiş ama çok yıpranmıştı. Özellikle açlık muzaffer

orduyu bile etkiliyor, asker yiyecek bir şey bulamıyordu. İsveç ordusu komutanı Torstenson son saldırıları yapamadı.

Osmanlılar Almanya'ya savaş açmamakla birlikte, Erdel üzerinden Almanya'yı yıpratıyorlardı. Osmanlı Fransa ve İsveç'i destekliyordu. İspanya ile savaş hali devamlıydı. Cezayir İspanya'yı ve ona ait olan Güney İtalya'yı durmadan vuruyordu. İran ve Lehistan ile barış devam ediyordu.

1645 yılında Osmanlı Sultanı İbrahim, Girit'i almaya karar verdi. Girit'e çıkarma yapacak donanma bir yıl içinde hazırlandı.

26 Haziran 1645 yılında İstanbul'da çıkan büyük bir yangın Beyazıt'tan Yenikapı'ya kadar kenti yaktı.

Veziriazam Sultanzade Mehmet Paşa (Ocak 1644 – Aralık 1645), yeteneksizdi ve yerinde kalabilmek için padişahı elinden geldiğince hoş tutmaya çalışıyordu. Bunun için Sultan İbrahim'e durmadan hediyeler veriyordu. Kendide çok kazanabilmek için işi rüşvete dökmüştü. Sık sık memurların yerini değiştiriyor, her yeni memuriyet için de para alıyordu.

Osmanlı Divanı Hümayunu, Viyana'ya 120 kişilik bir Osmanlı elçilik heyeti yolladı. Onlar kanalı ile Viyana'ya giden kahve, Avrupa'da hızla yayıldı. Kahvehanelerin Avrupa'da yaygınlaşması Aydınlanmaya ve ileride Fransız Devrimine gidecek olan yolun açılmasında çok etken olmuştur. Kahvehanelerde toplanan entelektüeller, kendi aralarında filozofik ve politik tartışmalara başlamışlardır ki bu düşüncenin gelişip, yaygınlaşmasını getirmiştir. Ayrıca kahvelerde yapılan edebi sohbetlerde edebiyatın ilerlemesine büyük katkıda bulunmuştur. Hükümetler daima bu tip toplantılardan ürkerler. Bilinir ki yapılacak olan felsefi veya edebi tartışmalar dönüp, dolaşıp politikaya gelecektir. Politika konuşmak ise mevcut iktidarlar için büyük tehlikedir. Bu nedenle iktidarlar kahvehanelerden hiç hoşlanmadılar. Ve fırsat buldukça faaliyetlerini yasakladılar.

Neseby Savaşı

1645 yılında Rusya tahtına ikinci Romanov olan Çar I. Aleksey (Alexis) (1645 – 1676) çıktı. Tahta çıktığında 15 yaşındaydı. Osmanlı Sultanı İbrahim, Rus Çarına yolladığı tahta çıkışını tebrik eden mesajda, Kırım'a her ay Rusların ödediği vergiyi vermeyi unutmamasını hatırlatıyordu.

4 yıl süren iç savaştan sonra İngiltere Kralı I. Charles,1645 yılında, Naseby savaşında parlamento kuvvetlerine yenildi. 10 Temmuz'da Battle of Langport Parlamento kuvvetleri Kraliyet ordusunu yok etti.

I. Charles yazışmaları Parlementonun eline geçti. Bu yazışmalardan anlaşıldığına göre Kral bir yandan parlamento ile ateş kes görüşmeleri yaparken diğer yandan Fransız kralını yardıma çağırıyordu. Bu mektuplarda kazanırsa başkaldıranlara çok ağır cezalar vereceğini bildiriyordu.

Bu mektuplar genel bir öfkeye yol açtı. Kralın saygınlığı tamamen ortadan kalkmıştı.

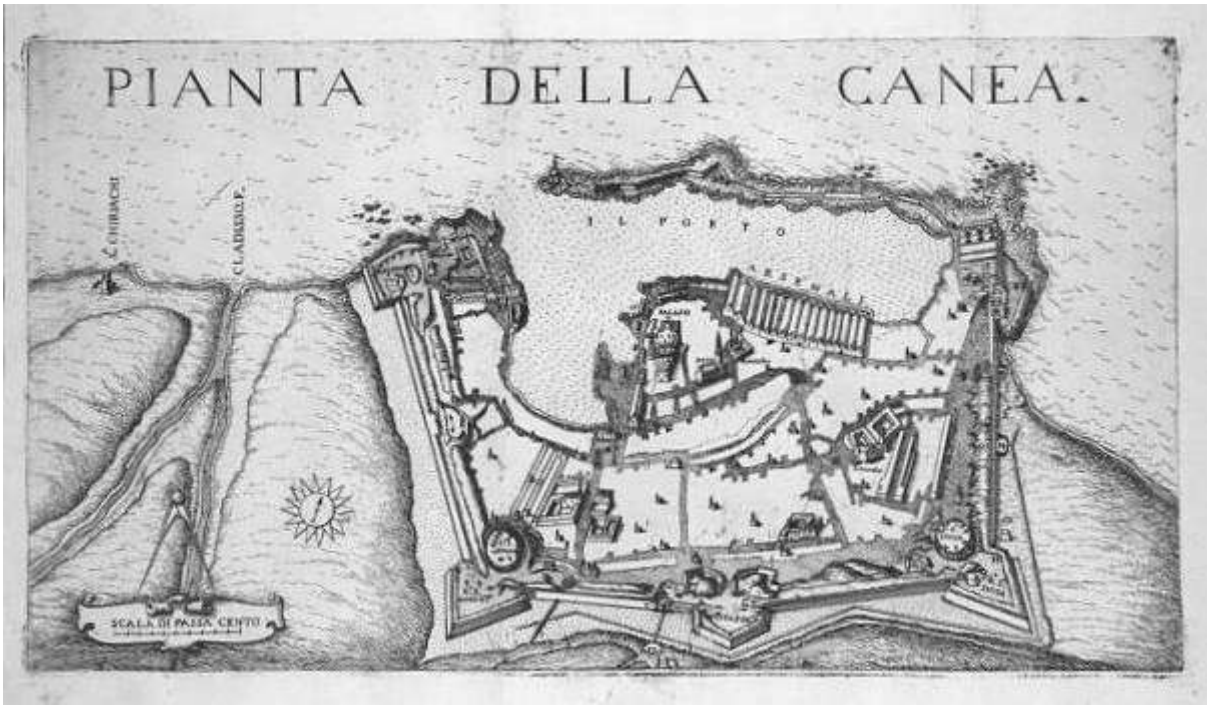
Fransa'da karışıklıklar devam ediyordu. 1645'de Languedoc'a atladı. Languedoc'ta sosyal ve dinsel nedenler birlikte vardı. Huguenotlar, Richelieu zamanında ellerinden alınan hakları, çocuk kral zamanında tekrar geri alabilecekleri kanısına kapıldılar. Ancak onlarında hevesleri kursaklarında kaldı.

Mazarin

İçeride savaş, dışarıda savaş, kötü mali durum, İngiltere'deki parlamenter hareket, hepsi birden Fransa hükümetini politikasını değiştirmek zorunda bıraktı. Kitleler üzerindeki mali baskı hafifletildi. Birikmiş vergi borçlarının vadesi uzatıldı ve ertelendi. Kimi vergi mültezimi, yetkiyi kötüye kullanmaktan hukuk önüne çıkarılıp, mallarına el kondu. Yeni görevler icat edilerek satıldı. Mazarin, Almanya ile yapılan barış görüşmelerinde Fransız heyetine savaşı bitirmek için mümkün olduğu kadar ılımlı davranmaları talimatını verdi.

Girit Çıkarması, 1646

Kandiye

1646 yılında Hindistan'da kıtlık oldu. Koromandel dokumacıları açlıktan öldüler.

Girit adası, İslam İmparatorluğu sırasında Arapların eline geçmişti. Doğu Roma İmparatorluğu, adayı geri almak için defalarca teşebbüste bulundu. Sonunda 961 yılında 1,5 asırlık Arap hakimiyetinden sonra Nikephoros Phokas adayı ele geçirdi. IV. Haçlı seferi ile birlikte ada Montferrat markisi Boniface'nin payına düştü. Daha sonra Venedik Markiden adayı 100.000 gümüş karşılığı satın aldı. Venedik adayı valiler ile yönetiyordu. Venedik yönetimi altında halk hem vergi açısından ve hem de dini özgürlükler açısından sıkılıp, suyu çıkarılıyordu.

Osmanlı tehlikesi büyüyünce Venedikliler Girit'i daha da tahkim ettiler. Ada 441 yıldır Venedik hakimiyetindeydi.

Osmanlı donanması, Haziran ayında, Anadolu ve Yunanistan kıyılarından asker yükleyerek, Girit'e gelip, çıkarma yapmıştı (Girit Savaşı). Donanma Navarin limanından hareket edene kadar herkes seferin Malta adası üzerine olduğunu sanıyordu. Limandan hareketten sonra mühürlü zarf açılıp, esas hedefin Girit adası olduğu öğrenildi.

İki ay içinde Hanya kalesi alındı. Ancak Girit'in diğer kesimlerinde önemli bir ilerleme sağlanamamıştı. Kandiye hala Venedik yönetimindeydi. Herkes, eski gücünden çok şey yitirmiş olan Venedik'in kısa sürede dize geleceğini umut ediyordu. Ama işler hiç de umulan gibi gitmedi. 25 yıl sürecek olan Girit savaşı Osmanlı donanmasının Avrupa'ya göre geri kalmış olduğunu ortaya çıkaracaktı.

Girit'te Hanya kalesinin Osmanlıların eline geçmesi, Batı Avrupa'da derin yankı yaptı. Fransa dahil pek çok ülke Girit'e yardıma asker yollamayı düşünüp, bunu gerçekleştirdi. Avrupa kendi iç çelişkileri ne olursa olsun Osmanlılar yani Türkler karşısında birleşiyordu.

Hanya Girit, Venedikler zamanı

21 Ekim'de Osmanlı donanması Girit'ten ayrıldı. Böylece Serdar Yusuf Paşa Girit'te 4 ay kalmış oldu. Adada 12.000 asker ile Rumeli beylerbeyi Küçük Hasan Paşa kaldı. Adadan ayrılan Osmanlı donanması Venedik donanmasının peşine düştü ise de ona yetişemedi. Böylece az sonra Osmanlıların başına büyük dert açacak Venedik donanması hayatta kaldı.

İki ay içinde, Yusuf Paşa aleyhine yapılan ve savaşı kötü yönettiğine dair dedikodular, kulisler öyle arttı ki bu Yusuf Paşanın idamına kadar gitti. Sultanzade Mehmet Paşa, vezir ve Hanya fatihi Yusuf Paşayı kendine rakip görüyordu. Paşayı gözden düşürmeye çalışmış ve iftiralarla Yusuf Paşanın idamına sebep olmuştu.

Bundan sonra Hanya komutanlığı vezirlik seviyesine getirildi ve Hanya'ya Deli Hüseyin Paşa tayin edildi.

Karadağlılar Venedik ile ilişki içindeydiler. Girit savaşı başlarken başkaldırıp, yerel Osmanlı yöneticisini yendiler. Karadağ Venediklilerle birlikti.

Sultan İbrahim, yaşamını Haremin zevkleri içinde geçiriyordu. Etrafında pek fazla güzel kadın vardı. Haremin yönetimi padişahın indinde gözde kişiler yaratıyordu. Padişah onlara devlet mülklerini dağıttı. Bürokraside üst kademe görevleri verdi. Hasekilerin ve kızlar ağasının nüfuzu Kemankeş Kara Mustafa Paşa zamanında bastırılıyordu. Onun ölümünden sonra gerçek tam anlamı ile ortaya çıktı. 1644 ile 1656 arasındaki 12 yılda 18 veziriazam birbirini izledi. Bunların 4'ü idam edildi. Bir tanesi yatağında öldü, diğerleri ya görevden alındılar veya istifa ettiler. Aynı dönemde 12 şeyhülislam, 23 başdefderdar, 18 Kaptan paşa,

pek çok eyalet valisi değiştirildi. Yani devlet bürokrasisi durmadan değişti. Görevin sürekliliği ortadan kalktı. Her yeni atanan, yanında bir yandaşlar ekibi getiriyordu. Yandaşlarda daha küçük görevleri bölüşüyorlardı.

Görev süresinin kısalmış olması, yağma ve soygunu da arttırmıştı. Herkes, mümkün olduğu kadar çabuk, işgal ettiği görevden en yüksek karı sağlama beşine düşmüştü.

1646 Mart'ında İngiltere de krallığın tüm kaleleri Cromwell'e teslim olmuştu. Başbakan Laud idam edildi. İngiltere'de Şövalyelerin ellerindeki tımarlar ortadan kalkmıştı. Bunun sonucunda toprakların tek sahibi soylulardı.

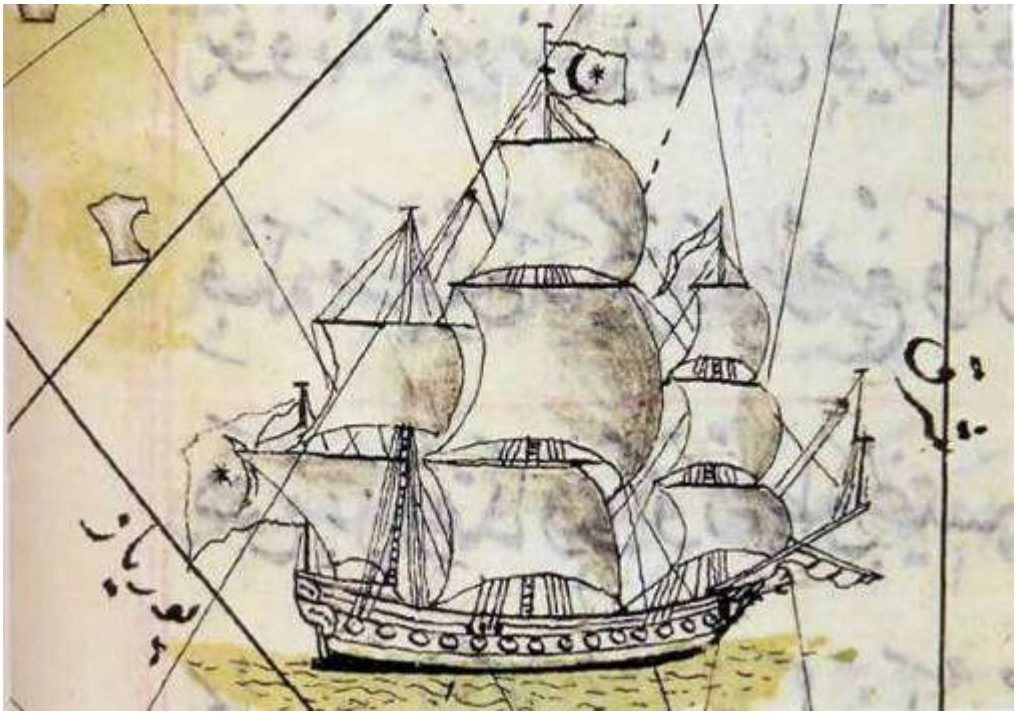
1646 Aralık ayında, Küçük Buzul Çağına bağlı olarak sıcaklıklarda büyük düşüşler oldu.

İngiltere'de Ranterlardan William Franklin, ailesi vebadan darmadağın olunca aklını yitirdi. Kendini Tanrı ve İsa olarak ilan etti. Daha sonra sözünü geri alıp, af diledi.

1646 yılında Brandenburg elektörü Frederick William, Orange hanedanından Luise Henriette Nassau (1627 – 1667) evlendi. Büyük elektör sıfatı ile Avrupa hükümdarları arasında önemli bir saygınlık kazandı.

Denizler Önemli, 1647

1647 de Hindistan'da yine açlık yüzünden Racputana nerede ise tamamen boşaldı.

Venedik ticari faaliyetlerde gerilese de hala tek işi denizcilikti. Bu nedenle okyanuslar nedeniyle gelişen gemi tekniğini izleyebilmişti. Osmanlı ordusu Girit'e çıkınca, Venedik savaşı denizlere çekmeye çalıştı. Karada Osmanlı ordusu önünde durmak hala çok zordu. Ama denizlerde Venedik etkinliğini sürdürüyordu.

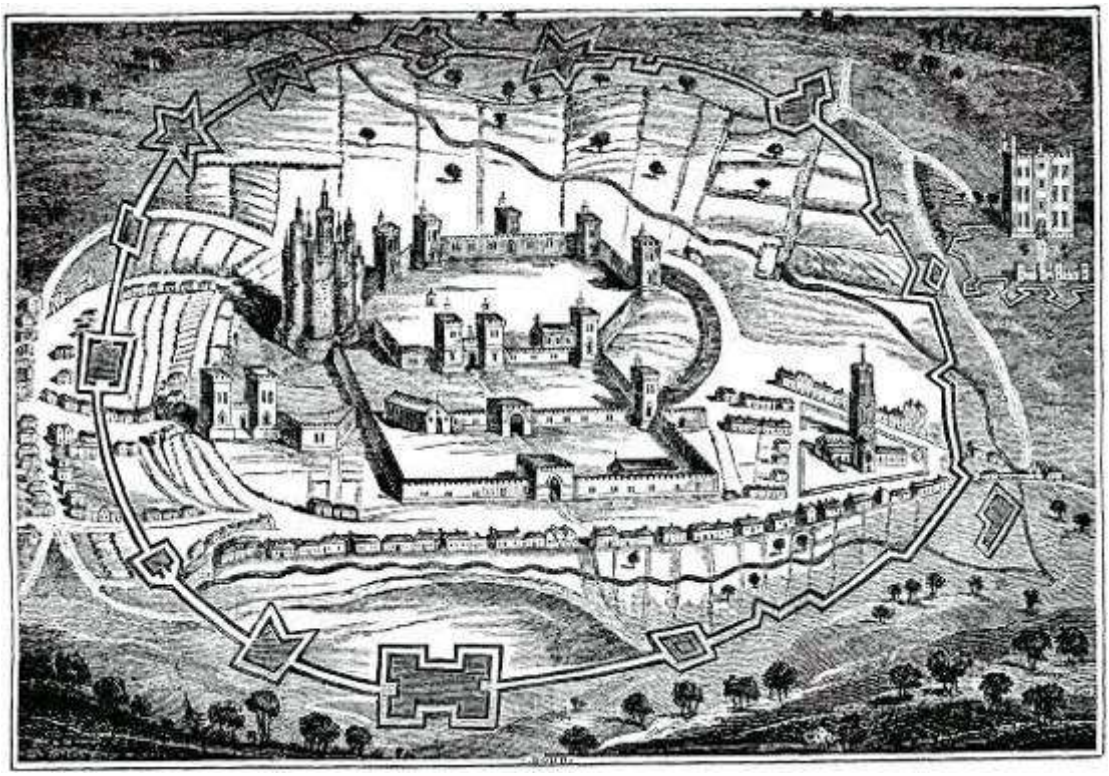
Girit'te Osmanlı ordusu Kandiye kuşatmasına hazırlanırken, Venedik donanması da Yunanistan, Anadolu kıyılarını ve Ege adalarını vurmaya girişti.

Osmanlı İmparatorluğu çok geniş alanlara yayılmıştı. Böyle Akdeniz'i bile bir iç deniz seviyesine indirmiş olan imparatorluğun, kuvvetli bir donanması olmadan ülkelerine yeteri kadar sahip çıkabilmesi düşünülemezdi. Osmanlı donanması teknik olarak geri kalmıştı. Ama bunda gelecekte genel olarak teknolojide geri kalması sebepken, şimdi bu geri kalış en fazla ilgisizlikle orantılıydı.

Girit Savaşı çok uzayacaktı. Bunun temel sebeplerinden biri de zayıf donanma olacaktı.

Aralık 1647 tarihinde Vezir Damat Fazlullah Fazlı Paşa, Kaptanı Deryalıktan alınarak, yerine leventlikten yetişme Ammarzade Mehmet Paşa getirildi. Mehmet Paşanın babası gemi inşa mühendisiydi.

İngiltere'de Subaylar Kurulu, 1647

Pontefract Kalesi

Charles I, İskoçya ile gizli müzakereleri sürdürerek bir anlaşma yaptı. Buna göre Kral kilise reformunu kabul ediyordu, İskoç ordusu da İngiltere üzerine yürüyüp, krala tahtını geri verecekti. Ancak Parlamento İngiltere'ye hakimdi. Çıkışı kalmayan İngiltere Kralı İskoçlara sığındı.

İngiltere'de uzun pazarlıklardan sonra İskoçlar para alarak kralı parlamentoya teslim ettiler. Parlamento Kral ile anlaşmaktan yanaydı. Ama Cromwell'in ordusu işe karıştı. İkinci İngiliz İç Savaşı başlıyordu.

Savaş sürerken, İngiliz parlementosu, feodal rejimi tasfiye amacıyla ufak ufak reformlar yapıyordu. Kralın, Kilisenin ve krala yandaş olanların topraklarına el konmuş ve satışa çıkarılmıştı.

Feodaller hala vergi ödemiyorlardı ve tüm feodal yükümlülüklerden kurtulmuşlardı. Buna karşın köylüler soylulara ödedikleri de dahil, vergi vermeye devam ediyorlardı. İngiliz köylüsü için hiçbir şey değişmemişti.

Yeni toprak sahipleri ile zengin burjuvazi, kendi çıkarlarını savunan önlemleri almışlardı. Şimdi kraldan değil ama bir halk hareketinden korkuyorlardı. Kral ellerine geçince Presbiteryenler devrimin bittiğini düşündüler. Kral ile barışı konuşmaya başladılar. Buna

karşılık hiçbir şey kazanmayan halkın devrimci niteliğinin bitmesi için sebep yoktu ve bitmedi de. Şimdi devrimi sürükleyen parlemento değil askerlerdi.

Eşitçiler Partisi kuruldu. Başkanları John Lilburne (1618 – 1657) oldu. Şimdi Eşitçiler genel oy, Krallığın ortadan kalkmasını ve köylülere " koruların " geri verilmesini talep ediyorlardı.

Parlamento, savaşın sona erdiği gerekçesi ile ordunun dağıtılmasına karar verdi. Ordu bunu kabul etmedi. Birlikler kendi temsilcilerini seçtiler. Buradan " şuralar " oluştu. Cromwell baktı kontrol elden çıkıyor, " Ordu Kurulu " kurdu. Burada askerler vardı ama subayların denetimi de vardı. Ordu Londra'yı işgal etti ve yürütmeyi eline aldı.

Şimdi Büyükler ve Eşitçiler, İngiltere'nin gelecek siyasi yapısını tartışıyorlardı. Büyükler genel oydan korkuyorlardı. Malı mülkü olmayanlar, iktidara gelip özel mülkiyete son verebilir diyorlardı. Uyuşmazlık gittikçe büyüyordu. Eşitçi askerler arasında ayaklanmalar başladı. Cromwell önce baş kaldırıları bastırdı. Sonra Ordu Kurulunu fes edip, sadece " Subaylar Kurulunu " korudu.

Napoli Cumhuriyeti, 1647

Napoli Limanı

İtalya XVI. Yüzyılın ortalarından itibaren, ekonomik bir gerileme içine girmişti. Bu da sosyal ve siyasi çelişkiler yarattı.

Sicilya'da halk feci sefalet içindeydi ve İspanyol boyunduruğu vardı. Önemli bir başkaldırı 1647 yılında Sicilya'da ortaya çıktı. İspanya kral naibi kaçmak zorunda kaldı. Palermo'da demokratik bir cumhuriyet kuruldu. Başkaldırı kısa sürede tüm adaya yayıldı. Asiller, İspanyollarla birlik olarak bu ayaklanmayı bastırmaya çalıştılar. Ancak başarılı olamadılar.

1647 yılında Napoli'de de bir halk ayaklanması oldu. Ayaklanma yine vergi nedeniyle çıkmıştı. Halkın başına Thomas Aniello adında Masaniello diye tanınan bir balıkçı geçti. Vergi defterleri yakıldı. Hapishanelerin kapıları açıldı. İspanyol yanlılarının evlerine saldırıldı. Kral naibi ve feodallerin sığındıkları kale kuşatıldı. Halk birlikler şeklinde organize oldu. Napoli kuvvetlerinin atları ve topları vardı. Kadınlar bile birlik kurmuşlardı. Masaniello genel şef ilan edildi.

Napoli isyanı Abruzzes, Kalabriya ve Apulie'ye yayıldı. Halk her yerde zenginlere karşı silaha sarılıyordu. Bu arada İspanyollar Masaniello'yu öldürttüler. Ancak isyan sönmedi. Daha da alevlendi.

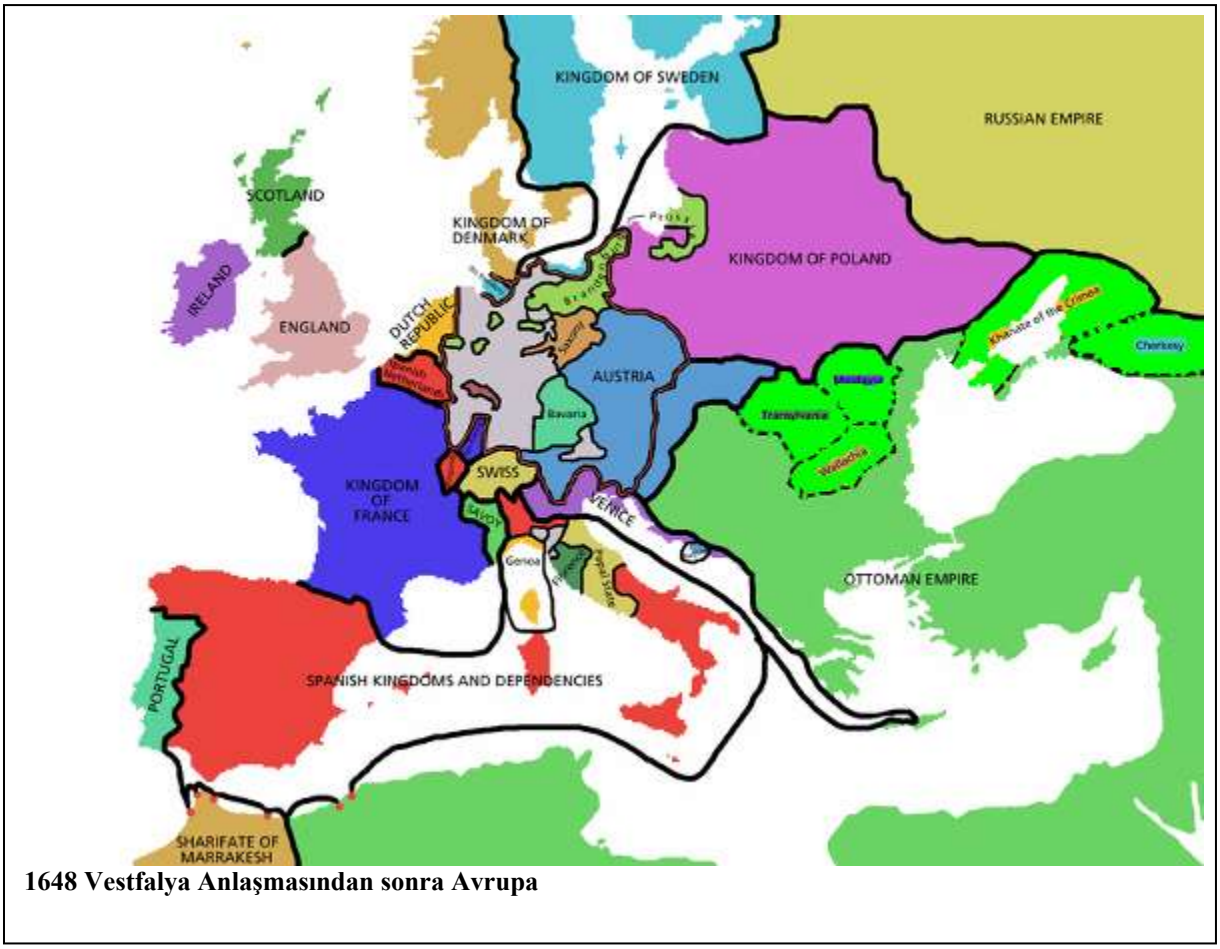
Halk İspanyol yöneticilerin, tahsildarların kovulmasını, bürokrasinin asillere yasaklanmasını, halkın iktidara katılmasını, pek çok verginin kaldırılmasını ve genel af istiyordu. Feodallerin yardımım ile kral naibi ve feodaller ordu topladılar. Naibi destekleyen İspanyol donanması Napoli önlerine geldi.

Başkaldıranlar, bu durumda tüm halkı silahlanmaya çağırdılar. İçlerinde çok güçlü feodallerin de bulunduğu bir ölüme mahkum edilmişler listesi yayınladılar. Feodallere yapılan ödemeler kaldırıldı. İsyanın başına, ölen Masaniello yerine Gennero Annese geçti.

22 Ekim 1647 yılında Napoli'de cumhuriyet ilan edildi.

İsyancılar yardıma Fransa'yı çağırdılar. Ancak Fransa'nın yardım edecek hali yoktu. Lorraine Dükü Henri de Guise, kendi olanakları ile Napoli'ye yardıma geldi. Ancak Henri kendi hesaplarım içindeydi. Köylüler de tam olarak örgütlenemiyorlardı. Cumhuriyetçilerin kazanma olasılığı nerede ise yoktu. Annese, İspanyollar ile gizli görüşmelere başladı.

Otuz Yıl Savaşlarının Sonu, 1648

1648 Vestfalya Anlaşmasından sonra Avrupa

Otuz yıl Savaşları, Fransa'nın ve Hollanda'nın savaşa katılmasıyla Protestanlardan yana dönmüştü. Hollanda'nın büyük zenginliği ve denizaşırı yerlerde Habsburglara karşı başarıyla savaşması, durumu İspanya için zorlaştırdı. Karada güçlü olmayan, ancak denizlerde güçlü olan Hollanda, İspanya donanmasını iki kere yenilgiye uğratmıştı.

Otuz yıl Savaşları sırasında İspanyollara karşı zorla hüküm altına alınmış olan Portekizliler ve Katalanlar baş kaldırmışlardı. İspanya gittikçe daha fazla zorlanıyordu.

Otuz Yıl Savaşları, Tuna'dan gelen Fransız ordusu ile Bohemya'dan gelen İsveç ordusunun aynı anda Viyana'yı tehdit etmesi ile sona erdi. Habsburg yenilgiyi kabul ederek, savaşmaktan vazgeçti. Vestfalya Barışı (Westphalia) yapıldı. Bu kongrede Avrupa devletlerinin pek çoğu temsil edilmişti. Kongre, milletler arası toplantılar için örnek oluşturdu. Vestfalya Barışı ile Augsburg Barışı hükümleri yenilendi ve Kalvenizm Roma Cermen İmparatorluğu'nda kabul edilen mezheplerden biri oldu.

İmparatorluk bütün kurumları ile yaşıyordu, ama İmparatorun Almanya üzerinde hakimiyet kurmasının önüne geçilmişti. Almanya tamamen bağımsız prensliklere bölündü. Bu küçük devletlerin savaş açma ve barış yapma yetkileri vardı. İsveç, Baltık kıyılarında bazı yerleri,

Fransa'da bazı Alman topraklarını ilhak ettiler. İsveç Oder ve Elbe nehir çıkışlarını tutmuştu. Almanya'daki toprakları nedeni ile İsveç Kralı Alman İmparatoruna tabi oluyordu. Gerçekte ise İsveç, Almanya'nın iç işlerine katılma hakkına sahip oluyordu. İsveç ayrıca 5 milyon liralık tazminat alacaktı. Tazminatı alana kadar İsveç orduları Alman topraklarını işgale devam edeceklerdi.

Fransa Strasburg hariç tüm Alsace'ı almıştı. Böylece bu barış, Alman Fransız düşmanlığını körükledi. Fransa sınırları içinde önemli bir Alman nüfus vardı. Buna karşın Lorraine Almanya'da kalmıştı. Lorraine'de Fransızlar, Alsace da Almanlar çoğunluktaydı.

Westfalya Anlaşması ile Roma Germen İmparatorluğu Katolikliği, Lutherciliği ve Calvinçiliği, yani her üç mezhebi de kabul ediyordu. Ancak prensler kendi inandıkları mezhebi uyruklarına dayatabileceklerdi. İmparator seçimi eskisi gibi kaldı. İmparatorluğun kendine ait fiili topraklarından başka yerde hükmü pek geçmiyordu. Yani elektörler (seçiciler) bağımsızdılar.

Siyasi olarak Almanya 350 devletten oluşmuş bir konfederasyondu. Bu da her açıdan problem demekti. Bu 350 devletçiğin içinde 3 tanesi, Brandenburg, Saksonya ve Bavyera, gerçek birer krallık hüviyetindeydi.

Otuz Yıl Savaşlarında ve savaşla beraber gelen kıtlık ve salgın hastalıklarda yüz binlerce insan öldü. Burada, savaşan devletlerin kiraladığı paralı askerlerin yaptığı yağmanın yol açtığı yıkımın büyük rolü vardır. Savaşta en çok zararı Almanya gördü, XVI. yüzyılda Avrupa'nın gelişmiş bir bölgesi olan Almanya'da XVII. yüzyıldan XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürecek olan bir gerileme yaşandı. Pek çok bölgede nüfus yarı yarıya azaldı. Bohemya'da 2,5 milyon kişiden kala kala 700 bin insan kaldı. Askeri harekat içinde kalan bölgelerde 18.310 köy, 1.629 kent yıkıldı. Tüm dökümhaneler ve madenler alt üst oldu. Almanya bitmişti ve servaj da geri gelmişti. Bazı kentler öyle yıkıldılar ki haritadan silinip, bir daha kurulmamak üzere tarihe karıştılar.

Almanya, İspanya gibi mağlup devletler kadar olmasa da Fransa da savaştan çok zarar görmüştü. Paris'teki Venedik büyük elçisi raporunda şöyle diyordu:

" Picardie, Bourgogne, Shampagne, Dauphinée ve Languedoc gibi sınır eyaletleri, bu savaşta perişan oldu. Yağma yapan düşman kadar devletin kendi ordusu, haydutlar ve asiler, kasaba ve köylerde ayakta tek bir ev bırakmadılar. Köylü canını ormanlara attı ve mecburen eşkıyalığa başladı. Hükümetin savaş masraflarını karşılamak için arttırdığı vergiler de birçok bölgeyi harabeye çevirdi. "

Otuz Yıl Savaşı'nın en önemli siyasal sonucu, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun feodal bir karmaşaya sürüklenmesiyle Fransa'nın Kıta Avrupa'sında en güçlü devlet olarak ortaya çıkmasıdır. XIX. yüzyılda Almanya İmparatorluğu kuruluncaya kadar Avrupa siyaseti Almanya'nın bölünmüşlüğü ve Fransa'nın üstünlüğü çevresinde dönecektir.

Roma Cermen İmparatorluğundan başka İspanya Habsburgları da gerileme sürecine girmiştir. Altmış yıldır İspanya egemenliği altında olan Portekiz, savaş sırasında 1640'ta bağımsız olmuştu. Benzer bir başarısızlık kolonilerde Hollanda'ya karşı görüldü. İspanya kolonilerini Hollanda'ya kaptırıyordu. İspanya Fransa ile barış anlaşması imzalamayı ret etmişti. Bundaki amacı, Fransa'nın iç çalkantılar ile sarsılıp, yıkılacağına olan inancıydı.

Vestfalya barışı ile Hollanda ve İsveç'in bağımsızlıkları İmparatorluk tarafından teyit ediliyordu. Hollanda ayrıca Anvers'i almış ve Escaut'un ağzını kapamıştı. Böylece komşusu Belçika bir kara ülkesi olmaya zorlanmış oluyordu. Bundan sonra Belçika fakirleşirken, Hollanda büsbütün zenginleşti.

30 Yıl Savaşı, Avrupa'nın gördüğü son büyük din savaşıdır. Habsburglara karşı Protestanları destekleyen Katolik Fransa örneğinde olduğu gibi artık devletlerin çıkarları, dinsel bağlılıklarının önüne geçmiştir. Bu açıdan Vestfalya ile modern diplomasi ve uluslararası ilişkiler esaslarının temelleri atılmıştır.

Vestfalya anlaşmasından sonra Avrupa, kendi yasalarına göre davranan, kendi ekonomik ve siyasal çıkarlarını izleyen, istediği tarafta yer alan, ittifaklar kuran ve bozan modern bağımsız devletlerden oluşacaktır. Günümüz devletlerarası sistem Vestfalya ile kurulmuştur.

Papazlar

Katliam

Protestan ülkelerde bütün resmi rahip sınıfı kaybolmuştu. Resmi olmasa da fiiliyatta olan rahiplerin de hayat şartları değişmişti. Anglikan kilisesinde piskoposlar unvanlarını, nüfuslarını ve gelirlerini muhafaza etmişlerdi. Diyakostlar laikleşmişlerdi. Artık papazların görüntü olarak laiklerden bir farkı kalmamıştı. Bunlar üniversite öğrencilerine, kanun adamlarına benziyorlardı. Bu papazlar İngiltere'de centilmenlerle birlikte yaşıyorlardı. Zaman zaman sulh hakimliği yaptıkları da oluyordu.

Hepsi kendi arasında eşit olan " presbiteryen " papazları ise çok az gelire sahiptiler. Bu yüzden cemaatlerini daha kapalı bir hayat yaşamaya ve Pazar günleri eğlenmemeye daha sıkı zorluyorlardı. Her yerde papazların çocuklarının sayısı fazlaydı. Serbest meslek sahiplerinin bir kısmı papazların oğulları içinden çıkıyordu. Papazların eşleri ile kızları daha önce rahibelerin oynadığı rolü üslenmişlerdi.

Reform ile ciddi bir mücadele veren Cizvit teşkilatının okullarına şimdi zengin aile çocukları alınıyordu. Fransa'da " Ursuline " ve " Visitandine " adları taşıyan yeni kadın tarikatları kurulmuştu. Bunlar sımsıkı kapalı manastırlarda zengin aile kızlarının eğitimi ile uğraşmaya başlamışlardı.

Ayrıca hasta ve yoksullara bakmak içinde hayır kurumları kurulmuştu.

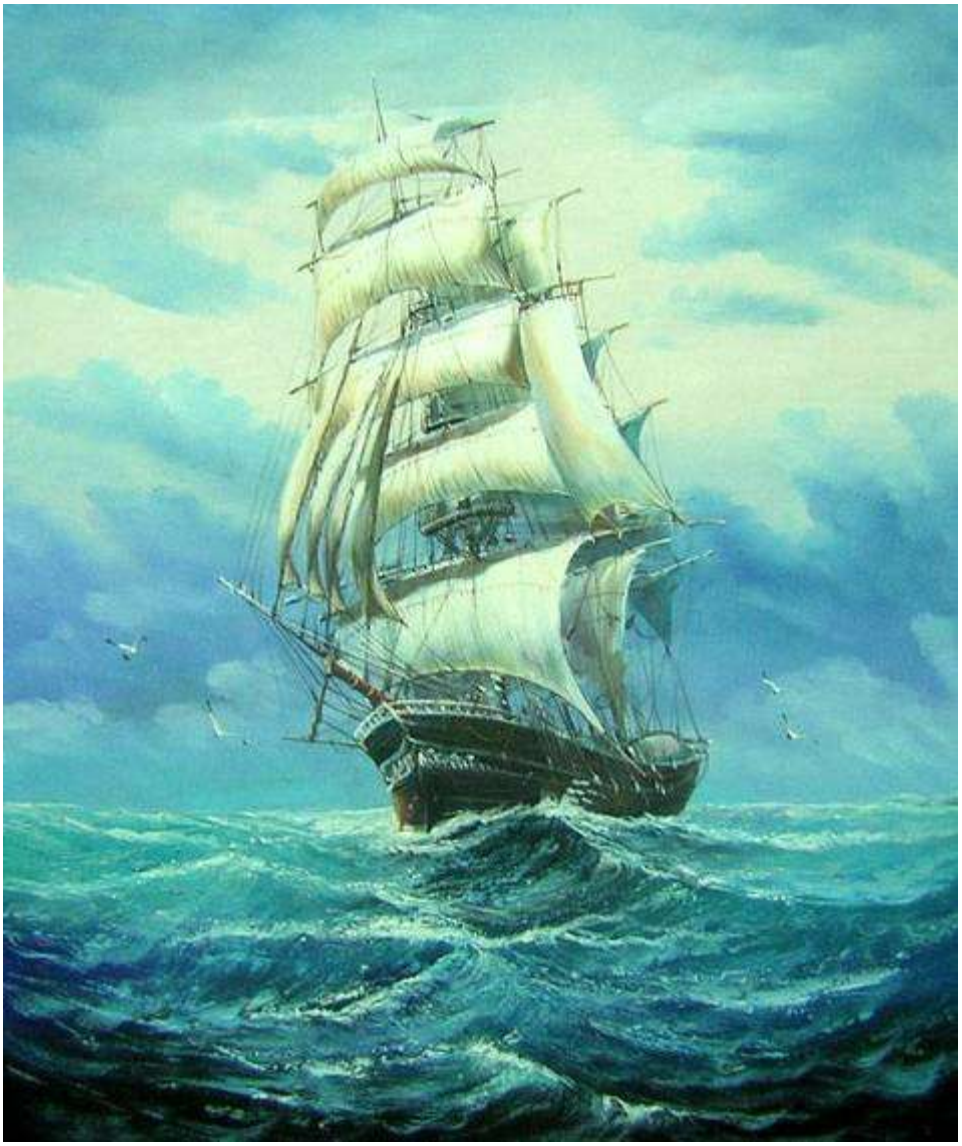
Papazları daha bilgili ve daha üniform yetiştirmek üzere papaz okulları kurulmuştu.

Protestan Katolik mücadeleleri sırasında asil ailelerden devşirilmiş olan piskoposların bir kısmı aşırı dindarlıkları ile Protestanlığa karşı önemli rol oynamışlardı. Carlo Borromeo ve François de Sales gibi bazıları sonradan aziz ilan edildiler.

Buna karşılık Cromwell dönemi İngiltere'sinde Hermesciliğe yönelik bir canlanma görüldü. 1650'lerde, bir önceki yüz yılın tümünde yayınlanandan fazla gizemci ve Paracelsus'çu yapıt yayınlandı. Hermesçilik, siyasal ve dinsel alandaki radikal yenilikçilik ile bir ittifak kurmuştu.

1648 yazında, İngiltere'de pek çok kral yanlısı isyan oldu ve İskoç istilası gerçekleşti. Sonunda Cromwell kuvvetleri isyancı ve İskoç kuvvetlerine karşı üstünlük sağladılar. Böylece İkinci İngiliz İç Savaşı'nı Parlamento kazanmış oldu. Parlamento, ikinci iç savaşa katılan pek çok kraliyet yanlısı asili bir kısmını idam ederek, cezalandırdı.

Hollanda, 1648

1648 de İspanya, Birleşik-eyaletleri (Natherland, Datç, Hollanda) resmen tanımıştı. O sırada Birleşik-eyaletlerin nüfusu 2 milyondu. Devlet 7 eyalet ve bir Etat-Generaux bölgesinden meydana gelen bir federal cumhuriyetti. Yedi eyaletin bir kısmı, denizden kazanılmış ve bentlerle korunan eyaletlerdi. Bunların içinde olan Hollanda ve Zelanda, yoğun deniz ticareti ile zenginleşiyorlardı. Hollanda aynı zamanda Birleşik-eyaletlerin en önemli bölgesiydi. Amsterdam, Leyde, Rotterdam, La Haye, Haarlem oradaydı. Bu nedenle Birleşik-eyaletler Hollanda adıyla anılıyorlardı. Utrech, Gueldre ve Over-Yssel sadece tarımla uğraşan eyaletlerdi. Kuzeydeki Frise ile Groningue tarımla ticareti birleştirmişti. Etat-Generaux, Birleşik-eyaletlerin 1581'den sonra İspanyollardan ele geçirdiği topraklardı.

Her eyalet kendi yönetimini serbestçe tayin edebiliyordu. Yürütme organı olarak bir başkan ve küçük bir yasama meclisi vardı. Savaş, diplomasi, mali sorunlar, sömürge yönetimi gibi konular federatif hükümetindi. Federatif yönetim Etat Generaux, Büyük Barınıcı ve Genel Stathouder'dan oluşuyordu. Etat Generaux, her yıl Ekim ayında La Haye'de toplanan, 30 kişilik bir meclisti. Etat Generaux eyalet temsilcilerinden ve halkın seçtiği kişilerden oluşuyordu. Herkesin bir oyu vardı ve kararlar oy birliği ile alınıyordu.

Büyük Barınıcı dış işleri bakanıydı. Genel Stathouder, tüm askeri yetkilerle donatılmış komutan veya amiraldi. Bu görev hep Orange ailesinden gelenlere verildi. Orange ailesi aşırı Calvinci düşüncesi ve tarihi misyonu nedeniyle partileşmişti. XVII. yüzyılın ortalarında buna karşı Cumhuriyetçiler adı altında Orange'a zıt bir eğilim ortaya çıkıp, partileşti. Cumhuriyetçileri kentlerde ticaret burjuvazisi ve ılımlı Calvinciler destekliyordu.

Hollanda'da sanayi ve ticaret burjuvazisinin üstünlüğü kesindi. Gueldre ve Over-Yssel gibi eyaletlerde ise tarım soyluları çok etkin durumdaydılar.

Hollanda'da ve Hollanda Hindistan Şirketinde sermaye birikimi çok büyük rakamlara varmıştı. Hollanda, bu ufacık ülke, sermaye birikimine paralel gittikçe zenginleşip, gelişiyor, dünya da sözü geçer oluyordu.

İngiliz Hindistan şirketi de yavaş yavaş Hollanda'nın seviyesine yaklaşmaya çalışıyordu. Madras limanı İngilizlerin Hindistan'daki üssü olmuştu. İngilizler Hollandalılar gibi geniş bir alana yayılmamışlardı. Onlar faaliyetlerini Hindistan ticaretine teksif ettiler.

Hollanda ve İngiltere, Amerikan kıtası nedeniyle İspanyollar ile dehşetli bir mücadeleye girişmişlerdi. İspanyollar ise Mexico'da ilk matbaayı açmışlardı. İspanyollar kıtanın içlerine doğru girmeye çalışıyorlardı. III. Filipe tahta çıktığında Amerika kıtasında 5 başpiskoposluk, 27 piskoposluk, 400 büyük kilise ve 400 manastır vardı. İspanyollar kıtayı hızla Katolikleştiriyorlardı.

1648 yılında Semion Dejnev ve Fedot Alexiev, Rusya'da, kuzey sularını dolaşacak çok güzel gemiler donattılar. Kolyma'nın ağzından hareket ettiler. Dejnev burnunu dolandılar, Bering boğazını geçtiler ve Anadir'in denize döküldüğü yere vardılar.

Kuzey Amerika Son Durumlar

Schenckenschans kuşatması

İspanya Hollanda savaşı sırasında Hollanda Atlantik'te İspanyolları büyük kayıplara uğrattı. 1623 – 1636 yılları arasında Hollandalılar 545 İspanyol gemisini ellerine geçirdiler. Bu gemi veya filo zaptları ile Hollanda'nın eline çok büyük paralar geçiyordu.

Bu arada Hollanda'da (Datç) zaman zaman mağlup da oluyordu. Örneğin, 1648 Nisan'ında Brezilya'nın kuzeyinde Portekiz ordusu Datç ordusunu yendi.

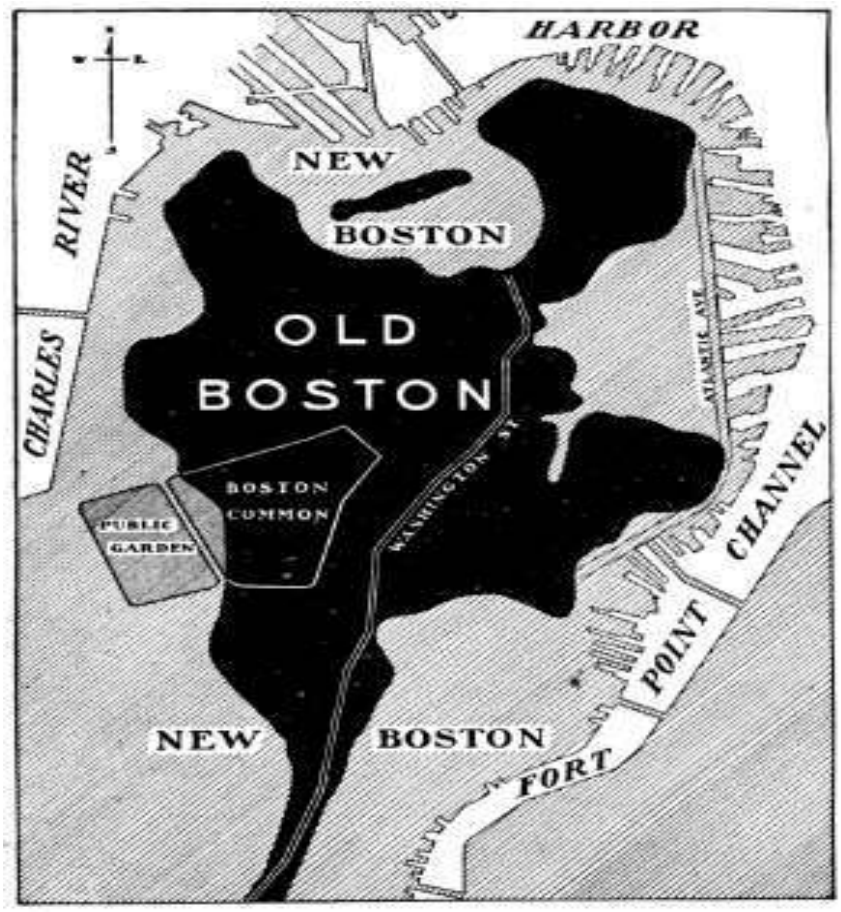
İspanya iç düzenini ekonomik olarak kuramamıştı. Siyasi olarak hala tam bir birliğe vardığı söylenemezdi. Kastilya ve Aragon krallıkları arasında gümrük vardı. Amerika ile ticaret yapmak sadece Kastilyalıların hakkıydı. Katalanlar ve İspanyolca konuşan Aragonlar bile bu haktan mahrumdular. İspanya Katalanları eziyordu. Bu gittikçe İspanya'da iki başlı bir yönetime doğru ülkeyi götürdü. Bu sorun bugün de devam etmektedir.

Kanada'da 1642 yılında sadece 200 Fransız yaşıyordu. Başka da elle tutulur Beyaz Adam yoktu. Antillerdeki Fransız sayısı ise 7 bin kadardı.

Anglo-Saxonların, Amerikanın Atlantik kıyısında kurdukları rejim imtiyazlı bir demokrasiydi. Eşit hak sadece Beyaz Protestanlarda vardı. Anglo-Saxonlar, büyük zulümler yapılarak yerlileri Batıya, kıtanın içlerine doğru sürülüyorlardı. Katolikler ise 1632'de Lort Baltimore önderliğinde, Kraliçe Mary adına Maryland sömürgesini kurmuşlardı. 1650 yılında Amerika'da yaşayan İngiliz sayısı 90.000 olmuştu. Anglo-Saxonlar 1636 yılında Boston'da Harvard üniversitesini kurdular. 1701'de de Yale Üniversitesini kuracaklardı.

Kuzey Amerika kolonileri çok az sayıda yerleşimci ile kuruluyor, 20 – 30 sene bu böyle devam ettikten sonra, eğer yerleşim dayanabilmişse yeni muhacirlerin gelişi ile gelişiyordu. Maryland 300 kişi, New Plymounth 300 kişi, Massachusetts 200 kişi ile kurulmuşlardı.

Kuzey Amerika kolonilerinin yönetimleri de farklılık gösteriyordu. Massachusetts'te sadece Protestan Anglikanlar oy hakkına sahiptiler. Connecticut, Massachusetts'ten ayrıldı. Connecticut'ta bütün Protestanlara hukuk eşitliği sağlanmıştı.

New Haven kolonisi ise Calvincilerin kalesi haline gelmişti. Kolonilerde her şey İncil'e göre düzenleniyordu.

Bu kolonilerde ezici çoğunluk İngilizlerdeydi. Ama İrlanda, İskoç ve Galliler de bulunuyorlardı. Kolonilerin en önemlisi Virginia idi. Ve bu koloni doğrudan İngiliz kralının hükmü altındaydı. Massachusetts İngiliz kralının fermanı doğrultusunda iç işlerinde bağımsız bir tarzda yönetiliyordu. Plymounth meclisi olan daha bir bağımsız koloniydi.

Bu kolonilerin gelişmesinde ve yapılanmasında İngiltere kralı pek bir rol oynamıyordu. Kralın gayretlerinden fazla göçmenlerin azimleri söz konusuydu. Halk işi ele almış sürüklüyor ve götürüyordu.

Barometre

Torricelli

Cezayir'in nüfusu 100 bini aşmıştı. Bunun 25 ile 35 bin kadarı Hıristiyan esirdi. Bu yüzyıl, Cezayir korsanlarının altın asrı olmuştu.

Hala en zengin kıta Asya'ydı. Asya, tabir caiz ise zenginlik içinde boğuluyordu. Daha Fransa, İngiltere ve Hollanda Doğuda önemli topraklar kazanamamışlardı. Zaman ilerledikçe, Avrupa Asya'nın zenginliklerini Avrupa'ya taşıyacak ve bunu Asya pek fark etmeyecekti. Bu sırada Fransa Kralı XIV. Louis'nin geliri, Hindistan İmparatoru Alemgir Şahın gelirinin ancak onda biriydi.

Napoli cumhuriyeti baskılara daha fazla dayanamadı. 1648 yılında İspanyollar Napoli'yi ellerine geçirdiler. Sonra sıra ile başkaldırı diğer güney bölgelerinde de bastırıldı. Bununla beraber, ayaklanmaya neden olan yeni vergiler (Meyve ve yemişe konan vergiler) kaldırıldı. Köylünün vergi yükü biraz azaltıldı.

Jean Pecquet (1622 – 1694), 1648 yılında köpeklerde Kilüs dolaşımını buldu. Bunun insanda olmadığı itirazları üzerine, bir ölü üzerinde yaptığı inceleme ile aynı olayın insan için de söz konusu olduğunu kanıtladı.

1648 yılında, Florin Perier, Puy de Dome denemesini yaparak Toricelli'nin barometre yüksekliğinin, havanın kalınlığına bağlı olduğu görüşünü doğruladı.

1648 yılında teolojist, matematikçi, filozof ve müzik teorisyeni Marin Mersenne öldü (1588 – 1648).

Osmanlı Şehzade Peşinde, 1648

Şehzadeler, Amasya Müzesi

Mart 1648 yılında Osmanlı ve Venedik donanmaları İpsara yakınlarında karşılaştılar. Osmanlı donanmasının topçu ateşi ağır bastı, Venedik donanması çekildi. Ama büyük bir fırtınaya tutularak, çok zayiat verdi. 26 Venedik kadırgası battı, Amiral ve Başkomutan Grimani öldü.

Mayıs ayında Venedik donanması Çanakkale'yi girişe kapadı. Osmanlı donanması bir türlü bu kuşatmayı yaramadı. Bunun üzerine Kaptanı Derya Ammarzade Mehmet Paşanın başı kesilerek idam edildi. Osmanlı donanmasının yardım götüremediği Girit'te barut azalmış, Deli Hüseyin Paşa zor duruma düşmüştü. Kandiye'den geri çekildi. Alınan Kandiye ön tabyalarını da Venedikliler geri aldılar.

Temmuz 1648 de Kandiye'ye müthiş bir Osmanlı saldırısı oldu. Kalenin dayanacak hali kalmamıştı. Tam vire ile teslim olmayı düşünürken 25 gemilik bir Venedik yardım filosu limana geldi. Kandiye müdafileri kaleyi terk etmekten vazgeçtiler.

Osmanlılarda, Cinci Hocanın yaptıkları artık ayyuka çıkmıştı. Bunu duyan Sultan İbrahim, Cinci Hocayı kazaskerlikten aldı ve devlet işlerine karışmasını önledi.

Sultan İbrahim'e çocuğu olsun diye, birbirinden güzel kızlar sunuluyordu. Bu kadınların bir kısmı padişah üzerinde etkili olmuş, onlar da devlet işlerine karışır olmuşlardı. Bu kadınlara

padişah tarafından, “ paşmalık “ adı ile ülkenin en zengin eyaletleri gelir olarak veriliyordu. Ayrıca bu hanımlar, devlet memurluklarını da dağıtır olmuşlardı.

Bu sırada veziriazam olan Hazerpare Ahmet Paşa da memuriyetleri paraya bağlamıştı. Veziriazam, padişaha, valide sultan’a, hasekilere bol bol hediye ve paralar sunarak, onları memnun ediyor ve bu sırada kendi cebini de dolduruyordu. Artık işler öyle bir hale gelmişti ki rüşvet vermeyene tüm kapılar kapanıyordu.

Tamtakır bir hazine, rüşvet, irtikap derken padişah bayram harçlığı için eyaletlere emirler yolladı. Sivas beylerbeyi Vardar Ali Paşa isyan etti ve devlet işlerini düzene sokmak için İstanbul üzerine yürüyeceğini açıkladı. Ancak, kendi adamlarının karşı çıkması üzerine bunu gerçekleştiremedi.

Fransa’da asilleşmeye çalışan zengin burjuvalar Mazarin’in aldığı önlemlerden memnun değillerdi. İngiltere parlamentosu örneğinin benzeri bir kafa dikleştirmesine Fransız parlömanları da başvurdular. Fransa parlömanı, kanunları kaydetmekle yetkili bir adli kuruluştu. 13 Mayıs 1648 yılında, yeni adli görevler yaratılmasını onaylamayı ret etti. Bununla da kalmadı. İngiliz parlamentosunu hatırlatacak şekilde uzun bir reform programı önerdi. Vergilerin ilanını parlamento uygun bulmalıydı. Keyfi tutuklamalar önlenmeliydi. Müfettişlik müessesesi kaldırılmalıydı. Ayrıca tüm bu işlerin başı olan ve halk tarafından sevilmeyen Emery görevden alınmalıydı.

Böylece krallığın yetkilerini sınırlamayı amaçlayan ve adına “ Fronde “ denen hareket başladı (1648 – 1653).

Tabii Naiplik bu istekleri kabul etmedi. Bunları kralın haysiyetini kırıcı istekler olarak mütalaa etmişti. Buna rağmen Saray isteklere pek de karşı duramadı. Emery görevden alındı. Müfettişlik müessesesinin kaldırılacağı söylendi. Bu tip istekleri gelişmesini önlemek için Naiplik, dairelerin ortak toplantılarını yasakladı. Ancak, gizli de olsa bu toplantılar sürdüler.

Condé, Lens’te bir zafer kazanmıştı. Hükümet artan prestijine dayanarak muhalefete karşı çıkıp, iki parlömanı tutukladı. Buna karşı 26 ve 27 Ağustos’ta Paris halkı sokaklara barikatlar kurdu. Halkın Kraliyet kuvvetlerine karşı savaşmasına burjuvalar da katıldılar. Mazarin tutukluları serbest bırakmak zorunda kaldı.

Westfalya anlaşmasından hemen sonra, hükümet ve saray Paris’i terk etti. Paris baş kaldırmıştı. Condé ise ordusu ile gelip Paris’i kuşattı. Paris halkı direnmeye hazırlandı. Meclis, para ihtiyacını karşılamak için saray yandaşlarının mallarına el koydu ve Paris’i savunacak bir ordu kurdu. Paris üç ay direndi.

Paris’te başlayan Fronde hareketini daha sonra bazı eyaletlerdeki Büyük Feodaller devam ettirdiler. Ancak sonunda Mazarin ayaklanmalara son verecekti.

Ukrayna’da, Khmelnytsky Uprising denilen Kazak ayaklanması oldu. Bu peşinden İki ulusun Cumhuriyeti (Polish-Lithuanian Commonwealth)’ne de atladı. 1654’e kadar süren ayaklanmada 20.000’den fazla Yahudi öldürüldü. Bu sırada pek çok Polonya Yahudi’si Osmanlı topraklarına kaçtı.

Kazaklar alaylar şeklinde teşkilatlanmıştı. Şeflerine ataman diyor ve kendileri seçiyorlardı. Seçilen ataman kumandanlık alametlerini Lehistan kralından alıyordu. Lehistan sadece deftere

yazılı Kazakları tanıyıp, diğerlerine köylü muamelesi yapmaya karar vermişti. Bunun üzerine Kazaklar ayaklandılar. Bu ayaklanma da Yahudilerin yanı sıra pek çok asil ve papaz da Kazaklar tarafından öldürüldü.

Erdel prensi George I. Rakoczi Ekim 1648 yılında öldü. Yerine büyük oğlu George II. Rakoczi (1648 – 1660) seçildi. İlk işi babasından kendine miras kalmış olan Polonya üzerindeki ihtirasları takip etmek oldu.

1648 Yahudi kıyımından sonra Polonya Yahudileri, İspanya'dan sürülenler kadar şiddetli bir travma ve ahlak çöküntüsü geçirdiler. Polonya'da manevi ağırlığı olan pek çok aile öldürülmüştü. Pek çok insan Batı Avrupa'ya göç etmişti. On binlerce Yahudi yerlerinden edilmiş, kendine yeni yer bulamadığından, kenten kente dolaşır olmuşlardı. Ortada kalan Hahamlar eskisinden daha düşük seviyedeydiler.

Gezgin Kabalacılar korkunç karanlıklardan bahsediyorlardı. Sabbatay Zevi'nin durumu da genel bir düş kırıklığı yaratmıştı. Zavallı durumdaki Polonya Yahudilerinin yeni arayışlar içine girmesi kaçınılmazdı.

Sultan İbrahim Öldürülüyor, 1648

Sultan İbrahim

Osmanlı İmparatorluğunun IV. Murat zamanında dengeli bir hale getirilen hazinesi Sultan İbrahim'in 8 yıllık saltanı sırasında çökmüştü. Girit nedeniyle harcanan giderler, Valide Kösem Sultanın müsrifliği, devlet mallarının zimmetlere geçirilmesi Hazineyi perişan etmişti. Yeniçerilerin nerede ise ücretleri hiç ödenmiyordu. Yeniçeriler kural tanımaz hale gelmiş, kendi iplerini kendileri çekiyordu. Tımarlı Sipahilerin arazilerinin çoğu kişisel mülkiyete dönüşmüştü. Pek çok tımar layığına değil, saray gözdelerine dağıtılıyordu.

Bu sekiz sene içinde devletten ücret alanların sayısı 40.000 kişi artarak 100.000'e varmıştı. Bütçe açığı 150 milyon akçaydı.

Sultan İbrahim de annesi Valide Kösem Sultan'a işlerden el çektirtmişti. Hatta bir ara onu Rodos'a sürgüne yollamaya bile kalkmıştı. Kösem için oğlunu tahtan indirip, naip olmaktan başka çare kalmamıştı.

Veziriazam, ocak ağalarına verdiği samur, amber ve altın keselerinin ret edilmesi üzerine, kızarak, ağaları ortadan kaldırmak istedi. Ocak ağaları bunu haber alarak, saraya gidip, veziriazamı öldürdüler. Padişah'ın da hallini (tahtan indirilmesi) istediler. Sadrazam Koca Mehmet Paşanın cesedi Atmeydanı'na atılmıştı. Bu sıralarda insan yağını romatizmanın en iyi ilacı olduğuna inanılıyordu. Atmeydanı'ndaki cesetten herkes bir parça kesip, almaya başladı. Bir kaç saat sonra ortada sadece sadrazamın çıplak kemikleri kalmıştı. Bu andan itibaren Hazerpare (Bin parça) lakabı ile tarihe geçti.

1648'de Valide Kösem Sultan, kapıkulu komutanları, devlet adamları ve ulema birleşerek daha 7 yaşını doldurmamış olan Şehzade Mehmet'i babasının yerine tahta çıkardılar (7 Ağustos 1648).

Sultan İbrahim iki cariyesi ile birlikte bir odaya hapsedildi. Odanın kapı ve pencereleri örüldü. Gerekli şeyleri verip, alabilmek için sadece bir delik bırakıldı.

Sultan İbrahim dehşetli tehditlerde bulunuyor, avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Bunları duyan saray halkı, hemen haberi yayıyordu. Zaten İstanbul halkı bu yeni zorba yönetime diş biliyordu. Yeniçeri ocağı dışındaki askeri sınıflar da padişahın tahtan indirilmesi ve çocuk padişahın tahta çıkarılmasından memnun değillerdi. Hele iplerin yeniçeri ağalarının eline geçmesi onları çok rahatsız ediyordu.

Arada sırada Sultan İbrahim'in odadan çıkarak, yönetimi ele aldığı haberi yayılıyor, İstanbul halkı sevincini açıkça belirtiyordu. Bir an geldi, Kösem Sultan, sadrazam ve şeyhülislam halkın padişahı hapisten çıkarıp, tahta oturtacağından korkmaya başladı. İhtilale bütün katılanlar böyle bir durumda idam edileceklerini biliyorlardı.

Tahtan indirildikten 10 gün sonra Ağustos 1648'de Sultan İbrahim boğduruldu.

Sultanın katledilmesinin peşinden İstanbul'da halk şiddetli protestolarda bulunmuş, ama bu hareketler şiddetle bastırılmıştır. O zamanlar 7 yaşında olmasına rağmen, IV. Sultan Mehmet Han (1648 – 1687), babasının öldürülmesi ile ilgili 70 kişinin isimlerini bir deftere yazdırıp, saklamıştır. İleride bunları tek tek ortadan kaldıracaktır.

Sultan İbrahim hakkında söylenenlerin ne kadarının doğru olduğu bilinememektedir. Çünkü bunların bir kısmı da padişahı katledenler tarafından, kendilerini haklı çıkarmak için sonradan uydurulmuştur.

Sultan İbrahim'in hayatı Batılı edebiyatçılarında dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Whitaker (1680) ve Pix'in (1696) piyesleri vardır.

Çocuk Padişahın ilk sekiz yılı kargaşa içinde geçip, babasının dönemi gibi olacaktı. İstanbul'da ocak üstünlüğü tekrar yerleşti. Kösem Valide Sultan ile yeni Padişahın annesi Hatice Turan Sultan birbirleri ile mücadele ettiler. Kösem Sultan yeniçerilere dayanıyordu. Sonunda Kösem Sultan yenildi.

1648 yılında Cinci Hoca da idam edildi. Servetine el kondu. IV. Mehmet tahta çıkarken, asker tahta çıkış parası istiyordu. Ancak hazinede hiç para yoktu. Cinci Hoca Hüseyin Efendiden 200 kese akçe istendi. Hoca, pek çok kez istenmesine rağmen, parayı vermedi. Öldürüleceğini anlayınca da bütün parasını vermişti. Ama iş de işten geçmişti.

Sultan İbrahim'in öldürülüp, yerine IV. Mehmet'in geçirilmesi, Osmanlı İmparatorluğunda işleri daha da karıştırmış ve içinden çıkılmaz hale getirmişti. Eskiden Valide sultan ve veziriazam devlet işlerine karışırken, şimdi Ocak ağaları da işlere karışmaya başlamışlardı. Bundan sonraki 8 yıl devlet için çok zor yıllar oldu.

Yeniçeri ağaları, devleti soyarak büyük kazançlar sağlayıp, Harunlar gibi yaşamaya başladılar. Anadolu pek çok Celali isyanı çıktı.

1648'de Van'da büyük bir deprem oldu.

1648 yılında Sabutay Sevi İzmir'de kendinin Mesih olduğunu söylüyordu.

Bu sırada Hindistan'da Agra Kalesi inşa edildi.

Agra Kalesi

Kralın İdamı, 1649

İngiltere'de ordu içinde mücadele devam ederken, kral taraftarları durumu fırsat bilerek tekrar harekete geçtiler. Parlementodaki Presbiteryenler Kralcılar ile anlaştılar. Kral, ordunun denetimindeydi ama bir fırsat bularak İskoçya'daki feodaller ile bağlantı kurdu.

İskoç feodalleri 20 bin kişilik bir ordu ile İngiltere'nin yeni ordusuna saldırdı. Tehlike karşısında Büyükler ve Eşitçiler birleştiler. Cromwell İskoçları bozguna uğrattı.

Cromwell'in ordusu, kralın eninde sonunda onları cezalandıracağını biliyordu. Kralı vatan haini ilan etmek için Parlamentoyu dehşet bir baskı altına aldı. Parlementodan kralcı oldukları bilinen kişiler ve Presbiteryenler uzaklaştırıldı. Diğer milletvekilleri baskıya boyun eğdiler.

Kral mahkeme edilmek üzere tutuklandı.

1649 yılında, İngiltere'de vatana ihanetle suçlanan I. Charles kafası kesilerek idam edildi. İdamı sırasında da, yargı safhasında olduğu gibi vakar ve korkusuzluk gösterdi. Bu tutumu İngilizlere yaptığı tüm beceriksizlikleri unutturdu. İngiltere de Cumhuriyet ilan olundu

(commonwealth). Kraliçe Henrietta Maria Fransa'ya döndü. Üçüncü İngiliz İç Savaşı başlamıştı.

Oliver Cromwell

Kralın idamı İngilizlerin çoğunda ve tüm Avrupa'da büyük helecan yarattı. Toplumsal hareket kazandığı zaferden cesaret bularak daha da yoğunlaştı.

Kralın mahkemesi üzerindeki münakaşa daha mahkeme kurulurken başlamıştı. I. Charles'ın idamından sonra itirazlar yüksek sesle söylenir oldu. Resmi hakimlerden hiç biri kralın mahkemesinde görev almak istememişti. Cromwell, mahkemeyi oradan buradan topladığı hukukçulardan oluşturmuştu. Kral kuvvetli bir hatip olduğundan, Cromwell'in emri ile mahkemede konuşturulmamıştı. I. Charles " ben kral olduğum halde, bana söz hakkı verilmiyor; artık bu rejimin başkalarına tatbik edeceği adaleti düşünün " demişti.

Ciddi hukukçular mahkemenin adil olmadığını söylüyorlardı. Kral, hareketlerinin hesabını sadece Tanrı'ya vereceği için, mesul değildi ve mahkeme edilemezdi. Vatana ihaneti görülürse, sadece tahtan indirilebilinirdi.

Mahkeme oluşurken, böyle bir mahkemenin oluşmasına Lortlar kamarasının tümü, Avam kamarası milletvekillerinin çoğunluğu muhalif olmuşlardı. İdam yapılmış ama sorun bitmemişti.

Lilburne yazılarında zenginlerin fakirlere baskı yaptığını, halkın boynuna yeni bir kölelik zinciri vurulduğunu yazıyordu. 1649 yılında Eşitçilerin tarafındaki ordu birlikleri bir

ayaklanma örgütlediler. Cromwell, 4 bin askerin başında ayaklanmayı oluşmadan bastırdı. Başkaldıranların şefleri kurşuna dizildiler. Lilburne tutuklandı. Burjuvazi Cromwell'e hayran kalmıştı. Parlamento Cromwell'e altın bir kupa hediye etti.

İç savaş İngiltere'de sanayi durgunluğa sürüklemişti. Tarım üretimi düştü. Halk açlık ve sefalet çekmeye başladı. Bu sırada ortaya " Aşırı Eşitçiler " çıktılar.

Aşırı Eşitçiler yoksul köylü ve zanaatkarlardı. Bunlara digger (Kazma ile iş gören toprak işçisi) dendi. Bunlar sadece siyasi eşitlik değil servet eşitliği de istiyorlardı. Toprak kimsenin değildir diyorlardı. Özel mülkiyete karşıydılar. Beraber çalışıp, beraber yemek istiyorlardı. Baskının, savaşın, yoksulluğun, adaletsizliğin vs altında özel mülkiyet vardı. Önderlerinde Winstanley, mücadele metodu olarak şiddete değil, ikna ve örnek olmaya inanıyordu.

Oliver Cromwell'in Püriten hükümetinin yönetimi altındaki İngiltere'de vahiy helecanı baş göstermişti. İçinde ordunun da dahil olduğu pek çok insan Tanrı gününün yakın olduğunu düşünüyordu. İncil'de söz verilen olacaktı. Tanrı ruhunu tüm insanların üzerine yağdıracak, Tanrı Krallığı kesinlikle İngiltere'de kurulacaktı. İngiltere'dekiler, Amerika'dakiler ve hatta Cromwell'in kendisi bununla avunuyordu.

1649 yılında Gerard Winstanley, " Digger " cemaatini kurdu. İnsanı, Adem cennetten kovulmadan önceki durumuna getirmeyi amaçlamıştı. Yeni toplumda özel mülkiyet, sınıf farkı, insan otoritesi son bulacaktı. İlk Quakerlar (George Fox, James Naylor, …) erkeklerinde, kadınların da doğrudan Tanrı'ya yaklaşabileceğini vaaz ettiler. Her bireyin içinde bir içsel ışık vardı ve bu bir kez keşfedilip beslendiğinde, herkes bu dünyada kurtuluşu eline alabilirdi. Quakerların dinsel ruhu, bundan asırlar önce ortaya çıkan " Özgür Ruhun Kardeşleri " ile ortak yönleri çoktu. Ancak, o zaman " Özgür Ruhun Kardeşleri " sapıklık ilan edilmişti.

Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik umudu İngiltere'yi kaplamıştı. Bu Fransız İhtilalinden 140 yıl önceydi.

Kardeşler (Quakerlar) aslında Plotinos'un bakışını yeniden yorumlamışlardı. Bunun böyle olduğunu kendileri bilmiyor olabilirlerdi. Her şeyin ölümsüz özü, Tek'ten çıkan kutsaldı. Var olan her şey Tanrı'nın kaynaklarına dönmeyi özlerdi ve eninde sonunda Tanrı'nın içinde yeniden birleşecekti. Teslis'in üç kişisi bile birlik olacaktı. Kurtuluş, kişinin kutsal yapısını bu dünyada tanıması ile kazanılırdı.

Cromwell, bu aşırı eşitçileri dağıttı ve çoğunu tutuklattı.

İngiltere'de Büyük toprak sahipleri arazilerinin etrafına çit çekiyordu. Buna karşı köylüler her yerde ayaklanıyordu. Cromwell, çit işine karışan köylüleri ve asker kaçaklarını şiddetle cezalandırmaya başladı.

İrlanda Yerle Bir, 1649

İrlanda konfederasyon parlementosunun toplandığı Kilkenny kalesi1

İrlanda sekiz yıldır başkaldırmıştı (İrlanda savaşı). İrlanda'nın büyük bir kısmı 1641'deki İsyan'dan sonra İrlanda Konfederasyonu'nun kontrolü altındaydı. İrlanda, Kralcılarla anlaşmalar imzalamıştı.

İrlanda genel valisi Ormonde Dükü II. Charles'ı kral olarak tanıdığını ilan etmişti. Kraliyet ve Konfederasyon güçleri Ormonde Dükü kumandasında, Dublin'i elinde tutan Parlamento kuvvetlerine karşı harekata geçtilerse de Battle of Rathmines (2 Ağustos 1649) de yenildiler.

Cromwell, İrlanda'ya büyük bir ordu yolladı. Ordunun yağma hakkı vardı, ele geçirdikleri topraklar da askerlerin olacaktı. Cromwell'in ordusu Dublin'e girdi. Burada büyük bir katliam yapıldı. Cromwell tüm eli silah tutanların öldürülmesini istemişti. Bu katliam hala İngilizlere karşı İrlanda direnişini körüklemektedir. Peşinden İngiliz ordusu İrlanda'yı adım adım işgal etmeye başladı. İrlanda halkı ise inatla direniyordu.

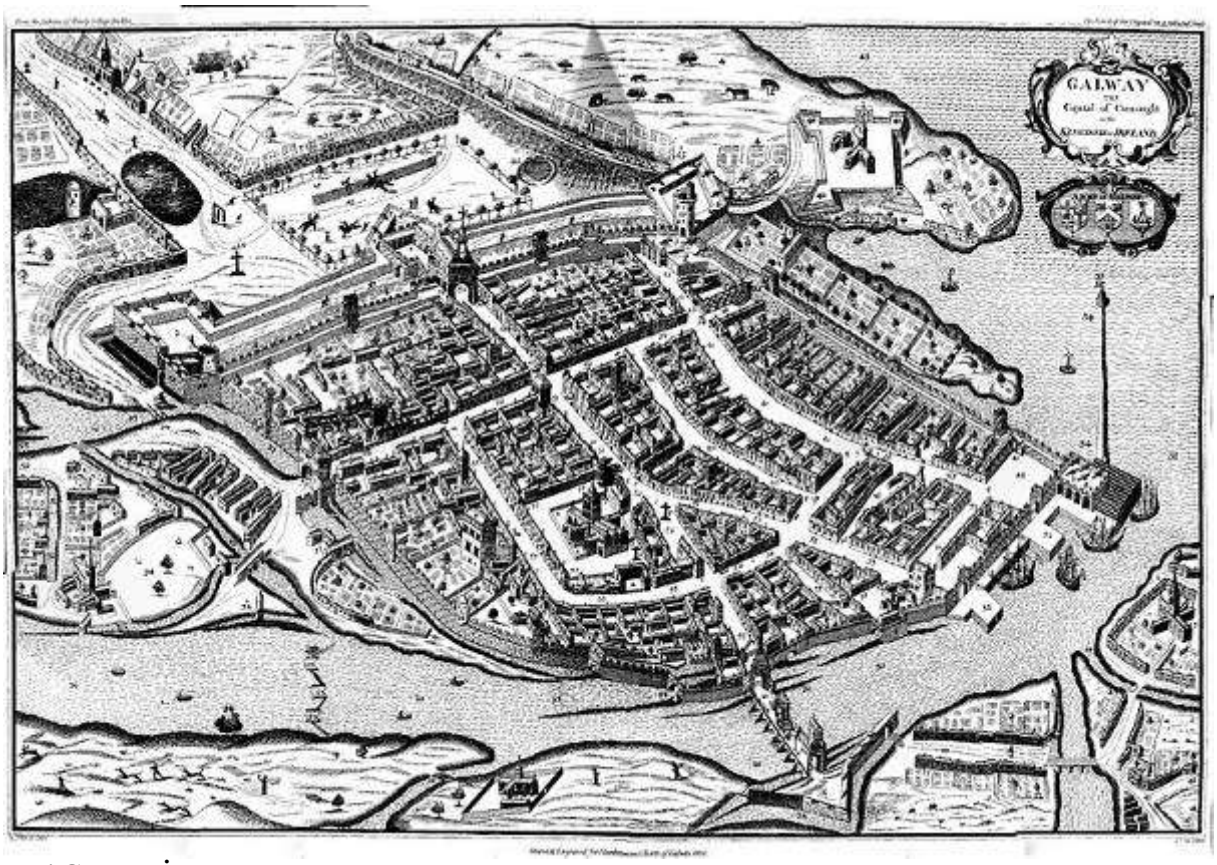
İrlanda'da yakalanan köylüler asılıyor, evler, kulübeler yakılıyordu. Ele geçen toprakları İngiliz ordusu hemen paylaşıyordu. Tabii aslan payı subayların ve Lorlarındı. Bu bir sömürge savaşıydı.

Cromwell'in köylü kökenli ordusu, verilen ayrıcalıklarla ve menfaatlerle İngiliz ve İrlanda köylülerini bastırmak için kullanılıyor ve bunda muvaffak oluyordu. Lortlar ve zengin burjuvalar da Cromwell'i koyacak yer bulamıyorlardı.

İngiliz lortları İrlanda topraklarına el koymuşlardı. Bir yandan İrlandalılara zulmediyor, bir yandan da İngiltere'de halka baskı yapılmasında ve monarşinin tekrar kurulması için çalışıyorlardı. Cromwell İrlanda'yı sömürgeleştirirken pek çok İrlandalı esir alınmış ve Kuzey Amerika'ya köle olarak satılmıştı. Jamaika'daki esir pazarında İrlandalı genç kızlar yok pahasına satılıyorlardı.

İrlanda sorunu başlamıştı.

İskoçya 1644'den beri Kralcılar ve Covenanters arasında savaş sürüyordu (the Civil War in Scotland). I. Charles'ın ölümü bu savaşı değiştirdi. 1649 yılında Kralcılar dağılmışlardı. Kralcıların başı Marquess of Montrose sürgüne gitti.

Eski Galway, İrlanda

Avrupa'da Erdel'de ise, Erdel prensi George II. Rakoczi Lehistan aleyhine olarak Kazak hetman'ı, Bohdan Khmelnytsky ile ve Eflak, Boğdan beyleri ile ittifaklar kuruyordu.

Fransa'da ise Paris başkaldırması sürüyordu. Ancak bu arada halk ile burjuvazi de bazı konularda çelişmeye başlamıştı. Parası olan ekmek üzerine spekülasyon yapmaya başlamıştı. Halk spekülasyona karşı önlem alınmasını istiyordu. Burjuva ise bu tür önlemlerden ürküyordu.

I. Charles kafasının kesildiği haberi gelince Paris burjuvazisi, mücadelenin İngiltere'deki gibi sertleşeceğinden korktu. Meclis ile krallık arasında görüşmeler başladı. Mart 1649 yılında anlaşma sağlandı, Mazarin ve Kraliçe Paris'e büyük tantana ile döndü. Bu harekete Fronde hareketi dendi.

Bu sırada Osmanlı İmparatorluğunda veziriazam Sofu Mehmet Paşaydı. Veziriazam bir takım düzenlemeler ile bir dereceye kadar bütçede dengeyi sağladı. Ancak onunda dürüst yönetimi kısa sürdü, etrafa bakarak o da yolundan çıktı. Durum Sultan İbrahim dönemi gibiydi.

Bu sırada ihmal edilmiş olan Acemi oğlanları isyan edip, sipahilerin yardımı ile veziriazamı görevden aldılar. Ancak yeniçeriler karşı çıkıp, sipahilerle silahlı çatışmaya girdiler. Veziriazam şimdilik kurtulmuştu.

Bir süre sonra Sofu Mehmet Paşa görevden alınıp, öldürüldü. Yeniçeri ağaları veziriazamın diktatörce davranışlarından rahatsız olmuşlar, onu diskalifiye etmişlerdi. Yerine yeniçeri ağası Kara Murat Ağa veziriazam oldu.

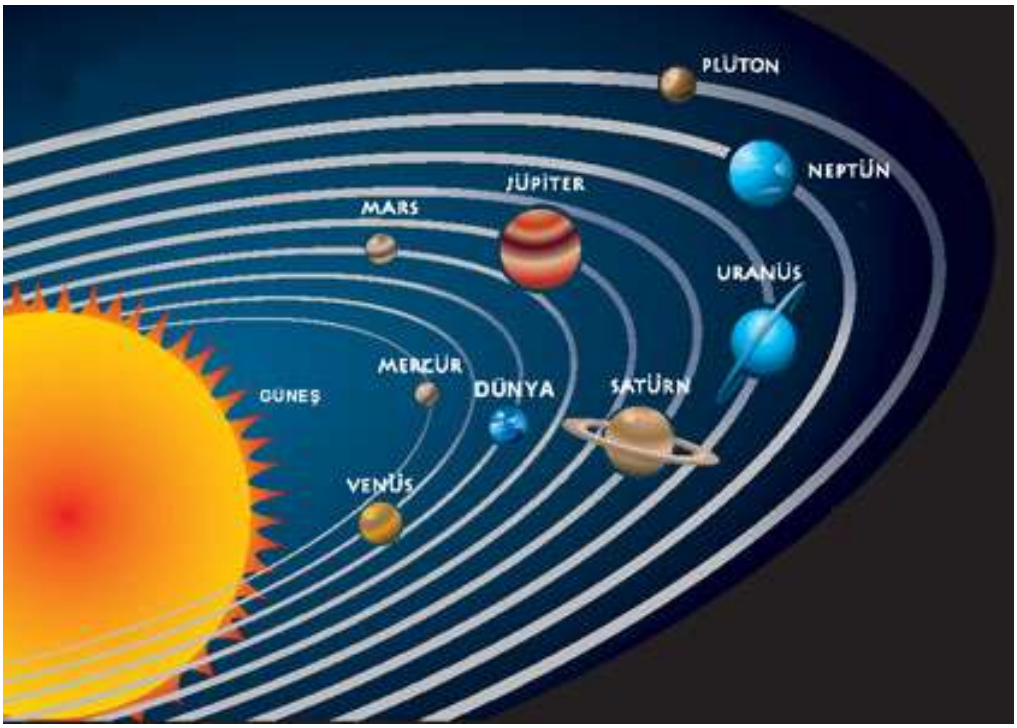
Girit'teki savaş bütün şiddeti ile devam ediyordu. İstanbul'dan Girit'e yardım gitmezken veya çok az yardım giderken, Venedik kuvvetlerine tüm Avrupa'dan yardım geliyordu. Serdarı Ekrem 2. vezir Gazi Deli Hüseyin Paşa zor durumdaydı. Ayrıca Venedik kuvvetleri Osmanlı topraklarına akınlar yapıyorlardı. Bu yıl yapılan ve Çetince'ye kadar uzanan akına Venediklilerin yanında Karadağlılar da katılmışlardı. Karadağ hatırlanacağı gibi uzun zamandır Venedik ile iş birliği içindeydi.

1649 yılında Osmanlılar ile Almanya arasında Zitvatoruk esasları üzerinden, 1671 yılına değin devam edecek yeni bir barış anlaşması imzalandı. Bu anlaşma vesilesi ile gelen İmparatorun elçisi Schmid, padişahın imparatora yazdığı yazılarda " sen " yerine " siz " demesini rica etti ise de bu istek kabul edilmedi.

Divan İspanya'ya karşı da bir dostluk gösterisi yapmak isteyerek İspanya'ya elçi yolladı. Ama bu kısa sürelide olsa İngiltere ile Osmanlıların arasını açtı. Bir ara şeyhülislam Bahayi efendi, İngiliz elçisini hapse attırdı.

Bu arada Girit'e Osmanlılar biraz yardım malzemesi yollayabildiler. Gazi Hüseyin Paşa Kandiye'yi yeniden zorlamaya başladı. Çatışmalar çok kanlı oluyordu. Venedik başkomutanı Kont Colloredo savaşta öldü. İki ay kıran kırana savaştan sonra kuşatma yeniden ablukaya dönüştü.

Bilim Geldi

Epeydir orada, burada anlattığımız Batı Avrupa'da ortaya çıkan buluşlar bir devrimdi. Kilise sınırlı ve dar boyutlu bir evren düşünüyordu. Hareketsiz dünya bu evrenin merkeziydi. Gökteki tüm cisimler de 24 saatte onun etrafında dönüyorlardı. Dönme hareketleri daireseldi. Çünkü daire kutsal bir şekildi. Bütün yıldızlar saf bir maddeden insan için yapılmışlardı.

Kopernik, Kepler, Galilei ve diğerleri işte bunu yıkmışlardı. Onlar her noktada Kilisenin Aristoteles'e atfettiği fikirlere ters düşüyorlardı. Dairenin yerini elips almıştı. Gökteki hareketlerin tek biçimde olması yıkılmıştı. Gökte de doğuluyor ve ölünüyordu. Yeni yıldızlar ortaya çıkıyor, bazıları da ölüp gidiyordu. Güneş'teki lekeler onun bozulabildiğini gösteriyordu. Ay, dünya gibiydi. Her yerde değişim vardı ve değişim değişmezlikten daha soylu ve güzeldi. Gök değişiyordu ve bunu tüm gök cisimleri aynı doğa kanunlarına uyarak yapıyorlardı. Göklerdeki madde de aynı dünyadaki gibiydi.

Böylece ortaya birliği kanunlarla oluşmuş açık ve sınırsız bir evren çıkmıştı. Sınırsız olmak sınırlıyı yıkmıştı. Artık her kavram, dönüp sonsuzu kucaklayacaktı.

Bilimsel buluşların karşısına, Kutsal Kitap çıkmıştı. Zaten söylenenlere de birkaç kişi hariç kimse inanmıyordu. Hakaretler, yalancılıkla suçlamalar bini bir paraydı.

Kilise sadece astronomiden değil, fizikten de sert darbeler alıyordu. Kilisedeki Aristotelesçi düşünceye göre başlıca hareket değişmeydi. Varlıklar içlerinde bu değişimin ilkesini taşıyorlardı ki bu ruhtu. Böylece ruh fiziğin incelediği asıl nesneye en yakın olandı. Bir nesnenin niteliği onun şekliydi. Biçim hareketin iç çelişkisiydi, bir ilkeydi. Ağırlık, cismi

dünyanın merkezine doğru yöneten bir iç nitelikti. Merkeze yönetirken, merkezi hissediyordu ki yönetiyordu. Böyle bakınca o da bir ruhtu. Ağırlık cismin özgün bir niteliğiydi. Maddi olmayan bir şey gibiydi, bir ruhtu.

Aristo yolunu devam edenlere göre, niteliği, gerçeği matematiğe dökmek imkansızdı. Matematik varlıklar hareket etmezlerdi. Onlar ebedi ve zaman dışıydılar. Bunun gibi geometrik şekiller de maddeyi hiçbir zaman tam olarak anlatamazlardı. Dünyada hiçbir geometrik şekle tam uyan bir nesne yoktu. Bu nedenle de geometrinin kuralları bu nesnelere uygulanamazdı.

Halbuki Galilei fiziği tam tersini ortaya döküyordu. Hareket, matematik kanunlarına tabiydi. Doğa geometrik biçimi gerçekleştiriyordu. Geometrik şekiller maddeye bağdaşık oluyorlardı. Doğa matematik bir dil konuşuyordu. Doğa matematik bir dil ile araştırılmalıydı. Matematik kuram deneyden önce geliyordu. Bu işin özüydü.

Kepler, bütün bilimsel çalışmalarına rağmen, güneş'te hareket ettirici bir ruhun olduğunu savunmuştu. Bu ruh ok gibi düz giden bir tür manyetik yayın yapıyordu. Bu manyetik oklar güneşe gezegenleri bağlayarak, onları güneşin etrafında tutuyordu. Çekim, " iki cisim arasında, bir tür manyetizmaya benzeyen, bir arada bulunmaya yönelik karşılıklı bir yakınlıktı ". Asrın başında Gilbert'in manyetizma üzerine yaptığı araştırmalar herkesi çok etkilemişti. Kepler ve diğerleri manyetizmasız düşünemiyorlardı. İşte bu ruhtu. Yıldızların bir yaşamı vardı.

Saman Yolu Galaksisi

Osmanlı Venedik Deniz Mücadelesi, 1650

Foça Deniz Savaşı

Mart 1650 yılında Venedik donanması Çanakkale Boğazını Ablukaya aldı. Haziran ayında Venedik donanması ile savaşa tutuşan Osmanlı donanması yenildi. Venedik Ege deniz yollarını eline geçirmişti. Suriye ve Mısır'dan İstanbul'a yelken açan ticaret gemilerine ve Girit'e lojistik sağlayan gemilere saldırmaya başladı. Osmanlının karadaki savaş gücü, denizlerdeki üstünlüğü ile Venedik tarafından dengelenmişti. Böylece Girit savaşı yıllarca uzayacak bir açmaza düştü.

Venedik deniz ticaret yollarını kesince İstanbul'da da kıtlık çekilmeye başlanmıştı. Başkent hayatından hiç de memnun değildi.

1650 yılına doğru Osmanlı tarihçisi İbrahim Peçevi öldü.

Veziriazam Kara Murat Ağa, görevden istifa etti. Veziriazam Melek Ahmet Paşa oldu (1650). Melek Ahmet Paşa sadareti, ocak ağalarının işe karışmamaları koşulu ile kabul etmişti. Ancak ağalar karışmadan duramadılar, böylece ağalar ile veziriazamın arası açıldı.

Kara Murat Paşa zamanında Anadolu'da Celali olayları gittikçe güç kazandı. Gürcü Abdünnebi, Niğde'de bela olmuştu. Eski bir sipahi subayıydı, büyük bir servet toplamıştı. Önce Konya'yı ele geçirdi. Sonra Katırcıoğlu adlı Celali ile birleşerek İzmit'e geldi. Bulgurlu'da yenildi ve ilerlemesi durduruldu. Gürcü Nebi'nin başı kesildi, Katırcıoğlu af edilerek Girit'e yollandı.

Mançular Tüm Çin’e Hakim, 1650

Koxinga'nın hükmettiği bölgeler

Mançu hanedanı 1650 yılında Kanton’u alarak, tüm Çin’e sahip oldu. İmparator Pekin’de ilk Hıristiyan kilisesini kurma müsaadesi verdi. Bu sırada Çin’de Hıristiyan sayısı 150 bin kadardı.

Japonya’da Hıristiyanlık gizli olarak sürüyordu. Bazı meraklı aydın Japonlar, Nagasaki yolu ile Avrupa’dan bilim kitapları ve bazı araçları kaçak olarak getirttiler. 1650 yılında “ Güney Barbarlarının astronomi kitabı “ yayınlandı. Anlatılan halk dili ile Kopernik’in güneş merkezli evren modeliydi.

Güney Batı Çin kıyı bölgelerinde tüccar korsanların hakimiyeti sürüyordu. Şimdi başlarında Koxinga adlı bir korsan vardı. Korsanlar sürekli olarak, Batıdan gelmiş olan Avrupalılar ile savaşıyorlardı.

Avrupa'da Din ve Hurafesi Hala Hakim

Castro, Lazio

Avrupa'da hükümetler bütün uyruklarını tek bir mezhebi benimsemeye, uymayanları ülkeden göçe zorlamışlardı. Bu göçmenlerin nerede ise tümü reformcu mezheplere ait kentlilerdi, yani bir meslek sahibiydiler. Fransa ve Belçika'dan İngiltere ve Hollanda'ya göçenler, zanaatlarını, sermayelerini ve ticari ilişkilerini beraberlerinde götürdüler. Anvers'in ticareti ve endüstrisi Amsterdam'a geçti. Kumaş endüstrisi Norwich'e, sömürgelerden gelen erzak ticareti Hamburg'a taşındı. Bu mezhep göçlerinin Hollanda ve İngiltere'nin kalkınmasında çok önemli etkisi olmuştur.

Avrupa toplumu, her sınıfta, canlı bir inanç yaşamaktaydı. Herkes şeytana, iblislere ve cehenneme inanıyordu. Kilise adamları büyülenmiş kişilerin büyülerini çözmeye devam ediyorlardı. Hıristiyanlık öncesi inançlar, bunların içinde olduğu hortlaklar, büyüler, müneccimler, falcılık, kehanet devam ediyordu. Engizisyon devam ediyordu. Halka yapılmadık işkence kalmıyordu. Bunların en kolayı diri diri yakarak öldürmekti. Büyücülük davaları nedeniyle hiçbir mezhebe ait olanın ne olacağı belliydi. Biran önce, normal bir ölümle ölmek özel bir ayrıcalıktı.

Katolik ülkelerde din duygusunun kuvvetlenmesi dua, komünyon ve günah çıkarmanın yaygınlaşmasına bağlanmıştı. Günah çıkarmak, dine bağlılık konusunda gittikçe daha özel bir yere sahip oluyordu.

Kişiler kendilerine eza etmeyi dine bağlılık sayar olmuşlardı. Her yerde, çıplak bedene sert kıldan kuşak sarmak gibi kişinin fiziksel olarak huzurunu kaçırıcı usuller uygulanıyordu.

Tanrı ile mistik temas çekici hale gelmişti.

Papa Innocent X 'un ordusu Castro şehrini tamamen imha etti. Kent bir daha yeniden yapılmadı (Castro Savaşları).

II. Charles İskoç Kralı, 1650

II. Charles

Cromwell İrlanda ayaklanmasını boğmuştu. Bu arada bir İskoç ayaklanması da ezilmişti. Şimdi ele denizleri aldı. Bu konuda İngiltere'nin en büyük rakibi Hollanda'ydı. İngiltere yeni ve büyük gemilerden oluşan bir filo yaptı.

Charles II, Montrose'u İskoçya'da kral yanlısı bir ordu kurmaya ikma etti. Ancak I. Charles'ın idamına taraf olmayan Covenanter'lar İskoçya'da Presbyterianism ve yeni Commonwealth'in geleceğinden emin değildiler. Bu nedenle Covenanter'lar II. Charles'a İskoç Kralı olmayı teklif ettiler. Böylece Montrose kendi başına kaldı. 27 Nisan 1650'de Ross-shire'daki Battle of Carbisdale de Montrose yenildi ve idam edildi.

Charles II, 23 Haziran 1650'de İskoçya'ya geldi ve Adada İngiliz Cumhuriyetine karşı en büyük tehdit unsurunu oluşturdu. Bu tehdide karşı, Cromwell bir kısım kuvvetlerini İrlanda'da bırakarak İngiltere'ye döndü.

Cromwell 22 Temmuz 1650 yılında İskoçya'ya varıp, Edinburgh'yi kuşattı. Ağustos sonunda lojistik destek eksikliği ve hastalıklar nedeniyle, ordusunu Dunbar'daki üssüne geri çekti. Daha sonra, Battle of Dunbar'da İskoç ordusunu yenen Cromwell yıl sonuna doğru Edinburg'yi ve daha sonra da Güney İskoçya'nın büyük bir bölümünü ele geçirdi.

İngiltere'de Ranterlardan William Franklin karısı dışında pek çok kadınla yatıp, kalkıyordu. Bunlardan biri olan, Mary Gadbury, Franklin'i Tanrı'sı ve Mesih olarak kabul etti. Bunların pek çok taraftarı oldu. 1650 yılında toplatılıp, kırbaçlandılar. Bir kısmı hapsedildi.

1650 yılında Bauthumely, " Tanrı'nın Aydınlık ve Karanlık Yanları " adlı eserinde bahsettiği Tanrı, Sufilerin tanrısına çok benziyordu. " Ey Tanrı seni gördüğümü söylersem, bu senin kendi kendini görmenden başka bir şey değildir; … " Bauthumely, akılcılar gibi Teslis öğretisini ret ediyordu. Günah diyordu bir eylem değil, bir koşuldur, tanrısal yapımızın bir eksiğidir.

XVII. yüzyılın ortasına doğru Fransa'da asiller peruk takmaya başladılar. Bu adet hız ile yaygınlaştı. Bu moda vazgeçilmez olarak XX. asra kadar devam etti.

René Descartes

René Descartes 1

René Descartes (1596–1650) Fransız matematikçi, bilim adamı ve filozoftur. Batı düşüncesinin son yüzyıllardaki en önemli düşünürlerinden biridir.

Descartes, 1628'den itibaren, 15 yıl süren geziler, savaşlar ve serüvenlerden sonra yerleştiği Hollanda'da, Batı düşüncesini altüst eden bir felsefe sistemi kurdu. Şüpheyi en öne çıkardı. Öğrenilen, duyulan, görülen, inanılan her şeyden şüphelenilmeliydi. Emin olunabilinecek tek şey düşüncenin varlığıydı.

Şüpheciliği, Septik şüphe ve Metodik şüphe olarak ikiye ayırdı. Descartes'e göre septik şüphe anlamsızdı. Olması gereken metodik şüpheydi. Tanrıdan, çevreden, kendinden ve başka

insanlardan şüphe edilmeliydi. Şüphe etmek düşünmek demekti. Düşünmek ise var olmaktı. " Düşünüyorum o halde varım " noktasına ulaşmıştı.

Gerçeği bulma metodu için kuralları saptadı. Bunlar karmaşıktan basite inen sorulardı. Descartes her tür araştırmanın pratik niteliği üzerinde durdu. Ona göre en önemli bilimlerden mekanik, insanlara yardım edecek makineleri yapma sanatı; tıp, vücudu ve ruhu tedavi etme sanatı; ahlak, mutlu yaşama sanatıydı.

Felsefeyi, bütün inceleme kitaplarının Latince yazıldığı bir çağda, Fransızca yazarak ve basitleştirerek uzman olmayanların bile anlayabileceği bir duruma indirgedi.

Descartes, zamanının bilginleriyle, hükümdarlarıyla ve soylularıyla ilişkiler kurmuştu. Ona hayran olan İsveç kraliçesi Christina, Descartes'i sarayına davet etti.

Descartes, elli dört yaşında Stockholm'de öldü.

René Descartes aklın Tanrı'yı bulma yeteneğine çok güvenmişti. Aradığımız ne olursa olsun, onu bize verecek olan zihnimizdi. Herhangi bir şeyin kesin hatta olası olduğunu inkar eden Fransız denemeci Michel Montaigne'nin (1553 – 1592) kuşkuculuğunu çürütmek istiyordu. Descartes matematikçi ve inançlı bir Katolik'ti. Lessius (1554 – 1623) gibi, dinsel ve ahlaki doğruların kabulü için aklın tek başına yeterli olacağını söylüyordu.

Descartes, deneysel yöntemler kullanarak Tanrı'nın çözümlenebilir bir kanıtını oluşturmaya girişti. Ancak eski tüm filozofların tersine evreni Tanrı'sız buldu. Doğa da bir düzenleme yoktu. Evren karma karışıktı ve akılcı bir planlamanın belirtilerini de göstermiyordu.

Çaresizlikten düşünürken birden meşhur özdeyişi buldu. " Cogito, erg sum; " " düşünüyorum, öyleyse varım ".

Kendinden 1200 yıl önce yaşamış olan Augustinus Tanrı kanıtını insanın bilincinde bulmuştu. Descartes de bunu bulmuştu. Kuşku bile kuşkuculuğun kanıtı oluyordu. Dış dünyadaki hiçbir şeyden emin olamayız, sadece kendi deneyimlerimizden emin olabiliriz.

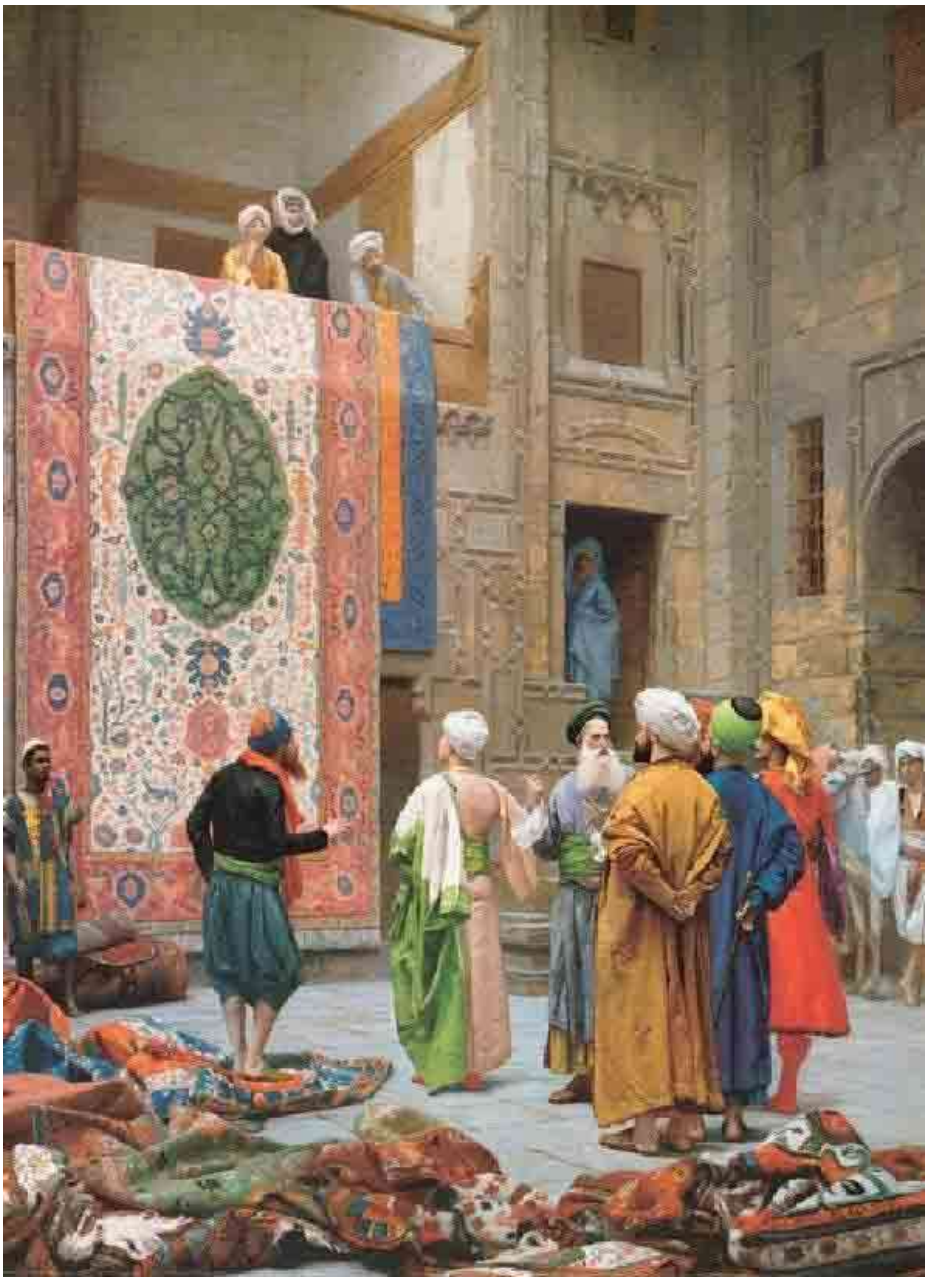
Descartes'in tanrısı dünyevi olaylara karışmayan filozofların tanrısıydı. O, kendini, buyurduğu yasalarda gösteriyordu. Descartes, Katolik Kilisesinin yargılarına her zaman boyun eğdi. Kendini Katolik bir Hıristiyan olarak tanımlıyordu. İnanç ile akıl arasında da bir çelişki görmedi. Mistiklerin tanrısını hiçbir zaman anlayamadı. Tefekkürü bir beyin etkinliği olarak anlayan Descartes gibi bir adama gizemcilerin Tanrısı oldukça yabancıydı.

Descartes, insanın amacını, mutluluğa erişmek olarak görmüştü. Buna aklı kullanarak varacaktı. Akıl ise, karışmasının önlenmesi için, matematik bir tarzda çalışmalıydı, düşüncenin analitik geometri ile tekrar kurulması gerekiyordu. İnsanlığın tüm düşünceleri birbirine bağlı oldukları için, zincirin içine yanlış bir düşünce konmazsa, en gizli bilgilere bile ulaşmak mümkündü.

Kesin olan tek şey şüphe etmekti. Şüphe etmek düşünmek, düşünmek var olmaktı. Var olunca da bütün bilgiler elde edilebilinirdi. Niye var olunuyordu? Mutlu olmak için var olunuyordu. Mutluluk da iyi yaşam demekti. Şu halde iyi yaşam bilgilerini elde etmek gerekiyordu. Bu bilgi Felsefede vardı. Ahlak olmadan da felsefeye başlanamazdı.

Descartes iyi yaşamakla ilgili yol için: Dine, kanunlar ve göreneklere uymayı; Karar vermek ve bunları uygulamayı; Mevcut düzeni değil düşünceleri değiştirmeye çalışmayı; Yapılan işleri başkalarının yaptığı işler ile ölçerek değerlendirmeyi, öne çıkarıyordu. Bu kurallar insanı mesut ederdi. Felsefe ile uğraşmak için gerekli kafa ve beden rahatlığını sağlardı. Ancak esas mutluluk bilgelikteydi. Bu sayılanlar ise bilgeliğe açılan kapıydı.

Osmanlı Örgütlenmesi

Osmanlının devlet, toprak, ekonomi vs… örgütlenmesini daha önce vermiştik. Burada bu örgütlenme de son iki asırda ortaya çıkan gelişme, değişme ve vurgu farklarına değineceğiz.

Şimdi Osmanlı İmparatorluğunda üç tip eyalet oluşmuştu. Bunlara Haslı, salyaneli ve yurtluk deniliyordu. Haslı bilindiği gibi tımar sisteminin esasını oluşturuyordu. Salyaneliler yıllık vergiye tabi olanlardı. Osmanlı devletinin yönetim biçimi bu üç eyalet tipinde de ayrı ayrıydı.

Divanı Hümayun yani Büyük Divan, devlet işlerinin en son görüşüldüğü yerdi. Fatih Sultan Mehmet'ten beri Divanı Hümayun'a veziriazam başkanlık ediyordu. Eskiden her gün toplanan divan toplantıları gittikçe seyrekleşerek, bu günlere gelindiğinde haftada 2'ye inmişti. Yine hatırlanacağı gibi Divanı Hümayunda fiili iş yapan Kazasker (kadıasker) gibi vezirler ile fiili görevi olmayan, şimdinin başbakan yardımcılarına benzeyen görevler almış sandalyesiz vezirler de vardı.

Veziriazam tüm devlet işlerinden sorumluydu. Onun devleti yönetebilmek için ikinci bir divanı vardı. Bu 2'ci divan, veziriazamın sarayında, her gün ikindi vakti toplanırdı. Bundan başka gereği halinde toplanan sefer divanı, ayak divanı gibi divanlar da vardı.

Veziriazam, padişahın tam bir vekili durumundaydı. Bu nedenle padişahın mührü onda bulunurdu. Görevden alındığında, mührü iade ederdi.

Osmanlı eyaletlerinin en küçük örgütlenme birimi köydü. Köylü yani reaya, dirlik (Has, tımar), vakıf ve mülk reayası olarak üçe ayrılıyordu. Köylerdeki davalara kadılar bakardı. Köyler birleşerek kazaları oluştururlardı. Kazaların güvenliğinden subaşılar sorumluydu. Kazalar birleşerek de sancakları oluştururdu. Sancakları sancak beyleri yönetiyordu. Sancak beylerinin derecesi onlara bağlı olan has ile ölçülürdü. Sancaklardan da eyaletler oluşurdu. Eyaletleri beylerbeyleri yönetiyordu.

Savaş halinde tımar askeri toplana toplana gelir, en son beylerbeyi kendine bağlı sancak beylerini ve onların kuvvetlerini yanına alarak, eyalet ordusu başında savaşa giderdi.

Eyaletlerin yani beylerbeylikleri sayısı son zamanda çok artmıştı. Ancak bunların çoğu haslı idi. Toprak ve ürünleri has, zeamet ve tımar olarak bölünmüş, merkezden defterdarlar aracılığı ile yönetiliyordu. Bir beylerbeyi hasına geldiğinde buranın vergisini kendi adamları ile toplaması imkansızdı. Bu nedenle araziler, küçük birimler halinde yerel nüfuzlu kişilerin veya ailelerin yönetim ve kontroluna bırakılmıştı. Has sahipleri, haslarının yönetimi için bu nüfuzlu kişilerle ilişki kurarlardı. Burada sözü edilen küçük toprak birimleri irsi olarak aynı ailede kalırdı. Bu nedenle de toprakların bir tek elde toplanması söz konusu olmuyordu.

Yönetim her konuda mahalli grupların yardımına başvuruyordu. Bunlar yerel hatırlı kişiler, Lonca yöneticileri, Vakıf yöneticileri, Din adamlarıydı. Kırsal da nasıl yönetim tımar sahipleri kanalı ile yürütülüyorsa, kentlerde eşraf kanalı ile yürütüldü. Narh uygulaması, vergi tahsili, mahkeme kararları üzerinde eşraf etkiliydi. Gayri Müslimlerin yönetimi, onların ileri gelenlerine bırakılırdı. Bunlar din adamları da olabilirdiler.

Loncalar sadece ekonomik konularda değil, üyeleri ile ilgili güvenlik ve infaz konularında da söz sahibiydiler. Örneğin dericiler loncası suçluları teslim etmez, kendileri cezalandırırlardı. Kentler, ordunun iaşesini temin eder, avariz vergisini toplarlardı. Yangın, mahalle güvenliği kentlinin işiydi.

Salyaneli olanlar, Mısır, Habeş, Bağdat, Basra, Yemen eyaletleri, Kaptan paşa eyaletlerinin bazı sancakları ve Trablusgarp, Tunus ve Cezayir eyaletleriydi. Buralarda beylerbeylik, sancakların ve askerlerin parası ayrıp geri kalanı yıllık olarak topluyordu.

Yurtluklar ise mülkiyetleri Osmanlı devletince sahibine ait olduğu kabul edilmiş yerlerdi. Bunlar yıllık bir vergi verir, kendi askerleri ile orduya katılırlardı. Ayrıca haslı

beylerbeyliklere ait olan yurt sancaklar da vardı Bunlara Yurt Sancak denirdi. Bu Yurt Sancaklar boşalınca kimseye verilmez genelde babadan oğla geçerdi.

Bilindiği gibi bir de iç işlerinde serbest olan devlet biçiminde örgütlenmiş olan yerler vardı. Bunlar Osmanlı İmparatorluğuna vergi ve asker verirlerdi. Osmanlı Divanı Hümayunu, bunların prens veya hükümet başkanlarını diyet meclislerine seçtirir, kendi de seçileni onaylarsa yönetim fiilen başlardı.

Kırım Hanlığı ve Mekke Emirliği bu statünün de dışındaydı. Kıbrıs Hanı, iç işlerinde serbestti. Vergi vermez ancak savaşlara katılırdı. Kırım Hanlığı para da basardı.

Mekke Emirliğine ise Osmanlı her yıl belli bir tahsisat verirdi. Bu tahsisatın önemli bir kısmı Mısır'dan giderdi. Ayrıca, koruma amaçlı her yıl Mekke'ye askeri birlik yollanırdı. Bu birlik her yıl değişirdi.

Osmanlı İmparatorluğunda, daha önce diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi toprak üçe ayrılıyordu. Bunlar öşri, haraci ve miri idi. Öşri topraklar, ele geçirildiğinde Müslümanlara ait olan veya ele geçtikten sonra Müslümanlara verilen topraklardı. Bunlar arazi sahiplerinin mülkü olup, her türlü tasarruf hakkına sahipti. Bu arazilerin gelirlerinden arazi sahipleri öşür vergisini vermek zorundaydılar.

Haraci topraklar ise Müslüman olmayanların ellerinde bulunan mülk topraklardı. Bu topraklarda da her türlü tasarruf hakkı mülk sahibine aitti. Bunlarda Öşür vergisi verirlerdi. Ayrıca çift akçası denen arazi vergisi de ödenirdi.

Miri toprakların mülkiyeti devletindi. Bu topraklar sadece ekip, biçmek için kişilere kullandırılırdı. Bunlar kullanan kişilerin mülkü olmadığından tüm tasarruf hakları devlete aitti. Bu tip topraklar daha önce de gördüğümüz gibi has, zeamet ve tımar şeklinde işletilirdi.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğunun üniversiteleri medreselerdir. XVI yüzyıldan sonra medrese eğitimi bozulmaya başlamıştır. Okutulan derslerden matematik, kelam ve felsefe derslerinin okutulması terk edildi. Yasalara aykırı olarak, bazı çocuklara ve hak etmeyenlere öğretmenlik hakkı verildi. Bu konudaki ilk kayırma II. Beyazıt'ın karışması ile olmuştur.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğunda yürütme Padişah ve onu takiben veziriazam ve divan ve diğer görevlilerden oluşuyordu. Her ne kadar fermanlar ve örfi hukuk nedeniyle, Divanı Hümayun bir miktar yasama görevi yapıyor olsa da, esas hukuk şeri hukuk olduğu için, yasamayı ilahi yasama olarak kabul edebiliriz. Yargı ise ilmiye sınıfı tarafından şeri hükümler uyarınca yapılan bir adalet dağıtımıydı. Daha önce de anlatıldığı gibi ilmiye sınıfından müderris, kadı ve müftü çıkmaktaydı. Bu görevler kast usulü sert sınırlı değildi. Birinden ötekine her an geçilirdi.

Kadılar

Kadılar, kadılık yaptıkları idari birimin imparatorluktaki önemi kadar önem derecesine sahip olurlardı. En yüksek dereceli kadılıklar, 500 akça gündelikli taht kadılığı olan Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarıydı. İdari bölümlere paralel olarak nahiye, kaza, sancak, eyalet ve taht kadılıkları vardı. Kadılar hizmet süreleri bitince emekliye ayrılır, yerlerine sıra bekleyenlerin en kıdemlisi geçerdi. Kadıların en yüksek amirleri Anadolu ve Rumeli kazaskerleriydi (kadıasker). Bunlar 150 akçaya kadar tahsisatı olan kadıları atarlardı. Bundan fazla tahsisatı olanları atama hakkı veziriazamındı.

XVI. yüzyıla kadar, 500 akçe gündelikli taht kadılıkları, bir sıra gözetmeden aynı dereceye sahipti. Bunların herhangi biri kazasker atanabilinirdi. Ancak, daha sonraları, büyük kadılıklar sıraya kondular. Sıra şöyle gelişti. İstanbul kadılığından Anadolu kazaskeri, ondan Rumeli kazaskeri, ondan da şeyhülislam atanır oldu.

Şeri mahkemelerde, kadılar adına çeşitli hizmetler gören naipler vardı. Bunların sayısı, görev yerinin büyüklüğüne bağlı olarak değişirdi. Bazıları, kaza naipleri, kadı naipleri, mevali naipleri, bab naipleri, ayak naipleri ve arpalık naipleriydi.

Kadılar işe sınav ile alınırdı. Ancak XVII. yüzyıldan itibaren, sınav önemini kaybetmiş yerine hatır ve kayırma girmiştir. Bu da müessesenin bozulması sonucunu getirmiştir.

Osmanlı hukukunda yerel gelenekler, örfler ağır basardı. Osmanlı kadısı gittiği ülkedeki gelenek ve görenekleri dikkatle takip etmek ve uygulamak zorundaydı. Bu açıdan bakıldığında İmparatorlukta bir uygulama birliğinden söz edilemezdi. Örf ağırlığı sadece hususi hukukda değil, kamu hukukunda da kendini gösterirdi.

Her eyalet ve sancak'ta XVI. Yüzyıla kadar toprak kadısı adı altında gezici kadılar bulunuyordu. Köylülerin sancak beyleri, alaybeyleri, subaşılar, dirlik sahipleri olan problemlerine bu kadılar bakarlardı.

Toprak rejiminin çok önemli ve güçlü olduğu yıllarda, " mehayif " denen kadılar, dolaşıp halkın dertlerini dinlerlerdi. Bunlar şikayetleri de değerlendirirlerdi. Bunlar gördükleri davaları ve şikayetleri doğrudan divanı hümayuna sunarlardı.

Osmanlılarda kadı sadece hakim değildir. Belediye reisi gibidir. Örfi görevleri vardır. Bu sadece Osmanlılara has bir uygulama da değildi. Avrupa'da bazı yerlerde bu tip uygulamalar vardı. Kadıyı merkez yönetim seçer ama en yakın iş birliği yaptığı kişiler kentin eşrafıdır. Bu nedenle kadı ve eylemlerinin yerel teamüllerden farklı olması düşünülemez.

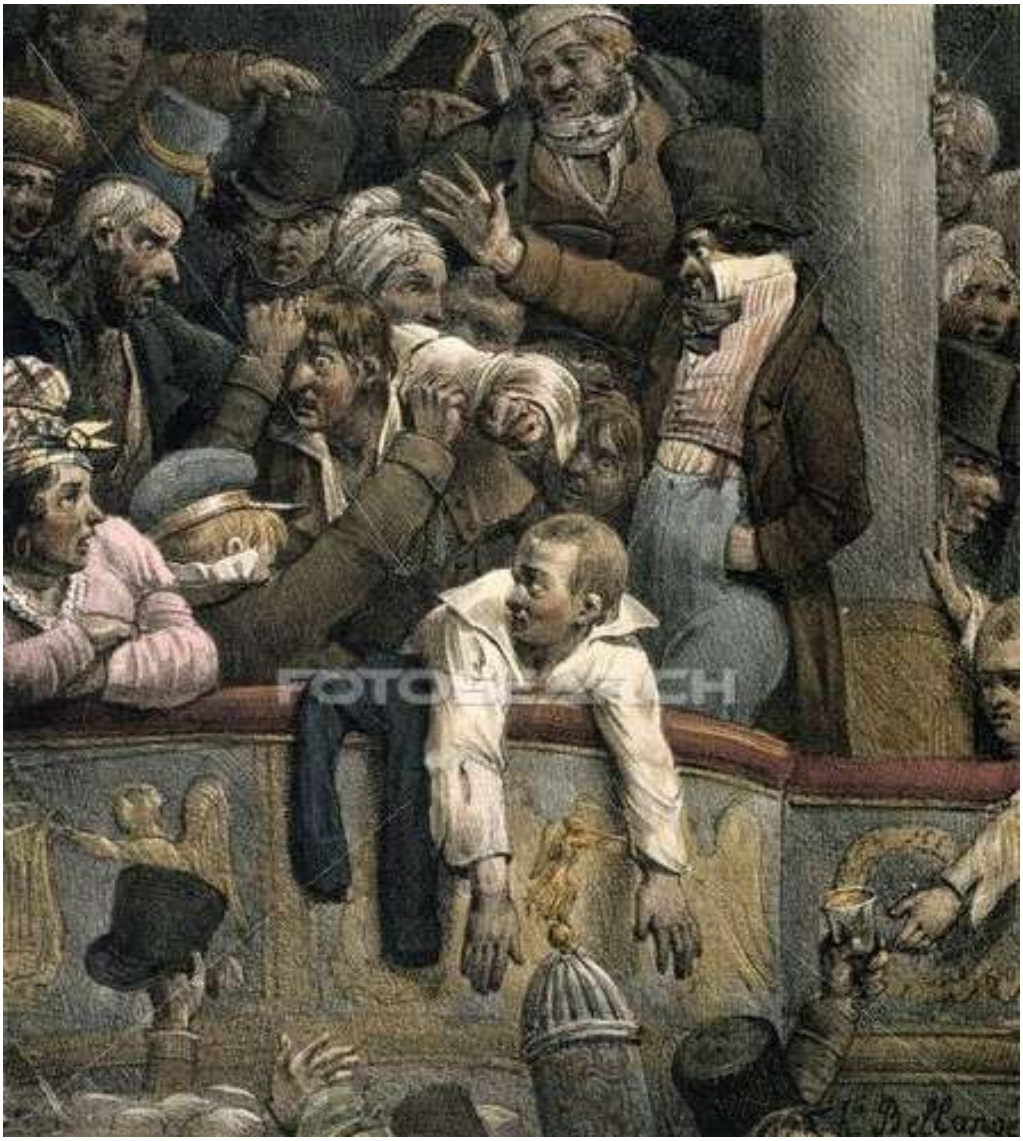
Padişahların sefere çıktıkları yıllarda kazaskerlerde onlarla beraber giderlerdi. Sonra padişahlar sefere çıkmayınca, kazaskerler de çıkmamaya başladılar. Yerlerine ordu kadısı denen emekli bir kadı, kazaskeri temsilen sefere katılmaya başladı.

Kazaskerler önceleri Veziriazam tarafından tayin edilirdi. Ancak XVII. yüzyıldan sonra bu görev şeyhülislama bırakıldı. Şeyhülislam, İstanbul'un fethinden bir süre sonra kullanılan bir unvandır. Aslı İstanbul Müftüsüydü. Müftülük, dini konularda kendine sorulan suallere, dini kitaplara ve Hanefi fıkıhına uyarak cevap veren kişidir. Müftünün kararına fetva denir.

Şeyhülislamların etkinlikleri gittikçe artmıştır. XVII. yüzyılda, ocak isyanları sırasında, padişahların tahtan indirilmeleri ve öldürülmeleri konusunda da fetva verir olmuşlardır. Daha sonra da savaş ve barış için bile fetva vereceklerdir. Hastalık, isyan, aşırı ihtiyarlık gibi özel durumlar hariç, Şeyhülislamlık ömür boyu süren bir görevdi.

Görevden alınmış veya çekilmiş olan üst kademe askeri veya sivil kişilere geçinmeleri için ayrılan gelire yani bir nevi emekli maaşına verilen addır. Bu sistem sonra kaldırılarak yerine aylık bağlanacaktır.

XVII. yüzyıl ortaları

Tiyatro

Osmanlı imparatorluğunda, gemi yapım tersaneleri hem sayısal olarak çok artmış ve hem de iyice büyümüşlerdi. Bu tersaneler İmparatorluğun ihtiyaçlarına ancak yetiyordu. XVII. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun her yanına dağılmış olarak 80 civarında tersane vardı. Bunların 20 kadarı Karadeniz'deydi.

Bu dönemde Osmanlılar Balkanlardaki bağımlı prenslikleri, dışardan kuşatarak, iç eyaletler haline getirmeyi politika olarak benimsediler. Eğri ve Hotin alınarak, Erdel ve Buğdan'ın Avusturya ve Polonya ile ilişkisi kesilmişti. Eğri bir eyalet yapılmıştı.

Bu yıllarda Fransa ve İtalya'da herkes tiyatro delisiydi. Ama bu tiyatrolarda zaman, yer ve ses birliği yoktu. Sarhoşluk, cinayet, şehvet bunların hepsi peş peşe gelirdi. Sihir ve büyü mutlaka vardı. Her olay nerede ise rastlantı sonucuydu. Seyirciler, sahnede güçlü helecanlar isterlerdi.

Bu nedenle sahnede vuruşulur, dövüşülür, kafası kesilmiş veya kalbi çıkarılmış cesetler teşhir edilirdi. Seyirci en uçta olaylar beklemekteydi. Irza geçme, zina, aile içi seks yani fücur bekleniyor ve sahnede canlandırılıyordu.

Bundan önce anlatmaya çalıştığımız hayatı izleyenler bu tür tiyatronun varlığını anlayacaklardır. Sahne yaşanan hayatın bir tekrarı değil midir?

Batı Avrupa'da bilimin dolayısı ile teknolojinin önü açılmıştı. Bundan önceki zamanlarda, geride kalan halklar geride kaldığını bilmezlikten gelir veya ileri gidenle uzlaşırdı. Ama şimdi bu iki yolda işe yaramaz hale geliyordu. Avrupa, dünyanın hakimiyetine soyunmuştu. Batı dışında kalanlar için tek görülen yol Avrupa'nın gelip onları sömürmesiydi. Ama Avrupa'nın içinde hakimiyet gün geçtikçe burjuvalara geçiyordu. Ve böylece kişilerin bağımsızlık arzusu da ön plana çıkıyordu. Kişinin dinsel bağımsızlığı olan " laiklik " de kült olarak gelişmeye başlamıştı.

Şimdiye kadar sadece tarıma dayanan toplumları görmüştük. Halkın büyük kısmı olan köylüler üretiyor, seçkin olan azınlık da, ürün fazlası üzerinde kültür yaratıyordu. Boş zaman ve olanaklar kentlerde vardı. Bu boş zaman köylünün çalışıp, üretmesi sonucu vardı. Tarıma dayanan kültürde, her şey doğanın elindeydi. İnsan çalışıyordu ama doğa ipleri eline alınca, insana seyretmekten başka bir şey düşmüyordu. Kendi geleceği kendi elinde olmayan insan inanan insandı. Tanrıya inanmak ve başka türlüsünü düşünememek tarım toplumunun doğasıydı.

Bundan önce İmparatorluklar genişliyor ve sonunda kaynaklarının sınırına varıyorlardı. Sınır aşılınca da çöküş ve düşüş başlıyordu. Ancak bu oluşmakta olan yeni Batı tarıma dayanmamaya doğru gidiyordu. Sermaye birikmişti. Bu da ekonomik araçlar sanki sürekli yenileniyormuş gibi bir görüntü veriyordu.

Bilgi, bilginin getirdiği teknoloji sermaye ile birleşince Batıyı bir dizi değişikliğe zorladı. Gelişim, sanayileşmeyi, sonucunda tarımda dönüşümü, entelektüel bir aydınlanmayı, siyasi ve toplumsal devrimleri başlatacaktı. Bu da Tanrı dedikleri nihai gerçekle ilişkilerini yeniden gözden geçirmeyi gerektirdi.

İngiltere kralının (I. Charles) kafası kesilince, herkes korkmuştu. Fransa Meclisi de Kraliçe ve Mazarin ile anlaşma yolu aramıştı. Mazarin ve Kraliçe büyük bir debdebe ile Paris'e döndü. Onlar dönmüş ve meclis ile (veya parlömanlarla) anlaşmıştı ama Paris halkı durumdan hiç memnun değildi. Bu sırada bazı soylular halkın memnuniyetsizliğinden faydalanmaya kalktılar.

Mazarin, Prens Condé ve bazı yakınlarını tutuklattı. Bunun üzerine halk öfkelendi, Mazarin de tekrar Paris'ten kaçtı. Paris Meclisi Mazarin'i kanun dışı ilan etti.

Bordeaux Meclisi de Parislileri destekledi. Bordeaux halkı burada durmadı. Bir tür Demokratik Cumhuriyet kurdu. Ancak bu Cumhuriyet kimseden yardım göremediğinden, kralcılar tarafından kısa sürede yıkıldı.

Mazarin, Richelieu'yü örnek alarak " Resim ve Heykel Akademisini ", " Müzik Akademisini ", " Yazıtlar Akademisini " kurdu. Tahsilini İtalya'ya gidip orada tamamlamak isteyenler için Roma'da " Fransız Akademisi " oluşturuldu.

Ruslar

Rus Leh savaşından

XVI. yüzyılda, Rusya'nın başına Korkunç İvan geçince, Türklerin veya Türkleşmiş Tatarların elinden aşağı Don ve aşağı Volga'yı alıp, Sibirya'ya doğru ilerlemeyi başlatmıştı. Korkunç İvan Çar adını da almıştı. Ama onun ölümü ile birlikte büyük kargaşa başlamış, Rusya harman yerine dönmüştü.

Sonunda bir Romanov tahta çıktı ve düzen kuruldu.

XVII. yüzyılın ilk yarısında Rusya kaba ve zalim adetleri olan bir ülkeydi. 1650 yılına doğru bile daha çarpma ve bölme işlemlerini bilmiyorlardı. Arap rakamlarını kullanmayı günah kabul ediyorlardı.

Rusya tam bir kara devletiydi. Denizlere ulaşmasını da güçlü komşuları şiddetle önlüyorlardı.

XVII. yüzyılın başlarından başlayarak köylüler topraklarına bağlandırılmaya ve serf haline getirilmeye başlanmıştı. Aslında bu hiç de kolay olmamıştı. Böylece toprak sahipleri, topraklarını her zaman ekip, biçebilecek bol emeğe kavuşuyorlardı. Çar ise istediğinde vergi alacak ve asker toplayabilecek hale gelmişti.

Serf boyunduruğundan kaçanlar Don havzasına geliyorlardı. Burası Don Kazaklarının yaşadığı yerdi. Kazaklar Don Birliği adı verilen askeri bir örgütlenmeyi de gerçekleştirmişlerdi. Aslında bu bölge Rusya'nındı. Ama Rusya Kırım'a karşı tampon görevi yapsın diye bu bölgeye özerk gibi davranıyordu. Rus yönetimi, buraya buğday ve silah vererek yardım ediyordu. Bu yardımlar tabii ki zengin Kazaklara gidiyordu. Fakir Kazaklar ise Volga ve Hazar kıyılarına yağmaya gidiyorlardı.

Rusya'da köylü serf olduktan sonra tam olarak köle muamelesi görmeye başladı. Serfin efendileri nazarında hayvandan bir farkı yoktu. Efendinin otoritesi mutlaktı. Tabii en üstte

otoritesi mutlak olan Çar vardı. Pek çok maddenin ticareti Çar'ın tekelindeydi. Çar ve adamları istedikleri malı istedikleri fiyata satın alabilirlerdi. Çarın elindeki maddeler için, Çarın stokları tükenmedikçe kimse bu malları satamazdı.

Cezalar ilkel ve korkunçtu. Büyücüler, demir bir kafes içinde yakılırlardı. Dinden sapanlar ve kundakçılar, odun ateşinde yakılarak öldürülürlerdi. Kalpazanların boğazlarına erimiş maden akıtılırdı. Kocasını öldüren kadın diri diri toprağa gömülürdü. Çeşit çeşit işkenceler vardı. Ruslar bu konuda İspanyolları aratmıyorlardı.

Rus hukuku ilkeldi. Aile reisi oğulları, kardeşleri dahil, aile fertlerini esir olarak satabilirdi.

Avrupa devletleri daha Rus Çarının Çarlığını (İmparatorluğunu) kabul etmiyordu. Ona Moskova Büyük Dukası diyorlardı.

Dmitry'nin kampı

Çin'de Mançu Hanedanı

Çin Haritası. 1680lere doğru İtalyanlarca yapılmış

Çin içinde kargaşa olmasa, iç savaşlar olmasa, Mançu Çin'e askeri gücünü kullanarak zor hakim olurdu. Mançuların sayıları azdı, normalde bir süre içinde Çin denizinde kaybolup gitmeleri gerekirdi. Mançuların ilk hükümdarı Fulin (Shun-chih, Shunzhi) (1650 – 1661) hem genç ve hem de psikopattı. Bu sırada Güney Çin'de Ming prensleri bulunuyordu ve bölgesel olarak hakimiyet kurmuşlardı. Çin'in her yerinde kuvvetli asi gruplar bulunuyordu.

Mançular tahta çıkmışlardı ama Çin halkına pek söz dinletemiyorlardı. Çinliler yabancıları saymıyorlardı. Mançular da onların üzerine gittiler. Çinlileri saçlarını örmeye ve Mançu elbiseleri giymeye mecbur ettiler. Çinliler ile Mançular arasında evlenme yasağı koydular.

Bürokratik yapılanmada, her Çinli memurun yanına bir Mançu koydular. Çinliler memur olmak için ağır koşul ve imtihanlardan geçerken, Mançuların böyle bir mecburiyeti yoktu.

Bütün büyük kentlerde bir Mançu garnizonu vardı. Buradaki askerler vergi hasılatının bir kısmını maaş olarak devletten alıyorlardı.

Mançular Efendi ırk idi ve çalışmaları gerekmiyordu.

Mançular kısa sürede Nankin'i ele geçirip, güney eyaletlerine yönelmişlerdi. Jendrinin bulunduğu bölgeler Mançuların hakimiyetine girmeye başladı.

Jendrinin, XVII. yüzyılın başındaki olaylardan sonra Minglere güveni kalmamıştı. Jendri, Ming prenslerine arka çıkmıyor, hatta böyle bir temayül bile göstermiyorlardı. Jendri asi şeflerle de anlaşmak istemiyordu. Mançuları ise medeniyet dışı ve yabancı olarak görüyorlardı.

Jendrinin bir kısmı intihar etmeye başladı. Jendrilerin intiharları üzerine yazılmış kitaplar vardır. Hikayelerin bir kısmı çok acıklı ve iç karartıcıdır. Ancak çoğunluk intihar etmedi. Bir kısmı köylüleri de yanına alıp dağlara çıktı. Onlar telef olup, gittiler. Bu arada Mançular Jendriye iş birliği teklif ediyor ve bunun için çok iyi koşullar ileri sürüyorlardı. Jendrinin bazılarında Mançularla işbirliği için bir temayül belirmeye başladı.

Mançular orta Çin'e girmişlerdi. Mülkiyet işlerine karışmıyor, mala, mülke dokunmuyorlardı.

Moğolların Sefiri

Kösem Sultan'ın Ölümü, 1651

Kösem Sultan

1650 yılında Osmanlılarda büyük bir mali kriz oldu. Öyle ki ulufe bile ödenemedi. Ocak ağaları esnafa ayarı bozuk akçe vermeye kalkıştılar. Esnaf çok huzursuzdu ve baş kaldırmaya fırsat kolluyordu.

Girit savaşı uzadıkça maliyeti de artıyordu. Osmanlılar Ege denizindeki Venedik üstünlüğünü kırmaya çalışırken, nerede ise her yıl donanmayı yenilemek durumunda kalıyorlardı. Gemi yapımında ve işletiminde bir beceriksizlik ortaya çıkmıştı. Her yıl pek çok masrafla yapılan gemiler, zorlukla toplanan gemici ve kürekçiler, peş peşe Venedik filolarına av oluyorlardı. Osmanlı çektirileri, çok toplu ve yüksek Venedik kalyonlarına karşı etkisiz kalıyorlardı. Osmanlılar acele olarak kalyon yapımına giriştiler.

1651 yılında veziriazam Melek Ahmet Paşa, o zamana kadar görülmemiş büyüklükte bir kalyon yaptırmıştı. Kalyon denize inerken su alıp, ala bora oldu ve Haliç'e gömüldü. Bu olayın bir tanığı da Katip Çelebi'ydi. O, Osmanlı Denizciliğine dair yazdığı kitapta, bu sonucu yılların birikmiş bilgisizlik ve beceriksizliğine veriyordu. Şöyle diyordu: " Biz şimdi zor durumda iken, bildiğimiz, alıştığımız gemilerle savaşı atlatmaya bakalım… Sonra yavaş yavaş kalyonculuğa geçeriz. "

Ukrayna'da Kırım ordusu tarafından takviye edilmiş Zaporog Kazakları ile Lehistan-Lituanya birleşik orduları Berestechko'da savaştılar. Savaşı Lehistan-Lituanya kuvvetleri kazandı.

Osmanlılarda Melek Ahmet Paşa, biten Hazineyi canlandırmaya çalışıyordu. Bedeli Tımar adı verilen ve tımarları %50 fazla ödemeye zorlayan bir vergi koydu. Ordu Akçesini iki katına çıkardı. Makamların para karşılığı dağıtılmasını resmileştirdi. Devalüasyona başvurdu. Sadrazam, Ocak ağaları ile birleşerek, Hazine açığını kapatmak için gümüş miktarı iyice azaltılmış akçalar kestirdi. Bu akçaları piyasadaki para ile değiştirmeye uğraştı. Tacirler, armatörler ve küçük tüccarlar iflasa gidiyorlardı.

Sonunda esnaf ayaklandı. Ayaklanan esnaf, veziriazamın ve ocak ağalarının başlarını istedi. Melek Ahmet Paşa görevden alınarak yerine Siyavuş Paşa getirildi. Ocak ağaları da yeniçeriyi Atmeydanı'nda toplayarak, kendi canlarını kurtardılar. Yeniçeriler yolları keserek halkın ertesi gün toplanmasını önlediler.

1651 yılında İstanbul'da çıkan esnaf ayaklanmasını Evliya Çelebi anlatırken " Önce Saraçhane'den Ahiler, bayrak, davul ve kudüm kaldırıp cümle dükkânları kapattı ve camiler kilitlendi " diyordu.

Melek Ahmet Paşa öldürüldü.

İstanbul'da Ocak Ağaları Saltanatı, Girit'te kanlı çatışmalar sürüyordu. Girit'te, Gazi Hüseyin Paşa bizzat fiilen çarpışıyordu. Savaşlarda ve karşılıklı saldırılarda, şahsen, pek çok Venedik askerini ve namlı silahşoru öldürdü. Adı Avrupa'da da yayılmıştı. Hakkında menkıbeler anlatılıyordu. Aslında Girit'te sadece Gazi Hüseyin Paşanın değil, pek çok Osmanlı asker ve subayının kahramanlıkları vardı.

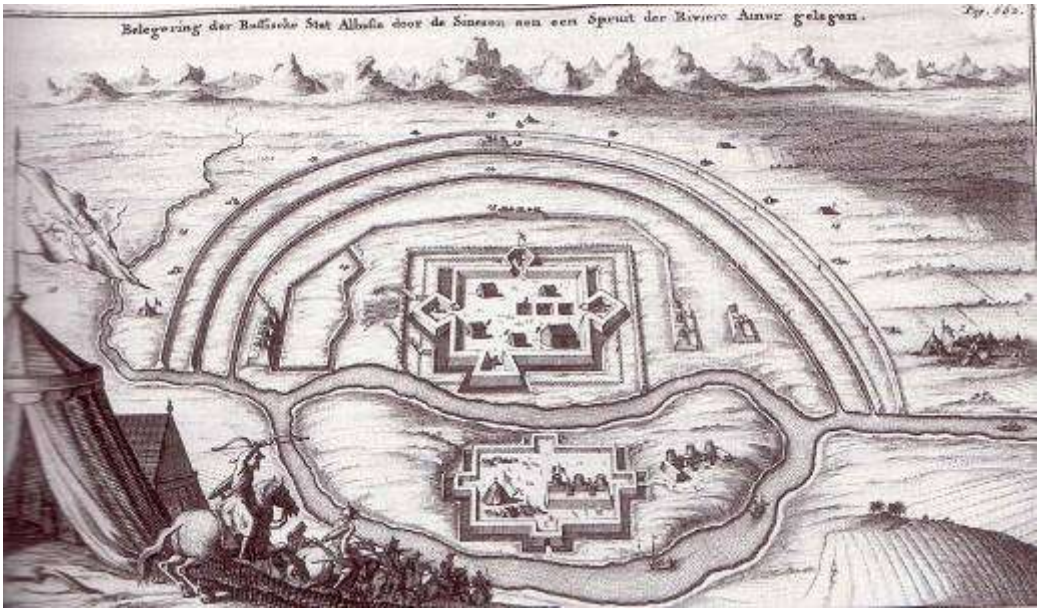
Ocak ağaları ile Kösem Valide Sultan, Sultan Mehmet'i tahtan indirerek yerine Şehzade Süleyman'ın geçirilmesi için anlaştılar. Ancak durum Hatice Sultan'a duyuruldu. O da tedbirini aldı. Kösem Sultan ile Hatice Sultan arasındaki mücadele de saray halkı Hatice Sultanın yanında yer almıştı. Mücadele Hatice Sultanın lehine bitti. Peşinden de Eylül 1651 yılında Kösem Valide Sultan boğduruldu.

Bundan sonra saray hizmetlileri, kapıkulu komutanlarının karşısına bir güç olarak çıktılar.

İstanbul güç mücadelelerine sahne olurken, bazı Anadolu valileri yine kendi başlarına buyruk hareket etmeye başladılar. Padişah çok küçüktü, yönetimi ele alamıyordu, devlet saray halkı ve kapıkulunun elinde oyuncak olmuştu, denizlerde Osmanlı donanması durmadan yeniliyordu, Girit uzadıkça uzuyordu, bu durumda dirayetli bir Hatun olan Valide Hatice Sultan, işleri düzeltebilecek bir sadrazam aramaya başladı.

Kösem'i boğdular. Çünkü Kösem torununu bile zehirlemeye kalkan bir kişilikti. Kösem Sultan herkes için bir tehlike oluşturuyordu. Osmanlı da Büyük Valide Sultan Kurumu yoktu. Belki Kösem köşesine çekilip, otursa kimse sesini çıkarmazdı. Ama o iktidar mücadelesi yapıyordu. Ancak, öldüğü gün İstanbul'da 14.000 kişi aç kaldı. Kösem Sultan muhteşem hanlar yaptırmıştı. Bu hanların geliri ile de imarethaneler ve hayır kurumları yaşatılıyordu. Üsküdar'ı canlandırmıştır. Kösem'in ve bütün valide sultanların Mekke, Medine, Kudüs ve Haç yolu üzerinde çok önemli yatırımları vardı.

Rusya'da zorla Hıristiyanlaştırma, 1651

Albasin Kalesi

1651 ve 1656 yılları arasında Rusya'daki Müslümanlar zorla Hıristiyan yapıldılar. Müslümanlar Hıristiyan yapılırken aynı zamanda Türkler ve Tatarlarda Ruslaştırılmış oluyordu. Önceki tarihlerden hatırlanacağı gibi Karadeniz'in kuzeyinde çok büyük bir Türk nüfus vardı. Ruslar bunu asimile ettiler. Bundan sonra göreceğimiz gibi Rusya yapabildiği her zaman Türkleri Slavlaştırmaya çalıştı. Bu da iki ulusun arasında onarılması çok zor olan hatıralar bıraktı ve bırakacaktı.

1651 yılında, uzak doğuya doğru açılan Ruslar, Amur nehri üzerinde Albasin kalesini kurdular.

Umman İmamı, Portekizlilerin elinden Maskat'ı aldı (1651). Ondan sonra da İran limanlarına saldırmaya başladı.

Hindistan 1650 den beri büyük bir açlık içindeydi. 1653 'de bunun izleri hala görülüyordu.

İngiliz Uluslar Topluluğu, 1651

Cromwell Uzun Parlementoyu Eritiyor

Cromwell'in yeni model ordusu, Dunbar'da İskoç ordusunu yenmiş olsa da, II. Charles'ın ordusunun başında İngiltere içlerine yürümesine engel olamamıştı. Bu orduya İngiltere'de katılımlar oldu ise de katılım Kralcıların umduğundan azdı.

İngiltere iç savaşı 1651 yılında Worcester savaşı sonunda Parlamento (Cromwell) taraftarlarının zaferi ile sonuçlandı. II. Charles oak tree'den faydalanarak Fransa'ya kaçtı. Bu iç savaşa, Büyük Başkaldırma veya İngiltere İhtilali da denir.

Kralcı donanma da Cromwell yanlılarına yenilmişti. İtaat etti. Bir savaş filosu krallık taraftarı olmaktan vazgeçmedi. Onu Hindistan sularına kadar kovaladılar.

I. Charles idam edilmişti, oğlu II. Charles sürgüne yollanmıştı, İngiliz monarşisi ilk defa, 1649 – 1651 yılları arasında İngiliz Uluslar topluluğu haline geldi. Sonra 1653 – 1659 yılları arasında Oliver Cromwell'in hamilik (Protectorate) yönetimi hükmetti.

İç savaş sonunda, İngiltere'deki tek kiliseye bağlanma bitti, İrlanda'da bir Protestan Kilisesi (Protestan hakimiyeti) kuruldu. Yapısal olarak da, İngiliz monarşisinin Parlemento olmaksızın ülkeyi yönetemeyeceği sonucu çıktı. Ancak bu sonuç, legaliteye, bir yüzyıl sonra, Şanlı İhtilal ile ulaşacaktır.

İngiltere iç savaşında, diğer tüm dönem savaşları gibi hastalıktan ölenler, fiilen savaşta ölenlerden fazladır. Net sayılar olmasa da İngiltere iç savaşında İngiltere'de 100.000 hastalıktan, geri kalanı fiili savaşta toplam 190.000 kişi hayatını kaybetmiştir. İskoçya'daki sayılar daha da güvenilir olmamakla beraber, toplamda 60. 000 kişinin hayatını kaybettiği düşünülür. İrlanda nüfusunun %30 - % 41'ini İngiltere ile olan problem nedeni ile kaybetmişti.

Savaş sonrası İngiltere, İskoçya ve İrlanda Monarşisi olmayan nadir ülkelerdendi. Ancak başarıdan sonra pek çok rafa kaldırıldı. Commonwealth of England İngiltere de ve daha sonra İskoçya'da 1649 dan 1653'e ve 1659'dan 1660'a kadar hüküm sürdü. Bu iki dönem arasında Oliver Cromwell Lord Protector adı ile askeri diktatörlük yaptı.

Fransa'ya kaçan II. Charles, eniştesi II. Willem'in yanına Hollanda'ya geçti. Bu sırada eniştesi ölmüştü ama Orange ailesi Hollanda'daydı. Ayrıca, Hollanda'da İngiliz kraliyet taraftarları çoğunluktaydı. Cromwell Hollanda ile ilişkilerini kesti.

İngiltere Hollanda Savaşı, 1651

Battle of Scheveningen, 1. Datç-İngiltere Savaşı

1651 yılında Parlamento, Hollandalılara karşı, yeni bir denizcilik yasası kabul etti (Act of Navigation). Bu kanuna göre İngiltere'ye mallar ancak İngiliz gemileriyle gelebilirlerdi. O güne kadar denizlerin hamalı, taşıyıcısı Hollanda'ydı. Şimdi İngiltere ve sömürgelerindeki bütün kapılar yüzlerine kapanmıştı. Cromwell'in çıkardığı bu kanun İngiliz tarihinin dönüm noktalarından biridir.

İngiltere ve Hollanda arasında savaş başladı (Birinci Datç Savaşı). İki yıl süren savaştan zaferle ayrılan İngiltere oldu. Hollanda " Denizcilik Yasasını " kabul etti.

Osmanlı İmparatorluğunda Veziriazam Siyavuş Paşa etki gruplarından bağımsız gibi görülüyordu. Lala Süleyman Ağa da Padişahın hayatını kurtardığı için Kızlar Ağası yapılmıştı. Saray, Veziriazam'a baskı yapmaya başlayınca Veziriazam ile Kızlar Ağasının arası açıldı. Ekim 1651'de Veziriazam görevden alındı yerine 90 yaşındaki Gürcü Mehmet Paşa atandı.

Ruslar sık sık Azak kalesine kadar sokuluyorlardı. Nureddin Adil Giray, karşılık olarak Moskova dışına kadar yürüdü. Çar dehşete düşmüştü. 100.000 duka haraç ödeyerek Rusya sulh istedi.

Hollanda'ya Tepki, 1652

Batavia Gemisi

1652 yılında Hollandalılar Afrika'nın güneyine yerleştiler. Cap kentini kurdular. Şimdiki Boerler o zaman yerleşen Hollandalılardan gelmektedir. Hollandalılar İran'da, Çin'de, Japonya'da nerede ise bütün Asya'da ticaret hakları almışlardı. Her yerde ticaret evleri açtılar. Bu ticaret evleri batıdan doğuya birbirine zincir gibi bağlandılar. Doğu Hint şirketi o kadar gelişti ki Hindistan'ın bir kısmında ve Endonezya'da senyör oldu.

Hollandalılar Batavia'da ırkçı olmayan Hıristiyan bir toplum kurmuşlardı. Kendilerine bağlı olmayan tüm Asyalılara ve tüccarlara hoşgörülü ve nazik davrandılar. Çinliler iyice ayrıcalıklıydılar. Ama yerli halka çok vahşice davrandılar. Adalardaki halkı nerede ise yok ettiler. Sağ kalanları borçlandırıp, köle yaptılar. Yerlilerin Hollandalılara tepkisi müthişti. Onlar da din olarak Müslümanlığı seçtiler. Buralar eskiden Hindu dinindendi. Adaların iç kısımlarında Hindu dini yaşamaya devam etti. Ancak hala Şaman dininden olan kabileler vardı. Endonezya'daki Müslümanlık ise İslam'ın bir Budist yorumu oldu. Ada halkı Müslümanlaşınca, Avrupalılara karşı savaşa başlıyordu.

Hollanda zenginleşmişti. Ama bu zenginliğin asıl kaynağı Asya ticareti değildi. Zenginlik, Avrupa ve Amerika deniz taşımacılığından geliyordu. Avrupa Asya ticareti sadece Portekizliler zamanında iyi para bırakmıştı. Onlardan sonra bu ticaret Avrupa ekonomisi için büyük bir önem taşımadı. Avrupa içi ticaret, aslında Avrupa'nın en büyük ticaretiydi. Asya ticareti hiçbir zaman bu iç ticaret ile boy ölçüşemedi.

İngiliz ve Hollanda tacirleri arasında amansız bir rekabet sürüyordu. Bunun sonucu olarak Mayıs 1652'de Birinci İngiliz Hollanda deniz savaşı yapıldı. 1652'de Birinci İngiliz Hollanda Savaşının parçası olarak Plymouth Savaşı ve Kentish Knock Savaşı gerçekleşti.

Fransa’da Fronde Hareketinin Sonu, 1652

Episode of the Fronde

1652’de İngiliz iç savaşı üçüncü merhalesine girmişti. Yeni soylular ile burjuvazinin bir kısmı halk hareketlerinden korkuyordu. Onlar askeri diktatörlük istediler. Cromwell Uzun Parlamentoyu fes etti. Bu dönemde önce Cumhuriyet ve burjuva askeri diktatörlüğü kurulacaktı. Arkasından burjuva ile uyumlu bir krallık gelecekti.

Bu sırada Cromwell, İspanya’nın elinden Jamaika adasını aldı. Jamaika, Antil adalarındandı ve köle merkeziydi. Jamaika’daki şeker kamışı plantasyonlarını İngilizler siyah ve İrlandalı köleleri çalıştırarak işletmeye başladılar. Bu sırada Kuzey Amerika’da da pek çok yerleşme kuruldu.

Kuzey Amerika’da, Rhode Island, köleliği illegal kabul eden ilk Amerika kanunu çıkardı.

1652’de Cromwell İskoçya’da Kralcı direnişten geri kalanları da temizleyerek, İskoçya ve İngiltere’yi Tender of Union koşulları altında birleştirdi. İskoçların Londra Parlamentosunda 30 koltuğu olacaktı.

Fransa’da köylü ayaklanmaları devam ediyordu. Prensler de hükümet kuvvetleri kadar şiddetle ayaklanmaları bastırıyorlardı. Bu açıdan “ Fronde “ yanlıları ile Mazarin yanlıları arasında bir fark yoktu. Zaten bunlar arasında sosyal bir fark da yoktu. Hatırlanacağı gibi bazı

asiller Mazarin'e baş kaldırmışlardı. Ama iki taraf bazı tavizler karşılığı kolayca anlaştı. Ekim 1652 de Kardinal Paris'e kendi durumu daha da sağlamlaşmış olarak döndü. Fransa'da mutlakıyet tekrar başlamıştı ve gittikçe koyulaşacaktı. Fronde hareketi bitmişti.

Osmanlı İmparatorluğunda Veziriazam Gürcü Mehmet Paşa 90 yaşındaydı ve çok güçsüz görülüyordu. Görevden alındı yerine eski Mısır valisi Tarhuncu Ahmet Paşa sadrazamlığa getirildi. Yeni sadrazam, hazineyi düzeltmek istedi. Masrafları kıstı. Gelir gider cetvelleri hazırlattı. Ancak karşısındaki direnç fazlaydı, onun da hataları oldu. Sonunda başarılı olamadı.

Şam'da 1652 yılında yeniçeriler beylerbeyini kenti terke zorladılar.

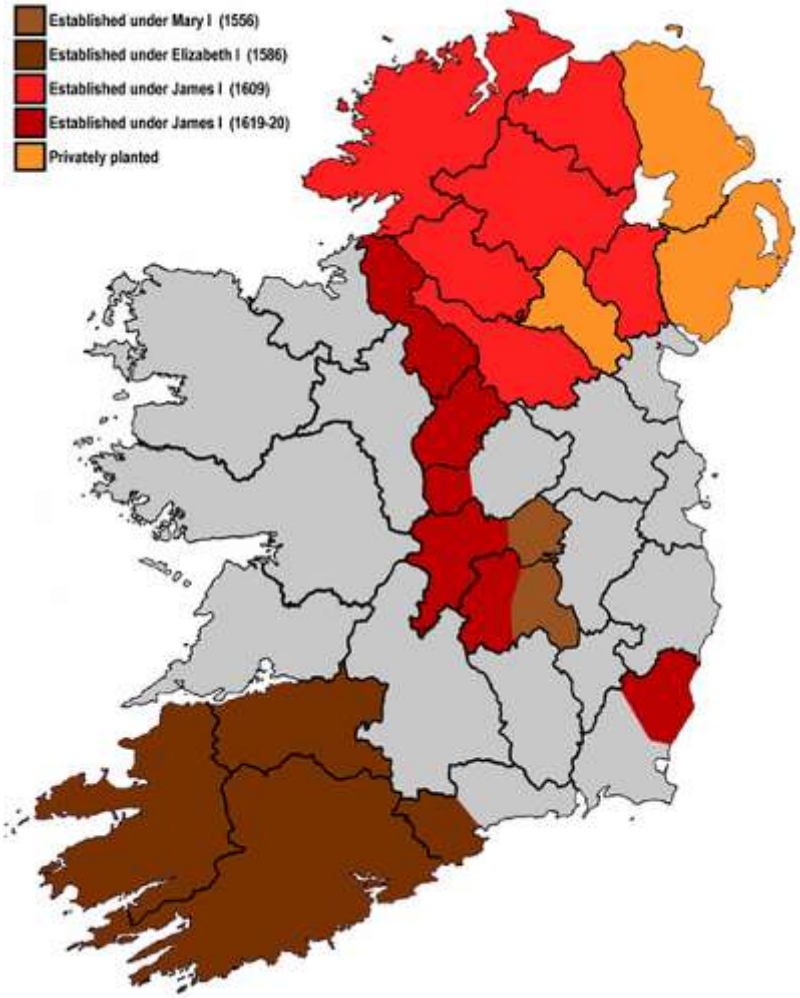
Polonya (Lehistan) ile savaş halindeki Ukrayna Kazakları atamanı kendini savaşa devam edebilmek için çok zayıf hissediyordu. Bu nedenle Rus Çarının uyruğu olmayı kabul etti. Böylece Rusya Ukrayna'ya adım attı.

İslam Giray Han yönetimindeki Kırım kuvvetleri Polonya içlerine girip, Polonya kralının sığındığı kaleyi muhasara altına aldılar. Lehistan Kırım arasında Jiveneşi barışı imzalandı. Kırım Hanlığı 240.000 duka haraç aldı. Bu anlaşmanın en önemli maddesi, iki devlet (Lehistan ve Kırım) en kısa sürede Rusya'ya savaş açarak, Rus topraklarını paylaşacaklardı. Az sonra İslam Giray Han ölünce, bu anlaşma yürüyemedi.

İspanya Katalanların elinden Barselona'yı 12 yıl sonra geri alabildi. Katalan ihtilali tam bastırılamadığından, anlaşma yapılmıştı. Katalanlar iç işlerinde serbesttiler.

1652 tarihinde İtalyan Besteci Gregorio Allegri (1582 – 1652) öldü. En önemli eseri Miserere adlı bestesidir. Miserere You Tube'den dinlenebilinir:
http://www.youtube.com/watch?v=eh31j6L95Ok&feature=related

Köle İrlanda, 1653

İrlanda'nın Sömürgeleştirilmesi

Veziriazam Tarhuncu Ahmet Paşa, idareyi yeniden örgütlemeye ve Hazineyi düze çıkarmaya uğraşıyordu. Ancak mevcut durumdan nemalananlar, önce veziriazamı düşürttüler. Sonra da idam ettirttiler (Mart 1653). Bu sırada ulema tam bir tutuculuk sergiliyor, her türlü değişime karşı çıkıyordu. Yerine Kaptanı Derya Derviş Mehmet Paşa veziriazam oldu. O da ilk iş olarak ele mali durumu aldı. Hazineye para aktarmak için bazı kişilerin mallarına el koydu. Derviş Mehmet Paşa Osmanlı devletini yönetirken, dengelere dikkat ediyordu. Saray ile dışarısı arasında muvazeneli bir politika izledi.

Bu sırada Osmanlı devler gelirleri 500 milyon akçeye yükselmişti. Ama hala 170 milyon akçe açık vardı.

Orta Asya'da, 1653 yılında, babası Erdeni Batur'un ölümü üzerine yerine oğlu Sengge, Zungharların şefi oldu. Ancak üvey kardeşi Çeçen Tayiji bunu kabullenmedi ve 1657 yılında iç mücadele başladı.

1653'de İrlanda'nın tümü İngiliz Parlamento kuvvetlerinin yönetimi altına girdi. Yılın sonunda Cromwell parlamentoyu fes etti. Daha önce defalarca parlemento seçimlerini yaptırıp, kendi adamlarını seçtirmişti. Ama bütün parlementolar kısa bir süre sonra Cromwell'e karşı çıkmaya başlamışlardı. Parlementolar genelde Presbiteryen ağırlıklıydılar ve diğer küçük mezhepleri yasaklıyorlardı. Bu da Cromwell gibi küçük mezheplere dahil olanları zorluyordu. Cromwell sonunda çözümü parlementoyu kökten fes ederek çözdü.

Tarihçilerin tahminine göre, İngiliz işgal savaşlarının sonunda İrlanda halkının en az %30'u ya ölmüş veya sürgün edilmiştir. Kazananlar İrlanda topraklarına el koyup, bunu askerler, finansörler ve savaş öncesi İrlanda'ya giden İngilizler arasında paylaştırdılar. Yani Katolik İrlandalılar topraksız kaldılar.

Cizvit Gaspar Schott, 1653 yılında, Rhone'da bir denizaltının denendiğini yazıyordu. Bu bilginin ne denli sıhhatli olduğu belli değildir.

Birinci İngiliz Hollanda (Datç) Savaşının parçaları olarak Leghorn savaşı, Gabbard Savaşı Yapıldı. Scheveningen Savaşı bu serinin son savaşı oldu. Sonuçta İngilizler daha üstün gelmişlerdi.

Hindistan'da Taç Mahal'in yapımı bitti.

Gabbard Savaşı, I. İngiliz-Datç Savaşı

İngiliz yazarı Robert Filmer öldü (1588 – 1653). " Patriarcha " adlı bir eseri vardı. Bu eser 1650 çıvarında yazılmasına karşılık, 1680 yılında yayınlanabilmiştir. Kitap yayınlandığında dikkat çekmiş ve fikirleri Locke tarafından çürütülmeye çalışılmıştır. Rousseau da bu eseri iğnelemiştir.

Filmer mutlakıyet yanlısıydı. Ona göre krallar tüm insanlığın babası olan Adem'den geliyorlardı.

Protector Lort, 1654

Oliver Cromwell

1654 yılında Fas'ta Sait (Sadi) hanedanı ortadan kalktı. Yerine başka bir hanedan kuruldu (Filali).

1654'de, iki yıl önce Çanakkale'de Venedik'e yenilen Osmanlı donanması bunun rövanşını aldı. Kaptanı Derya Kara Murat Paşa, Boğazları kapatmış olan Venedik donanmasını yenerek, Girit'teki orduya mühimmat ve gıda götürdü. Venedik donanma komutanı ölmüş, oğlu esir alınmıştı. Savaş sonunda Osmanlılar çok sayıda esir ele geçirdiler. Osmanlı zayiatı ise çok azdı.

İngiltere'de yeni bir Anayasa hazırlamak için askerler tarafından subaylardan oluşan bir kurul seçilmişti. Bu kurul Avrupa'da ilk defa olan radikal bir hükümet formülünü benimsedi. Buna göre milletin hakimiyeti seçilen temsilciler tarafından icra edilecekti.

Yeni bir meclis seçimine yanaşmayan milletvekilleri ile anlaşamayan Cromwell, onları kapı dışarı edip, eskinin Protektör (Protector) unvanına sarıldı. 1654 yılında, İngiltere'de Yüksek

Rütbeli Subaylar kurulunun kararı ile Cromwell Protector Lort (Ömür boyu koruyucu Lort) unvanı ile yönetimin başına getirildi. Parlemento bu yönetimde yer almamıştı.

Birleşik Krallık, Protector Lort'a sadık generallerin yönettiği bölümlere ayrıldı. Cromwell askeri diktatördü. Yeni asillerin ve büyük burjuvaların menfaatleri doğrultusunda hareket ediyordu. Burjuvazi aslında amacına ulaşmıştı ama halk desteğini de yitirmişti. Krallık taraftarları bu sırada pusudan çıkmaya başladılar.

I. Charles'ın meziyetleri ve Cromwell'in kusurları sayılıp, dökülüyordu. I. Charles resme ve müziğe düşkündü, sanatı koruyordu, mükemmel bir aile babasıydı, karısına ve çocuklarına çok bağlıydı, dürüst ve onurluydu, sözünden dönmezdi, korkusuzdu… Cromwell siyasi olarak zekiydi. Ama entrikacı, koşullara göre değişen, zalim bir kişiydi. Çok iyi organizatör olduğu kuşkusuzdu. Bu motifler, kamuoyunda sürekli işleniyordu.

Cromwell kendi adamlarından seçtiği 150 milletvekili ile tahakküme başlamıştı. 17 yaşını bitiren tüm İngilizlere yeni rejime sağdık kalacaklarına dair yemin ettirdi.

Bu sırada Birleşik Krallıkta 8,2 milyon kişi yaşıyordu. Bunun 2,4 milyonu İrlanda'da, 1 milyonu İskoçya'da, 4,8 milyonu İngiltere ve Galler'deydi. İrlanda ve İskoçya kralcıydı. İngiltere ve Galler'de ise halkın %90'ı kraldan yanaydı. Bu durumda Cromwell'in iktidarı bir azınlık iktidarıydı. İktidarını sürdürebilmek için gittikçe daha fazla teröre kaydı. Kaydıkça da saygınlığını kaybetti.

Ekim ayında felç geçiren veziriazam Derviş Mehmet Paşa görevini yapamaz hale gelince yerine Ayşe Sultan ile nişanlı olan İpşir Paşa getirildi. İpşir Mustafa Paşa, Abaza Mehmet Paşanın yeğeniydi. İpşir Paşa Halep beylerbeyi idi ve pek dengeli bir kişiliği yoktu. İstanbul'a gideceğine, Anadolu'yu bir düzene sokacağım diyerek Konya üzerine yürüdü. Aslında yeniçeri düşmanı olduğu için İstanbul'daki yeniçerilerden korkuyordu. İstanbul'un etkin çevreleri İpşir Paşanın tutumundan tedirgin olmuşlardı. Sadaretten indirilmesi için çalışmalara başladılar.

25. Kırım Hanı III. İslam Giray Han öldü. 1605 doğumluydu. Kırım tahtında 10 yıl kalmıştı. Yerine kardeşi IV. Mehmet Giray Han geçti. Mehmet Giray'ın bu ikinci hanlığıydı.

İsveç tahtına X. Karl (Charles) Gustav geçti (1654 – 1660). Ölene kadar tahta kaldı. Bu sene X. Karl, 50.000 kişi ve 50 savaş gemisi ile Lehistan (Polonya-Lithuanya) üzerine yürüdü. İkinci veya Küçük Kuzey Savaşı başlamıştı. Savaşa Rusya'da karıştı (Rusya-Polonya Savaşı (1654–1667)).

Birinci İngiliz Datç Savaşı Westminster Barışı ile hitama erdi.

Magdeburg hemisferleri ile Otto von Guericke İmparatorluk kurulu önünde atmosfer basıncını ispatladı.

XIV. Louis, Rheims'te taç giydi.

Brezilya'dan kovulan 23 Yahudi, New Amsterdam'a yerleşti. Bu Amerika'daki en büyük Yahudi komününün çekirdeği olacaktı.

Osmanlıda yine İsyanlar, 1655

Karaipler denizi ve adaları

1655 yılına kadar İngilizler Küçük Antil adalarını ve Jamaika'yı ellerine geçirmişlerdi.

Çin nedeni ile Avrupa Hıristiyan çevrelerinde çıkan, " Adem'den önce insanlar var mıydı? " tartışması devam ediyordu. La Peyrere, 1655 yılında " Adem öncesi yaşayanlar kuramı " adlı eserini yayınladı.

" Kutsal Kitap, pek çok halktan sonra yeryüzüne gelmiş küçük bir halkın tarihi ise, bu tarihe insanlık tarihi olarak bakamayacaksak, o, kendi ileri sürdüğü gibi, insanlığın Tanrı ile ilişkisinin bir tarihi değilse, bu kitap nasıl Tanrı esini diye söylenebilinir? "

Avrupa'da bütün Hıristiyanlık sarsılmıştı. La Peyrere'in Kitabı Fransa, Hollanda, Almanya ve İsveç de skandallara yol açtı.

Aleyhindeki hareketlenmeyi duyan Osmanlı veziriazamı İpşir Paşa, İstanbul'a gelerek Padişah ile görüştü ve Ayşe Sultan ile evlendi.

1655 yılında, Osmanlı idare ve hazinesini düzeltmeye çalışan İpşir Mustafa Paşa, 2 yıl önceki Tarhuncu Ahmet Paşanın sonuna benzer şekildeki bir fecaate uğradı. Para yoktu. Servetlere el konuyordu. Çok düşük ayarlı akçe basılıyordu. Halk buna " Çingene parası " diyordu. Bir yıl içinde üst üste, iki yeniçeri ve halk ayaklanması oldu. İsyanlar idamları, görev değişikliklerini, mal müsaderelerini getirdi. Veziriazamlar ve üst bürokrasi peş peşe değişiyordu.

İpşir Paşaya muhalif yeniçerilerin başında eski sadrazamlardan Murat Paşa vardı. Mayıs 1655'de yeniçeriler Sultanahmet meydanında toplanarak tekrar baş istediler. İpşir Paşa idam edildi. Murat Paşa Sadrazam oldu.

Devletteki düzensizliklere Abaza Kara Hasan Paşa, İç Anadolu'da baş kaldırdı, böylece yeni bir Celali isyanı daha gerçekleşti.

Cyrano de Bergerac

1655 yılında Fransız Şair Savinien de Cyrano de Bergerac (1619 – 1655) öldü. Fronde sırasında, Mazarin için yergiler düzenlemişti. Agripina'nın Ölümü " adlı trejedyasında Tiberius'un despot yönetimini anlatıyordu. " Aydaki Devletler ve imparatorların Komik Tarihi " ile " Güneşteki Devlet ve İmparatorların Komik Tarihi ", anlamlı ve hayali yazılmış bir eserdi.

Savinien de Cyrano de Bergerac, özgür kalmış, mutlakıyet yönetiminin peşine takılmamış bir yazardır.

Onun gibi bir diğer yazar da Paul Scarron (1610 – 1660) dır. Mazarin aleyhine yığınla eser vermiştir. Halkın komik bulduğu gülünç şiirler kaleme almıştı. Fransızların ilk gerçekçi romanını Paul Scarron, " Komik Roman " olarak yazdı.

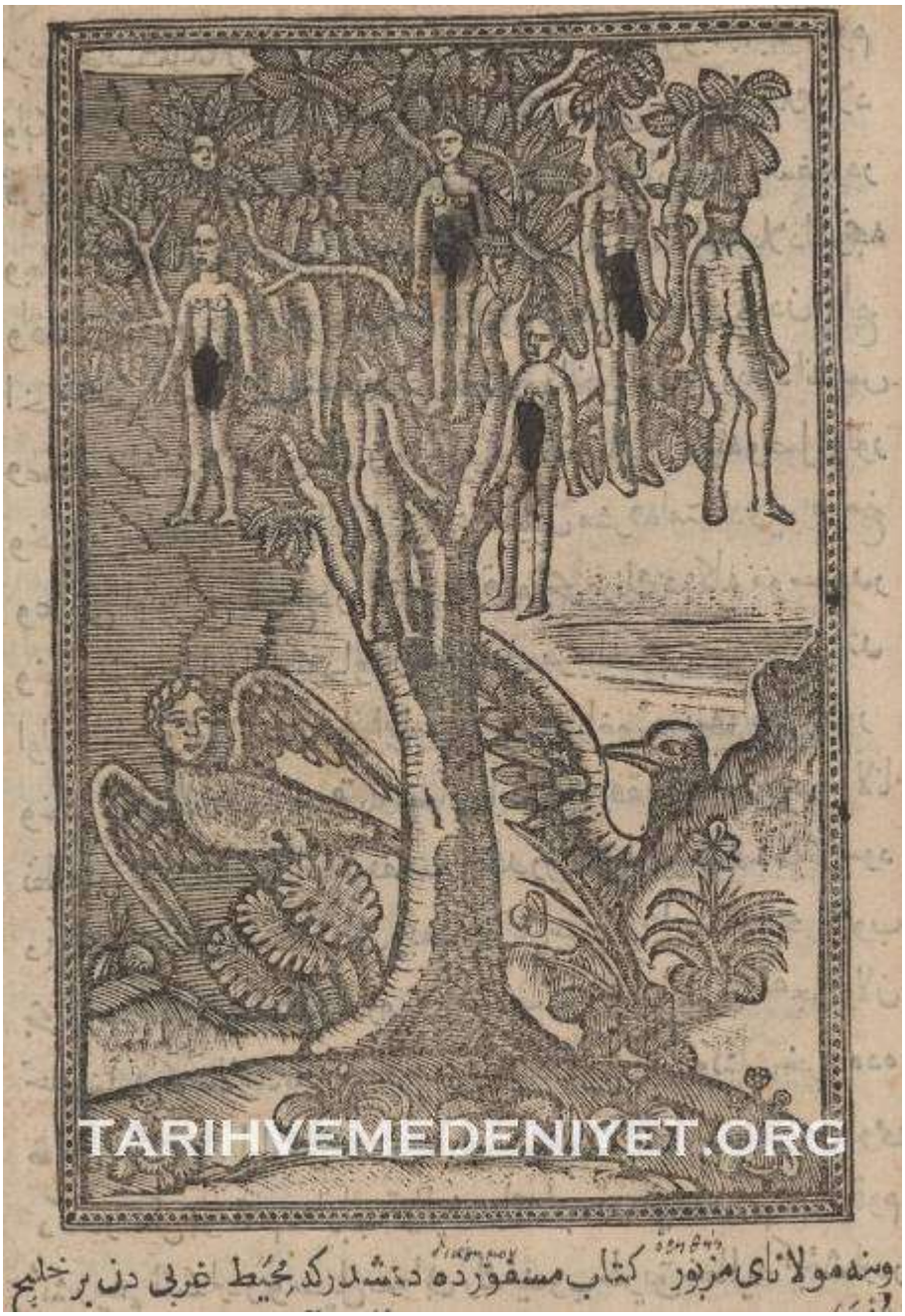
İngiltere'de Oliver Cromwell, Anglikanlar hakkında yasaklama kararı aldı.

Edward Somerset, 1655'de suyu 40 feet yüksekliğe çıkaracak bir buharlı makine tasarladı.

Sadrazam Kara Dev Murat Paşa da Osmanlı Sarayının derdine deva olamadı. 3 ay sonra görevden ayrıldı, yerine Damat Süleyman Paşa sadrazam oldu. 6 ay sonra bu sefer Girit Serdarı Ekremi Deli Hüseyin Paşa sadrazam yapıldı. Ancak peşinden vakvakiye olayı patladığından, Hüseyin Paşa sadrazam olduğunu bilmeden azledilmiş oldu.

1655'de astronom ve matematikçi Pierre Gassendi öldü (1592 – 1655). Gassendi, eski ilkçağ atomculuğunu canlandırmıştır. Felsefeyi, Epiküros'un yaptığı gibi, mantık, fizik ve ahlak felsefesi olarak üçe ayırmıştı. Descartesçı doğuştan düşünceler anlayışına karşı çıkmış ve bilginin esas kaynağının duyular ve tümevarım olduğunu öne sürerek, deneyci bir bakış açısı benimsemişti.

Vakvak Olayı, 1656

Hatırlanacağı gibi 1645 yılında Dominikenler ve Fransiskenler Papadan Çin'deki dini törenlerin Hıristiyanlığa uygun olmadığına dair bir ferman almışlardı. 1656 yılında, şimdi de, Cizvitler Papadan törenlere izin veren başka bir karar aldılar. Kararlar arasında Vatikan'a göre çelişki yoktu. Çin törenleri kötüydü. Kin ve düşmanlıkları, insan zaaflarını saf dışı bırakmak için onlara hoşgörü ile bakılabilinirdi.

İspanya'da Katalonya isyanı devam ediyordu. 1656 yılında, IV. Philippe Barselona'yı kuşattı. Kent 15 ay süren kuşatmadan sonra kralcıların eline geçti.

Osmanlı İmparatorluğunda, yeniçeriler ayarı düşük akçadan verilen maaşlar ve ülkenin düştüğü durum nedeni ile kazan kaldırdılar. İsyancılara sipahiler de katıldı. Padişah ayak divanına çağrıldı. IV. Mehmet isyancıları dinledi, padişaha 30 kişilik öldürülmesi istenen kişiler listesi verildi. Padişah listedekileri tek tek idam ettirdi. Hasodabaşı Hasan Ağa kaçarken yakalanarak öldürüldü. Cesedi Atmeydanı'nda bir Çınar ağacına asıldı. Olaylar 6 gün sürdü. Bu olaya Vakai Vakvakiye dendi. Asiler öldürülen 30 kişinin başlarını Sultanahmet meydanındaki bir çınar ağacına asmışlardı. Bu nedenle bu olaya Vakvakiye veya Çınar olayı denir. Vakvakiye, mitoloji de yaprakları insan başı olan ve rüzgar estikçe vak vak diye ses çıkaran bir ağaçtır.

İsyancıların önerisi ile veziriazamlığa Silistre beylerbeyi Siyavuş Paşa getirildi. Siyavuş Paşa ikinci defa veziriazam olmuştu. Ancak İstanbul'a gelmesi ile hastalanıp, ölmesi bir oldu. Yeni veziriazam Şam beylerbeyi Boynueğri Mehmet Paşaydı. İsyanlardan sonra yeniçeri ağaları yine güçlenmiş ve şimdi onlar kasalarını doldurmaya başlamışlardı.

İstanbul isyanlarla çalkalanırken, Anadolu da kaynıyordu. Yöneticiler iş başına rüşvetle gelmişlerdi ve verdikleri paraları biran önce çıkarmaya bakıyorlardı. Halk bu kişilerin aldığı ağır vergiler altında eziliyordu. Halk çiftini çubuğunu bırakıp ya göç ediyor veya eşkıyalığa başlıyordu.

Anadolu'da yer yer isyanlar çıkıyordu. En önemlileri Kara Haydar, Katırcıoğlu Mehmet, Gürcü Abdünnebi, Abaza Hasan ve Seydi Ahmet Paşa isyanlarıydı. Seydi Ahmet Paşa, eline geçirdiği Kapıkulu Sipahisi ileri gelenlerini öldürüyordu.

Osmanlı Kaptanı Deryası Sarı Kenan Paşa, Atike Sultanın kocasıydı. Osmanlı donanması Çanakkale boğazından dışarı çıktı. Ancak, Temmuz 1656 yılında Venedik donanması, Osmanlı donanmasını Çanakkale'de bir daha mağlup etti. Osmanlılar, Limni, Samothras ve Tenedos adalarını tek ettiler. Bu yenilgi İstanbul'da paniğe yol açtı. Zahire fiyatları müthiş olarak aniden yükseldi. Sultan Üsküdar'a kaçtı. Veziriazam, Sultanı saraya dönmeye zor ikna etti. Veziriazam Boynueğri Mehmet Paşa her fırsatta cebini dolduruyordu. Osmanlı Divanı kıyıların Venediklerden korunması için tedbirler alıyor, yeni sancak beyleri atıyordu. Veziriazam bu atamalarda suiistimaller yaptı.

Bu sırada veziriazam ile arası açılan Şeyhülislam Hocazade Mesut Efendi, önce görevinden alındı, sonra da öldürüldü. Osmanlı tarihinde ilmiye sınıfının katli, yok denecek kadar azdır. Bu o azlardan biridir.

Bu koşullarda, 15 Eylül 1656 tarihinde, Hatice Turan Sultan, Mehmet Köprülü'yü veziriazam olarak göreve çağırdı.

1656 yılında Hindistan hükümdarı Cihan Şahın elçisi Kaaim Bey, İstanbul'a geldi. Padişaha getirdiği hediyeleri 250 mabeyin memuru taşıyordu. Cihan Şah, Hindistan hacıları için kolaylık gösterilmesini, İran'a baskı uygulanmasını, Nur-Mahal kubbesini inşa edecek bir Osmanlı mimarı yollanmasını rica ediyordu. Daha evvel yapılan Taç Mahal'i de Sinan'ın bir talebesi inşa etmişti.

Turhan Sultan'a Yardım Eden Saraylılar

Hatice Turhan Sultan (kesin değil)

Valide Hatice Turhan Sultan'ın pek çok müşaviri vardı. Ancak bunlardan ikisine, burada, Saray ilişkilerini açıklamak açısından yer verdik.

Mimar Kasım Ağa, 1575 yılında doğmuştu. 1623 yılında IV. Murat'ın tahta geçtiği yıl, sermimar (bayındırlık bakanı) oldu. IV. Murat döneminde 17 yıl makamını muhafaza etti. Sultan İbrahim'in ilk zamanlarında da görevine devam etti. 1644 yılında görevden alındı. Ama kısa bir süre içinde tekrar göreve getirildi.

Turhan Sultan Padişah naibi olunca, Turhan Sultan'a kethüda tayin edildi. Zeki, bilgili, tecrübeli, soğukkanlı, ağırbaşlı, vatansever, yüksek ahlaklı, kişisel menfaat peşinden koşmayan bir kişiydi. Kısa sürede Turhan Sultanın en önemli danışmanı haline geldi.

Yenilik ve değişim taraftarıydı. Bu yönü ile üst bürokrasinin tepkisini çekiyor ve bunaklıkla suçlanıyordu. Cesur bir insan olan Kasım Ağa, tüm tehditlere ve tehlikelere rağmen ,Turhan Sultan'a sadrazam olarak Köprülü Mehmet Paşayı öne sürüyordu.

Valide Turhan Sultan'ın bir diğer önemli danışmanı da Solak zade Mehmet Hemdemi Efendiydi. Enderun'dan mezun olan bu kişi tarihçi, bestekar, sazende, nakkaş ve şairdi. Meşhur olmuş bir Osmanlı tarihi yazmıştı. Köprülü Mehmet Paşanın dostuydu. O da Turhan Sultan'a, o zamana kadar tanınmamış ihtiyar hakkında, sürekli tavsiyede bulunmuştu. Köprülü iktidara geldikten 2 yıl sonra ölmüştü.

Köprülü Mehmet Paşa Osmanlı Veziriazamı, 1656

Köprülü Mehmet Paşa

Köprülü Mehmet Paşanın veziriazam olarak atanması, 20 yılı aşkın bir süre için, Osmanlı hükümetinde siyasi bir toparlanmaya yol açmış ve Osmanlı gücünün tekrar saygı uyandırır hale gelmesini sağlamıştır. Köprülü Mehmet Paşa (1656 – 1661), Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa (1661 – 1676), Köprülünün damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1676 – 1683) Peş peşe sadrazam olan Köprülülerdir.

Köprülü Mehmet Paşa, Merzifon yakınlarındaki Vezirköprü'ye yerleşmiş Arnavut kökenli bir aileden geliyordu. Göreve atandığında Trablusşam beylerbeyiydi. Tahsili olmadığı için çok yavaş yükselmiş, ancak 74 yaşında mareşal (vezir) rütbesi alabilmiştir. Sadrazam olana kadar hep ikinci sınıf görevlerde bulundu. Mühim bir iş de yapmadı. Kubbe altında vezirlik yaparken ne işlere pek karıştı, ne de fazla konuştu. Ama arkadaşları ile olan özel sohbetlerinde öyle olmadığı Kasım Ağa ve Solak zade'nin tutumlarından bellidir.

Devlet hayatı boyunca 8 hükümdar görmüştü. Bunların içinde en fazla IV. Murat'ı beğenir, kurtuluş yolunun onun gibi yapmak olduğunu söylerdi.

Turhan Sultan Köprülüye sadareti teklif edince, onun çok sevineceği tahmin ediliyordu. Ama öyle olmadı. Köprülü o güne kadar duyulmamış salahiyetler istedi. İşlerine müdahale istemiyordu. Aleyhindeki şikayetlerde mutlaka savunmasının alınmasını ve dedikodulara

kulak asılmamasını istiyordu. Yapacağı devlet memuru azil ve tayinlerine kimse karışmayacaktı.

Köprülü Mehmet Paşa mührü aldıktan sonra, öldürülmesi ferman edilmiş olan eski veziriazamı ölümden kurtardı. Sadece malları müsadere edilerek, Malkara'da oturmak zorunda bırakıldı.

Kadızadeler gittikçe devlet işlerine karışmaya başlamışlardı. Fatih Camisinde müezzinler Natı Şerif okurken bir grup Kadızadeli, bunun makam ile okunmasını önlemeye çalışmıştı. Kadızadeliler bundan sonra daha da azarak, tekkeleri yıkmaya, rastladıkları derviş ve şeyhlerin imanlarını tazeletmeye başladılar. Kadızadeliler padişaha giderek, Peygamberden sonra benimsenen bütün yeniliklerin ortadan kaldırılmasını istediler. Bu arada camilerin bir minareden fazlasının yıkılmasını da istiyorlardı.

Köprülü Mehmet Paşa onlara nasihat etti. Dağılmalarını istedi. Dağılmayıp, veziriazamın sözünü de dinlemeyince, hepsi Kıbrıs adasına sürgün edildiler. Aslında Köprülünün elinde Kadızadeliğin bir fitne olduğuna dair fetva ve alim görüşleri vardı. İsteseydi, onları öldürtebilirdi. Ama o sürgüne yollamayı tercih etmiştir. Bu arada belirtelim ki halk Kadızadeleri ciddiye almamıştı. Katip Çelebinin tabiri ile bu ahmaklar halk tarafından alaya alınmışlardı.

Saray eski alışkanlığını sürdürüyor, devlet işlerine karışmaya çalışıyordu. Köprülü Mehmet Paşa Sarayda eski alışkanlıklarını sürdürenleri, birer birer, uzak yerlere tayin ettirerek, Saray baskısından kurtuldu.

Abaza Ahmet Paşa, askerini terhis etmişti. Böylece müdafaası zayıflayan Bozcaada Venedik'in eline geçti. Abaza Ahmet Paşa bir yandan da Valide Sultanın koruması altındaydı. Veziriazam, Abaza Ahmet Paşayı, Bozca Adayı Venediklilere teslim suçundan idam ettirdi. Saray halkı dehşet içinde kalmıştı.

Mısır'da fiilen hakim durumda olan Memluk Beyi Rıdvan Bey öldü. Rıdvan Bey durumundan faydalanarak bağımsızlık peşine düşmemiş, Osmanlı Merkezi yönetimi ile çelişmemeye çalışmıştı. Mısır'da Memluklar arasındaki " Fikariyya " partisi ile " Kasimiyya " partileri mücadele içindeydi. Rıdvan Bey ile Fikariyya partisi üstünlük sağlamıştı. Osmanlı ve onun valileri ise bu partiler arası çelişkiden hep istifade etmeye çalışmışlardır.

Osmanlı ordusu sürekli büyüyordu. Asker sayısı 1595'de 48 bin, 1609'da 66.300, 1630'da 70.900, 1635'de 64.150, 1640'da 59.200, 1652'de 85.000 varmıştı. Bunun üçte ikisi yeniçeri askerleriydi. Ordu içindeki tımarlı sayısı sabitti, hatta azalıyordu. Savaşlar ganimet getirmez olmuştu. Bu büyük ordu nasıl beslenecekti?

Daha önce de anlatıldığı gibi artık Hazine devamlı açık veriyordu. Bu açıklar servetlere el koymalar ile zaman zaman onarılıyordu.

Zaman, insanlar, koşullar her şey değişiyordu ama Osmanlı İmparatorluğunda kanunlar değişmiyor, değişime ayak uyduramıyordu. Statüko bozulmuyordu ve bunun için uğraşılıyordu.

Her şeye rağmen Osmanlı İmparatorluğu bir devdi ve hala güçlü ve büyüktü. Avrupa'nın yeni ticaret yollarını bulması, artık yavaş yavaş İmparatorluğu etkilemeye başlamıştı. Ancak hala

İmparatorluğun iç ticaretinin yanında dış ticaretin önemi yoktu. Kervanlar, menziller, pazarlar, tüccarlar arasındaki bağlar devam ediyordu. Uluslar arası ticarette gümrük gelirleri biraz düşmüştü hepsi o kadardı.

1630 – 1640 devalüasyonları sonucunda oluşan ortamda Avrupalılar bunun da ticaretini yapmanın yolunu bulmuşlardı. Bir yandan Avrupa'da genç sanayiciler yeni şeyler ürettikçe, tüccarlar bunları imparatorluğa sokmaya başlamışlardı. Ancak malların karşılığında değeri düşük para istemiyorlardı.

Bu sırada İmparatorlukta ayarı düşük para geçer akçe olup, çıkmıştı. Avrupalılar hemen bundan faydalandılar. Avrupa'da düşük değerli para basarak, İmparatorluğa soktular. Düşük değerli parayı ticaret metaı haline getirmişlerdi.

Köprülü Mehmet Paşa yeni sadarete geldiğinde, Girit nedeni ile Fransa ile Osmanlıların arası bozuktu. İstanbul'daki Fransız elçiliğinin Girit ile casus maksatlı haberleştiğini öğrenen sadaret, bilgi vermesi için Fransız elçisini Edirne'ye sadarete davet etti. Fransız elçisi hasta olduğundan oğlu Edirne'ye gitti. Sadarette verdiği bilgi, Osmanlıları tatmin etmeyince, Fransız elçisinin oğlu De Vantelet, sadrazam yaverinden dayak yedi.

Fransa kralı XIV. Louis, büyükelçisine yapılan hakaretlerden üzgündü. Berlin elçisi Blondel'i İstanbul'a yolladı. Fransa kralı kendinin Osmanlı padişahı ile eşit statüde görüp, öyle davranmaya çalışıyordu. Köprülü, Blondel'i kendi karşısına koydurduğu alçak ve arkalıksız bir sedire oturttu. Tüm ısrarlara rağmen, elçiyi IV. Mehmet'in huzuruna çıkartmadı. Blondel pek çok azar işittikten sonra, ülkesine geri dönmesine müsaade edildi.

1656 yılında, İspanyol Yahudilerinden gelme bir Felemenkli, Baruch Spinoza (1632 – 1677), 24 yaşında, Amsterdam sinagogundan aforoz edildi. Yahudi olmayan serbest düşünceli bir felsefe gurubundaydı. Aforoz emri yüksek sesle okunuyor, bu sırada sinagogun ışıkları aşama aşama kararıyordu.

" Gece gündüz lanetlensin; yatarken ve kalkarken lanetlensin; girerken ve çıkarken lanetlensin. Rab artık onu affetmesin ve bilgilendirmesin. Rabbin gazabı ve hoşnutsuzluğu, bundan böyle, bu adama karşı parlasın, onu şeriat kitabında yazılı bütün lanetlerle doldursun ve adını gökten kazısın. "

Spinoza artık hiçbir dinsel cemaate tabi değildi. Bu Batı'da ilkti.

Osmanlılarda Sabbatay Zevi, kendinin Mesih olduğuna inanıyordu. Hahamlar ona daha fazla dayanamayıp, 1656 yılında kentten sürdüler. O da Osmanlı İmparatorluğunun Yahudi toplulukları arasında gezmeye başladı. İstanbul'da yaptığı bir konuşmada Tevrat'ın kaldırıldığını bildirdi.

Sabbatay Zevi, 1648'deki Polonya Yahudi kırımından kaçmış olan ve halen fahişe olarak hayatını kazanan bir hanımla Kahire'de evlendi.

İsveç kralı X. Karl (Charles), Polonya'yı baştanbaşa ele geçirdi. Ama Lehistan asilleri (feodalleri) ayağa kalkıp, İsveç'i geri püskürttüler.

Ayan

Osmanlı İmparatorluğunda Eyaletlerde ortaya Ayan denen baskı grupları çıkmaya başlamıştı. Devletin resmi görevlileri işlerinin başında kalabilmek için ayanlarla uyuşmak zorunluluğunu duydular. Ayanlar, tımar sahiplerinden, tüccarlardan veya yüksek görevliler (bürokratlar) arasından çıkmışlardı. Ayanlar zengindiler, büyük mülk ve paraları vardı. Paranın verdiği güç ile orada oturan kişiler üzerinde otoriteye sahiptiler. Bu kendiliğinden, paranın gücü ile gelişmiş, kendi kurallarını kendi koyan ve genelde merkezi hükümetle iş birliği içinde veya onunla çok fazla çatışmayan otoriter bir yapılanmaydı.

Osmanlı İmparatorluğunda, şimdi, merkezi hükümetin, toprak sahiplerinin, devlet görevlilerinin içinde haracın da bulunduğu mali istekleri köylülerin omuzuna yığılmıştı. Köylülerin bu istekleri karşılayabilecek hali kalmadı. Kimisi topraklarını satıp veya terk edip tarım işçisi oldular. Bazıları da eşkıyalık yapmaya başladılar. Böylece Celali isyanları beslenmeye devam etti.

Osmanlı İmparatorluğunda üst üste isyanlar oluyordu. Ama bunların Suriye ve Lübnan'da olanları hayat şartlarından daha fazla siyasal ve dini içerikliydi.

Üst kademe bürokraside çok hızlı bir şekilde cereyan eden görev değişiklikleri, eyaletlerdeki memurları tedirgin ediyor, güvensiz bir ortam yaratıyordu. Bu durumda memurlar bir yandan ayanlara sırt dayarken, bir yandan da pahalı hediyeler vererek, yerlerini garantilemeye

çalışıyorlardı. Pahalı hediyelerin yararı, göreve getirilirken de görülmeye başlanmıştı. Hükümet görevlileri yeni bir mevki elde ettiklerinde, bu mevkide ne kadar kalacaklarını bilmediklerinden, durumdan en fazla mali kazancı sağlama peşine düşmüşlerdi. Rüşvet alıp başını gitti. Ayanlar, konsoloslar, iş yaptırmak isteyen herkes de bu yolu besledi, durdu.

Bu sırada yeniçeri teşkilatının da iyice çığırından çıktığını hatırlamak gerekir. Daha önce anlatıldığı gibi ocağın kuralları işlemez olmuştu. Yeniçeriler artık bekar değildiler, silah altına alınırken eski özen gösterilmiyordu, kışlanın dışında oturabiliyorlardı, görevlerini satıyorlardı, görevleri oğullarına miras kalabiliyordu, ticarete ufak da olsa el atmışlardı. İstanbul'da yeniçeri, tüccar ve küçük esnaf ilişkilenince, buna bir de paranın ayarının düşürülmesi eklenince, ilave olarak yeniçeri maaşları ödenmeyince ortaya kazan kaldırmak için yeterinden fazla sebep çıkıyordu.

Yeniçeriler

Yeniçerilerin İstanbul dışında kalelere ve eyaletlere görevli olarak yollandığını görmüştük. XVI. Yüzyılda amaç yerel düzeni sağlamaktı. Ancak İstanbul'da yeniçeri sayısı hesapsız artınca ve karışıklıklar çıkmaya başlayınca, onlardan yakayı sıyırmak için de eyaletlere yollanmaya başlandılar. Para değer yitirince ve aylıklar düzenli verilemeyince, onlara bulundukları eyaletlerde esnaf olma veya dükkan sahibi olma hakkı verildi. Bunlar ellerindeki kuvvet sayesinde esnafın ve giderek köylünün bile yönetimini ellerine geçirdiler. Zamanla kentlerdeki Müslüman erkekler yeniçeri kaydedilecek ve öyle sayılacaktı.

Eyaletlere İstanbul'dan kapıkulları yollanınca, yollandığı yerlerde örneğin Şam'da yeniçeri birliği oldu. Biri İstanbul'dan gelenler yani kapıkulları diğeri daha önceden beri orada var

olanlar yani yerlilerdi. Bunların her ikisinin de ayrı ağaları vardı. Bu birlikler arasında rekabet oldu ve zaman zaman çatışmalar yaşandı.

Bu ikiye bölünmüşlükte genel olarak yerel ocaklar ağır basıyordu. Onlar halk ile bütünleşmişlerdi. Halk ile aile ilişkileri vardı. Halk ile iç içe olmak aynı zamanda kent içinde coğrafi üstünlükte bir yerde konuşlanmalarını da getiriyordu. Kalelerde ise genel olarak İstanbul'dan gelen ocaklar yerleşiyordu. Kullarla, yerliler arasında problem çıktığında bu aynı zamanda mahalleler arası problem haline geliyordu.

Tunus'ta Anadolu'dan getirilen yeniçerilerin yerini kuloğulları (Türk baba, yerli anneden doğanlar) almaya başlamıştı. Cezayir'de ise XIX. Yüzyıla kadar sadece Anadolu'dan asker alındı. Cezayir'de kuloğulları Türk kökenlilere ağır basıp, iktidarı alamadılar. Böylece uzun yıllar Cezayir devleti Türk niteliğini korudu. Cezayir'in Osmanlı Divanı ile olan ilişkileri de en azından Anadolu'dan asker toplama nedeni ile sonuna kadar sürdü, gitti.

Cezayir'de yeniçeriler (leventler) 424 ocakta toplanmış 10.000 çıvarında askerden oluşuyordu. Bunlar 8 kışlada koğuş sistemi içinde yaşıyorlardı. En üstte ağa vardı. Ancak ağalık görevi sadece 2 ay içindi.

Arap eyaletlerinde, genel olarak, zaman ilerledikçe yerel askerlerden yararlanma gelişti. Bu yeniçerilerin aleyhine oldu. Yerel askerler temin edildikleri halklara bağlı olarak farklı isimler aldılar. Delatiyya, maghariba, hanba bu isimlerden bazılarıdır.

Venedik Muhasarası Kalkıyor, 1657

4. Çanakkale Deniz Savaşı -

Erdel prensi Gyorgy II. Rakoçi, Osmanlı Divanının iznini almadan ve haber bile vermeden, İsveç ile ittifak yapıp, Ocak 1657 tarihinde Lehistan'a saldırdı. Hatırlanacağı gibi Divan, Gyorgy I. Rakoçi'den (1630 – 1648) sonra oğlu Gyorgy II. Rakoçi'yi (1648 – 1660) Erdel tahtına oturtmuştu. Gyorgy II. Rakoçi ile Erdel, şimdi, bağımsız bir devlet gibi davranmaya başlamıştı. Rakoçi Lehistan başkenti Krakovi'yi aldı. İsveç ve Erdel orduları birleştiler. Birleşik kuvvetler Brest-Litovsk kalesini ellerine geçirdiler. Lehistan, Erdel'i Osmanlı Divanına şikayet etti.

Ocak 1657'de, Osmanlılarda Sarayın ve kliklerin (menfaat gruplarının) etkisi ile Kapıkulu Sipahileri isyan etmeye çalıştılar. Olayı önceden haber alan Köprülü, yeniçerileri sipahilere karşı kullanarak, daha isyan çıkmadan bastırdı. Sipahi zorbaları idam edildi.

Köprülü Mehmet Paşa bundan sonra bütçe çalışmalarına başladı. Fazla maaş alanlarla, iki yerden maaş alanların maaşlarına el koydu.

Köprülü Mehmet Paşanın ilk amacı, İstanbul'u bile tehlikeye sokan Venedik ablukasını kaldırmaktı. Bütün kış hızla hazırlanıldı. 1657 yaz başında ordu ve donanma Çanakkale'ye yürüdü. Karadan topçu bataryalarının desteklediği donanma, şiddetli bir savaştan sonra, Venedik ablukasını kırdı.

Önce epey bir süre karşılıklı topçu düellosu yapılmıştı. Derken Kara Mehmet adlı topçunun sahil istihkamlarından attığı bir top güllesi Venedik amiral gemisini batırdı. Kör Kaptan denen Amiral Mocenigo öldü. Venedik donanması geri çekildi.

1657 yılında, Venedik Osmanlı donanmaları arasında yapılmış olan dördüncü Çanakkale Deniz Savaşını Osmanlılar kazanmıştı. Köprülü Mehmet Paşa savaşta yararlılık gösterenleri taltif edip, savaştan kaçanları cezalandırdı. Bu zafer Köprülüyü de, Osmanlı İmparatorluğunu da nefeslendirdi.

Osmanlılar da Köprülü Mehmet Paşa, ordu ile Bozcaada karşısına gelmişti. Ağustos ayı sonunda Bozcaada tamamen Osmanlıların eline geçti.

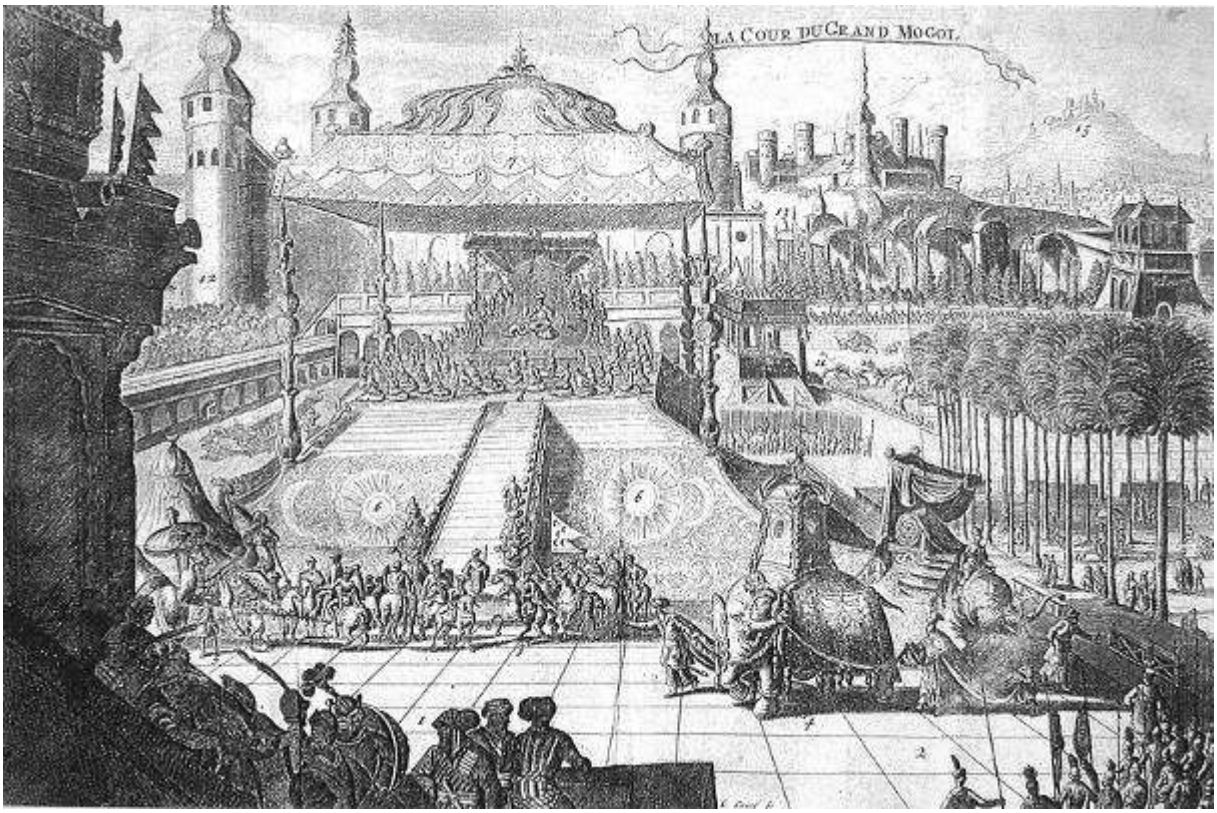
Köprülü Mehmet Paşa yönetimi çok sert oluyordu. Savaşta iyi dövüşmeyenler hemen cezalandırılıyordu. Yeniçeriler huzursuzdu. Yeniçeri ağalarından Kara Hasanoğlu nüfuzlu bir kişiydi. Köprülünün veziriazamlıktan alınması için çalışmaya başladı. Tam başaracağı sırada, eceli ile öldü. Böylece Köprülünün sadareti devam etti. Peşinden Köprülü de Kara Hasanoğlu taraftarlarını boğdurdu.

Kasım 1657'de, 2 ay kuşatmadan sonra, Limni adası Venediklerden geri alındı. Artık denizlerdeki tehlikeli durum bitmiş, Girit'e yardım gitmeye başlamıştı.

Girit Serdarı Ekrem Deli Hüseyin Paşa, yerli Rum halka çok iyi davranıyordu. Onların Venedikliler zamanında ellerinden alınan hakları geri verildi. Ada hızla imar edilmeye başlandı. Köylere su getirtildi. Yerli halk mutluydu, Osmanlı yönetimine gittikçe daha sıcak bakıyordu. Bunun üzerine birkaç bin Giritli Müslüman oldu. Bu Arnavutluk ve Bosna Hersek'ten sonra ilk kitlesel ihtida hareketiydi.

Köprülü Mehmet Paşa, Girit adasını almanın zorluklarını biliyordu. Venedik'i karadan üzerine yürüyerek çökertmeyi düşündü. Bunun için de orduyu İstanbul'da değil Edirne'de kışlattı. Ancak hesapta olmayan problemler geliyordu.

Evrengzib, 1657

Evrengzib Divanı

Hindistan'da, 1657 yılındaki Şah Cihan Mümtaz Mahal'in ölümünden beri değişmişti. Artık zevk ve sefa aramaktaydı. Hastalandı, öleceğini sandı. Halefini belirlemeye karar verdi. Yanında kalan ve ona çok iyi bakan Dara'yı seçti. Dara lehine tahtan feragat edecekken bunu Dara reddetti.

Evrengzib'in yaşı kırk çıvarındaydı, taht üzerinde hak iddia ederek Dara'nın üzerine yürüdü. Korkunç bir mücadele oldu. Dara yenildi, korkunç işkenceler altında tüm çocukları ile birlikte öldürüldü. Şah Cihan Agra kalesinde zindana atılıp, burada öldü. Şah Cihan'ın tüm çocukları da bir bir öldürüldü.

Evrengzib fanatik bir Müslüman'dı. Söylerken halkına karşı adil ve koruyucuydu. Ama davranışları öyle değildi. Şarkı söylemeyi, müziği, dansı, resim yapmayı yasakladı. Sadece dinle ve savaşmakla ilgileniyordu. Pamuklu giyerek, toprak kapta yiyerek, sade bir yaşam yaşamaya çalışıyordu.

Türklerde görülen o hoşgörüden tamamen uzaktı. Her yere Müslümanlığı yaymaya çalıştı. Tabii Hindular ondan nefret ettiler. Durmadan savaşmıştı. Öyle kan döktü ki kimse karşısında duramadı. Tüm Hindistan'ı hükmü altına aldı.

Japonya Edo'da büyük bir yangın çıktı. Kent yandı, Edo kalesi ciddi hasarlandı, 100.000 kişi öldü.

Hollandalılar, Seylan'dan Portekizleri kovdular. Böylece 1657'de Seylan dış ticareti Hollanda'nın eline geçti. Lehistan'dan geri çekilen İsveç kralı X. Karl, Danimarka'ya savaş açtı.

İspanya'ya karşı İngiltere ve Fransa ittifak yaptılar.

Kuzey Amerika'da, New Amsterdam'daki Yahudiler, tam bir dini hürriyete kavuşup, tam vatandaşlık hakkı kazandılar. İlk Quakerlar da New Amsterdam'a geldiler.

William Penn, Quaker

Descartes'i İleri Taşımak, 1657

Descartes çalışıyor

Dekartçılık her yere yayılmıştı. 1657 yılında Descartes'in öğretisi, Hollanda Üniversitelerinde kürsüden açıkça öğretiliyordu. Latinceden Fransızcaya tercümeleri yapıldı. Her yerde Descartes Akademileri kuruldu. Şatolarda, prenslerin malikanelerinde, Paris konaklarında, her hafta Dekartçı bilimsel konferanslar verilmeye başlandı. Dekartçılık İngiltere'ye de geçti. Cambridge ve Oxford Üniversitelerinde yaygınlaştı.

Descartes dini kurtarmak istemişti ama Kilise hep ona karşı oldu. Kendi dini kurtarmaya çalışmıştı ama kurduğu sistem dine zarar veriyordu. Ekmek ile şarabın İsa'nın eti ile kanına dönüşmesi, Dekartçı anlayışa hiç uymuyordu. Descartes tanrısı soğuk suratlı, bir geometrici, bir mekanikçiydi. Bu Tanrı ile İbrahim'in ve Yakup'un canlı Tanrısı hiç birbirine benzemiyordu. Descartes, tanrıcılığı (deizm) sadece bir ilk neden kabul eden ve ona başka hiçbir nitelik ve güç tanımayan bir anlayışa götürüyordu. Bu, Hıristiyanlığa, tanrı tanımazlık ölçüsünde, ters bir anlayıştı.

Dekartçılar, Descartes fikirlerini daha da ileri götürmeye kalktılar. Böylece ortaya Spinoza ve Malebranche çıktı.

Rusya ile Çin Sınır Komşusu, 1658

Amur nehri

Orta Asya'daki Ruslar 1658 yılında Nerçinsk kentini kurdular. Bundan sonra Rus Çin doğrudan temasları başlamış oldu. Artık arada göçebeler yoktu. Çinliler ise Rusların gelişinden hiç memnun değillerdi. Çin, Çin'e giriş kapılarını ellerinde tutmak istiyordu.

1658 yılından sonra Papa Çin'e üç vekil seçerek yolladı. Bunlar, Çin'deki kilise ve ruhbanları, aralarında paylaşıyorlardı.

Osmanlılar, 1658'de ayaklanan (Celali) Abaza Hasan Paşa'ya da devlet görevi verdiler.

1658 yılında Filaliler kabilesi Fas'ın tümüne hakim oldular. Böylece Sadilerle birlikte Osmanlıya olan Fas'ın tabiliği de bitmiş oluyordu.

1658 yılında İspanya Kralı IV. Philippe, Katalonya'nın ayrıcalıklarını kabul etmek zorunda kaldı. İspanya artık, Avrupa'nın önemli ülkesi değildi.

Otuz yıl savaşlarından yenik çıkmasına rağmen, Habsburg Orta Avrupa'nın hala en büyük gücüydü. İmparator I. Leopold (1658 – 1705) çok uzun bir saltanat hayatı yaşadı.

1658 yılında Cromwell öldü. 1658'de Cromwell'in ölümünden sonra oğlu Richard Lort Protector oldu. Cromwell iktidara öyle yerleşmişti ki sanki krallığın babadan oğla kalması usulü İngiliz cumhuriyetinde de varmış gibiydi. Ordu hiç duraksamadan Richard'ı Koruyucu Lort ilan etti.

Püritan ordusunun subayları kavgacı, sert ve agresif kişilerdi. Bunların çoğu Cromwell'in yerine geçmeyi düşünüyor ama kimse kimseyi ekarte edemiyordu. Generaller arasındaki rekabet iç savaşa doğru gidiyordu. Richard toy bir delikanlıydı. Bunlarla başa çıkacak gücü yoktu. İngiltere çok kötü olan askeri diktatörlükten bile kötü olan askeri anarşi ile karşı karşıya gibiydi.

Cromwell'in yönetimi sırasında, her yanlış hareket I. Charles'ı halka hatırlatıyordu. Cromwell öldükten 1 yıl sonra Kralın idam günü, milli matem günü ilan edildi.

Cromwell İngiltere'sinde Quakerlar, Levellerlar ve Ranterlar gibi uçta Hıristiyan mezhepleri ortaya çıkmıştı. Bunların hepsi, panteist bir bakış açısına kaymışlardı. Bu mezheplerin hiç biri, İsa tarafından gerçekleştirilen kefaret için bir borçları olduğuna inanmamışlardı. Bunların hepsi, içten gelen esinin, kurumlaşmış dinlerin öğretilerinden daha üstün olduğunda hemfikirdiler.

Her yerde bulunan tanrısal varlık üç kişiye ayrılamazdı. Onun tamamlayıcı özelliği Teklikti. Bu teklik birliğe ve eşitçiliğe yol açıyordu.

Quakerların, Ranterların içinden kimileri kendilerinin tanrısal olduğunu düşündüler. Bazıları İsa olduğunu, bazıları yeniden vücut bulmuş Tanrı olduğunu iddia etti. Mesihçiler gibi yeni bir dünya düzeni vaaz ettiler.

Charles X Gustav komutasında İsveç ordusu, donmuş denizi geçerek, Danimarka'ya saldırdı. Danimarka geriliyor ve kaybediyordu. İmzalanan Roskilde Anlaşmasına göre Danimarka epey toprak kaybetti.

İspanya ile Fransa-İngiltere arasında yapılan savaşlar devam ediyordu. Dunes Savaşında İspanya mağlup oldu.

Erdel, 1658

Erdel,(Transilvanya)

Köprülü Mehmet Paşa iyi hoştu da, çok zalim ve gaddardı. Kendine rakip olabilecek üst kademe yöneticilerini yok ediyordu. Girit Serdarı Ekrem Deli Hüseyin Paşa'da böyle bir kişiydi. Belki de Köprülü'nün tek ve hakiki rakibiydi. Böyle yetenekli rakipleri ortadan kaldırmak, devlete yapılan önemli bir kötülük ve büyük bir haksızlıktı. Hüseyin Paşa 60 yaşında Köprülü'nün emri ile idam edildi. Bu katle şeyhülislam fetva vermemiş, Köprülü fetvayı başka bir müftüden oldukça zorlanarak alabilmişti. Deli Hüseyin Paşanın ölümüne bütün halk üzüldü. Ülkede genel bir memnuniyetsizlik havası esmeye başladı.

Otuz yıl savaşları bittiğinden beri Erdel, Orta Avrupa'da rolünü kuvvetlendirmek istiyor ve bunu deniyordu. İstanbul'un dikkati, uzun yıllardır, İran cephesi ve Girit'teydi. Erdel merkezi yönetime danışmadan, kendi başına buyruk kararlar alıyordu. İsveç ile yapmış olduğu anlaşmaya güveniyordu. Zaten İstanbul'a gelmiş olan İsveç elçisi de İsveç Erdel yakınlaşmasına Osmanlıların tepki vermemesini sağlamaya çalışıyordu. İsveç elçisi, " bu yakınlaşma Lehistan ve Avusturya'ya karşıdır, bu nedenle Osmanlıların yararına bir yakınlaşmadır " diyordu.

Ancak İstanbul açısından bağımlı olması gereken bir prensliğin bu tip dış ilişkilere girmesi sakıncalıydı. Köprülü Mehmet Paşa, Venedik seferini erteleyip, Erdel işini öne aldı. Bu sırada kapıkulu ocaklarında kıpırdanmalar olunca, veziriazam büyük bir temizlik hareketine girişti.

Osmanlı Divanı Gyorgy'den Lehistan topraklarını boşaltmasını ve İsveç ile ittifakı sona erdirmesini istedi. Gyorgy buna yaptığı fütuhatın Osmanlı İmparatorluğunun büyümesi anlamına geldiğini bildirerek cevap verdi. Köprülü, emrini hemen yerine getirmeyip, durumu savsaklayan Gyorgy'e daha da fazla kızdı. Mehmet Giray'a Erdel beyini cezalandırmak için Erdel topraklarına girmesini emretti. Kırım ordusu birkaç saat içinde Erdel ordusunu dağıtıp, başkumandanını esir etti. Gyorgy'nin baş eğmesi beklenirken, o açıkça isyan etti. IV. Mehmet'in bir çavuş'u Erdel'e gelerek, diet meclisi önünde, II. Gyorgy'nin azil fermanını okudu.

Eflak ve Boğdan beyleri, Erdel voyvodası ile müşterek hareket ediyordu. Bu beyler görevlerinden alındılar. Ordu Haziran ayında Erdel üzerine yürüdü. Lehistan'da 12.000 kişilik bir ordu ile Osmanlı ordusuna katılmıştı. Erdel yeniden baştanbaşa ele geçirildi. Erdel voyvodası Gyorgy II. Rakoçi Avusturya'ya kaçtı. Yerine Akos Barcsai geçirildi (Haziran 1658). Erdel'de Yanova (Jenö) kalesi alınırken, Anadolu'da Köprülü aleyhine büyük bir isyan çıkmıştı. Padişahın talebi üzerine, veziriazam geri İstanbul'a döndü. Ordu Erdel'de Köprülü Mehmet Paşa olmaksızın savaşıyordu.

Anadolu İsyanı, 1658

Bu resim Köprülü Mehmet Paşanın resmi olabilir

Köprülü Mehmet Paşanın sert ve tavizsiz tutumundan korkarak Anadolu'ya kaçan kapıkulları ve özellikle sipahiler, Halep valisi Abaza Hasan Paşanın etrafında toplanmışlardı. Köprülü Mehmet Paşanın iki yıldır sürdürdüğü disiplinli, haşin yönetim, eyalet valilerinin epeydir süre gelen egemenliklerini tehdit ediyordu. İstanbul'un tartışmasız üstünlüğü yeniden gerçekleşmek üzereydi. Şimdi Abaza Hasan Paşa ile birlikte hareket eden 15'den fazla vezir vardı. Kuvveti 30 bini bulmuştu. Güçlenen Abaza Hasan Paşa, devlete baş kaldırmış, Köprülü Mehmet Paşanın cezalandırılmasını istiyordu. Celaliler, Bursa yakınlarına kadar Anadolu'nun büyük bir kısmına fiilen hakim durumdaydılar. Bursa'yı muhafaza için yollanan sadaret kaymakamı da Bursa'ya gelir gelmez Celalilere katılmıştı.

Önce Venedik'e karşı hazırlanan, sonra Erdel'e dönen sefer hazırlıkları sırasında, beylerbeylerine asker hazırlayıp, Edirne'de orduya katılmaları bildirilmişti. Köprülü'den korkan ve onunla karşılaşmak istemeyen bazı valiler işi ağırdan aldılar. Sonunda ordu geciken beylerbeylerini beklemeden yola çıkmıştı. Daha ordu Erdel'e yürürken, Anadolu'da huzursuzluk vardı.

Abaza Hasan Paşanın önderliğinde birleşen beylerbeyleri, hareketlerinin padişaha değil doğrudan doğruya veziriazama, onun keyfi gaddarlığına karşı olduğunu ilan ediyorlardı. Köprülü pek çok vezir öldürtmüştü, o azledilirse valiler hemen padişahın emrine uyacaklardı. Padişah nereye isterse oraya sefer yapacaklardı.

Padişah ve Valide Turhan Sultan, veziriazamdan, oluşturduğu düzen ve disiplinden memnundular, oralı olmayıp, hareketi bastırsın diye Köprülüyü Erdel'den geri çağırdılar.

Abaza Hasan Paşanın etrafında toplanan beylerbeyleri de bu durumda Anadolu'da kendi hakimiyetlerini kurmaya giriştiler. Bu grup, Anadolu'ya yeni valiler yollamaya, devletin çeşitli görevlerini kendi aralarında paylaşmaya, kendi adlarına vergi toplamaya başladı.

İsyancılar, Halep'ten Batı Anadolu'ya gelmek üzere yola çıktılar. Niyetleri veziriazamı öldürmekti. Önce isyandan vazgeçmeleri ve karşılığında af edilecekleri bildirildi. Devam ettiler. Üzerlerine yollanan Bağdat muhafızı Murtaza Paşayı Konya Alaşehir yakınlarında yendiler.

Yeniçeriler eyaletlere dağıtılırken, Şam'a da çok miktarda yeniçeri gitmişti. Bunlar kalenin ve kent kapılarının ve yaşamsal alanların denetimini ellerine aldılar. Şam'da farklı yöntemlerle işe alınmış ve eskiden kalan yeniçeri ocağı da vardı. Bunlar yerel halka bağlıydılar. Bu iki güç birbiri ile çelişmeye başladı ve bundan sonra kantin tarihinde bu iki kuvvetin çekişmesinin önemli bir yeri oldu.

Anadolu'da isyan büyürken, 1658 yılında Osmanlılar Hindistan'a Cihan Şaha, Maan zade Hüseyin Beyi, oradan gelmiş olan elçiye karşılık olarak ve nezaket açısından elçi olarak kıymetli hediyeler ile birlikte yollamışlardı. Ancak elçi Hindistan'a varmadan Evrengzip, Hindistan Babür İmparatoru olmuştu (1658 – 1707). Evrengzib'in tahta çıkış tarihi 1657 veya 1658 olabilir. Fark ay mertebesindedir. Şah Cihan, oğlu tarafından tahtan indirildiğinde 65 yaşındaydı. 31 yıl saltanat sürmüştü. 8 yıl daha yaşayıp, eceli ile öldü.

Katip Çelebi

Katip Çelebi (1609 – 1656) çok çeşitli konularda yazmıştır. Kendisine Hacı Kalfa da denirdi. Başlangıçta Maliye görevlisiydi. Bilime karşı büyük bir merakı vardı. Pek çok eser yazmıştır. Eserleri içinde Keşf ül Zünun (Düşüncelerin keşfi) çok önemlidir. Bu Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış 1500'den fazla eseri kapsayan bir tür bibliyografi sözlüğüdür. Cihan-nüma adlı eseri (Dünyanın yüzü) Asya'yı anlatır. Cıhan-nüma adlı eseri Katip Çelebi öldükten sonra mesai arkadaşları tarafından tamamlanmıştır. Tuhfet ül Kibar (Büyüklerin armağanı) adlı eseri Kanuni Sultan Süleyman devri deniz savaşları tarihidir. Bir yardımcısı ile birlikte Mercator ve Hondius'un Küçük Atlas (Atlas Minör) adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir.

Katip Çelebi bir ansiklopedisttir.

Katip Çelebi'nin " Deniz Seferlerinde Anlatılacak Şeyler " adlı deniz ve gemicilikle ilgili bir eseri vardır. Osmanlı XVII. asra kadar deniz tarihi ile pek ilgilenmemiştir.

Katip Çelebi, ülke yararına gördüklerini açıkça söylemek zorunluluğunda olduğuna inanıyordu. Eğer o bilgi ve düşüncesini açıklamaz ise, yarın Allah ondan bu bilgi ve düşüncesini niye ortaya koymadığını soracaktır.

Girit Savaşı masrafları Osmanlı maliyesini tüketiyordu. Hazine görevlisi olan Katip Çelebi, Osmanlı devletini inceleyen bir risale yazdı. Katip Çelebi'nin 1653 de yazdığı " Düstur ül-Amel fi-Islah ıl-Halel " (Bozuklukların düzeltilmesi için Rehber) adlı risale geniş bir açı ile olayları ele alıyordu. Bu incelemede Osmanlı devlet sistemi eleştirilmemiştir, mevcut devlet görüşü içinde çözüm aranmıştır. Hazine darlığına acil çözüm aramak boşunaydı. İlk önce sorunların nedenleri incelenmeliydi.

Katip Çelebi, siyasi ve toplumsal bozuklukların düzeltilmesi için insan vücudu ile toplum arasındaki benzerlikten yola çıkıyordu. Hatırlanacağı gibi bu görüş aslında İbni Haldun'un fikridir. Katip Çelebi bir Osmanlı İbni Halduncusudur.

Ona göre, Vücut ve Toplumun her ikisinde de, denge tutturulmalıydı. Ancak her ikisi de er veya geç zayıflayarak, sönüp gideceklerdi. İnsan da, devlet de yaşlanıyordu. Devlet yaşamının da çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık gibi evreleri vardı. Her dönemin dengeleri de diğerinden farklı olacaktı. Gençken ateşli olan benlik, yaşlandıkça küllenecekti. Bu nedenle de hastalanınca her devrin tedavisi birbirinden farklı olmalıydı.

Katip Çelebiye kadar Osmanlı yazarları Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemine dönülmesini istiyor, hedef olarak onu gösteriyorlardı. Katip Çelebi bunun boş bir özlem olduğunu söylemişti. Geçmişi kimse geri getiremezdi.

Koçu Bey ve diğerleri tımar sisteminin yeniden düzeltilmesini, kapıkulu sayısının azaltılmasını öneriyorlardı. Katip Çelebiye göre bu da mümkün değildi. O da kapıkulu masraflarının hazineye büyük yük olduğunun farkındaydı. Ama bu durum devletin ve çağın bir gereğiydi.

Yani sonuç olarak kaçınılmaz bitiş Osmanlı İmparatorluğuna da gelecekti. Ama gerekli tedaviler uygulanarak bu süreç uzatılabilinirdi. Yine Katip Çelebiye göre, hastalık ilerlemiş ise onu tedavi edecek olanında dediğim dedik, sert ve inatçı biri olması gerekiyordu. Bir; eli kılıçlı lazımdı. Eğer bu hükümdar değilse o zaman baş yönetici olmalıydı.

Katip Çelebi zamanında tanınan, bilinen ve sevilen bir kişiydi. Yine de risalesini yazdığında onu kaç kişi okur, kaç kişi dinler bilmiyordu. Problemi görmüş ve kendine göre de yöntem ve çözüm önermişti. Katip Çelebinin bu risalesinden 1 yıl sonra Valide Turhan Sultan öne çıktı ve Köprülü Mehmet Paşayı, bu eli kılıçlı devlet doktorunu, göreve getirdi.

Katip Çelebi güneş sistemi ile ilgili o zamanki üç görüşü, Batlamyus, Kopernik ve Tycho Brache sistemlerini kitabında vermiştir. Ancak kendisi dünyanın merkezde olduğu Batlamyus sistemini müdafaa etmiştir.

Katip Çelebinin toplum ve düşünce hayatı ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer eseri de " Mizanülhak fi İhtiyaril Ahak " yani " En doğruyu seçmek için hakkın terazisi " adlı eseridir. 1656 yılında yazdığı son eseridir. Burada tartışmaları kavgaya dönüştürenler çok sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu eserde bir biri ile ilgili ilgisiz 21 konu işlenmiştir. Katip Çelebiye göre en baştan beri insanlar bölük bölüktür. Ve hiçbirinin ne mezhebi, ne adeti bir birini tutar. Bu nedenle de düşünce ayrılıkları normal karşılanmalıdır.

Halkın taassuba kaptırılması ve bu tip işlerle meşgul edilmesi iyi değildir. Halk kendi haline bırakılmalı, onlara baskı uygulanmamalıdır. Doğru yol, doğruları halka nasihat yolu ile anlatmaya çalışmaktır. Kişiye hitap eden yol hoşgörü ve inandırma yoludur. Katip Çelebi, bu eserinde, pozitif ilimlerin önemine dikkati çekmekte ve pozitif ilimleri öğrenmiş kadı ve müftülerin, bunları bilmeyenlerden üstün olduğunu söylemektedir.

Katip Çelebi müzikten de bahsetmektedir. Müziğin din ve toplum yaşamındaki önemini anlatmaktadır. İnsanda yüksel duygular uyandıran müzik benimsenmekte ve övülmektedir. Katip Çelebi dansı da tanımlar ve över. Dans da müzik gibi insanı etkilemektedir.

Yazdıklarından Katip Çelebinin dergahlarda yapılan raksa karşı olup, olmadığı pek anlaşılmaz.

Katip Çelebi, tütün meselesine de el atmıştı. Osmanlılarda tütün helaldır, haramdır diye bir tartışma sürüp duruyordu. Tütün yasaklarının konmasında tütün nedeni ile çıkan yangınların da önemli bir etkisi vardı. Ancak ne haram olması ve ne de yasaklar, tütün içimini durduramamıştı. Toplum gizli, saklı, açık içiyordu.

Katip Çelebi, tütünün Osmanlılardaki tarihini anlattıktan sonra tütünün herkese açık yerlerde satılmasından ise belli yerlerde kontrollü olarak satılmasını sağlık vermekteydi. Bu bir nevi tekel uygulaması benzeridir.

Tütüne benzer bir tartışma da kahve meselesinde çıkmıştı. Yemen dağlarında yetişen bir cins ağacın meyveleri olan kahve, çiğnenerek veya kaynatılıp suyu içilerek çok uzun zamandır, Yemen de kullanılıyordu. 1543 de gemilerle İstanbul'a gelmişti, 1555'de Tahtakale'de ilk kahvehane açılmıştı. Kahve konusunda da uzun zamandır haram, helal tartışması sürüyordu. Katip Çelebiye göre kahve " canı cana katar, keyif erbabının keyfini arttırır ".

Katip Çelebi, yeniliklerden de yanadır. Yenilikler halk arasında yerleştikten sonra bunu şeriata aykırı sayarak yasaklamak ve halkı bundan vazgeçirmeye çalışmak büyük ahmaklıktı.

Köprülü, Osmanlıyı Toparlıyor

Köprülü, fetva alarak, Anadolu'daki valiler isyanını Celali isyanı olarak ilan etmişti. Kapıkullarından oluşan bir ordu ile Anadolu'ya geçildi. Siyasi propaganda iş görüyor, beylerbeylerinin etrafındaki destek azalıyordu. 1659 Şubat'ında Osmanlı ordusu Abaza Kara Hasan Paşa ve isyancılarını yenip, yok etti. Ele geçen elebaşılar idam edildiler. Abaza Halep'e kaçmıştı. Daha Köprülü gelmeden, Murtaza Paşa, af edileceklerini vaat ederek Abaza Hasan Paşa ve yanındaki Paşaları teslim almıştı. Onları bir araya ziyafet bahanesi ile toplayıp, 31 paşanın başını kestirdi. Kesik başları İstanbul'a yolladı. Ayrıca Mısır ve Antalya'daki ayaklanmalarda çok sert olarak bastırıldılar.

Köprülü 31 paşanın toptan idamının yankılarından korktu, bir veziri Anadolu'ya Genel Müfettiş olarak yolladı. Köprülü Mehmet Paşa, Anadolu'nun isyancılardan temizlenmesi için İstanbul kaymakamı İsmail Paşayı görevlendirmişti. O da Kuyucu Murat Paşa gibi Anadolu'da büyük bir kıyım yaparak, isyancıları ve artıklarını öldürdü. Şimdi, padişah emri ile Anadolu'da sarıca, sekban, levent avı başlamıştı. Bulundukları yerde öldürülüyorlardı. Ülke karış karış taranarak Abaza Hasan Paşa hareketine katılanlar cezalandırıldı. Reayanın elindeki tüfekler toplanarak, tekrar böyle bir hareketin çıkması önlenmeye çalışıldı. Bu sırada suçlu, suçsuz, şüpheli 10.000 kişinin idam edildiği anlatılır.

Bir yandan da Köprülü, mali düzenlemelere girişti. Bu meyanda tımar ve zeamet sahiplerinin beratlarını ufak bir harç karşılığında yeniden düzenletti. Haksız olarak askeri ve mülki görev alanları temizledi. Maliye düzenli bir hale geldi. Asker maaşları zamanında ödenir oldu. 1660–61 devlet bütçesi, 580 milyon akçe gelir, 593 milyon akçe gider ile nerede ise denkti.

Bu sırada Gürcistan'da, Gürcüler burada yaşayan yüz binlerce Türk ve İranlıyı öldürdüler.

Erdel'de Osmanlıların tayin ettiği prens ile Avusturya'nın desteklediği rakipleri arasındaki çatışmalar devam ediyordu. Osmanlı Erdel'i daha sıkı kontrol edebilmek için Yanova ve Varat'ı Osmanlı eyaleti olarak düzenledi. Erdel iyice ufalmıştı.

Rusya Ukrayna'ya müdahale ediyordu. Rus ordusu Ukrayna Kazaklarına ait olan Konotop kalesini kuşatmıştı. Mehmet Giray, Ukrayna Kazaklarına yardıma gitti. Çok büyük ama başıbozuk Rus ordunu darma dağın etti. Ruslar çok fazla ölü ve esir vermişlerdi. Rus başkomutanı Trubeçkov da ölüler arasındaydı.

Osmanlı İmparatorluğunun merkezi gücü azalıp, eli Mağrip'e yetmez olduğunda, Cezayir ve Tunus'ta da siyasi sorunlar arttı. Yeniçeriler ile korsanlar arasında iktidar mücadelesi başladı. 1659 yılında iktidar yeniçerilerin eline geçti. Şimdi iktidar da yeniçeri ağası ve İstanbul'un tayin ettiği paşa vardı. Paşa'nın iktidarı kağıt üzerindeydi. Hakiki iktidar ağadaydı. 1659'daki ilk düzenlemeye göre, Cezayir Divan başkanı olan kişi iki aylığına tüm yetkilere sahip oluyordu. Bu bir tür askeri cumhuriyetti. Bu sistem çok uzun süre yaşamadı.

İngiltere durulmuyor, 1659

Ramp Parlamentosu

İngiltere'de asker durumdan hoşnut değildi. Burjuvazi egemen sınıf haline gelmişti ama yeni bir halk (köylü) ayaklanmasından korkuyordu. Burjuvazi, yeni soylular, Cromwell ordusunun subayları ile birleşerek krallığın kurulmasına yeşil ışık yaktılar. İngiltere'de Richard yerinden indirildi ve Mayıs 1659'da Rump Parlamento açıldı. Ancak Rump Parlamento'nun askere davranışı beğenilmediğinden hemen ardından dağıtıldı. Cromwell'in müstebit ve sert yönetimini görmüş olan halkın büyük çoğunluğu krallık rejimine dönmek istiyordu. Böylece askeri anarşiden de kurtulanacaktı. Cromwell'in subaylarından biri George Monck halkın bu arzusunu anladı. Kolordusu İskoçya'daydı.

George Monck İskoçya'dan çıkarak, güneye yürümeye başladı. Bu sırada Charles II, Breda deklarasyonu ile Tacı kabul koşullarını açıkladı.

1559 yılında Fransa ile İspanya arasında Pireneler anlaşması yapıldı. İki ülke arasındaki savaş sona erdi. Bundan sonra, Fransa, ordusunun ve donanmasının yeniden yapılanmasını ele aldı.

Pirene anlaşmasına İspanya kralının ikinci çocuğu Marie-Therese ile XIV. Louis'nin evlenmesi ile ilgili bir madde konmuştu. Mazarin, Fransa'nın İspanya tahtı üzerinde hak iddia etmesini ve bu hakkın güvenceye alınmasını istiyordu. İspanya hükümeti ise Marie-Thereze'in İspanya tahtı üzerindeki tüm haklarından vazgeçmesini sağlamaya çalışıyordu. Sonunda Marie-Thereze'in 500.000 altınlık bir çeyiz karşılığı, taht hakkından vazgeçmesi konusunda anlaşıldı. Ama bu bir tuzaktı, İspanya hiçbir zaman bu parayı ödeyemezdi.

Maria Therese

Çin'de Korsan Koxinga hala tutunabiliyordu. Mançular daha ona dokunamamışlardı. Koxinga 1659'da Nankin'i yağma etti.

Osmanlılar, Macaristan ve Erdel'de hala toprak ilhakı peşinde olan II. Gyorgy'nin üzerine Köprülü'nün damadı Vezir Seydi Ahmet Paşa gönderdiler. II. Gyorgy ve emrindeki Alman ordusu mağlup oldu. Gyorgy yaralandı. Az sonra Varad'da öldü.

Hindistan'da tahta Evrengzib Mirza (Alemgir Şah) vardı. Ancak kardeşler arasında taht mücadeleleri sürüyordu. Şehzadelerden Şah Cihan oğlu Murat Bahş Mirza 33 yaşında ve Gücarat Sultanıydı. Osmanlı padişahına bir elçi ile çok kıymetli hediyeler yolladı. Bu sırada Hindistan'da büyük bir kuraklık vardı.

Kopenhag'a saldıran İsveç güçleri ağır kayıp vererek geri püskürtüldü.

Cambridge Platonculari, 1660

Cambridge Büyük Avlu

1660 yılında bir veba salgınının Lehistan nüfusunun üçte birini öldürdüğü söylenir.

1660 yılında, Osmanlıların Balkan prensliklerini iç eyalet haline getirme politikası uyarınca, Erdel'den kopan Varad bir Osmanlı eyaleti olarak düzenlendi. Sofya Eflak'ın başkenti oldu.

1660–1680 Yılları arasında gelişen " Cambridge Platonculari " da Hermesçi ve Platoncu çevreden geliyordu ve onlar için de Helen uygarlığının en büyük işlevi eski Mısır bilgeliğini kısmen de olsa aktarabilmiş olmasıydı. Cambridge Platoncularının en önemli öğrencisi Isaac Newton'du. Newton'un ne ölçüde Hermesçi sayılabileceği tartışılabilir ama onun Mısır kaynaklı bir " ilk bilgelik " kavramına inandığı kesindir. Newton " Principia Mathematica " adlı yapıtında, eski Mısırlılardan büyük bilimciler ve filozoflar olarak hayranlıkla bahsetmiştir.

İsveç Danimarka savaşı devam ederken, X. Karl Kopenhag'ı kuşatmaya çalışıyordu. Ancak öldü. Ölümünden sonra İsveç ile Lehistan, Habsburg ve Brandenburg-Prusya arasında Oliva anlaşması imzalandı. İsveç ile Danimarka-Norveç arasında da Kopenhag anlaşması imzalandı. İskandinavya'nın güneyindeki Danimarka eyaletleri İsveç'in eline geçmişti. Bu kuzey savaşları sonunda, Brandenburg elektörü Prusya egemeni de olmuştu. Brandenburg Germen İmparatorluğuna bağlıyken, Prusya Polonya krallığına bağlıydı.

1660 yılına gelindiğinde İsveç en geniş sınırlarına varmıştı. Merkezi Baltık deniziydi. Büyük bir askeri gücü ve tutarlı bir iç ortamı mevcuttu. Yanında Rusya gibi denizlere çıkış arayan komşuları vardı. İsveç daha 40 yıl kadar denize ulaşmak isteyenlere askeri gücü ile karşı koyabilecekti.

XVII. yüzyıl boyunca Avrupa Asya ticareti artmamıştı. Olan sadece Portekiz ticaretinin Hollanda, İngiliz ve Fransızlar arasında paylaşılmasıydı. 1660 yılından sonra Bengal ipekleri de Avrupa'ya gitmeye başladı bu biraz Avrupa Asya ticaretini arttırdı.

1660'lı yıllarda, Hollanda gemileri Avrupa ticaret donanmasının dörtte üçüydü.

1660 yılında çay Paris'e geldi. Buradan da İngiltere'ye geçti. İngiltere'de çok büyük bir yaygınlık ve itibar kazandı.

Bu sırada Fransa'da nüfusun 12'de biri Protestan'dı. Yani 1.200.000 Protestan vardı.

Fransa'da XIV. Louis'nin emriyle Blaise Pascal'ın, Jansenist Antoine Arnauld'un müdafası konusunu işleyen, " Lettres provinciales " adlı eseri parçalanarak yakıldı.

Fransızlar Martinique'deki yerli halkı, kuvvet kullanarak, adadan dışarı attılar.

İngiltere'de Margaret Hughes, Othello'da Desdemona rolü ile Avrupa'da ilk kadın aktris olarak rol aldı.

Margret Hughes

İngiltere'de Yeniden Monarşi, 1660

Charles II, Tahta

1660 yılına kadar 12 yıl İngiltere cumhuriyet ile yönetilmişti. Monck 25 Nisan 1660'da Konvansiyonel Parlamento'nun (Convention Parliament'in) toplanmasını organize etti. Bu parlamentoya Kral tarafından toplantıya çağrılmadığı için Konvansiyonel parlamento dendi. Devrimden önce olduğu gibi Avam Meclisi ve Lortlar Meclisi iki ayrı meclis olarak toplantıya çağrılmıştı. Nisan ayında parlamento " Krallığın eski kanunlarına uygun olarak, yönetimin krala, lortlara ve halka ait olması gerektiğine " karar verdi. Parlamento Charles II'nin krallığını kabul etmişti. Bütün bu olaylara Restoration adı verildi.

Parlamentonun kararına durabilecek tek güç Cromwell'in eski ordusuydu. Ancak bu ordunun komutanları arasında anlaşmazlık vardı. Yeni rejim içlerinden birkaçını satın aldı. Askerler küçük gruplar halinde İngiltere'nin içine dağıldılar. Sonra da kolayca silahsızlandırıldılar ve terhis edildiler.

Sonunda İç Savaş İngiltere ve İskoçya'da Parlamentolu bir Monarşinin benimsenmesini sağlamıştı. Bu da daha sonra Kara Avrupa'sında görülecek olan kanlı devrimlerin İngiltere'de vuku bulmamasını sağladı. İngiltere Monarşisi, gelecekte, Parlamentoyu çok sıkmaktan hep

kaçınacaktır. Parlamento, bundan sonra iyi çalışarak, tahta çıkma sırasını, 1688 Glorious Revolution'u, 1701 Act of Settlement kabul etti. Parlamentoda İç Savaş sırasındaki bölünmeler daha sonra siyasi partiler haline geldiler. Bugün Tories (Kralcı parti) ve Whigs (Liberal parti), o günden kalma partilerdir. Bunlar Monarşinin kararlarını daima derinden etkilediler.

The Westminster Assembly, Prutans

Whig School iç savaşın sebebini Halk meclisi ile Monarşi arasında asırlardır süren mücadeleye bağlıyordu. S.R. Gardiner gibi tarihçiler olaya Püriten bir devrim olarak baktılar. Püritenizm, rast gele kullanılan Monarşik güce karşı insanların kendi geleneksel haklarını korumasıydı. Marksistler ise bu iç savaşı bir Burjuva devrimi olarak görürler. Endüstriyel ve ticari burjuvaların desteklediği Parlamento, Kilisenin ve toprak lortlarının haklarını koruyan Monarşiye karşı zafer kazanmıştır. Ancak, kimin kimin yanında savaştığının sınırları çok net değildir. Kralı tutan Burjuvalar olduğu gibi Parlamento saflarında yer almış toprak lortları da vardır. Püritenler ise mutlak olarak Parlamentocularla birleşmemişlerdir.

II. Charles kendi halinde bir kral olsaydı, belki bu ihtilal son İngiliz devrimi olurdu. Zaten halk iç savaşın felaketine katlanmış, püritanların sofu istibdadından uzun yıllar acı çekmişti. İç huzuru özlüyor ve yeni kargaşa istemiyordu.

II Charles (1660 – 1685) kral olunca diğer Stuartlar gibi davrandı. Devrime katılanları kovuşturup, zulmetmeye başladı. Bu düşmanlık o kadar ileri seviyeye vardı ki, Cromwell ile devrimin en yiğit savaşçılarının cesetleri mezarlarından çıkarılarak darağacına çekildiler.

II. Charles tahta çıktıktan sonra, Anglikan mezhebinden oluşan bir parlemento seçtirmeyi başarmıştı. Bunu 18 yıl muhafaza etti. II. Charles havai, şehvet düşkünü, şüpheci bir kişiydi. Bundan sonra babasının tersine mutlak bir yönetimin peşinde koşmayacaktı ama parlamentodan da durmadan para isteyecekti. Aldığı paraları ülkeye değil, saray debdebesini yürütmek, kadın ve erkek gözdelerine yedirip, onları zengin etmek için kullanacaktı.

Temmuz 1660 tarihinde İstanbul'da büyük bir yangın oldu. 4.000 kişi öldü, 28.000 ev, 300 konak yandı. Bu İstanbul'un geçirdiği en büyük yangındır. 49 saat süren yangında İstanbul'un üçte biri kullanılamaz hale gelmiştir. Bu yangında pek çok tarihi eser de yok oldu. Yangından sonra kıtlık ve hastalık da başladı ise de önü kısa sürede alındı. Bu yangın tam huzura kavuşurken Osmanlıları tekrar yere vurmuştur.

1660 yılında Ankara'yı yerle bir eden bir deprem oldu.

Osmanlı Fransız münasebetleri gittikçe kötüleşiyordu. 1660 yılında Osmanlı Divanının isteği ile Fransa Büyükelçisi La Haye ve oğlu, Fransa'ya döndüler.

1660 yılında Osmanlı İmparatorluğunda Sayda (Sidon) eyaleti kuruldu. Böylece Filistin iki idari birime ayrılmış oldu. Filistin'in büyük bölümü Sayda eyaletine bağlıydı. Ufak bir parçası da Şam eyaletine bağlanmıştı. Sayda'ya uzun süre bir vali geldi, biri gitti. Gelenler de kasalarını biran önce doldurmaya çalışıyorlardı. Merkezi devletin otoritesi gittikçe zayıflıyordu.

1660'da Mısır'da Fikariyya partisinden olan Memluk Beyleri, Tarrana'da öldürüldüler.

Velasquez ve İspanyol Ressamlar

Juan Pareja, by Diego Velasquez

1660 yılında İspanya'nın en önemli sanatçılarından biri olan Velasquez öldü (1599 – 1660). Kral ailesini ve büyük Feodalleri gösteren pek çok eser yapmıştı. Resimlerinde İspanya'nın görkemi ve sefaleti vardı.

1599'ta Portekizli bir Yahudi olan avukat baba (Juan Rodríguez de Silva) ile asil bir aileden gelen annenin (Jerónima Velasquez) ilk erkek evladı olara dünyaya geldi. O dönemde İspanya'da ailenin ilk erkek evladının annenin kızlık soyadını alması gelenek olduğundan, Velasquez adını aldı. Velasquez dil öğrendi, felsefe okudu, resim dersleri aldı. İlk resim öğretmeni ünlü ressam Francisco de Herrera idi. Daha sonra Francisco Pacheco'nun çırağı oldu. Beş sene onunla çalıştı. Oranlamayı, perspektifi ondan öğrendi. Öğretmeni Sevilla'daki kalburüstü insanlara yakın olduğundan, Velasquez Saray'a girmesinden öğretmeninin yardımı oldu. Ressam olarak kısa zamanda ün sağladı. Daha on yedi yaşında bile olmayan Velasquez, şehir ressamları locasına kabul edildi.

1618'te öğretmeninin kızı Juana Pacheco ile evlendi. İki kızları oldu. Büyük kızları Francisca de Silva Velasquez y Pacheco (1619–1658), ilerde ünlü ressam Juan Bautista Martínez del Mazo ile evlendi; küçük kızları ise henüz bebekken öldü.

Kral IV. Philip'in dostluğunu kazanan Velasquez, hayatının sonuna kadar da ondan yardım gördü. Velasquez yaşadığı süre boyunca, sarayın tek büyük ressamı oldu.

Diego Rodríguez de Silva y Velasquez (1599 –1660), Kral IV. Felipe'nin sarayında baş ressam olarak çalıştı. Barok döneminin kendine özgü ressamlarındandır ve portreleriyle ünlendi. İspanyol Kralı'na olan yakınlığı nedeniyle birçok soylunun ve saray yaşamının resimlerini yaptı.

Resimlerinde ışık ve gölgeyi ustalıkla kullanmıştı. Kendi döneminde hakim olan sadece güzel olanı resmetmek geleneğini kırdığından ve doğal olan her şeyi resmeden ressamların ilklerinden biri olduğundan " gerçeğin gerçek ressamı " olarak anılmaktadır.

Las Meninas

1627'te Kraliçe, İspanya'nın en iyi ressamını seçmek üzere yarışma düzenledi. Yarışmanın konusu, Müslümanların İspanya'dan çıkartılışını betimlemek idi. Velasquez kazandı.

1628'de Flaman ressam Peter Paul Rubens Madrid'e gelince, Kral Philip bu büyük sanatçıya İspanya'daki sanat eserlerini gezdirmek görevini Velasquez'e verdi. Yedi ay boyunca bu

diplomatik görevi üstlendi. Ertesi yıl Kral, İtalyan eserlerini ve sanatçılarını görmeyi isteyen Velasquez'i İtalya'ya gönderdi. Bir buçuk sene süren bu seyahat sırasında Kral, ressamın aylıklarını kesmediği gibi, yol parasını da üstüne eklemişti. Sanatçı orada İtalyan ressamlarının eserlerini kopya ederek bir zaman çalıştı, o arada kendi için birkaç resim yaptı. " Yusuf'un Kanlı Giysisinin Yakup'a Verilmesi " ve " Vulcanus'un Dövülmesi " adlı eserlerini büyük bir olasılıkla Roma'da yaptı.

Roke by Venus

1631'de Madrid'e dönen Velasquez, Kral Philip'in sarayında ressamlığa devam etti. Kralın, kral ailesinin, saraydakilerin portrelerini yapıyordu. Konusunu tarihten alan Breda'nın teslim oluşu ile bir din resmi olan Haça Gerilme de o günlerde yaptığı ünlü tablolardandır.

İspanya'da bir sanat akademisi kurulmasına karar verilince, Velasquez eser satın almak üzere ikinci kez İtalya'ya gönderildi. Papa artık ünü iyice yayılmış olan sanatçıyı çok iyi karşılayarak bir portresini yaptırdı. Bu portre, ressamının yeni bir sanat arayışına yöneldiğini gösteren ilk eser oluşuyla da önemlidir. 1651'de İspanya'ya dönen Velasquez yeniden saray resimlerine başladı. Bunlar arasında en ünlüsü küçük prenses Margarita Maria'nın Las Meninas adlı tablosudur.

1659'da Philip, Velasquez'e şövalye unvanı verdi. Bu unvan onu Engizisyon baskısından kurtararak rahat çalışmasını sağladı. 1660'da İspanyol prensesi Maria Theresa ile Fransa Kralı XIV. Louis'nin düğün hazırlıklarını idare etti. Düğünü sanat yönünden zenginleştirdi. Madrid'e dönünce hastalandı. Bu hastalıktan kurtulamayarak 1660'da, 61 yaşında iken öldü.

Sanat yaşamının Sevilla'da geçen ilk döneminde " bodegon " türü eserler yaptı. Bu tür, genelde mutfakta bulunan eşyaların, yiyecek ve içeceklerin insan figürleri ile birlikte

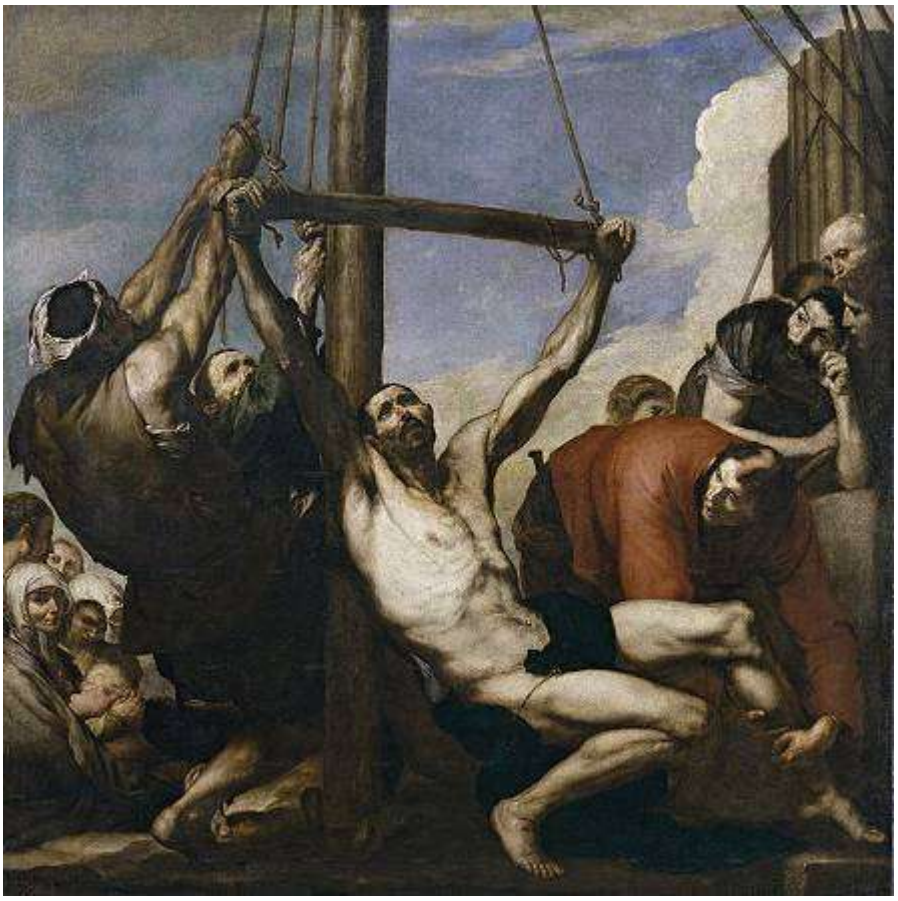
resmedildiği, insan figürlerinin gündelik yaşamın içindeki mütevazı insanların içinden seçildiği bir resim türüdür. " Tavada Yumurta Pişiren Kadınlar " bu türde eserlerinin ilk örneklerindendir. Velasquez, yaklaşık on yıl kadar bu tür resimler yaptıktan sonra, Madrid'de saray ressamı olduğu dönemde portreler yaptı. Ama portreyi hiçbir zaman insan resmi çizmekten ibaret olarak görmedi. Resmini yaptığı Kral'ı ya da Kraliçe'nin yanına mutlaka bir ağaç ya da köpek gibi bir nesne ekledi, çok alışkın olduğu " bodegónlardan " gelen alışkanlıklarını bu portrelere yansıttı.

En ünlü eseri " Nedimeler (1656/57) " adını taşır. " Dokumacı Kadınlar " adlı eseri, " Nedimeler " kadar tanınmasa da ressamın sanatının doruğu olarak kabul edilir. Bir diğer ünlü eseri " Aynadaki Venüs (1644/48) " adlı yağlıboya tablosudur. Zamanı için öncü sayılabilecek ilk çıplak kadın tablosudur. Bu tablonun yapıldığı tarihe kadar hiçbir İspanyol ressam Venüs'ü - Aphrodite - konu olarak seçmemişti. " Breda'nın Teslim Edilişi ya da Mızraklar (1634/35) " adlı tablosunda, Hollanda'daki Breda kentinin İspanyollar tarafından alınışını resmeder. İspanya'nın kazandığı zaferden çok komutan Spinola'nın insani tavrını öne çıkarmıştır. Bu resimdeki detayları ancak bir fotoğraf makinesi ile yakalamak mümkündür.

Arachne

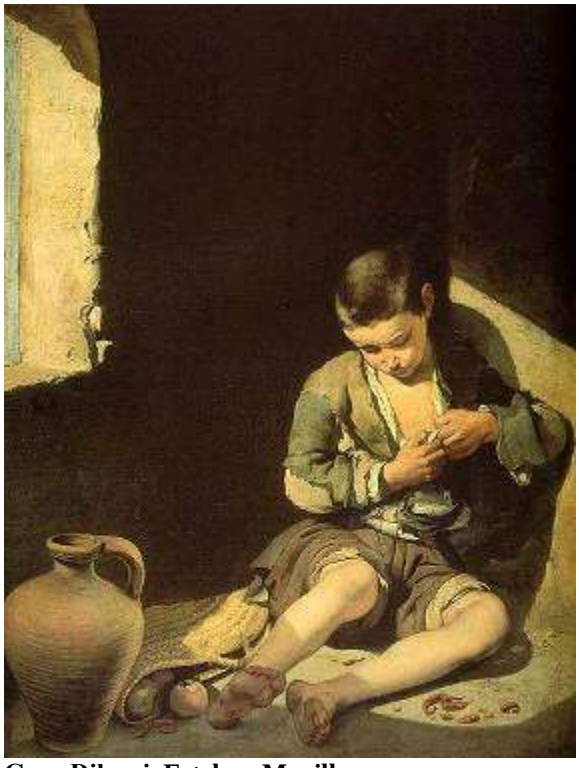
İspanya'da ressam olarak Velasquez tek değildi. Ribera (1591 – 1652), Zurbaran (1598 – 1664), Murillo gibi önemli sanatçılar yetişmişti.

Haçtan indiriliş, Jusepe de Ribera

Genç bakire, Francisco Zurbaran 1

Genç Dilenci, Esteban Murillo

Osmanlı İmparatorluğunda Fazıl Ahmet Paşa Görevde, 1661

Osmanlı İmparatorluğu tarafından görevden alındıktan sonra ölen Erdel (Transylvania) prensi George II Rákóczi yerine Ocak 1661'de Yanoş Kemeny (1661 – 1662) prens seçildi. Yanoş Kemeny, Erdel'i Osmanlı vesayetinden çıkarmak istiyordu. Bunun için Avusturya'ya yanaştı.

Nisan 1661'de Erdel Osmanlı İmparatorluğundan ayrıldığını ilan etti.

Haziran ayında Kırım ve Osmanlı ortak ordusu Erdel'e girdi. Kemeny'nin ordusu yenildi ve Erdel sınırları dışına atıldı. Kemeny, Avusturyalı General Montecuccoli ve ordusu ile desteklenerek Eylül 1661'de Erdel'e geri döndü. Ancak, Avusturyalılar kısa sürede onu yalnız bırakacaklar ve Osmanlılar da onu yakalayarak öldüreceklerdi.

1661 yılında Ukrayna'da Seddülislam kalesi inşa edildi. Bu kale Rusların Ukrayna üzerindeki emellerine mani olmak amacıyla inşa edilmişti. Çok kuvvetli ve stratejik bir kaleydi. Osmanlılar ile Rusların arası siyasi olarak hiç iyi değildi.

Ortodoks İstanbul Patriği III. Parthenios, Rusya ile Osmanlı devleti aleyhine mektuplaşıyordu. Köprülü patriği görevden alıp, idam ettirdi. Aynı zamanda patriklere Fatih Sultan Mehmet tarafından verilmiş olan ve patriklerin Osmanlı veziri gibi padişah tarafından kabul edilme hakkını geri aldı. Ortodoks patrikleri bu hakkı, tekrar, Tanzimat'tan sonra alabileceklerdi.

Osmanlı İmparatorluğunda veziriazam Köprülü Mehmet Paşa yaşlı ve yorgundu. Beş yıldır, durmadan çalışarak, devleti yoluna koymuştu. 31 Ekim 1661 yılında Edirne'de öldü. Yerine, önerisi ile oğlu Fazıl Ahmet Paşa atandı. Fazıl Ahmet Paşa sadrazam olduğunda 26 yaşındaydı. O Osmanlı İmparatorluğunun en genç başbakanıdır. Fazıl Ahmet Paşa sadrazam olduğunda padişah IV. Mehmet de 20 yaşındaydı. Fazıl Ahmet Paşa çok iyi bir öğrenim görmüştü.

Köprülü Mehmet Paşa, birkaç yıl içinde devleti düzene sokmuş, onu tekrar güçlü haline getirmişti. Köprülü öldüğünde Erdel başkaldırışı daha tam çözülmemişti. Ama İstanbul'da ve taşrada devlet otoritesi tesis edilmişti. Devlet harcamaları sınırlanmıştı. Siyasal kurumlar düzgün işler hale gelmişlerdi. Köprülü beş yıl sadarette kalarak devlete bu açıdan da bir istikrar getirmişti.

Fazıl Ahmet Paşa sadarete gelir gelmez, bazı isyan girişimleri oldu ise de bunlar hemen bastırıldı. Fazıl Ahmet Paşa sağlığında devrin yazarları tarafından övülüp, yüceltilen ender devlet adamlarından biridir. Bugün Köprülüler adını taşıyan kitaplığı kuran Fazıl Ahmet Paşadır.

Mısır'da Osmanlı egemenliği Memlukların sindirilmesinden sonra kuvvetlenmişti. Mısır beylerbeyi İbrahim Paşa (1661 – 1664) zamanında Mısır'ın hazineye ödediği yıllık vergi 15 milyondan 31 milyona çıkarıldı.

Fransa’da Yönetim Fiilen XIV. Louis’de

XIV. Louis

Fransa’nın en zengin adamı haline gelmiş olan Mazarin 1661 Mart ayında öldü. Döneminde Fransa’da mutlakiyet yönetimi kuvvetlenmişti. Devlet Akademiler sayesinde iktisadi yaşamı yönetir gibi, düşünce yaşamını da yönetiyordu.

XIV. Louis 22 yaşındaydı. Başbakanlığı kral fiilen üslendi. Bundan sonra ölene kadar XIV. Louis sekreterlerine dayanarak devleti fiilen kendi yönetecektir. Mazarin’in tecrübeli bakanları XIV. Louis’ye hizmet etmeye başladılar. Fransa için XVII. yüzyıl, XIV. Louis yüzyılı, kral da “ Güneş Kral ” dır. Görüleceği gibi XIV. Louis’nin kraliyet dönemi parlak askeri galibiyetler ve sonraları da mağlubiyetler dönemidir. Bilim adamları korunmuş ama bazı fikirler şiddetle bastırılmıştır.

Fransa’nın kendi yaptığı gemiler yoktu. 1661 yılında Hollanda’dan 32 firkateyn satın aldı. Bunların topları Amsterdam top fabrikalarında dökülmüşlerdi.

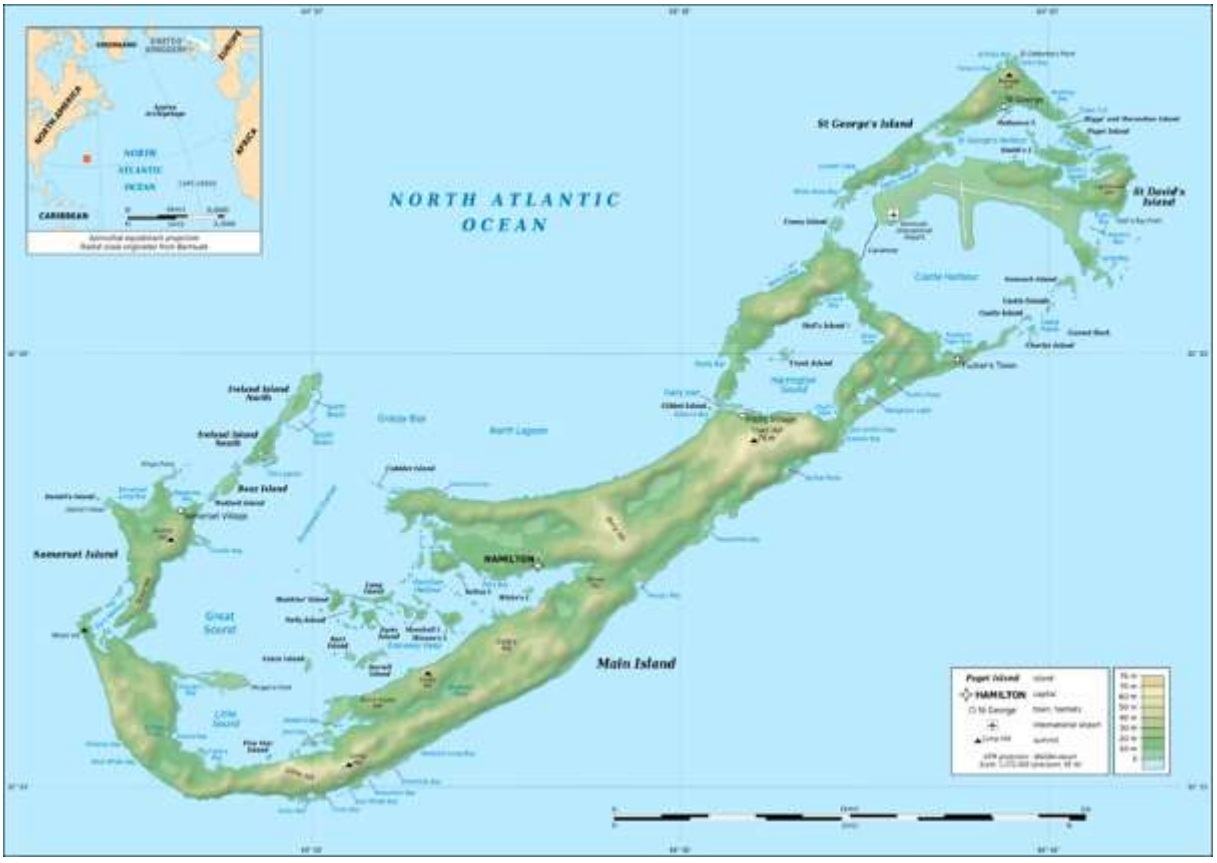
Fransız kara ordusunda yapılan çalışmalar daha randımanlı oluyordu. Silahlar standart hale getirildi. Topçu sınıfı ve topçu birlikleri kuruldu. Humbaracı, kazmacı birlikleri yeniden organize edildi. Levazım hizmetleri ve askere alma yeniden şekillendirildi.

Fransa tümüyle açtı. İnsanlar sadece kursakları bir lokma görsün diye orduya gönüllü giriyorlardı. Hükümet subaylıkları da satıyordu. Bir bölük veya bir tabur satın alacak kadar

serveti olan soylular subay yapılıyorlardı. Yüzbaşıdan Albaya kadar satılan rütbeler hazine için bir kaynaktı.

Bu sırada Avrupa'nın merkezinde Almanya, İtalya, Hollanda, İsveç küçük devletçiklere bölünmüş haldeydi. Bu parçalı hal daha çok uzun süre devam edecekti. Bu topraklar aynı zamanda ordular için savaş sahasıydı. Politik olarak da devletlerin entrika sahasıydı.

İngiltere kralı II. Charles Portekiz kralı IV. Joao'nun kızı Infante Katherina ile evlendi. Böylece Brezilya ticareti İspanya'nın aleyhine olarak İngiltere'ye açıldı. Kraliçe gelin giderken Bombay'ı çeyiz olarak götürmüştü. Bombay boş bir adaydı, ama orada İngiltere'nin Hindistan hakimiyetinin temelleri atılacaktı.

Bermuda

İngiltere, denizlerde, bir birini takip eden üslere sahip oluyordu. 1612'de Bermuda adaları, 1623'de Saint Christopher, 1625'de Barbuda ve Nevis, 1646'da Bahama, 1651'de Saint Helena, 1655'de Jamaika İspanya aleyhine İngilizlerin olmuştu.

Çin'de Koxinga 1661 yılında Formoza'ya çekildi.

Çin’de Mançular kabulleniliyor, 1661

Jandri

1661 yılında Çin Mançu İmparatoru Şuen-Çe (Çuen-Çe, Fulin, Shun-chih, Shunzhi) öldü. Ölürken imparator olarak üçüncü oğlu Kang-Hi’yi (Kang-hsi, Kangxi) seçmişti. İktidar Mançu soylularından oluşan bir naipler kurulunca götürülüyordu. Naipler kurulu 1667 yılına kadar görevini yaptı.

Mançular Çin’i ırkçı bir temelde yeniden örgütlediler. İktidarın muhafazası için Mançular savaşçı niteliklerini sürdürmekle yükümlü tutuldular. Mançulara çiftçi-asker mesleğinin dışı

yasaklanmıştı. Mançular vergi ve angaryadan muaftılar. Çinliler çok zor olan sınav sistemi ile göreve gelirken, Mançular aynı göreve kolayca getiriliyorlardı. Her Çinli görevlinin yanında bir Mançu subayı, Mançuların menfaatlerine göz kulak oluyorlardı. Resmi belgeler Mançu dilinde ve Çince kaleme alınıyordu. Mançu üstün bir ırk olarak davranıyordu. Ayrıca bu ırkın saflığını da koruyordu. Mançularla Çinli kadınların evlenmesi yasaklanmıştı. İki toplum birbirinden ayrı kalıyor ve asla karışmıyorlardı.

Mançular sakallı, bıyıklı, geniş omuzlu, kalın enseli, çıkık çeneli, dişleri et oburlara benzeyen tiplerdi. Narin, tüysüz, ince bedenli Çinlilerden fizikleri çok farklıydı. Mançular, Çinlileri horlayıp, duruyorlardı.

Okumuşlar (Jendri), Gök Tanrının isteğine uyarak Mançu İmparatorunu kabullenmişlerdi. Şimdi sıra Konfüçyus'un hükmündeydi: " Hükümette resmen yer almayanın, bu hükümetin planlarını görmek ve üzerinde hüküm vermek hakkı asla yoktur ". Çinliler eğer bir mandarın değiller ise, ailesi ve mesleği ile uğraşmalıydılar. Geri kalan onları ilgilendirmezdi.

Mançular, düzen ve barış getirmişlerdi. Giderler kısılmış, fiefler yok edilmişti. Tabii bunlar köylülerin lehineydi ve onlar da durumdan memnundular.

Yeni imparator Kang-Hi çocuk olarak tahta geçince, Müslüman astronomlar, Cizvitleri vatana ihanet ile suçladılar. Ama gözden düşen kendileri oldu. Bu arada Müslümanlar takvimdeki yanlışlıkları çoğaltmışlardı.

Wu San-kui

2 yıl önce Nankin'i yağmalamış olan Koxinga, Mançular karşısında barınamamış ve Formoza'ya geçmek zorunda kalmıştı. Batı Çin'de ise Wu San-kui (Zhou hanedanı imparatoru) vardı ve durumu hiç de iç açıcı değildi.

1661 yılında Birmanyalılar son Ming prensini Wu San-kui'ye teslim ettiler. O da prensi Mançulara verdi. Bulunduğu bölgede kendini destekleyecek bir Jendri yoktu. Jendri desteğini alabilmek için Yang-tse bölgesine gitti. Bu arada Mançularla da çatıştı.

Orta Asya'da ise 1661 yılında, Khoshuud şefi Ochirtu Han'ın (Oçirtu Han) yardımı ile, Zunghar (Cungar) iç savaşını, Sengge kazandı.

Blaise Pascal

Blaise Pascal (1623 – 1662), Fransız matematikçi, fizikçi ve düşünürdür. En bilinen temel eseri Düşünceler'dir. Pascal, çocukken bile bir dehaydı. Henüz 12 yaşındayken, hiç geometri bilgisine sahip olmadığı halde, daireler ve eşkenar üçgenler çizmeye başlamış, bir üçgenin iç açılarının toplamının iki dik açıya eşit olduğunu kendi kendine bulmuştu. Avukat olan ve matematikle çok ilgilenen babası, onun Yunanca ve Latinceyi iyi öğrenmeden matematiğe yönelmesini istemiyordu. Bu nedenle bütün matematik kitaplarını saklayarak Pascal'ın bu konu ile ilgilenmesini yasaklamıştır. Pascal, çocukluğunda " Geometri neyi inceler? " sorusunu babasına sormuş ve " doğru biçimde şekiller çizmeyi ve şekillerin kısımları arasındaki ilişkileri inceler " cevabını almıştır. Pascal, bu cevaba dayanarak, gizli gizli geometri teoremleri kurmaya ve kanıtlamaya başlamıştır. Sonunda babası, onun yeteneğini anlamış ve ona Euclid Elementlerini ve Apollonius'un Koniklerini vermiştir. Dil derslerinden arta kalan zamanlarında babasının verdiği kitapları okuyan Pascal, 16 yaşında konikler üzerine bir eser yazmıştır. Bu eserin mükemmelliği karşısında Descartes, eserin Pascal gibi genç biri tarafından yazılmış olduğuna inanmakta güçlük çekmişti.

Pascal, 19 yaşında, aritmetik işlemlerini mekanik olarak yapan bir hesap makinesi icat etmişti. Matematikle uğraşan babasıyla birlikte Paris Mersenne Akademisi'ne kabul edildi.

Pascal ailesi başlangıçta dindar bir aile değildi. 1646 yılında Jansenciliği benimsediler. Blaise'in kız kardeşi Jacqueline, Port Royal Jansençi manastırında rahibe oldu. Jacqueline Katolik mezhebinin en ateşli taraftarlarından biriydi.

Pascal yalnızca teorik bilimlerde değil, pratik ve deneysel bilimlerde de yetenekli ve özgün bir araştırmacıydı. 23 yaşında, Toricelli'nin atmosfer basıncı ile ilgili çalışmasını incelemiş ve bir dağa çıkartılan barometredeki cıva sütununun düştüğünü, yani yükseğe çıkıldıkça hava basıncının azaldığını göstermişti. Diş ağrısından uyuyamadığı bir gece rulet oyunu ve sikloid üzerine düşünmüş ve sikloid eğrisinin özelliklerini keşfetmişti.

Pascal, Fermat ile yazışarak, olasılık teorisini kurmuş ve bir binom açılımında katsayıları vermiştir. Pascal Üçgeni'nin keşfi de ona aittir.

Pascal, çok genç yaşlarda çok önemli çalışmaları tamamlamış ve matematiğin gelişimine çok önemli katkılar yapmıştır.

Pascal, 25 yaşına geldiğinde kendisini felsefe ve dine adamıştı.

23 Kasım 1654 gecesi, Blaise " akşam yaklaşık on buçuktan gece yarısından sonra saat bir buçuğa kadar " süren dinsel bir deneyim geçirdi. İnancının çok uzak ve akademik olduğunu anlamıştı. Blaise Pascal'ın ölümünden sonra, bu esin, yeleğinin içine yazılmış bulundu.

İbrahim'in Tanrı'sı, İshak'ın Tanrı'sı, Yakup'un Tanrı'sı,
Filozların ve bilginlerin tanrısı değil.
Gerçek, gerçek, kalpte duyulan neşe, huzur.
İsa Mesih'in Tanrı'sı.
İsa Mesih'in Tanrı'sı.
Benim Tanrım, senin Tanrın,
Tanrın Tanrım olacak
Dünya ve Tanrı dışındaki her şey unutuldu.
Sadece İncil'in yolundan O'na varılabilinir.

Bu mistik deneyimden çıkan Tanrı, yani Pascal'ın Tanrısı, öteki bilim adamı ve filozofların tanrısından farklıydı. Bu vahiy tanrısıydı.

Pascal hidayete ermişti.

İgnatios'un dünyayı Tanrı ile dolu görüp, Cizvitlere tanrısalın her yerde bulunma ve her şeye gücü yetme cesareti verdiği yerde, Pascal ve Jansenciler dünyayı kasvetli ve boş, ilahi nitelikten yoksun buluyorlardı. Pascal'ın tanrısı akıl yoluyla bulunmamıştı, gizli bir Tanrıydı.

1658 yılında, Blaise Pascal hastalığa yakalandı. Uyku saatleri haricinde şiddetli baş ağrılarından şikayet etmeye başlamıştı. Böylece gittikçe artan şiddetli ağrılara katlanarak dört yıl geçirdi.

Cizvitlerin etkisi ile Jansenizm sapıklıkla suçlanmıştı. Papa mahkum etti. Sorbonne Papa'nın kararından yana çıktı. Bu sırada Pascal, Cizvitlere karşı sert ve ateşli eleştirilerle dolu olan "Les Provinciales " adlı eserini yazdı. Bu eser kılıç soylularını Jansenizm'e kazandırdı. Ancak Monarşi Jansenizm'ten çekiniyordu. Dini tartışmaların siyasi tartışmalara temel olmasından korkuyordu. Les Provinciales, 1660 yılında ateşte yakılma cezası aldı. Jansenciler kovuşturmaya uğradılar. Port-Royal yıkıltıldı.

Her şeye rağmen Jansenizm bitmedi. Gittikçe daha siyasi bir yapıya büründü. Hıristiyan toplumu üzerinde yaptığı manevi etki büyük olmuştu. Bu etki resimde ve sanatın her dalında kendini belli etti.

1662 yılının Haziran ayında, evini bir fakir aileye bağışlayarak, kız kardeşinin yanına gitti. Kısa bir süre sonunda da acı içinde kıvranarak öldü. Öldüğünde 39 yaşındaydı.

1669 yılında Pascal'ın " Düşünceler " (Pensées) adlı eseri yayınlandı. Bu eserde derin bir kötümserlik vardı. Dünyanın sonuna kadar acı vardı. İnsanın alçaklığı değişmezdi.

Yalnızlık ve Tanrı'nın dehşet verici yokluğu her yeri sarmıştı.

Pascal, sonuç itibarı ile önemi olmayan dehşet dolu bir dünyayı düşünebilmişti. Pascal kendine karşı çok dürüsttü. Çoğu çağdaşının tersine Tanrı'nın varlığını kanıtlamanın bir yolu olmadığını inanmıştı. İnanmayan birini ikna edebileceği hiçbir delili yoktu. Bu tektanrıcılıkta yeni bir gelişmeydi. Şimdiye kadar Tanrı'nın varlığı hiç ciddi bir şekilde incelenmemişti.

Pascal, bu yeni dünyada, Tanrı'ya inanmanın kişisel bir şey olduğunu söyleyen ilk kişidir. İlk modern kişidir.

Pascal

Pascal Descartes gibi matematiği en kesin bilim sayıyordu. Ama matematiğin de içinden çıkamayacağı sorunlar vardır, bunlar ancak içsel olarak çözülebilir diyordu. Pascal'a göre aklın bittiği yerde gönül başlıyordu. Erdem ise Tanrı'ya bağlanan, Tanrı'nın bağışını bekleyen temiz bir gönüldü.

Büyük matematikçi Pascal, hangi yöne dönse sonsuzluğu buluyor ve bundan korkuyordu. Bu sonsuzluğun içinde insanın değeri nedir diye soruyordu. Başı ve sonu anlayamıyor sadece geçene bakıyordu. Bu akıl alıcı akışı kovalamaya kimsenin gücü yetmezdi. Demek ki haddi bilmek lazımdı. Bu sonsuzluk Tanrı'nın gücünün göstergesiydi.

Pascal bir gerçek var, o da ölüm diyordu. Ölümden de herkes korkardı. O zaman Tanrı'ya inanarak bu korkudan kurtulmak karlıydı. Çıkarı düşünmek lazımdı.

Pascal açısından alınınca Tanrı yerine her şey konulabilinir. Güneş, su, hava, her şey Tanrı olabilir.

Avrupalılar Formoza’dan Kovuluyor, 1662

Koxinga'nın hakimiyet alanları

Şimdi, Çin denizindeki Avrupa ticareti, bölüşülmenin de etkisi ile iyice azalmıştı. Japonya artık Hollanda’nın yılda 3 – 4 gemisini limanlarına sokuyordu. Bu rakam önceden 12 gemiydi. Korsan Koxinga, Avrupalıları Formoza’dan kovdu (1662). Manila’ya gelen Çin yelkenlilerinin sayısı da Avrupa gemilerinden çok fazlaydı. İspanyol gümüşündeki azalma da Çin Manila ticaretini etkiliyordu.

Bu süreçte, Batı Çin’de, bir biri peşinden, anarşinin getirdiği katliamlar oluyordu. Bu kargaşa ve öldürmeler Güney Çin eyaletlerine de sirayet etti. Sonunda Mançular otoritelerini kurup, bu topraklara sükuneti getireceklerdi. Mançular terörü bastırdıklarında pek çok eyalet nerede ise tamamen boşalmıştı. Bumlar yeniden iskan edildiler.

1662 yılında Hollandalılar Koşin’i ellerine geçirdiler.

1662’de Osmanlı ordusu bir daha Erdel’e girdi. Avusturya yanlısı Yanoş Kemeny’yi görevden alarak Mihály Apafi’yi (1662 – 1690) Erdel tahtına oturttu.

Avusturya'nın Erdel'e karışıp, Osmanlı karşıtı prenslere arka çıkması, uzun süredir devam eden Habsburg-Osmanlı barışını zedelemişti. İlişkiler bozulmuştu. Daha Girit savaşı sürmesine rağmen Avusturya'ya savaş ilan edildi.

Fransa'da, Boulonnais bölgesi, askeri birlikleri ağırlama yükümlülüğü altındaydı. 50'li yılların sonuna doğru bu mecburiyet kaldırıldı ama hemen sonra yeni bir sürekli vergi kondu. 1662 yılında Boulonnais köylüleri 6 bin kişilik bir birlik donatarak isyan ettiler.

Hükümet ayaklanmayı bastırmak için hemen bir ordu yolladı. 6 binden fazla köylü öldü, 3 bin köylü esir düştü. 1200 kişi yargılandı ve bir kısmı idam edildi. 400 kişi yaşam boyu kürek cezasına çarptırıldı.

Bu sırada Fransa'da zaten mevcut olan Protestanlar üzerindeki baskı da artmaya başlamıştı. Protestanlar birer, ikişer Fransa'dan başka ülkelere kaçmaya başladılar. Önce az olan sayı, seneler geçip, baskı arttıkça büyüyecekti. Bir ara, Paris'te ilk toplu taşıma uygulaması (8 yolcu) yapıldı.

Rusya'da da memnuniyetsizlik vardı. 1662'de vergiler ve açlık karşısında sabrı taşan halk Moskova'da ayaklandı. Ancak Çar hareketi kan ile bastırdı.

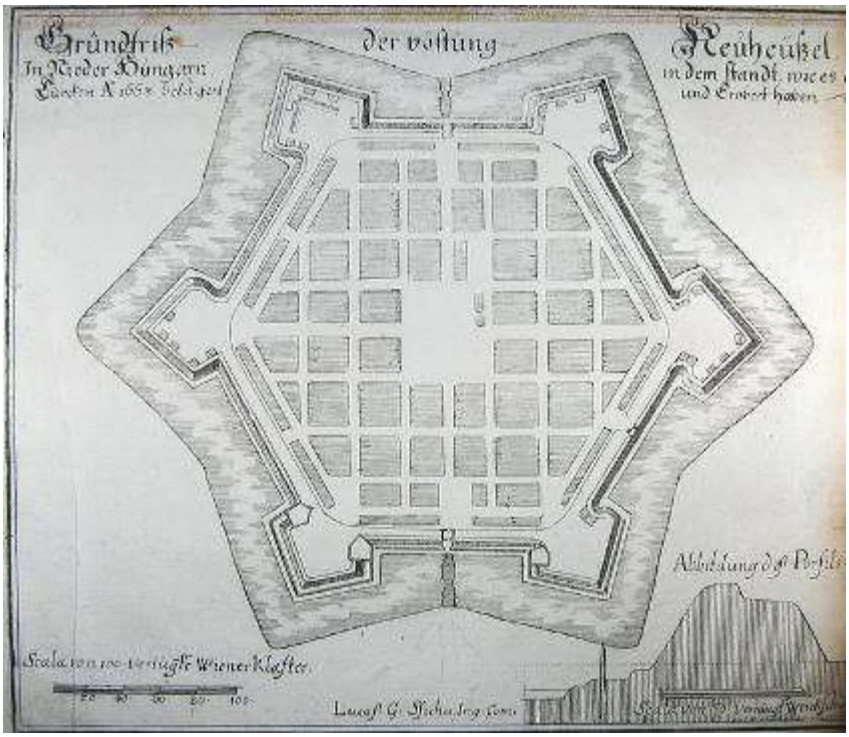
İngiltere'de Ocak vergisi uygulaması başladı. İngiltere Dunkirk'ü Fransa'ya sattı. Bu arada Royal Society hem resmileşti ve hem de ilk toplantısını yaptı.

1662 yılında Sabbatay Kudüs'e gidiyordu. Kendinin cinler tarafından ele geçirildiğine inanıyordu. Gaza'da Natan adında cinleri kovmada usta bir genç haham olduğunu duymuştu. Natan da Sabbatay gibi Yitshak Luri'nin Kabala'sını incelemişti. Natan, Sabbatay ile karşılaşınca onun gerçekten Mesih olduğunu söyledi. Sabbatay baştan düşünmediği pek çok şeyi de Natan'dan işiterek, Mesihliğine daha bir kani oldu.

Gürcüler, Osmanlı yönetimine baş kaldırmışlardı. Hatırlanacağı gibi pek çok Türk ve İranlı öldürülmüştü. Kars beylerbeyi Vezir Pamuk Mustafa Paşa, 43.000 askerle Kütayis'e gidip, tekrar itaat edilmesini sağladı.

Mısır'da iki yıl önce Fikariyya partisine mensup Memluk Beyleri öldürülmüştü, şimdi sıra Kasimiyya partisindeydi. Bu partiye mensup Memluklar kırıma uğradılar. Memluk Beylerinin asırlardır süren baskın etkileri bitti.

Köprülü'nün Almanya Seferi, 1663

Uyvar Kalesi

Aslında Osmanlı İmparatorluğu tekrar Venedik üzerine sefere hazırlanıyordu. Bu sırada Erdel meselesinde partiyi kaybeden Almanya'nın yeni bir atağa hazırlandığı haberi geldi. Zitvatoruk barışından beri iki ülke arasında resmi bir savaş olmamakla beraber, pek çok askeri hareket ve karşılıklı taciz yapılmıştı. Karşılıklı sınır problemleri ve akınlar bitmiyordu. Son tahlilden sonra, Almanya üzerine sefer öne alındı. Nisan 1663 yılında Osmanlı ordusu Belgrad'a doğru ilerlemeye başladı. 120.000 kişilik bir orduydu. 115.000 kişilik bir Kırım ordusu da sınırda bekliyordu. Avusturya barış isteyerek, elçi yolladı. Yapılan görüşmeler sonuç vermeyince veziriazam Fazıl Ahmet Paşa Uyvar üzerine yürüdü.

Padişah IV. Mehmet Edirne'deydi. Padişah gittikçe daha fazla oturmak için Edirne'yi İstanbul'a tercih ediyordu. Devlet yönetimi de Edirne'ye yerleşiyor, İmparatorluk oradan yönetiliyordu. Fazıl Ahmet Paşa Almanya seferine çıkarken yerine kayınbiraderi Vezir Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı kaymakam yapmıştı.

Ağustos ayında Estergon'da köprü kurularak karşıya geçildi. Uyvar kalesi Eylül ayında teslim oldu. Peşinden Tuna nehrinin solundaki Neograd ve Leva kaleleri alındı. Ordu kışlamak üzere Belgrad'a döndü.

Bu sefer Avrupa'da derin tepkilere neden oldu. Papalık, İspanya, Malta, Toskana, Fransa asker yollayarak Almanya'yı desteklediler. Fransa 5.000 kişilik bir birlik yollamıştı.

Bu yıl yapımına 1597 yılında başlanan Eminönü'ndeki Yeni Cami bitirildi. Bu da XVI. Yüzyıl Sultani camilerinin bir devamıydı. Ancak çok özenli yapılmış olan süslemelerindeki çiniler önceki asırların kalitesine ulaşamamıştı.

Portekiz'in İspanya hakimiyetinden kurtulmak için mücadelesi devam ediyordu. Ameyxial meydan savaşında Portekiz İspanya'yı yendi.

Kanada'daki Fransız sayısı artıyordu. 1640 yıllarında 200 sivil olduğundan bahsetmiştik. 1663 yılında bu sayı 2.500 kişiye yükselmişti. Kanada'nın Fransızlarla meskun kısmı doğrudan Fransız kralının yönetimine geçti.

Yeni Cami

Rusya koloniler kuruyor, 1664

Altay Dağları

Rusların Sibirya ve Uzak Doğu'daki keşiflerinden sonra, buraların kolonileşmesi başlamıştı. Aslında Uralları aşıp, Sibirya'ya giden Ruslar boyarların ve Rus asillerinin zulmünden kaçıyorlardı. Uralları aşan halk, yerli halk ile çok çabuk bağ kurdu. Gelenler zaten ya Türk kökenli veya Slav'dı. Slavlar ile Türklerin çabuk kaynaştığı bilinen bir şeydir. Gelenler ve Sibiryalılar çok çabuk kaynaştılar. Bu kaynaşma ileride çok uluslu bir Rus İmparatorluğu kurulmasında büyük katkı yapacaktır. Bununla beraber büyük acılar da çekilme değildir. Sibirya halkı ağır vergilere veya ödentilere maruz kaldılar. Hıristiyan yapılmak istendiler. Ürünleri çok ucuza almak isteyen tüccarların hışmına uğradılar.

Ruslar XVII. yüzyıl boyunca, Avrupa'daki topraklarının iki mislinden fazlasına sahip oldular. Asya'nın erişilmesi, en güç bölgelerine girdiler. Rusya uçsuz bucaksız bir ülke olmuştu. Ancak eski Sibirya kültürü de artık yok olmaya doğru gidiyordu.

1664 yılında Colbert tarafından Fransız Hint Şirketi kuruldu. Bu şirket, Hindistan'da İngiliz Doğu Hint şirketi ile amansız bir mücadeleye girişecektir.1664 yılında Fransız Hint şirketi, İran'a iki görevlisini yolladı. Bunlar aynı zamanda XIV. Louis'nin elçileriydi. Bunlara " Avrupa'nın büyük kralının generali ve elçileri " unvanı verilmişti. Elçi, Fransız şirketi için yılda 30 bin altın karşılığı gümrük muafiyeti elde etti.

1664'de Fransa'da arazilere konan yeni bir vergi, toprak sahiplerinin ayaklanmasına yol açtı. Onu başkaları da izledi. Ama hepsi bastırıldı.

Sömürgelerde ve Kuzey Amerika'da İngiltere Hollanda çekişme ve çatışmaları sürüyordu. Yeni Amsterdam (New York) Hollanda valisi kasabayı İngilizlere terk etmek zorunda kaldı.

Kuzey Amerika'daki tüm Hollanda kolonileri İngilizlerin eline geçiyor ve geleceğin ABD'sinin temelleri atılıyordu. Bu sırada bölgedeki Hollandalı sayısı 10.000 bulmuştu.

Cezayir korsanları, tüm Avrupa devletlerine olduğu gibi Fransızlara büyük zararlar verdiriyorlardı. XIV. Louis, Cezayir kıyısında bir üs ele geçirerek korsanları frenleyebileceğini düşündü. Cicelli limanı seçildi. Fransız donanması kıyıdan limanı ablukaya alırken, 8.000 kişilik bir yaya askeri de baskınla Cicelli'yi ele geçirdi. Yeniçeri Ağası Şaban Ağa tarafından Cicelli'ye hemen Osmanlı birlikleri sevk edildi. Fransızlar daha tahkimat yapamadan, 2.000 Fransız piyadesi öldü, diğerleri gemilere döndüler. Fransızlar Cicelli kentini terk edip, bir daha 166 yıl Cezayir'e sefer açmadılar.

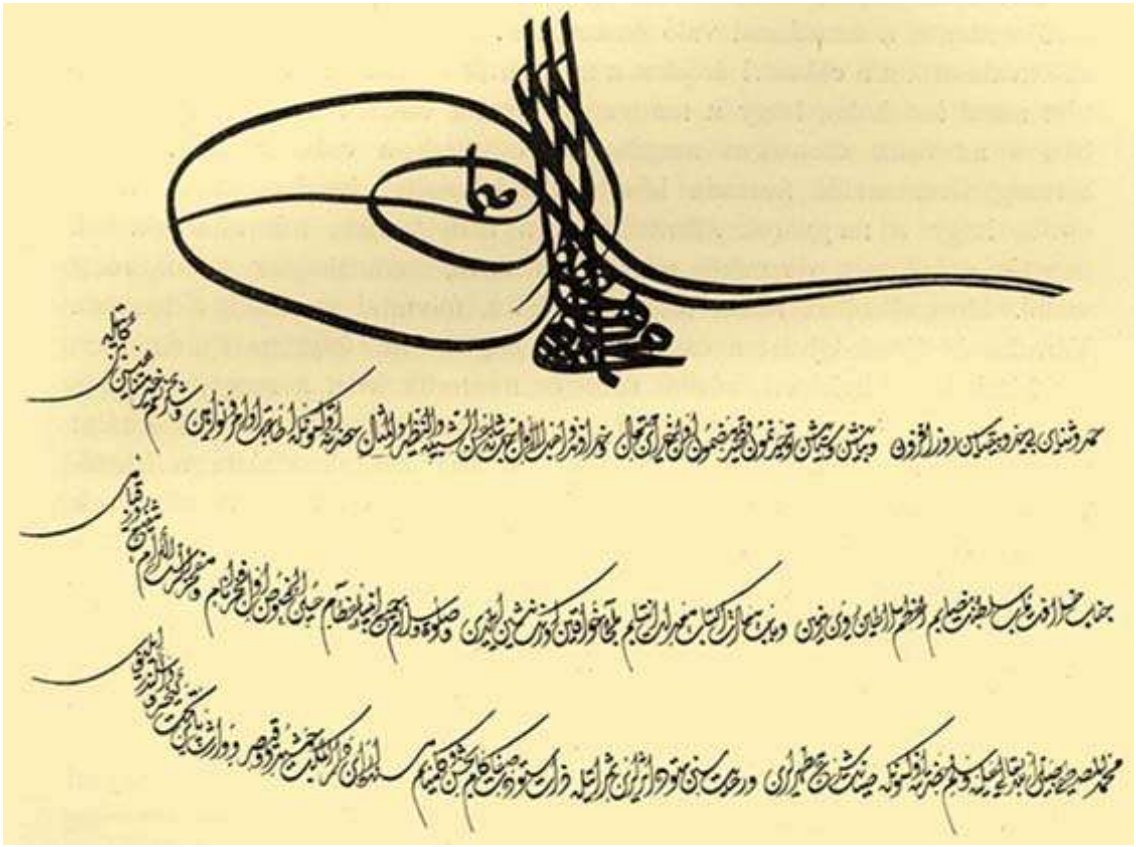
Saint Gothard savaşı

Nisan 1664'de veziriazam Fazıl Mustafa Paşa, Belgrad'dan tekrar, Alman seferi adıyla bilinen sefere çıktı. Avusturyalılara, İspanya, Fransa ve Alman prenslikleri önemli yardımlarda bulunmuştu. Avusturya Kanije kalesini kuşattı. Kanije beylerbeyi Pantor Hasan Paşa çok iyi bir savunma yaptı. Veziriazam da ordu ile gelince Avusturya ordusu çekildi. Osmanlılar Zerinvar kalesini alarak, yıktılar. Bazı ufak kaleler de alındı. Avusturya barış istedi.

Avusturya tarihine baktığımız zaman, 1664'te İtalyan asıllı bir asilzadenin, Raimondo'nun Avusturya ordularının başına geçirildiğini görüyoruz. Bu ordu henüz milli bir ordu değildi. Osmanlı Avusturya barış görüşmeleri sürerken, Raimondo, Saint Gothard savaşında, Osmanlı yeniçeri ordusunu kuşatıp imha ederek bir zafer kazandı. Bu zafer Osmanlı ordularının ilerlemesini durdurdu. Ama gelecek için durum Avusturyalılar açısından çok ümit var değildi. Nitekim bu savaşın sonunda Osmanlılar açısından önemli bir toprak kaybı söz konusu olmadı. Avusturya, bu nedenle olsa gerek, XVII. asır boyunca Osmanlılarla kavga etmeyi tercih etmedi. Diplomasi yolları denedi. Türk tehlikesini Hıristiyan devletler birbirinin üstüne itmekte ve öbürünü kışkırtmaktaydılar. Avusturya gibi Fransa'nın takip ettiği politika da

buydu. İsveç Krallığı da aynı sistemi izlemekteydi. Kimse Osmanlıyı üzerine sıçratmak istemiyordu.

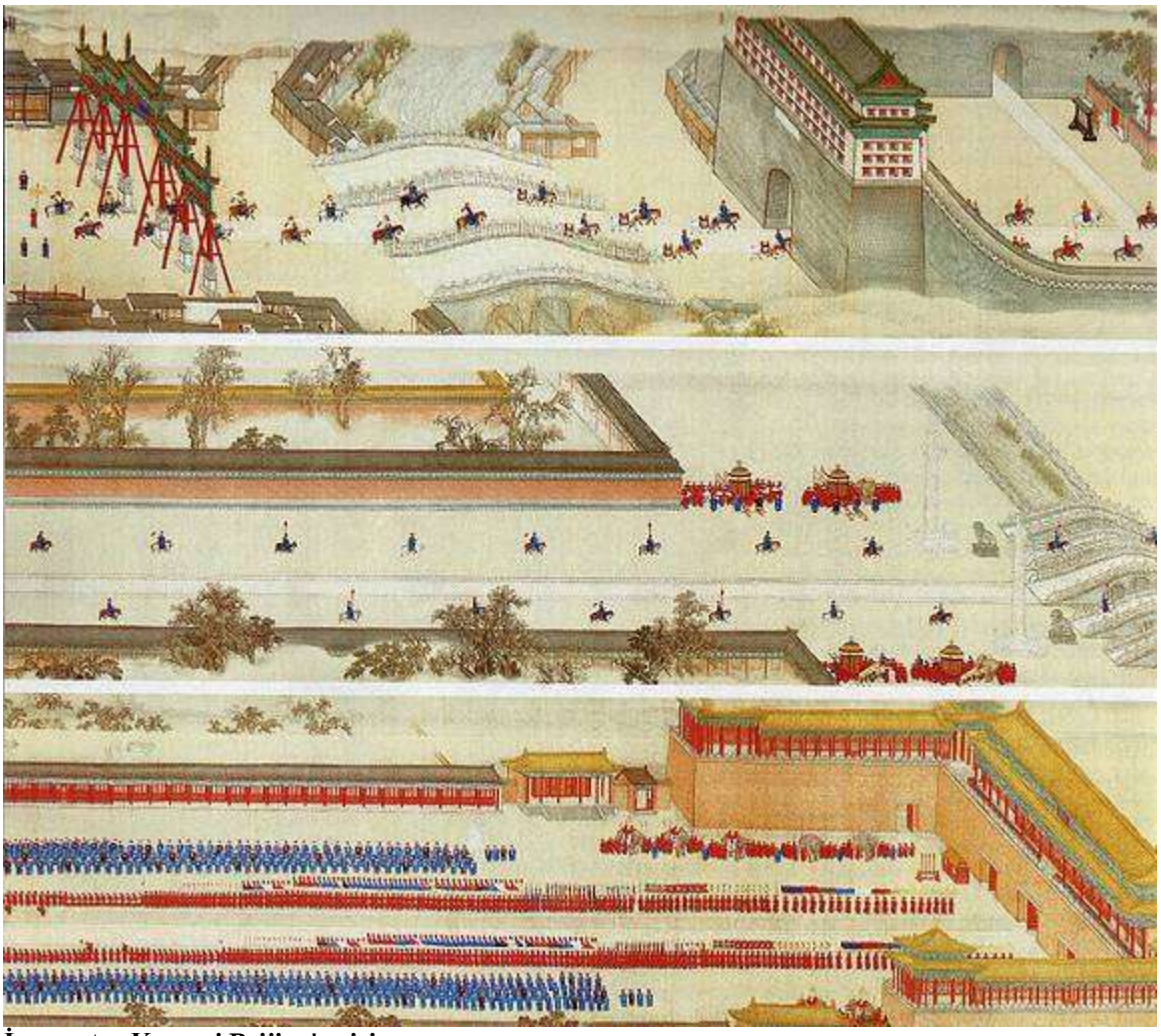
Osmanlı Avusturya, Vasvar-Eisenburg barış anlaşması, 10 Ağustos 1664'de, 20 yıl için imzalandı. Almanya, bu sefer sırasında Osmanlıların ele geçirdikleri yerlerin Osmanlıların olduğunu kabul ediyordu. Almanya Erdel'e karışmamayı taahhüt ediyordu. Almanya Osmanlılara 200.000 florin savaş tazminatı verecekti.

Vasvar-Eisenburg anlaşma metni

Mısır beylerbeyliğinde, Kahire'de yeniçeriler " mustahfizan " (bekçiler) diye adlandırılıyorlardı. Bu sırada sayıları 4899'du. Bu yeniçerilerle adlarına " azaban " ve " mütafarrika " denen altı ocak daha yardımcı oluyordu. Bunlarla birlikte toplam asker sayısı 13.673'di.

Çin’de Jendrinin üstünlüğü, 1665

İmparator Kang-xi Beijing'e giriyor

Çin İmparatoru Kang-Hi Konfüçyusçuluğa karşı büyük saygı gösterdi. Çu-Hi’nin Konfüçyus yorumu iktidara çok uygun bir yorumdu. Kang-Hi buna sahip çıktı. Sınavlar Ming zamanındaki gibi yapılıyordu. Wang-Yang-Ming öğretisi unutulmaya terk edildi. Okumuşlar Çu-Hi’nin Konfüçyus yorumuna sadık kalmışlardı. Her türlü yaratıcı yetenek kayboldu. Budizm ve Taoizm’in ilerletici yönünün kaybına sebep oldu. Çin’de sanki zaman tekrar durmuştu.

1665 yılında Çin’de Okumuşların hadımlara üstünlüğü kesinleşti. Hadımlara kamu işleri yasaklandı ve karşılığında ölüm cezası kondu. Pek çok hadımın işine son verildi. Bunların pek çoğu daha sonra işlerine dönmüş bile olsalar, artık üstünlükleri yoktu.

Kang-Hi her yıl birkaç ayını at sırtında, çadır içinde bozkırda geçiriyordu. Orta Asya’yı kendine tabi hale getirmişti.

Uzun zamandır devam etmesine rağmen belli ki Asya, Avrupa düşüncesini kabul etmiyordu. Ama teknik gelişmeyi istiyordu. Avrupa demek aslında Hıristiyanlık demekti. Asya Hıristiyanlığı reddediyordu. Hindistan ve İran'ı gezip, görmüş olan ünlü Fransız gezgini ve filologu Jean Chardin (1643 – 1713) şöyle diyordu: " Asya bizim Avrupa'mızdan başka bir dünyadır. Avrupa'da giyimden evlerimize kadar her yerde moda adı altında az çok bir değişiklik görürsünüz. Doğuda öyle değildir. Her yerde ve her şeyde bir süreklilik görülür. Elbiseler, yüzyıllardan beri nasıl biçilip, dikilmişse, bugün de öyledir. Buna bakıp, dünyanın bu parçasında, nesnelerin dış görünüşü, örfler, adetler, hatta konuşma biçimi, bugün nasılsa, iki bin yıldır öyle olduğu zannedilir ". Doğu bir Avrupalı için durağandı.

Fransa'da kırsal alandaki krallık vergileri düşürülmüştü. Buna karşılık asiller kendi alacaklarını köylüden daha kolay tahsil edebilir hale geldiler. Ancak merkezden çok uzak eyaletlerin asilleri oralarda köylülere çok kötü davranıyorlardı. XIV. Louis, durumu incelemek için, oralara olağan üstü mahkemeler yolladı. Kanunları açıkça çiğneyen bazı asiller idam edildiler. Bunların şatoları yıkıldı, ormanları yerle bir edildi. Kralın hışmından kaçanlara da gıyaplarında cezalar verildi.

Ancak, suçlu boyun eğer ve kralın hizmetine girerse haklarını geri alabiliyordu. Artık soyluların başlıca işi ve görevi aylaklıktı. Sanayi, ticaret veya tarımda çalışmak, çalışmaktı ve asiller için ayıptı, bir aykırılıktı. Çalışan bir soylu hemen sınıfı içindeki statüsünü kaybediyordu. Onu eski statüsüne ancak kral tekrar getirebilirdi.

XIV. Louis için en önemli sorunlardan biri Protestan Haklarının tasfiyesi meselesiydi. Protestanlara hakları 1598 yılında Nantes Fermanı ile tanınmış, Richelieu zamanında 1629 yılında yeniden tastiklenmiş ve vurgulanmıştı. 1665 yılında Protestan haklarına karşı saldırılar tekrar başladı. Huguenotlar, Katolikliği kabule zorlanıyorlardı. Katolikliğe dönenler eski dindaşlarına olan borçlarından muaf tutuluyorlardı. Ayrıca hem süvarilere bakmak yükümlülükleri bitiyor ve hem de 2 yıl vergiden muaf oluyorlardı.

1665'de İspanya kralı IV. Philippe öldü. IV. Felipe (IV. Philippe) İspanyol ordusunun Villaviciosa'da Portekizlere yenildiğini duyduktan birkaç gün sonra ölmüştü. IV. Philippe zamanında da babası zamanında olduğu gibi İspanya'da rüşvet almış başını gitmişti. Rüşveti en başta başbakanlar yiyordu. 1665 yılında İspanya tahtına 4 yaşında bir çocuk olan II. Charles çıktı. Öyle sağlıksız idi ki Avrupa sürekli onun ölüm haberini bekledi. Bu haberin gelmesi 35 yıl sürdü.

IV. Philippe ölünce, Fransa Marie-Thereze'nin çeyiz parasını istedi. İspanya'da para yoktu. Buna karşılık Fransa Pay-Bas'nın (Hollanda, Birleşik eyaletler, Flandre) güneyindeki toprakları istedi. İspanya ret etti. XIV. Louis İspanya'ya savaş ilan etti. Bu savaşa Tevarüs (veraset sırası) savaşı denir.

1665 yılında Robert Hooke mikroskobu icat etti. Bundan sonra Eustache, Malpighi, Riolen, Glisson, Graal, Swammerdan mikroskobu kullanarak ve hatta damarlara renkli sıvı enjekte ederek çalışacaklardı.

1665 yılında Osmanlılar Girit hazırlıklarını yapıyorlardı. Temmuz ayında Topkapı sarayında büyük bir yangın çıktı.

Fransa Maliyesi Yeni Kaynak Arıyor, 1665

Colbert

Fransa'da köylülerin üzerindeki vergi azaltılınca, hükümet yeni kaynaklar aramak zorunda kaldı. Bu işi de Maliye Genel Denetimcisi, Jean-Baptiste Colbert yaptı. Burjuva kökenliydi. Sanayi ve ticareti koruyordu. Büyük imalathaneler kurdu. Bunları devlet desteği ile yapıyordu. Bu da devlet giderlerini arttırdı. Bu iş için yılda 1 milyon lira ayrılmıştı.

Bu para zorda olan hazineyi daha da zora sokmuştu. Colbert dolaylı vergileri birkaç defa arttırdı. Mültezimlerle devletin arasını düzeltti. Saraydaki altın ve gümüş kap kacak eritilerek hazineye kondu. Saray erkanının ellerindeki de alındı.

Fransa'nın sürekli paraya ihtiyacı vardı, Colbert de bunu buluyordu. Bir yandan da ticaret dengesini tutturarak sermaye artımı sağlamaya çalışıyordu. İthalatın azaltılabilmesi için lüks eşya üretim imalathaneleri kurulmasını destekledi. Abbeville'de kurulu bir imalathanede 6 binden fazla işçi çalışıyordu. Lyon'da ipek dokuma atölyeleri vardı ve Fransa'nın ihtiyacının yarıdan fazlasını karşılıyordu. Alençon'da, Normandiya'da dantel üretimi yapılıyordu. Colbert sanayinin kurulması için, bu malların ithalinden kazanacağı paradan vazgeçmişti.

Bu sırada Fransa silah sanayi de gelişiyordu. İngiltere'den gizlice çelik üretim ustaları getirildi. Saint-Etienne'de silah üretimi başladı. Fransız ordusu şimdi 125.000 piyade, 47.000 süvariden oluşuyordu. Donanmada 276 gemi ve 60.000 mürettebat vardı. Fransız donanması 30 yılda 3 katı kuvvetlenmişti.

Ticaretin gelişebilmesi için Akdeniz'i Garonne'a bağlayan güney kanalı açıldı. Saint-Omer ile Calais arasında kanal yapımına başlandı. Kanalların dışında yeni kara yolları da yapılıyordu. Eski yollar genişletildi. Ülke içindeki gümrüklerin bir kısmı kaldırıldı. Dış ticaretin gelişmesi için ayrıcalıklı dış ticaret şirketleri kuruldu. Yeni sömürgeler elde edildi.

Dış ticaret şirketleri ile sömürgeler uluslar arası tehdit altındaydılar ve hazineye gelir getirecek yerde, para harcatıyorlardı. Colbert, birbiri ile uyumlu, uyumsuz, bir birini tamamlayan veya çelişen pek çok önlemi yürürlüğe soktu. Ama esas gelir kaynağı, hep olduğu gibi, çalışanların alın teriydi. Eski vergiler azaltılırken, durmadan yeni vergiler konuyordu.

Vergi, asillerin haraçları, mültezim baskısı altındaki halk ise umutsuzdu ve yanıtı başkaldırılardı.

1665'de veba tekrar geldi Ama bu sefer esas Londra'yı vurdu (Büyük Londra Veba salgını). Kent nüfusunun 1/6 sı olan 100.000 kişi öldü. Kral ve parlemento Londra'yı terk etti.

İngiltere'de II. Charles Anglikanlardan ve kralcılardan oluşturduğu parlementoya dayanarak, onun çıkardığı kanunlarla Presbiteryenleri kamu hayatından uzaklaştırıyordu. Buna göre bir kamu işi görmek, hatta seçimlere katılmak için, Anglikan kilisesine iltihak edildiğini yeminle bildirmek gerekiyordu. O günden beridir, İngilizler nüfuzlu devlet görevlerini alabilmek ve muhafaza edebilmek için Anglikan kilisesine mensup olmak zorundadırlar. Diğer mezhepler ancak orta halli İngilizlere açıktır.

BloemVaagen1665 savaşı (İngiltere-Datç)

İngiltere yönetiminin Presbiteryen aleyhtarlığı öyle boyutlarda idi ki II. Charles kapılarını Katoliklere ve diğer mezheplere bile açmayı denemişti. Ancak parlemento krala sadıktı. Ama Presbiteryenler gibi Katolikleri de uzaklaştırdı. Bir memuriyetin başında olan herhangi bir

kimse, ekmek ile şarabın İsa'nın eti ve kanı haline girdiği şeklindeki Katolik inancını ret ettiğine dair yemin etmek zorundaydı.

II. Charles din ve mezhep konusunda aldırmaz davranıyordu. Ancak yakınları, kralın Katolikliğe eğilimli olduğundan bahsederlerdi. Halk bu durumdan şüpheleniyor ama somut delil bulamıyordu. Kral 1685 yılında ölürken başucuna Katolik bir papaz çağırttı ve ona günah çıkarttı.

1665 yılında İkinci İngiliz-Datç savaşı başladı. Bu savaşın pek çok sahasında Hollandalılar üstün geldiler. Çünkü İngiliz gemilerinin pek çoğunun donanımları sökülmüştü. Parlamentonun donanma için verdiği ödenekleri II. Charles har vurup, harman savurmuştu.

Londra'da London Gazette adlı ilk gazete yayınlandı.

1665 yılında Fransa Osmanlılara tekrar büyükelçi yolladı. Bu oğul La Haye'dı. Girit nedeni ile Osmanlı Fransa münasebetleri çok kötüydü. Aralık ayında, Fransa'nın Girit'e yardım yollaması nedeni ile Fazıl Ahmet Paşa La Haye huzuruna çağırdı ve dövdü.

1665 yılında Rus Çarı, kendine muhalefet eden Moskova Patriğini hizaya getirmesi ile ilgili bir mektubu İstanbul Ortodoks patriğine yolladı. Padişahın müsaadesi ile Patrik, Antalya ve İskenderiye patriklerini Moskova'ya yolladı. Bunlar çarın istediği dini düzeltmeleri yaptılar.

Fener Rum okulu (Patrikhane yakını)

İstanbul Ortodoks Patrikliği için Fener Patrikhanesi adı geç tarihlerde kullanılmış bir tabirdir. Fatih Patrikhaneyi Georgios Skholarios Gennadios'a teslim ettiğinde, Patrikhane Pammakaristos'ta yani bugünkü Fethiye Camii olan yerdeydi. Patrikhane daha sorma Fener'e, birkaç değişiklikten sonra da Aya Yorgi kilisesine taşınmıştır. Bu kilise Tanzimat'tan sonra yapılmış olan Fener Rum Erkek lisesinin alt tarafındadır.

Fener Patrikliğine, Osmanlı İmparatorluğu Ortodoks tebaasını emanet etmişti. Bu kilise Ortodoks halkın vergilerini topluyordu. İmparatorluk açısından ve tebaa açısından bu çok önemli bir görevdi. Ayrıca herkes kendi cemaatine uygulamak üzere, Yahudi Hahamlığı ve Ermeni Patrikliği ile birlikte Ortodoks Patrikliği de kendi cemaatinin medeni kanun muhtevası dediğimiz evlenme, boşanma gibi işleri görüp, bunların kayıtlarını tutuyordu. İşte patriklik burada Roma hukukunu uyguluyordu. Bu hukuk kodekslerden geldiği gibi, herhangi bir değişikliğe uğramadan, uygulanıyordu.

Patriklik, devlet adına vergi toplama ve cemaatin medeni haklarını uygulama dışında çok önemli bir görev olarak Ortodoks halk için eğitimi düzenliyordu. Yunan, Arnavut, Makedon, Bulgar ve Sırp okullarını denetliyordu. Bu denetleme tabii ki Grek dilinin öne çıkartmış, okullar Grekçe eğitim yapar olmuştu. Bunun sonucunda da eğitim görmüş Arnavut, Bulgar vs kendini Helen zannetmeye başlamıştı.

Ortodoks ülkelerde milliyetçilik gelişince, bu kavga sadece onlarla Türkler arasında olmamıştır. Aynı şiddet de kendi aralarında da meydana gelmiştir. Daha sonra Sultan Abdülhamit bunu kullanacak ve bir denge oluşturacaktır. İttihat ve Terakki işbaşına gelince " Kiliseler kanunu " ile Ortodoks kiliseler arasındaki bu mücadele durdu. Bu da o ülkelerin Osmanlı İmparatorluğundan kopmasını kolaylaştırdı.

1665 yılında Oyrat hanlarından Sennge Rusya ile diplomatik ilişkiler kurmuştu. Bu sene ilk Oyrat elçisi Moskova'ya gitti. Karşılıklı olarak elçilerin gidip, gelişi başlamıştı. Rusya ile ticari ilişkiler de başlamıştı. Güney Sibirya halklarının vergiye bağlanması konusu da görüşülüyordu.

Fermat

Pierre de Fermat

Pierre de Fermat (1601, Beaumont-de-Lomagne – 12 Ocak 1665, Castres), Bask kökenli Fransız hukukçu ve matematikçidir. Yargıç olmak için Toulouse'da çalışmıştır. Fermat, memurluğundan geriye kalan zamanlarında matematikle uğraşmıştı. Differansiyel hesaba geometrik olarak yaklaşmıştı. Sayılar teorisinde önemli sonuçlar bulmuş, olasılık ve analitik geometriye de katkılarda bulunmuştur.

Modern sayılar kuramının kurucusu olarak kabul edilen matematikçisi Pierre de Fermat'ın adını taşıyan Fermat teoremi, şu şekilde ifade edilebilir:

Herhangi x, y, ve z pozitif tam sayıları için,

$$x^n + y^n = z^n$$

ifadesini sağlayan ve 2'den büyük bir doğal sayı yoktur.

Fermat, bu problemi çözmüş, kanıtı bulduğunu söylemesine rağmen kanıt bulunamamıştır.

Fermat'dan sonra matematikçiler bu önermenin bir türlü içinden çıkamamışlardır. Fermat'ın bıraktığı defterler arasında teoremin kanıtına rastlayamadıkları gibi, kendileri de ne doğruluğunu ne yanlışlığını kanıtlayabilmişlerdir.

300 yıl sonra, bu teoremin Shimura-Taniyama Konjektürü'nün bir özel durumu olduğu anlaşılmıştır. Ardından da 1993'te İngiliz matematikçi Andrew Wiles, eski öğrencilerinden Richard Taylor'un da yardımıyla ve cebirsel geometrinin çok karmaşık araçlarını kullanarak teoremi kanıtlamanın bir yolunu bulmuştur.

Sabbatay Zevi, 1666

Sabbatay Zevi

1666 yılında Çin Cizvitlerinin ve Hıristiyanlarının başı Schall öldü. İmparator Kang-Hi (Kang-xi, Kang-hsi) de ergen olmuştu. Schall yerine Verbiest'i getirtti. Verbiest, Müslümanların takvimde hata yaparak arayı 1 ay açtıklarını iddia etti. Müslümanlar ise böyle olması gerektiğini söylüyorlardı.

Kang-Hi, bir güneş saati getirtip, Müslümanlara ve Verbiest'e yarın öğlen vakti güneşin bulunacağı yeri hesaplamalarını istedi. Verbiest hemen hesapladı, Müslümanlar bir sonuca varamadılar.

Avrupalılar açıkça üstün durumdaydılar. Verbiest takvimi düzene koydu. Verbiest astronomi dairesi başkanı, altıncı sıradan mandarın, astronomi ve matematik konularında profesör yapıldı.

Cizvitler Çin için top dökmeye başladılar. Bu toplar sayesinde Mançular, başkaldırıları ezecek, Amur ırmağında Rusları ve Zungharları (Çungarlar) yenecektir. Cizvitler diplomatlık da yapmaya başladılar.

Osmanlı veziriazamı Fazıl Ahmet Paşa, Alman seferinden döndükten sonra, padişah IV. Mehmet tarafından Girit savaşını bitirmekle görevlendirilmişti. Köprülü Mehmet Paşa Çanakkale'deki Venedik tehdidini ortadan kaldırdığından bu yana 10 yıl geçmişti. Ancak

daha önemli sorunlar nedeni ile sıra Girit'e gelememişti. Fazıl Ahmet Paşa Kasım 1666'da Girit'e geçti.

Girit'te Venedik'in elinde Kandiye ile birkaç küçük kale kalmıştı. Ama Kandiye, uluslar arası bir problem halindeydi. Hıristiyan Avrupa ve Müslüman Osmanlı, bu kaleyi savunmayı veya düşürmeyi prestij meselesi haline getirmişlerdi.

1666 yılında Kırım Hanı Mehmet Giray 12 yıllık saltanattan sonra öldü. Divan yerine Adil Giray'ı getirdi. Adil Giray, Çoban Devlet Giray'ın küçük oğlu, I. Fetih Giray'ın torunuydu. Adil Giray 5 yıl hanlık yaptı.

Osmanlılarda, İzmirli bir Yahudi olan Sabbatay Zevi, 1666 yılında kendini Mesih ilan etti. Osmanlı topraklarından ve dışarıdan etrafında müritler toplanmaya başladı. Tüm dünya Yahudileri arasında coşku ile karşılanmıştı.

Önde gelen Hahamlar, Sabbatay Zevi'nin Mesihliğini tehlikeli bir saçmalık olarak ret ettiler. Ancak Sabbatay, yakında bir araya gelecek olan 12 Yahudi kabilesine yargıçlar seçmişti. Filistin Yahudileri Sabbatay'a akın ettiler. Natan, Osmanlı İmparatorluğu kentlerine, İtalya, Almanya ve Polonya'daki Yahudi cemaatlerine iyi haberi bildirdi. Şimdi tüm Yahudi dünyası Mesih'in peşindeydi. Yahudilerin asırlardır çektikleri çileler, Kabala öğretisi, dünyanın sonunun geldiği fikri, Batı Hıristiyanlığındaki gelişmeler, tüm bunlar Sabbatay Zevi kültürüne yaradı. Yahudilik tarihi boyunca pek çok Mesih iddiası olmuş ama hiç biri böyle yoğun destek görmemişti. Sabbatay hakkında kuşkuları olanların bunu açıkça söylemesi tehlikeli hale gelmişti.

Tüm Avrupa Yahudileri şimdi neşe içinde birbirlerine Sabbatay Zevi'yi haber veriyorlardı. Her yerde ilanlar veriliyor, Polonya ve Lituanya'da halk alayları tertipleniyordu. Osmanlı Yahudileri sebat (sebt) günü dualarında Sultan'ın adı yerine Sabbatay'ı koydular.

Büyük Londra Yangını

Tunus'ta tarım gelirlerini kontrol imkanına sahip bir aile yönetimi ele alıyordu. Bu aile Dayı Utman ile başlamıştı. 1613 – 1631 yılları arasında Murat Kürsü Osmanlıdan Paşa unvanını aldı ve görevini oğlu Hammuda'ya bırakabildi. Hammuda, Muratoğlu adını aldı. Hanedan Tunus'u 1702 yılına kadar yönetti.

1666 yılında I. Murat'ın yerine oğlu II. Murat geçti. Murat Bey kendisi ile dalaşan dayıları devirdi. 1675 yılına kadar iktidarda kalacaktı.

Fransa üretici güçlerini asillerin hizmetine vermişti. Merkezi yönetim asillerin saygınlığını arttırmaya çalışıyordu. Bu uğurda soylulaşmış burjuvalar bile yıpranıyorlardı. Unvanları ve ayrıcalıkları ellerinden alınıyor, yeni vergiler tahakkuk ettiriliyordu. Soylulaşmış burjuvalar yıpratılsa bile, soyluluk unvanı verilmesi bir gelir kaynağıydı. Maliye bakanlığı sık sık bu yola başvuruyordu.

Londra'da tam veba sonlanmıştı ki büyük bir yangın çıktı (Büyük Londra Yangını). 13.200 ev ve 87 kilise ve St. Paul Katedrali yandı.

Hindistan'da, Babür İmparatoru Evrengzib'in (Alemgir Şah) kuvvetleri, Portekizleri Bengal kenti limanından kovdular.

İsaac Newton (1642 – 1727) bu yıllarda matematik, mekanik, optik üzerinde çalışmaya başladı. Güneş ışığını tayflara ayırmak için optik prizmayı kullandı.

Pascal'dan sonra 1666'da İngiliz Samuel Morland da (1625 – 1695) hesap makinesini bulmuştu.

Moulay al-Rashid (Mulay el Raşit), Fas yönetimini eline geçirdi.

Kutsal Ferman, 1667

Kang-Hi avda ve korumaları

1667 yılında İran Safevi tahtına Süleyman çıktı (1667 – 1694). Şah Abbas'tan beri İran ordusunun belkemiğini oluşturan Türk boylarının ordu içindeki gücü iyice azalmıştı. Buna paralel Safevilerin gücü de azalıyordu. Yeni şahlara atalarından karakter mirası olarak ne kaldığı pek belli değildi. Hepsi aşırı içki içiyor ve zevk ile sefaya düşüyorlardı.

Çin edebiyatında anne ve babaya boyun eğme göklere çıkarılıyordu. İmparator ülkenin babasıydı, hükümdara bağlılık öğütleniyordu. Kang-Hi (Kang-hsi, 1663–1722), bütün bu edebiyatı bir araya toplattı. 44 cilt tutan bir külliyat oluştu. 36 cilt halinde klasik edebiyat ve Çin sözlüğü ortaya çıktı. Kang-Hi'nin kendisi de yığınla mısra yazdı. 1670 yılında " Kutsal Ferman " adlı eseri, 16 adet de manevi özdeyiş yazarak Okumuş Kişi saygınlığı kazandı.

1667 yılında Çin'de Hıristiyan sayısı 300 bine ulaşmıştı.

Mançular isyanları bastırmış, topraklara dokunmamışlardı. Jendri yavaş yavaş Mançulara ısınmaya başlamıştı. Şimdi sarayda Minglerin haremağaları yoktu. Klikler yoktu. Onların yerine ülkenin işlerinin konuşulduğu bir ortam doğmuştu. Hükümet işleri için Çin bilginleri aranıyordu.

Akademiye ait olanlar kitleler halinde Pekin'e akın etmeye başladılar.

Çin'de yeniden bir yükseliş başlamıştı. Bu yeni dönemde Jendri de köylüye karşı davranışlarında biraz daha temkinliydi. Klikler yok olmuş, rüşvet ortadan kalkmıştı.

1667 yılında Zunghar (Cungar) Hanı Sengge, üçüncü ve sonuncu Altan Hanı Erinchin Lobsang Tayiji'yi ele geçirdi. Böylece uzun yıllardır bölgede devam eden Altay Hanlar hakimiyeti sona erdi.

Osmanlı İmparatorluğunda, Fazıl Ahmet Paşa Girit savaşını fiilen yönetmeye başlamıştı. Venedik ile durmadan barış görüşmeleri yapılıyor, ama bu görüşmeler neticelenemiyordu. Osmanlılarda iyice tahkim edilmiş olan Kandiye'yi ele geçiremiyorlardı. Ancak Osmanlı baskısı gün be gün artıyordu.

Dininden Dönene Para

İngiltere-Datç ikinci savaşı

İkinci İngiliz-Datç savaşı İngiltere'nin üstünlüğü ile bitti. Breda anlaşması ile Hollanda Kuzey Amerika'dan el çekti. O zaman 2.000 kişilik nüfusu olan Yeni Amsterdam şehrini (New York) İngiltere'ye bıraktı.

Rusya ve Lehistan uzun süredir, Ukrayna üzerinde hakimiyet kurabilmek için birbiri ile savaşıyordu. 1667 yılında aralarında anlaşarak Ukrayna'yı paylaştılar. İki ülke arasındaki sınır Dinyeper nehri oluyordu. Bu arada Ukrayna Kazakları da bu iki devletten birinin yönetimi altına girmişti. Kazaklar direnmeye çalışıyorlardı.

Fransa'da 1667'de Fransa'da Protestanları Katolikleştirme çabaları devam ediyordu. Hükümet " Dinden Dönenler Kasası " nı oluşturdu. Katolikliği kabul edenlere sosyal statülerine bağlı olarak para veriliyordu.

Veraset Savaşı başladı. Fransa, Flanders ve Franche-Comté'ye saldırdı. Fransa ordusu grenadiers (el bombası atan askerler) kullanmaya başladı.

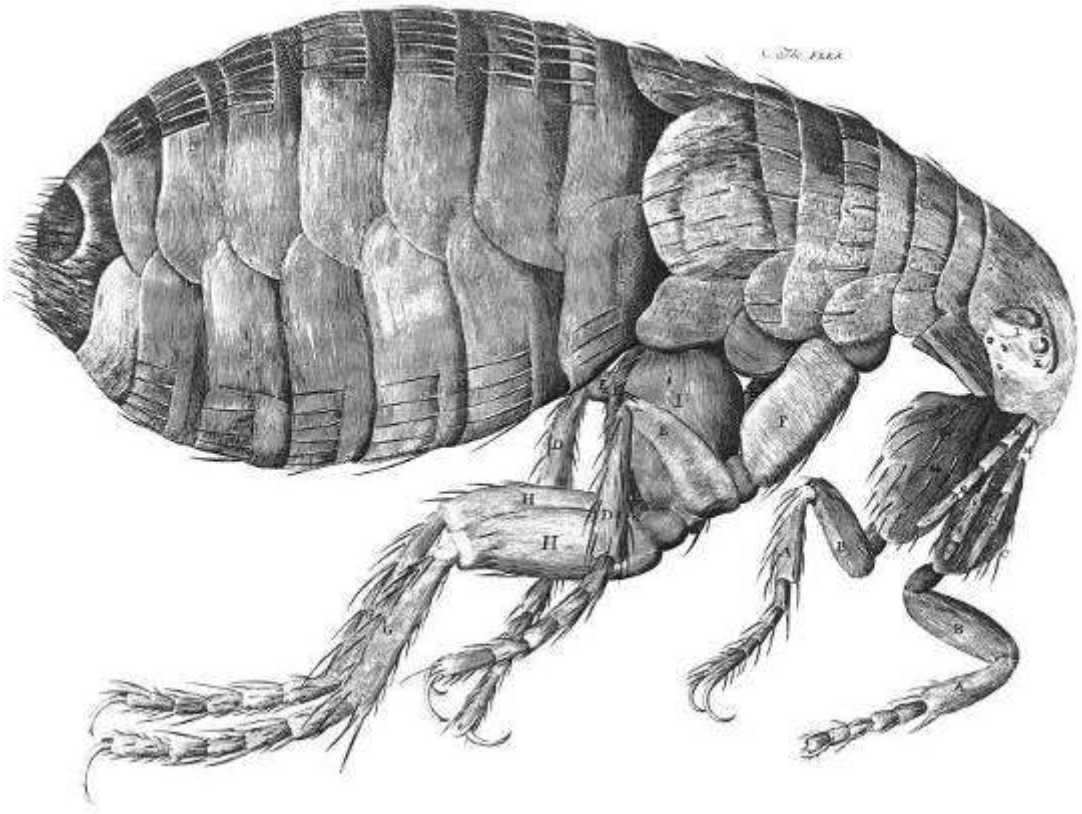
1667 yılında, Don Kazakları, başlarında Stepan Razin olmak üzere Hazar'a doğru önemli bir akın yaptılar. Stepan Razin zengin bir ailedendi. Don Kazaklarının elçilik heyetlerinde yer almış, deneyimli ve dengeli bir kişiydi. Sefer başlayınca Kazaklar Hazar kıyısındaki Layik kasabasını ellerine geçirdiler.

Kan Nakli, 1667

1667'den itibaren Newton Cambridge Üniversitesinde matematik profesörü oldu.

1667 Nisan ayında büyük bir deprem Dubrovnik'i yerle bir etti. Halkının yarısı öldü.

İnsanlarda ilk kan transferi Dr Jean-Baptiste Denys tarafından gerçekleştirildi. 15 yaşlarında bir oğlan çocuğuna koyun kanı transfer edilmişti. Nakil başarılı oldu ancak daha sonra hasta ölünce Denys cinayetle suçlandı.

Hooke'un çizdiği pire

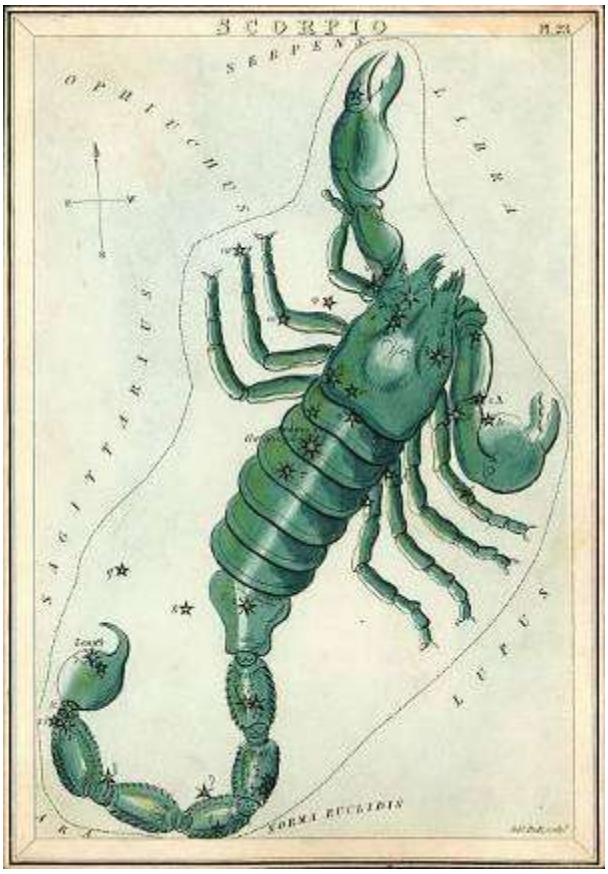
Robert Hooke, nefes almak için kan dolaşımının şart olduğunu gösterdi.

Kafkasya'da meydana gelen depremde 80.000 kişi öldü.

Babür İmparatoru Alemgir, Shivaji'yi Raja yaparak ve vergi toplama yetkisi vererek kendine bağladı.

Canlılar tohumdan çıkar, 1668

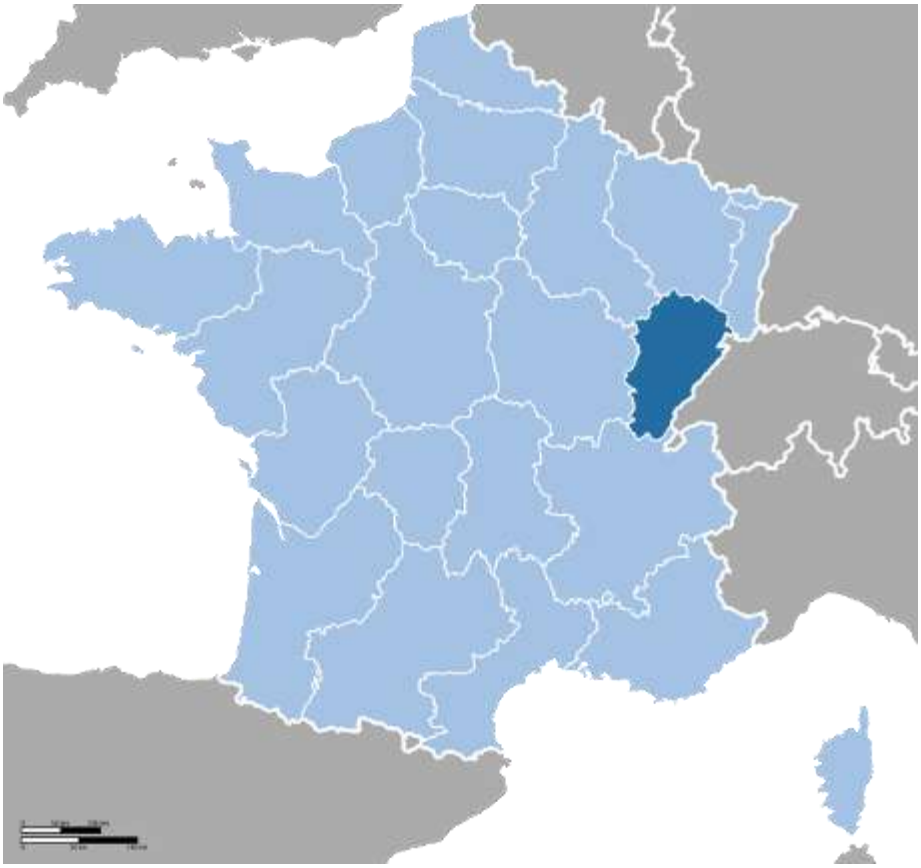

Kazaklar Hazar denizinde gelip, İran kıyılarını yağmalıyor, yakıp, yıkıyorlardı. 1668 yılında İran Hazar denizine bir donanma indirme kararı aldı. Ancak karara rağmen bir ay hiçbir şey yapılmadı. Çünkü ay Akrep burcundaydı. Kıyı halkı katlediliyor, yardım istiyordu. Ama ay Akrep burcundaydı. Müslüman Peygamberi, ayın Akrep burcunda olmasını hayra alamet görmemişti. İşte bu nedenle tehlike var diye yapılacak her şey erteleniyordu. Bu örnekteki gibi, İranlılar, Hindular, Çinliler sanki bir büyünün içine hapsolmuşlardı. Tılsımlar, muskalar, nazarlıklar, büyülü ilaçlar, hayat büyüler arasına sıkışıp kalmıştı. Tek hayata ışık tutan astrolojiydi. Hele Kuran her şeyi dikte ettiriyordu. Oturup, kalkmak, yiyip içmek, karı koca ilişkileri yani yaşamın her durumu Kuran'ın, o yetmez ise Sünnetin içine hapsolmuştu.

Avusturya İmparatorluğuna bağlı Macarların Protestan olanları baskı altındaydılar. Avusturya onları Katolik olmaya zorluyordu. Macar Protestanları korunmak için Osmanlı İmparatorluğuna başvurdular. Ancak bu sırada Fazıl Ahmet Paşa Kandiye kuşatması ile meşguldü, Macarların talebi ele alınamadı.

Fransa'da XIV. Louis baştan beri bir Fronde hareketinden korkuyordu. XIV. Louis, iktidarının ilk yıllarından başlayarak, meclislere karşı savaş açtı. Meclislerin (Şehir meclislerinin ve özellikle Paris'in) siyasi ve iktisadi ayrıcalıklarını ellerinden almaya çalıştı. En önce, yeni kanunlar geçerken meclisin sahip olduğu şerh haklarını (uyarma hakkını) sınırladı.

1668 yılında XIV. Louis bizzat Paris Meclisine gitti. Tutanaklardaki “ Fronde “ ile ilgili tüm sayfaları çıkardı ve yırttı.

Frenche-Comte

Şubat 1668’de Lizbon Anlaşması ile Portekiz Restorasyon savaşı bitti. Bu anlaşma ile İspanya Portekiz’in bağımsızlığını tanımış oluyordu. Portekiz’in Restorasyon Savaşlarını kazanmasında Fransa’dan yollanan askeri birliklerin önemli katkısı vardı.

Hatırlanacağı gibi XIV. Louis, Marie-Thereze’in mirası meselesinden 1665’de İspanya’ya savaş açmıştı. İspanya bu savaşa hazırlıklı değildi. Fransa kolayca Güney Flandra topraklarını ele geçirdi. Ancak bu savaş diğer Avrupa devletlerini kaygıya düşürmüştü. İngiltere, Hollanda ve İsveç, hemen bir araya geldiler. XIV. Louis Franche-Comte denen toprakları terk ederek, barışa gitti. 2 Mayıs 1668 tarihinde Aix-la Chapelle Anlaşması imzalandı. Fransa’da Lille ve Flandra’nın bir parçası kalıyordu.

Don Kazakları İran kıyılarında cirit atıyorlardı. Safeviler sonunda donanmalarını denize indirdilerse de Stepan Razin, onları yendi. Kazakların eline çok ganimet geçmişti.

Redi (1626 – 1697), “ Böceklerin Üremesi Üzerine Araştırmalar “ adlı eserini yayınladı. Burada kurtların, cesetlerin çürüyüp, kokuşması ile kendiliğinden oluşmadığını söylüyordu. Kurtlar sineklerin bıraktıkları yumurtalardan doğuyorlardı. Canlı varlıklar tohumların eseriydiler.

Girit Osmanlıların, 1669

Kandiye

1669 yılında Cizvit Martini, Çin'in eski tarihi ile ilgili bir kitap yayınladı. Bu kitapta, ilk Çin imparatoru milattan önce 2952 yılında yaşamış görülüyordu. Bu tarih Kutsal Kitaptaki tarihten 660 yıl daha eskiydi. La Peyrere'nin kuramı güçlenmişti.

Papalığın Çin dini törenleri için verilen 1645 ve 1656 tarihli kararlarının her ikisi de 1669 yılında bir Papalık kurulunca onaylandı. Daha önce anlatıldığı gibi kararlar arasındaki çelişki yok edilmişti. Daha sonraları 1656 kararı nedeniyle, Cizvitler puta tapmaya izin vermekle suçlanacaklardı.

Osmanlılar da ise, artık, devşirme usulünün zimmi tebaa arasından uygulanması güçleşmişti. XVII. yüzyılda, bir dönemde ancak 2–3 bin oğlan toplanabilir olmuştu. Buna karşılık eski devşirmeler kendi çocuklarını Enderun mekteplerine yollayıp, Enderun odalarına yerleştiriyorlardı.

Etna Dağı püskürdü. Nicolosi kasabası yok oldu, 20.000 kişi öldü.

Osmanlılar Fransa Kralı XIV. Louis'e bir elçi yolladılar. Elçi, düşük rütbeli bir Padişah yaveriydi. Elçinin gelişi Fransa'da büyük bir olay oldu. Osmanlı modası başladı, elçiden ilham alan eserler yazıldı, müzikler bestelendi. Fransa'ya kahveyi tanıtan bu elçi Süleyman Ağa'dır.

XIV. Louis Katolik'ti. Mutaassıp bir dindardı. İspanya krallarının Escorial'e çekilmesi gibi o da Versailles'a çekilmişti. Etrafı rahiplerle doluydu. Fransa'da tek din ve tek mezhep görmek istiyordu. Protestanlardan nefret ediyor, nerede ise onları dinsiz sayıyordu. Fransız Protestanlarına karşı sert tedbirler almaya başladı. Halbuki bu hiç de akılcı bir politika değildi.

Girit kuşatması Ağustos 1669 yılı sonlarına kadar sürdü. Girit Venedik kuvvetlerinin başkomutanı Morosini idi. O ve askerleri kahramanca savaşıyorlardı. Girit savaşının tüm safhasında ve bu son safhada da, her iki taraftan da pek çok tanınmış kişi ölmüştü ve ölmeye devam ediyordu.

Girit'e yapılan bu son Osmanlı saldırısı sırasında, padişah IV. Mehmet'te gereğinde Girit'e gidebilmek için Yunanistan'a gelmiş, Teselya'da avcılık yapıp, dolaşıyordu. Padişah Olympos dağına tırmandı, bu sırada bir de kaza geçirdi. Bu sırada Fransa Girit'e Noailles Dukası komutasında 16.000 kişilik bir yardım ordusu yollamış, bu kuvvetler de Kandiye müdafilerine katılmışlardı. Ayın sonuna doğru, son Venedik kalesi de teslim olmaya karar verdi. Bundan sonra Venedik ile bazı palangalar onlarda kalmak şartı ile barış imzalandı. Girit Osmanlıların olmuş, 24 yıllık savaş bitmişti. Osmanlı ordusu kente girerken yerli Rumlar alkış tutuyor, lehte nümayiş yapıyorlardı.

Girit savaşı çok uzun süren bir savaştı. Bu savaşın bu kadar uzaması Osmanlı toplumunda büyük sarsıntılara sebep olmuştur. Hatırlanacağı gibi, bu savaş sırasında Venedikliler Çanakkale çıkışını kalyonlarla kapatınca, kadırgalardan oluşan Osmanlı donanması Çanakkale'den dışarı çıkamamıştı. Bu da Osmanlının gemi teknolojisinde önemli bir değişiklik yapmasına neden oldu. Osmanlılar kalyon yapmaya başladılar. Ancak bu yeni teknoloji de bir kalyon bir kadırganın dört misline mal oluyordu. Ortalama bir kalyon da 60 – 70 top bulunuyordu. Ama üç ambarlı bir kalyona 130 top konuluyordu.

Bilindiği gibi uzun zamandır, Haliç tamamen bir tersane mıntıkası olmuştu. Hatta o kadar ki XVIII. Yüzyılda III. Selim ve II. Mahmut'un köşk ve yalılarını bile yıkılarak tersane bölgesi içine alınacaktır. Osmanlılar için sanayi ve askeri sanayi her şeyden daha önemliydi. Zaman içinde gelişen tersane İstanbul'da Galata'dan Hasköy'e kadar tüm bölgeyi içine aldı. Tersane bölgesinde asayiş Kaptan Paşaya aittir. Bu bölge Kaptan Paşaların yaptırdığı cami ve imaretlerle doludur.

Zamanın Venedik kaleleri Barok çağı kaleleriydi. Bunlar, Fatih Sultan Mehmet döneminin kalelerine hiç benzemezlerdi. Bu kalelerin topla yıkılarak alınması söz konusu bile değildi. Bu nedenle Osmanlıların Girit'i almaları 25 yıl sürmüştür ama bu savaşta büyük bir mühendislik çalışması söz konusudur. Osmanlı mühendislerinin önemli çalışmaları sayesinde Girit alınabilinmiştir.

Ayrıca Venedikliler de öyle yumuşak askerler değildi. İnatçı ve kahraman savaşçılardı. Kaleyi alan büyük Osmanlı sadrazamı Venedik kumandanı Morosini'ye büyük bir komutana yapılacak saygıyı göstermiştir. Venedikliler vira ile teslim olmamalarına rağmen, öyle olmuş gibi davranılmıştır.

Bu sırada Osmanlı hukuku gittikçe İslamlaşmıştı. Bunun en önemli etkileri toprak mülkiyetinde görülüyordu. Girit'te Osmanlı devleti toprağın en üst mülkiyetini almadı. Girit köylüleri topraklarının mülkiyetini ellerinde tuttular. Miras ile toprak varisler arasında

dağıtılıyordu. Osmanlılar devletin mülkiyetine sahip olmadığı Girit topraklarından bir toprak vergisi almaya başladılar. Bu " haraç " dı.

Girit 450 yıl Venedik hakimiyetinde kalmıştı. Ada Osmanlılara geçtikten sonra hızla Müslümanlaşmaya başladı. Bu gelişme kendiliğinden olmuştu. Ortodoks halk din değiştiriyordu. Yüz yıl sonra adanın yarısı Müslüman olmuş olacaktı.

Osmanlılar dış sorunlarını ve orduyu meşgul eden önemli meseleleri halletmişlerdi. Fazıl Ahmet Paşa orduyu boş bırakmak istemiyordu. Ukrayna'yı ele aldı. Orada dağınık bir halde Kazaklar yaşıyordu. Bunlar komşu ülkelere, bu arada Lehistan ve Osmanlılara, sık sık yağma akınları yapıyorlardı. Tüm çevre Kazaklardan bıkmıştı. Hatırlanacağı gibi Osmanlılarda Karadeniz'e nehir çıkışlarındaki kaleleri kuvvetlendirerek, Kazakların İstanbul ve Anadolu kıyılarına gelmelerini ancak önlemişlerdi.

1669 yılında Lehistan tahtı açılmış, seçim yapılacaktı. XIV. Louis, Neuburg prensi Friedrich Wilhelm'i, İmparator Lorraine dukası Karl'ı destekliyorlardı. Ancak Leh asilleri Michel Wisnowiecki'yi kral seçtiler. Michel Wisnowiecki'nin 12.000 kişilik şahsi bir ordusu ve Ukrayna'da büyük toprakları vardı. Bu işe XIV Louis çok içerledi. İmparator ise kız kardeşini yeni krala verdi.

1669 yılında, Kazaklara Lehistan saldırdı. Bu Kazaklar Osmanlılardan korunma istiyorlardı. Osmanlılar bu saldırıyı savaş nedeni saydılar. Dinyeper Kazakları Osmanlı ve Kırımı tutuyordu. Zaporog kazakları ise Polonya kralından yanaydılar. Aralarında çelişki vardı ve birbirleri ile kapışıyorlardı.

Yahudilerde Büyük Hüsran

Sabbatay Zevi, Abydos'ta hapiste

Sabbatay Zevi, Ortodoks Yahudilerin ve Haham başının husumetini üzerine çekmişti. Yahudiler huzursuzlanınca, Fazıl Ahmet Paşa önce Sabbatay Zevi'yi çağırttı, sonra da İstanbul'da hapse attı. Daha sonra da Edirne'ye sürdü.

Divan, Sabbatay'ı sorguya çekip, ona iki tercih sundu: Ölüm veya Müslüman olma. Sabbatay Müslüman oldu, yandaşları da Müslüman oldular. Sabbatay yandaşlarına Yahudi dininin üstünlüğüne olan inancı içlerinde saklı tutmalarını öğütlemişti. Ortodoks Yahudiler hala yakınıyorlardı. Sabbatay, Arnavutluk'ta Berat'a gönderildi. 1675 veya 76'da orada öldü. Yandaşları bugün dönme adı ile anılırlar.

Sabbatay Zevi'nin ölümü değil Müslümanlığı seçmiş olması bütün Yahudiler arasında büyük bir hüsrana neden oldu. Yahudiler Kendilerini aldatılmış ve kirlenmiş hissediyorlardı. Kabala'dan da koptular. Bundan sonra uzun bir süre Yahudilerin Kaballaya olan ilgisi bitti.

Don Kazakları şimdi de Volga'dan yukarı doğru çıkıyordu. Kazaklara Astragan kapılarını açmıştı, Çaritsin de açtı. Kazaklar oralardaki mahkumları serbest bıraktılar. Şimdi peşlerinde bir de yığınla haydut vardı.

Bengal'de açlık vardı. 3 milyon kişi açlıktan öldü.

Kimyacı Nicolas le Fevre (1615 – 1669) paslanan nesnelerin ağırlaştığını saptamıştı. Oksijene evrensel ruh diyordu. Bu evrensel ruh ışık şeklinde yıldızlardan çıkıyordu. Havada nesneleşiyor, madenler, bitkiler ve hayvanlarda aynı sonucu doğuruyordu. Kanı inceltip, akışkanlığı sağlıyordu.

Alman Becker, cisimleri ayrışmaz ve birleşik diye sınıflandırıyordu. Birleşik cisimler hem ayrıştırılabilinir ve hem de tekrar oluşturulabilinirlerdi.

Antonio Stradivari, ilk violini yaptı.

Antonio stradivari

Düşünür Arnold Geulinex öldü (1624 – 1668). Kendinden sonra pek çok düşünürü etkilemiştir. Erdem Tanrı'nın düzenine boyun eğmektir. Akıl ise Tanrı'nın örneği olduğundan, akla uygun davranılmalıdır. Ne olsa, ne yapılsa bunu sonsuz olan Tanrı yapar. Sonluların bir şey yapma gücü yoktur. Sonlular kendilerini bile etkileyemezler. İnsanlar olup bitenlere bakan birer seyircidir. Geulinex akıl Tanrı'ya karşı koyarsa ne olacağını tartışmamıştır. Herhalde Tanrı'ya karşı koyan akıl akıl değildir.

Rembrandt

Rembrandt'ın kendi portresi

1669 yılında büyük Barok ressam Rembrandt öldü (1606 – 1669).

Rembrandt Harmenszoon van Rijn, Hollandalı ressam ve baskı ustasıdır. Avrupa ve Hollanda sanat tarihinin en önemli ressamlarından biridir. Hollanda'nın ticaret, bilim ve sanatta atılım yaptığı Hollanda Altın Çağında yaşamıştır. " Işığın ve gölgelerin ressamı " olarak da anılır. Rembrandt'ın mezarı bilinmemektedir.

Rambrand Nightwatch

Three Crosses 1653

Leibniz

Gottfried Wilhelm von Leibniz

Leibniz, Gottfried Wilhelm (1646–1716) Leipzig'de doğdu. Ünlü Alman filozofu, matematik, metafizik ve mantıkçısıdır. İleri sürdüğü yeni düşünce ve görüşleriyle tanınan, bilim dünyasının en önemli sistemci düşünürlerinden biridir.

Babası Leipzig'deki üniversitede ahlak ve felsefesi dersleri veriyordu. Leibniz babasının ölümünden sonra okuldan ayrılarak kendi kendini yetiştirmeye başladı. Tarihe karşı büyük bir ilgi duyuyordu. 8 yaşına geldiği zaman Latinceyi öğrenmişti. 12 yaşında ise Yunanca öğrenmeye başladı. Bir yandan da mantık bilimiyle ilgili kitaplar okuyordu. 15 yaşında Leipzig Üniversitesi'ne girdi. Almanya'da felsefe tarihinin kurucusu sayılan Jakob Thomasius'tan felsefe okudu. 1663'te Jena'ya giderek buradaki ünlü matematik bilginlerinden ders aldı.

Leibniz, 25 yaşına geldiği sırada yayınlanmış birçok önemli eseri vardı. Bir ara politika ile ilgilendi, bu konuda da bazı eserler yazdı.

Leibniz, XVII. yüzyıl filozoflarının çoğu gibi, felsefesinde Descartes'in töz kavramından hareket etti. Leibniz'e göre dünyanın, varlıkların temelinde " monat'lar " (tek tek varlıklar, bölünmez özler) vardı. Monatlar kendi kendilerine hareket edebilen, algılayabilen temel varlıklardı. Yalnız monatların özü " kuvvet " olduğu için, ne bir şekli, ne hacmi, ne parçaları vardır. Monatları özü faaliyet olan ruhsal noktalar gibi düşünmek gerekir. Bundan dolayı monatlar, kendi kendilerine harekete geçerler. Onları, Demokritos'un, maddecilerin atomlarından ayıran husus, maddesel olamamaları, kendi kendine hareket edebilmeleridir. Monatların her birinin faaliyeti, geçmişin sonucu ve geleceğin belirleyicisidir. Monatların monatı da Tanrı'dır. Leibniz'e göre monatlar önceden belirlenmiş bir düzen içinde bulunurlar. Buna " Önceden Düzen Kuramı " denir.

Düşünce diğer düşünürler tarafından aydınlanmaya doğru götürülürken, Leibniz ortaya çıkıp, Skolastiği tekrar gündeme getirmişti. Can çekişiyor, öldü, hortladı falan derken Skolastik gündeme gelmişti. Leibniz bilgili, akıllı ve kolayca alt edilebilecek biri değildi.

Leibniz düşünce sistemine göre düşünce ilkeleri, genel fikirler, insan zihninde bir istihdaf olarak bulunur, tecrübeyle gelişir. Leibniz " Theodizee " adındaki eserinde, içinde yaşadığımız dünyanın, dünyaların en düzenlisi, en mükemmeli olduğunu söylemiştir. Leibniz'in bu görüşü Voltaire'in " Candide " adındaki uzun hikâyesinde gülünç hale getirilmek istenmiştir. Diyecektir ki " Mümkün olan alemlerin bu en mükemmelinde sana bir temiz sopa çeksem, bu da mı en iyidir?

Leibniz Çin hakkında yazılan misyoner raporlarından çok etkilenmişti. Bir nevi Çin etkisi altına girmişti.

Leibniz, bilime, bütün insanları birleştirecek bir araç olarak bakıyordu. Buradan evrensel uygarlık çıkmalıydı. Bu uygarlık insanlığın çeşitli uygarlıkları birleştirmesi sayesinde oluşacaktı. 1670yılındai Pekin'deki Cizvit örneğinden yola çıkarak, " Filadelfik Toplum " (uluslar arası bilginler topluluğu) kurulmasını öneriyordu. Topluluk ilk olarak Çin ve Japonya ile haberleşme daireleri kuracaktı.

Çin yazısı, düşünceleri sesle değil resimle anlattığı için Leibniz Çin yazısından evrensel bir dil çıkarmayı deniyordu. Leibniz, Çin İmparatoru Kang-Hi de " aydın bir despot " bulmuştu. Çu Hi'den (Çu-Hi) ve Konfüçyus felsefesinden etkilendiği kesindir. O sıralar doğal bilimler hızla ilerliyor, pek çok yeni buluş yapılıyordu. Canlı varlıkları Descartes'in mekanizmi yoluyla açıklamak zor oluyordu. Leibniz'in düşünce sistematiğinde Çu Hi'nin öğretisine benzer kavramlar vardır.

Leibniz'de bilimi tekniğe uydurmaya çalışıyor, Pascal ve Morland gibi hesap makineleri yapıyordu.

Leibniz'e göre ahlak (fazilet) doğuştandı. Dışarıdan alınan bir bilginin sonucu değildi. Ölüm ve doğum denilen şeyler yoktu. Bunlar sadece monatların sonsuz gelişmesinde birer görünüştü. Tanrı, monatlar monatı, bu iyi alemi bir zorunluluk olarak yaratmıştı. Bütün mükemmeldi. Bütünün içindeki her şeyde mükemmeldi. Başka bir şey yapılamazdı. Tanrı evreni de, fazileti de yaratmıştı.

Locke ile Leibniz hep çatışmıştı. Bu çatışma yeni ile eskinin, özgür düşünce ile skolastiğin çatışmasıydı. Biri olaylardan kavramlara giderken, diğeri kavramlardan olaylara gidiyordu.

Rusya’da İsyan, 1670

İlk Dalai Lama

1670’lere gelindiğinde Baltık denizinde Hollanda’nın rekabetine dayanamayan Hansa artık tamamen silinmişti.

1670 yılında, Orta Asya’da, Zunghar (Cungar) Hanı Sengge, üvey kardeşleri Çeçen Tayiji ve Zotov tarafından öldürüldüler. Bunun üzerine Tibet’ten hemen dönen genç kardeşi Galdan (Goldan), Üvey kardeşi Çeçen’den rövanşı aldı. Çeçen bertaraf edildi, Zotov Zunghar (Cungar) dışına sürüldü. Tibet’te Budist din adamı olan Galdan’ın eğitimi dördüncü Panchen Lama ve Fifth Dalai Lama tarafından yapılmıştı. Galdan Cungar hakimiyetini eline alınca, Sengge’nin iki oğlu Sonom Rabdan ve Tsewang Rabtan, Galdan’a baş kaldırdılar ancak başarılı olamadılar.

Osmanlı İmparatorluğuna tayin edilen yeni Venedik balyosu Alvise Molin’di. O, 1670 ve 71’de İstanbul ve diğer Osmanlı limanlarında Venedik kurumlarını ve işleyişlerini tekrar yoluna koydu. Ticari ve Osmanlı ilişkileri açısından Girit savaşı geride kalmış oldu.

Bu ve bundan sonra Venedik körfezinde Cezayir korsanları yapmadıklarını bırakmamaya başladılar. Aslında bu yapılanları Osmanlı devleti yapılsın istemiyordu, ama Berberilere de sözünü dinletemiyordu.

Mısır'daki Osmanlı varlığını kuvvetlendirmek, yapılan mali ve idari reformları desteklemek için Osmanlı Divanı, Kara İbrahim Paşa yönetiminde, 2.000 kişilik askeri kuvveti Mısır'a yolladı.

Stepan Razin Volga'da

1670 yılında başlarında Stepan Razin olmak üzere Don Kazakları tekrar Volga'ya gittiler. Bu sefer Boyarların düşmanları olduğunu söylüyorlardı. Ama Çar'a karşı değillerdi. Halk Stepan Razin'in yanında Çar Alexis'in de olduğunu söylüyordu (Çar Alexis çoktan ölmüştü). Serf olmuş köylüler, başlarına gelenleri Çardan değil Boyarlardan veya toprak sahiplerinden biliyorlardı.

Kazakların gelişi ile birlikte halk ayaklandı. Bütün Volga ve Ukrayna ayaklanmıştı. Serfler manastırları kuşatıyor, malikaneleri basıp, yağmalıyordu. Sonunda hükümet kuvvetleri geldiler. 2 gün süren savaşlardan sonra köylü ve Kazak güçleri yenildiler. Razin yaralı olarak birkaç adamı ile Don bölgesine çekildi. Onu zengin Kazaklar yakalayarak Moskova'ya yolladılar.

Rusya Ortodoks Patrikliği, dinde Haç çıkarma ve İsa'nın Adını söyleme şekli gibi birkaç ufak değişiklik yapmıştı. Halk eski şekillere bağlıydı ve kendilerine " eski müminler " dendi. Bunlar resmi kiliseden ayrıldılar. Dini bir muhalefet oluşturdular. Hükümet de bunları takibe başladı. Rus halkı dışardan gelen değişikliklere kapalıydı.

Fransız Osmanlı İlişkileri, 1670

Fransa, Axe-la Chapelle Anlaşmasından sonra gelecek ile ilgili diplomatik hazırlıklara başlamıştı. . Dover'de İngiltere ile Fransa gizli bir anlaşma imzalamışlardı. Bu anlaşmaya göre XIV. Louis, II. Charles'a yılda 200.000 pound verecekti. Buna karşı Charles Katoliklere karşı olan kanunları yumuşatacaktı. İngiltere yavaş bir dönüşümle yeniden Katolikleşecekti. Fransa İngiltere kralı II. Charles'ın desteğini sağlamıştı. İsveç ile anlaşma yaptı. Hollanda'dan silah almaya başladı.

Bu sırada Fransızlar Senegal'de ilk yerleşimlerini kurdular.

Orange Hanedanından William'ın annesi İngiltere kralı Stuart hanedanından I. Charles'ın kızı Mary idi. Yani şu andaki İngiltere kralı II. Charles, William d'Orange'ın dayısıydı. Stuartlar, Orange hanedanına borçluydular. William bu borcu konuşmak üzere İngiltere'ye gitti. Görüşmeler sonunda, 2.797.859 guilder borç 1.800.000 guilder'e indi. Bu sırada II. Charles yeğenine Fransa ile İngiltere arasında gizli olarak yapılmış olan Dover Anlaşmasını gösterdi. Bu anlaşmaya göre Datç Cumhuriyeti (Birleşik Eyaletler, Netherland, Hollanda) parçalanacaktı. Bu eyaletlerin bir kısmı Orange hanedanının hakimiyetine verilecekti. Vatansever bir kişi olan William'ın bu girişime ortak olması düşünülemezdi.

1670 yılında Fransa'da Don Perignon ilk şampanyayı imal etti.

Bu sırada Kuzey Amerika'da mücadele sürüyordu. İspanyol savaş gemileri Charleston, South Carolina'yı bombaladı.

Bozulmuş olan Fransız Osmanlı ilişkilerinin düzeltilebilinmesi için Fransa İstanbul'a Nointel Markisini tayin etmek istiyordu. Osmanlı Divanı bu tayini kabul etti. Nointel Markisi, İstanbul'a 4 harp gemisi eşliğinde geldi. Bunlar Fransa'nın en modern ve yeni gemileriydi. Ayrıca, Osmanlıları etkilemek için tepeden tırnağa boyanmış ve süslenmişti. Nointel'in maiyeti de kalabalıktı. İçlerinde Binbir Gece masallarını Fransızcaya tercüme eden Antoine Galland'a vardı. Galland ayrıca pek çok Türkçe eseri Fransızcaya da tercüme etmiştir. Nointel'in yanında ayrıca önemli seyyahlardan Chevalier de Chardin vardı.

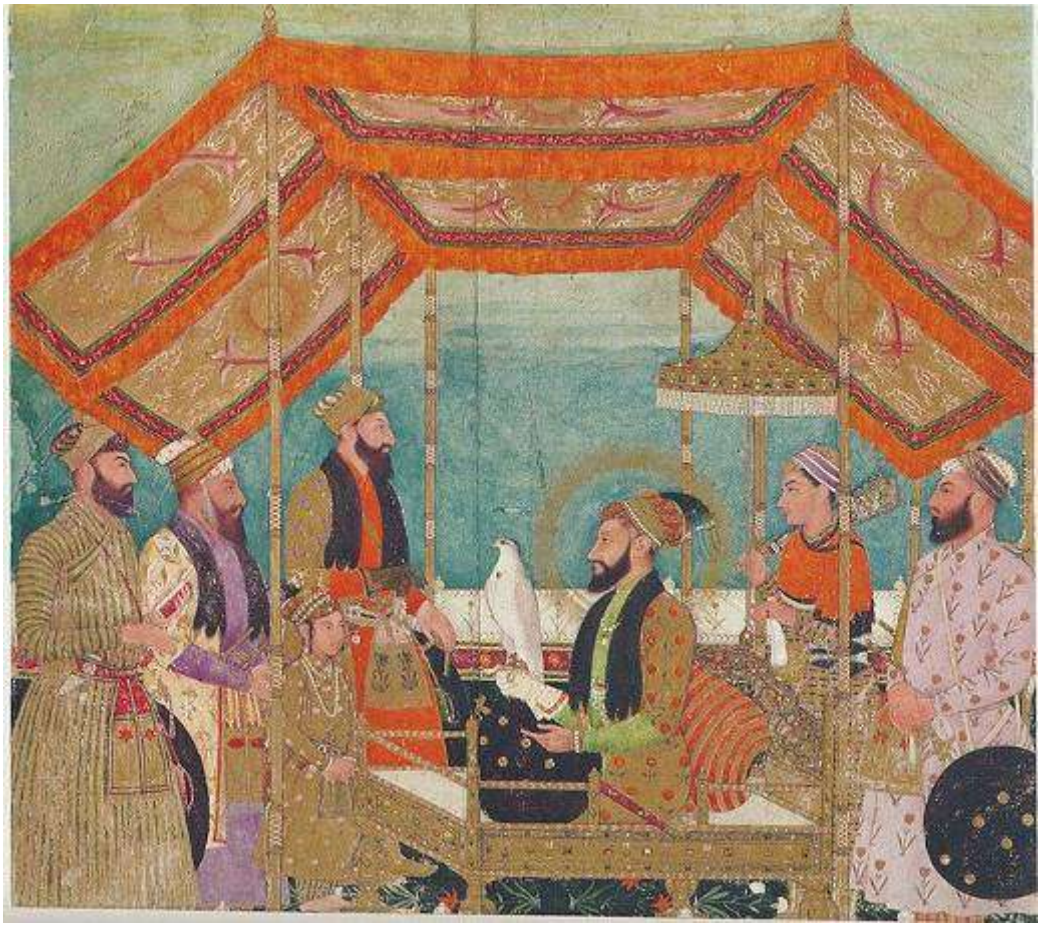
Nointel İstanbul'a gelir gelmez, Osmanlıların zenginliği karşısında hayranlığa kapılmıştır. Pırlanta, zümrüt, yakut, firuze taşları ile doyasıya işlenmiş üniformaları giyen hassa askerleri Nointel'i hayretler içinde bırakmıştı.

Fransız elçisi İstanbul sadaret kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'dan başlayarak, sıra ile huzura kabul edile edile en sonunda padişahın huzuruna çıktı. Ancak orada hem başını yeteri kadar eğmediği için zorla başı eğdirildi ve hem de 15 dakikalık nutku padişaha 2 cümle ile özetlendi. Sonuçta Fransız elçisi, Padişah tarafından hiç de iyi karşılanmamıştı.

Bu yıllarda Osmanlı dış ilişkilerini Albert Vandal şöyle anlatmaktadır:

“ En medeni milletlerden en barbarlarına kadar dünyada her devlet, askeri gücünden korktukları Türklerin karşısında eğiliyor ve Türklerle hoş geçinmeye çalışıyorlardı. İstanbul, bütün milletlerin diplomatları ile dolup, boşanan bir merkezdi. Osmanlı tahtı etrafında secdeye kapanmak için büyükelçiler birbirleri ile rekabet ediyorlardı. Bir tarafta halife sıfatı ile hükümdarının tazimlerini sunan Buhara elçisi, diğer tarafta tantana ile birbiri ile yarışan Alman İmparatorunun ve Lehistan kralının elçileri görülüyordu. … İstanbul’daki büyükelçilerin bandoları, harp gemileri, her şeyleri vardı. Tören alayları tertipleniyor, törenlerde Hazreti Meryem’in tasvirleri gözüküyordu. … “

Hindistan’da isyanlar, 1671

Evrengzib altın tahta

Cezayir’de, 1671 yılında, ağa olan Ali Çavuş, Osmanlı Paşasını kabul etmeyi reddetti. Bunun üzerine Sultan Cezayir’in yönetimi Ali Çavuş’a bırakmayı kabul etti. Böylece Cezayir, Osmanlı imparatorluğunun sözde vassalı haline geldi.

1671 yılında Cezayir’de 1659’da başlayan yeniçeri ağaları devri bitmişti. Bu yıl iktidar yeniçerilerden leventlere geçti. Amirallerden Hacı Mehmet Dayı, 1681’e kadar10 yıl Cezayir’i yönetti. Cezayir Divanı yaşam boyu sürecek dayılık unvanını veriyordu. Dayı da bir bütün olarak iktidarı elinde tutuyordu.

Mağrip’te yeniçeri sayısı azalıyordu. Anadolu’dan gelenler daha karlı olduğu için levent yazılmayı tercih ediyorlardı. Anadolu gençlerinin Cezayir yerli halkı ile evlenmesinden olan kuloğulları ise gittikçe çoğalıyorlardı. Kuloğulları yeniçeri ve levent olamıyorlardı. Bunlardan oluşturulmuş ayrı birlikler vardı.

Hindistan İmparatoru Evrengzib (Alemgir Şah) (1618 – 1707) bağnaz Müslümanlığı nedeniyle, Hindulara zulmediyordu. O İmparatorluk birliğinin Müslümanlar arasında daha

büyük bir disiplin sağlanması ile korunacağına inanmıştı. Tapınakları okulları yıkıyordu. Cizre vergisini tekrar koydu. Hinduları zorla Müslüman yapmaya başladı. Buna karşı önce Mahratlar sonra Sihler başkaldırdılar.

İmparatorluk subablık denen büyük parçalara, onlarda nabablık denen daha ufak parçalara bölünmüştü. İmparator kendine bağlı olanlar arasından bu büyük görevlileri seçiyordu. Bu yöneticiler İmparator için asker besliyor, düzeni sürdürüyor, vergi topluyordu. Toplanan verginin bir bölümü her sene İmparatora yollanıyordu. Bu yöneticilerin her köyde bir birliği vardı.

Ancak bunların dışında, eyaletlerin çoğunda, Rajput (Raçput) racaları gibi İmparatora vassal olarak bağlı olan prensler veya feodaller vardı. Bunlar demin bahsedilen yöneticilere bağlı değillerdi. Onlar da askeri hizmetle yükümlüydüler, vergi ödüyorlardı, İmparatora doğrudan bağlıydılar. Bunlar en önemlileri Güneyin vassal prensleriydi. Bu İmparatorluk karargah kurmuş bir orduyu hatırlatıyordu.

Bu İmparatorluk yapısı çok kolay feodaliteye uygun bir yapıya, yer yer dönüşebiliyordu. İlişkilerden süzeren ve vassal ilişkiler doğuyor, her biri kendi bölgesinde elinde bir fief tutuyordu. Tabii her durumda yük köylünün sırtındaydı.

Babür Hanedan ı bilindiği gibi Türk-Moğol ortak yapım bir hanedandı. Bunları bizce Türk saymak, Moğol saymaktan daha doğrudur. Her Türk imparatorluğunun yaptığı gibi diğer ulusların üzerine bir örtü gibi gelmişlerdi. Ve kendinden önceki ve çevredeki tüm gelişmişlikten sonuna kadar yararlanıyorlardı. Din, ırk gibi bir çekinceleri yoktu. Yönetim kademelerinde İranlıları kullanmışlardı. Afganlılar ile Raçput Hindularını orduda asker yapmışlardı. Sarayda İran dili konuşuluyordu. Uzun zaman Hindulara karşı da bilge bir politika izlemişlerdi.

Ancak, şimdi, Evrengzib (Alemdar) zamanında dengeler bozulmuştu. Hindu senyörleri ve Şii Müslümanları görevlerinden aldı. Bir Sünni olarak içi kafirlere karşı hınç ile doluydu.

Mahratlar başkaldırdılar.

Mahratlar, Goa ile Godaveri arasında yaşayan çok iyi hafif süvari olan bir halktı. Bu hünerleri nedeniyle imparatorluk, Mahrat şeflerini imparatorluk görevlisi olarak kullanıyordu. Bunlar üst kastlara hizmet ile yükümlü, kastların en alt katman olan Sudra kastındandılar. Bir görevlinin oğlu olan Sivaji başkanlığında Müslümanlara baş kaldırdılar. Mahratların hareketi Hindu köylüler arasında büyük saygınlık kazandı. Onlara toprakları ve Hinduları Müslümanlara karşı koruyan insanlar olarak bakıyorlardı. Hindular, Mahratları düşmanın her hareketinden haberdar ettiler. Onları donattılar. Evrengzib Mahratlara karşı çok uzun bir süre mücadele etmek zorunda kaldı. Yine de baş edemedi.

Mahratların peşinden Sihler isyan ettiler.

Guru Tegh Bahadur

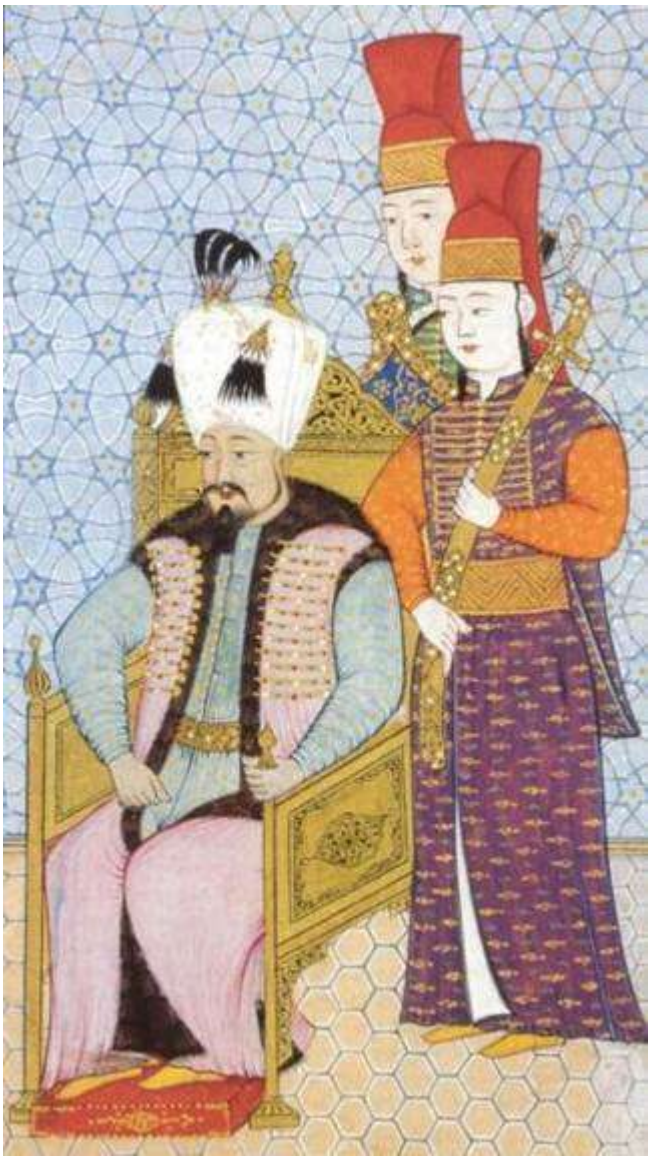
Bu sırada Nepal'de, 1671 yılında Dalay Lama, Zunghan Hanı Galdan'a Han unvanını verdi.

Don Kazakları Ruslara karşı ayaklanmışlardı, Rusya bu başkaldırıyı 1671 yılında bastırdı. Polonya'ya bağlı Kazaklar ise Osmanlılardan yardım istiyorlardı. Zengin kazaklar tarafından yakalanıp, Moskova'ya yollanan Razin Kızıl Alan da boynu vurularak 6 Haziran 1671'de idam edildi. Bu ayaklanma halkın düşünde önemli bir etki yaptı. Razin efsanevi bir halk kahramanı oldu.

1671 yılında Fransa'da Sorbon yalnızca Aristo'nun öğretilmesini istedi. Kilise Dekartçılığa karşı çıkıyordu. Fransa kralı taç giyerken ettiği yemine uyarak Dekartçılığı yasakladı.

1671 yılında Kırım tahtına I. Bahadır Giray'ın oğlu I. Hacı Gazi Selim Giray oturdu. Tahta geçtiğinde 37 yaşındaydı. Kırım Hanları içinde önemli bir yeri vardır. 4 defa da toplam 23 yıl hanlık yapmıştır.

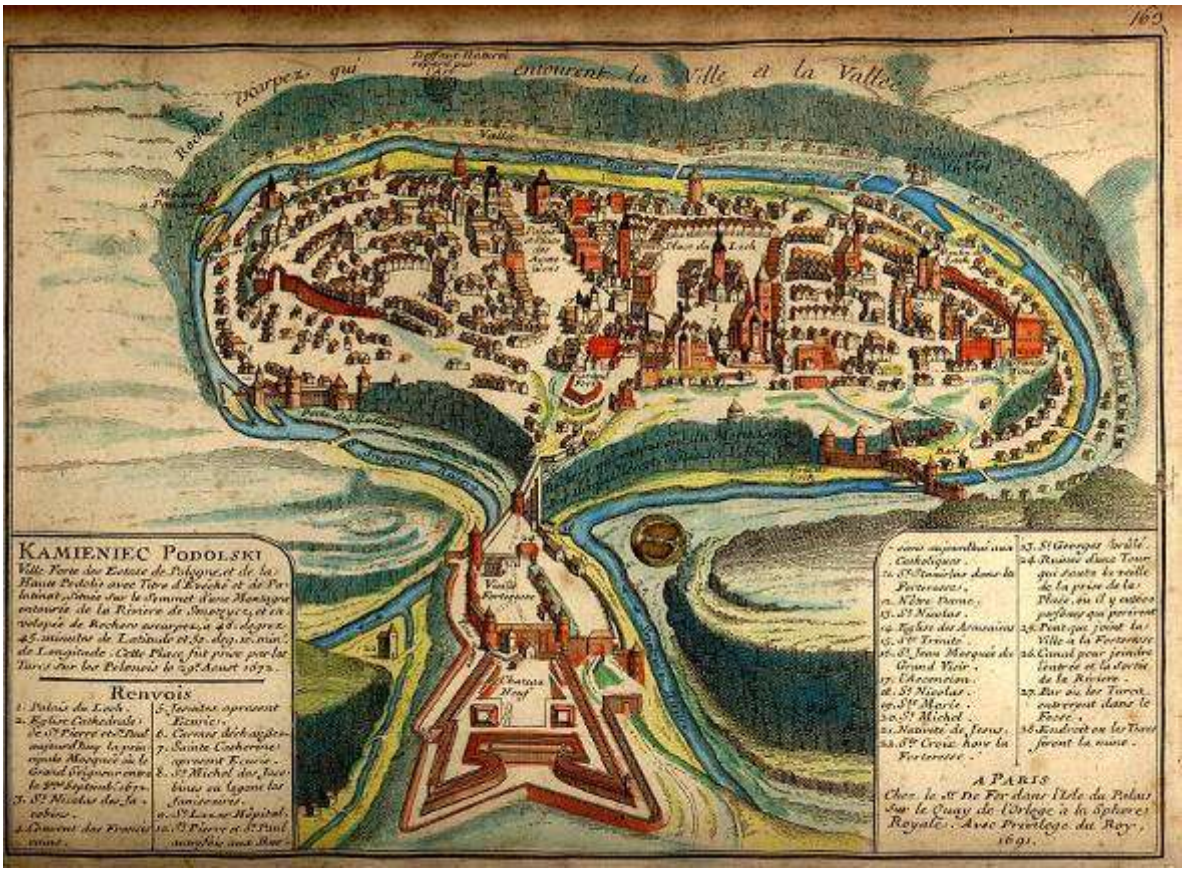
Osmanlı Lehistan’a Saldırıyor, 1672

IV. Mehmet

Leibniz 1672 yılında, 26 yaşında ileri modern matematik çalışmalarına başladı. Bundan 3 yıl sonra İsaac Newton'dan bağımsız olarak Calculus'un temel teoremini keşfetti (Fundamental Theorem of Calculus). Pek çok yıl Leibniz ve İsaac Newton taraftarları arasında kimin Calculus'u keşfettiğine dair bir tartışma olsa da şuan Leibniz ve İsaac Newton Calculus'un babaları olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı Divanı Hetman (Prens) unvanı ile Dinyeper Kazakları Şefi Doroşenko’ya Kuzeybatı Ukrayna’nın yönetimini vermişti. Ukrayna’nın en büyük parçası ise Kırım Hanlığının elindeydi. Lehistan Doroşenko’nun Osmanlılara bağlanmasından huzursuzdu. Polonya, Ukrayna’ya asker yollayarak Doroşenko’yu tehdit ediyordu. Osmanlı ise Lehistan’ın elini Ukrayna’dan çekmesini istiyordu.

Kamaniçe Kalesi

Padişah IV. Mehmet, Ordunun başına geçerek Lehistan seferine bizzat çıktı (Mayıs 1672). Osmanlı ordusu istihkamcılarından Belgratlı Zaim Yusuf Ağa, Tuna üzerine 7 m eninde 565 m uzunluğunda bir köprü kurdu. Osmanlı ordusu Lehistan sınırını aştı. Doroşenko yönetimindeki Dinyeper Kazakları da orduya iştirak etmişti. Kırım Hanı Selim Giray Bar kalesini eline geçirdi. Osmanlılar Kamaniçe ve İlbav kalelerini ele geçirdiler. Polonya çok zor durumdaydı. Barış istedi. Polonya yılda 220.000 altın yıllık vergi verecek, Podolya'yı Osmanlılara terk edecek, Ukrayna Kazaklarına saldırmayacak ve şefleri Doroşenko'yu tanıyacak, Kırım Hanlarına eskiden olduğu gibi belli bir vergi ödeyecekti. Anlaşma 17 Ekim 1672'de imzalandı.

1672 yılında Buğdan'ın kuzeyinde Polonya'dan alınan Kamaniçe bir eyalet olarak düzenlendi.

Leh kralının yaptığı bu anlaşmanın parasal maddesini Diyet Meclisi kabul etmedi. Leh Osmanlı savaşı tekrar başladı.

Osmanlıların Trablusgarp eyaletinin başında 41 yıldır Osman Paşa vardı. 1672'de Trablusgarp yeniçeri ocağında bir ayaklanma oldu. Osman Paşa asilerin eline düşmemek için zehirle intihar etti. Osmanlılarda 41 yıl beylerbeylik yapan tek zat bu Osman Paşadır.

Mısır'da beylerbeyi divan toplayarak reformları onaylattı.

Jerusalem Sinodu bütün doğu Ortodoks patrik ve kilise temsilcilerinin katılımı ile toplandı. Burada Ortodoksluğun Protestanlık karşısındaki durumu tartışıldı.

Fas'ta Mulay el Raşit attan düşerek öldü yerine kardeşi İsmail İbn Şerif (1672 – 1727) geçti. İsmail İbn Şerif (Mulay İsmail) Sudan'dan Fas'a uzanan koca bir İmparatorluğun Sultanı olacaktı.

Fransa Hollanda'ya Saldırıyor, 1672

William

Diplomatik ve ön çalışmalarını bitiren Fransa Hollanda'ya karşı askeri bir harekata girişti (Fransa-Datç Savaşı). İngiltere de Fransa ile birlikte hareket ediyordu (Üçüncü İngiliz-Datç Savaşı). Fransa hızla Utrecht, Overijsel, Gueldre eyaletlerini ele geçirerek Amsterdam üzerine yürüdü. Hollanda barış görüşmeleri istedi. Görüşmeler sırasında XIV. Louis aşırı isteklerde bulunuyordu. Hollanda baktı ki düşman ülkenin büyük bir kısmını işgal edecek. O da düşmana vermektense, bent kapaklarını açarak topraklarını sular altında bırakmaya karar verdi. Bu yeni durumda Fransız ordusu geri çekildi ve savaşın ağırlığı Palatinate'ya kaydı.

Bu savaş Datç'ta bir iç yönetim değişikliğine sebep oldu. Fransa ile ittifak taraftarı olan parti iktidarı kaybetti ve Birleşik Eyaletlerin başına Orange prensi William (Guillaume) geçti.

İsaac Newton, 1672'de Krallık Bilimler Derneği üyesi oldu. Işığın prizma yoluyla ayrışması görüşü tartışılmaya başlandı.

Moliere'in Hicvi, 1673

Hotin Kalesi

Lehistan kralı Michel Wisnowiecki öldü. Sobieski kral seçildi. Osmanlı ordusu Leh sınırına geldi. Lehler Kasım ayında Hotin kalesini ele geçirdiler (Khotyn Savaşı). Hotin'in ele geçirilmesi Sobieski'ye büyük ün sağladı ve Lehistan tahtına oturmasına yardım etti.

Fransız Osmanlı ilişkileri, Fransızlar Girit'e yardım ettikleri için zedelenmişti. Osmanlılar bunu kendilerine bir hakaret olarak algılıyorlardı. Fransa'nın gümrük indirimi %5'di. Fransa bunu %3'e çekmek istiyor ama Osmanlılar kırgınlıkları nedeni ile oralı olmuyorlardı. İstanbul'a yollanan ve orada kalan Fransız elçileri çok zorluk çektiler. Örneğin Jean de La Haye 1636'dan 1660'a kadar elçiydi. Olup bitenlerden çok yakındı.

1673 yılında nihayet Fazıl Ahmet Paşa Fransızlarla kapitülasyonların yenilenmesine yeşil ışık yaktı. Fransa, para karşılı, %3 hakkını aldı.

Tunus'ta II. Murat Bey yeniçeriler ile çatıştı. Üstünlük Murat Beyde kalmıştı.

Çin'de Wu San-kui ile Mançular arasında uzlaşma turları devam edip, gidiyordu. Ancak tüm çabalar boşa çıktı. 1673 yılında Wu kendini imparator ilan etti. Mançular üzerine yürüdüler. Bu sırada Jendri de Mançulardan yana dönmüştü. Bütün olumsuzluklara rağmen Wu San-kui ölümüne kadar hükmettiği topraklarda tutunabildi.

Wu San-kui'nin hükmettiği Güney Batı Çin'deki topraklar, Çin'in tümünü ele geçirecek kadar büyük bir orduyu besleyebilecek yapıda değildi. Bağımsızlığını sürdürebilecek kadar bile büyük değildi.

Büyük komedi yazarı Moliere (1622 – 1673) öldü. Komedileri klasisizmin dışına çıkmıştı. Oyunları yaşamın içinden çıkmadır. Tartuffe adlı eseri ile ruhban sınıfının kinini üzerine çekti. Don Juan ile Aristokrasinin düşmanlığını kazandı. Oyunlarının çoğunda Moliere " Tiers

Etat'nın " kendi bilincine varmasını ortaya koyuyordu. Cimri'de Tiers Etat'nın paraya olan düşkünlüğünü sergileyip, alay ediyordu.

New Amsterdam'ın Düşüşü

İngiliz-Fransız Datç savaşı devam ediyordu. Netherland (Hollanda, Birleşik Eyaletler, Datç) ile Danimarka savunma anlaşması imzaladılar. 23 gemilik bir Datç filosu New York'u İngilizlerden geri aldı. Ancak bir yıl içinde İngilizler tekrar New York'a sahip olacaklardı.

Bu sırada Fransa Sri Lanka'daki topraklarını genişletiyordu.

Japonya'da Mitsui ailesi ticaret ve bankerlik evini kurdu.

Yitik Cennet, 1674

John Milton Yitik Cennet'i yazdırıyor

John Milton (1608 – 1674) Püriten bir şairdi. Kilisenin hoşgörüsüzlüğünden özellikle rahatsızdı. Dinde yeniden değişiklik, reform arıyordu. Başkalarının inançlarına ve yargılarına dayanmayan bir din peşindeydi. Bir yandan da Teslis gibi geleneksel öğretilerden kuşku duyuyordu. " Yitik Cennet " adlı eserini yazdı. Burada insanı temize çıkarmayı Tanrı değil Şeytan kuruyordu.

Şeytan Avrupa'nın yeni insanının çoğu niteliğine sahipti. Otoriteye meydan okuyordu, bilinmeyenle mücadele ediyordu.

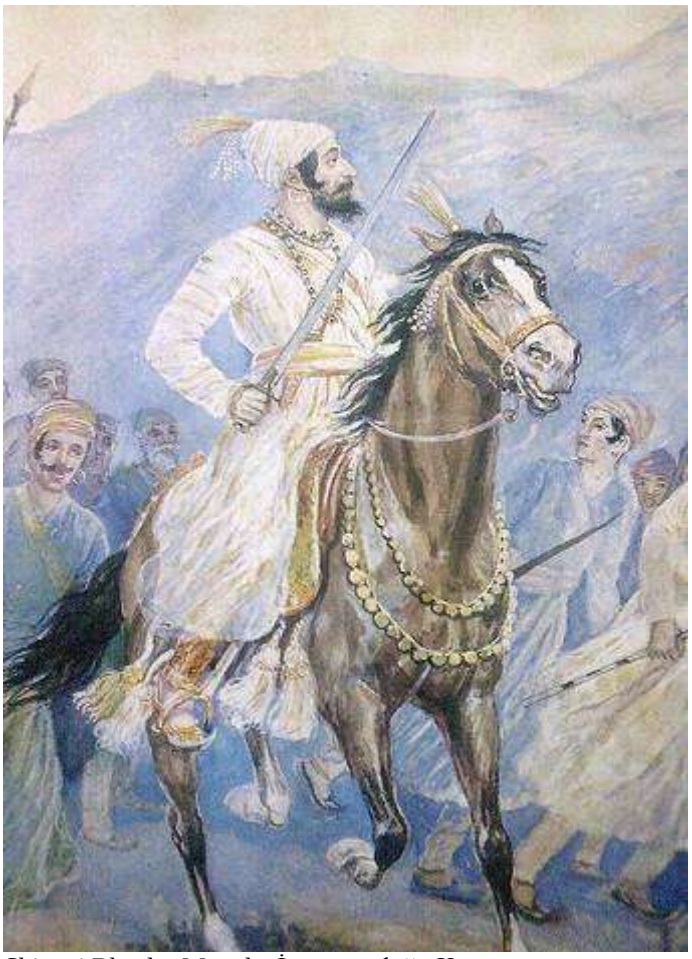
Teslisin düşünmeden kabulü olmaksızın, durumu karışıktı. Oğul ikinci bir Tanrı mıydı, yoksa durumu meleklerden biraz yukarıda bir yaratık mıydı? Her durumda Baba ile Oğul iki ap ayarı varlıktı.

Milton'un Tanrı'sı yeryüzündeki olayları önceden biliyordu. Tanrı, Adem ile Havva'nın günah işleyeceğini, Şeytan daha oraya varmadan biliyordu. Habil'in öldürülüşünü, Nuh Tufanını, … On Emri, İsa'nın doğumunu vs… önceden biliyordu.

Milton politik yazı da yazmıştı. I. Charles'ın idamını haklı buluyordu. Cumhuriyetçi olduğunu söylüyordu. " Cumhuriyet, Tanrı iradesine en uygun hükümet şeklidir " diyordu. Milton basın özgürlüğünü de savunmuştur. Düşünceyi öldürmeyi, bir insanı öldürmekten daha canice saymış bir kişidir.

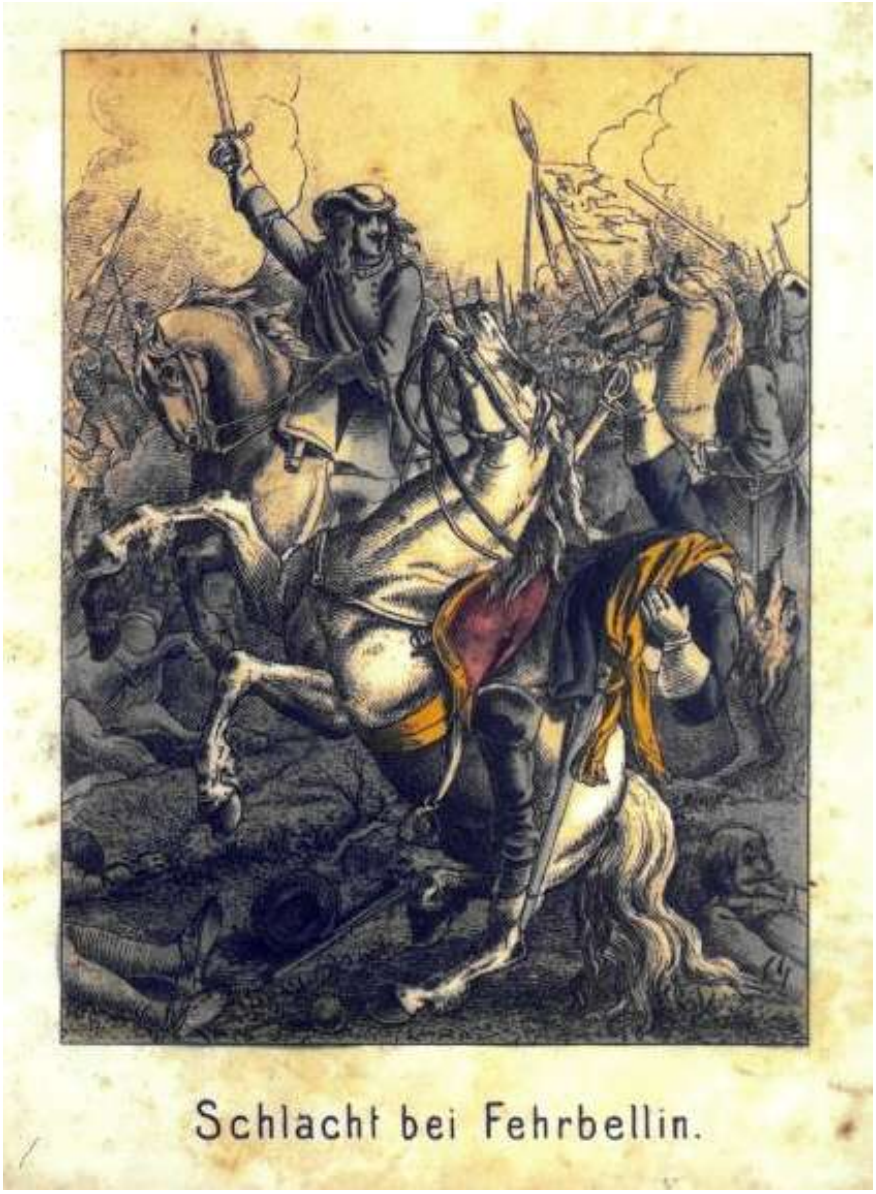
Batıda, Hıristiyanlar, Tanrı inancını koruyorlardı ama daha dünyevi bir çağa giriyorlardı. Yeni ortaya çıkmaya başlayan akıl dinine Teizm denecekti. Bu yeni dinde vahiyler, mitoslar, gizemler yoktu. İnsanın kendi çabaları ile keşfedebildiği kişilik sahibi olmayan Deus'a bağlıydı. Yalın bir dindi.

Daha sonra Aydınlanma (Illuminati) denecek olan hareketin temsilcilerinden Voltaire (1694 – 1778), " Felsefe Sözlüğü " adlı eserinde bu dini tanımlayacaktı. " Daha ahlaklı, dogmasız, insan soyu için tehlikesiz, sağduyulu kişileri ceza ile tehdit etmeyen, yeryüzünü kana bulamayan, … tek tanrılı, adil, hoşgörülü ve insanlığa tapmayı öğreten bir din ".

Shivagi Bhosle- Maratha İmparatorluğu Kurucusu

Orta Hindistan'da Shivaji Bhonsle tarafından Maratha İmparatorluğu kuruldu. Doğu Hindistan Şirketi, bu devlet ile ticari ilişkilere başladı.

Evrensel Çekim Kuramı, 1675

Macaristan'da Protestan Katolik çekişmesi devam ediyordu. Avusturya Katolik'ti ve Macar Protestanlarını Katolik yapmaya çalışıyordu. Bu nedenle Macar Protestanları Osmanlıyı kendilerine daha yakın buluyorlardı. Avusturya İmparatorluğu, bir yolunu bulup, Osmanlı yanlısı Orta Macaristan Kralı Stephen Tököli'yi (Thököly) öldürtmüştü. Kralın oğlu Tököli İmre ise taht mücadelesine girişmiş ve Osmanlıların yardımını istemişti. Tököli İmre Protestan'dı.

Tunus'ta II. Murat Bey öldü. Ondan sonra Muratoğlu hanedanı içinde iktidar savaşları başladı. Ancak Muratoğlu hanedanı ve yönetimi güçlüydü. İç çatışmalara rağmen iktidarı elinden kaçırmadı.

Prusya ordusu İsveçlilere karşı Fehrbellin zaferini kazandı. Prusya'nın bu zaferi yeni bir gücün oluşmakta olduğunu gösteriyordu.

Narragansett kabilesi yaşam sınırları

Kuzey Amerika'da koloniler ile Amerikan yerli kabileleri arasında savaşlar yapılıyordu. Bu arada Narragansett kabilesi, Connecticut ile barış imzaladı. Massachusetts ise Nipmuck kabilesi ile görüşmelere başladı.

İsaac Newton'un evrensel çekim kuramı, 1675 yılından başlayarak Londra Kraliyet Derneğinde tartışılmaya başlandı. Newton, " iki madde birbirini kütleleri ile doğru ve aralarındaki mesafenin karesi ile ters orantılı olarak çekerler " diyordu. Doğanın işleyişini Newton sayesinde anladık. Bugün hala orta öğretimde ve hatta Üniversite Mühendislik eğitiminin ilk yıllarında öğrencilere Newton Fiziği öğretilmektedir. Daha sonra göreceğimiz gibi bundan sonra, daha genel anlam taşıyan Einstein'ın izafiyet teorisi ve ondan sonra da pek çok gelişmiş teori ortaya çıkmıştır. Ancak tüm bu gelişmiş teorilerin özel hali hala Newton mekaniğidir. Newton mekaniği yanlış değildir, ancak eksiktir.

İngiltere kralı II. Charles Royal Greenwich Observatory'nin temelini attı.

Nicolas Lemery (1645 – 1715), Paris'te Kimya dersleri veriyordu. Olayları açıklamak için Descartes ilkelerini kullanıyordu. Asitlerin ekşi tadı, kristalleşirken aldıkları köşeli yapıdan geliyordu. Asit ile köpürenler delikli yapıları nedeniyle köpürüyorlardı. Cıva tanecikleri yuvarlak olduğu için hep sıvı haldeydi.

Kimyacı Nicolas le Fevre (1615 – 1669) ise bir Fransız Protestan'ıydı. İngiltere'ye gidip, orada hem sarayda çalıştı. Londra Kraliyet Derneğine üye oldu.

Önemli bir matematikçi olan Gilles de Roberval (1602 – 1675) öldü. Descartes'in fikirlerine karşı çıkmıştı.

20. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogido, Osmanlı Özel Sayısı, Yapı kredi Yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. De Hartog, Leo. Genghis Khan: Conqueror of the World. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.. 1988

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Dimirti Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş ve çöküşü, Cumhuriyet Kitap Kulübü,1998

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı, Noktakitap, 2005

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnancık Halil, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, Eren yayın evi, İst. 2000,

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Mantran Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, 1992

. Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin Yurtaydın, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1300 - 1600. Cem yayınları, 1995 Cilt 3

. Mosca Gaetano, Siyasi Doktrinler Tarihi, Varlık yayınları

. Ortaylı İlber, Osmanlı Toplumunda Aile, Pan 2000

. Ortaylı İlber, Gelenekten Geleceğe, Ufuk Kitapları, 2001

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean-Paul, Türklerin Tarihi, Kabalcı 2007

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Tülay Reyhanlı, İngiliz gezginlerine göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582–1599), Kültür ve turizm Bakanlığı yayınları 1983,

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com